

let.

my

M. Auton Kanterbach's,

Diaconi zu Wittenberg,

Tagebudy

auf bas Jahr 1538,

bie

Sauptquelle der Gifdreden Suther's.

Aus ber Sanbidrift berausgegeben

....

Lie. theol. Ishann Karl Seidemann, Bastor du Cichors.

Dreeden 1872.

Bertag von Juftus Naumann's Buchhandlung. (Beinrich Naumann.) gen.

UNIV. OF CALIFORNIA

Einleitung.

Berr Bibliotheffecretar Dr. Frang Conorr von Carolsfelb ift nach langen brei Jahrhunderten ber Erfte gewesen, welcher vorigen Sommer bie im Befite ber Ronigliden öffentlichen Bibliothet zu Dresben befindliche Sanbidrift bes nachftebenb zum Abbrucke gebrachten Lauterbachschen Tagebuches neu aufgefunden, in ihrem Werthe erfannt und bemgemäß im Serapeum 1870 S. 168-174 angezeigt und bibliographisch besprochen hat. Zwar ift von bem Rector ber Annenschule in Dresben M. Chriftian August Frenberg, bem früheren Befiber berfelben, - er hatte fie vom Rector Laurentius in Sebnit 1726 gegen andre Bucher eingetauscht, i. 3. 1727 ein Schulprogramm von 2 Quartblattern ericienen, worin er bie Außerlichkeiten ber handschrift bespricht, - vgl. Förstemann-Bindfeil's Ausgabe ber beutschen Tifchreben, Abtheilung IV. G. XV. f. und G. 347, - aber bie Bichtigfeit berfelben ift ibm nicht beutlich geworben. Die Sanbidrift felbft, auf einzelne Bapierlagen von je acht Octavblättern (mit ben Signaturen A bis t 8 und bin und wieber mit einem Cuftoben, paginirt von frember, fpaterer Sand,) gefdrieben, bann erft eingebunden und auf dem Ruden des ichweinsledernen Einbandes oben als Apoph. . . . . . , - also auch in späterer Zeit, weil nicht Apotegmata, was Rummer hat, - fdriftlich bezeichnet, ift weber, wie Freyberg behauptet, von Robann Mathesii in Roachimsthal, noch von Lauterbachs, fonbern von einer bis jest unbefannten Sand, boch aber in ber Beit von 1546-1548 gefertigt und aus einzelnen Zedbeln Lauterbachs gusammengestellt; vielleicht, wenn eine Bermuthung gewagt werben foll, von beffen Famulus Balthafar Tham, C. 67 § 7, £. 4 S. 548. Album p. 163: "Balthassar Tham Vratislauiens.", infcribirt in Wittenberg unter Jongs im Sommersemester 1536; val. Eb. Boding's Hutteni Opp. Supplementum. Epistolae Obscurorum Virorum. Tomi II. Pars 2. Lipsiae 1870. pag. 305 f. - E. Förftemann, Stolbergifche Bibliothet gu Bernigerobe. Rorbhaufen 1866. S. 121 führt an: "Zd 77. Meditationes et colloquia D. Lutheri. Msc. bes 16. Jahrh. 8." Laut freundlichfter Mittheilung bes Herrn Dr. Eb. Jacobs, Archivars und Bibliothefars in Wernigerobe, vom 13 und 24 Juni 1871 enthält diefer Mengband, außen als congeries uariarum rerum bezeichnet und von brei verschiedenen Sanden des 16. Jahrhunderts geschrieben, den Theil biefes Tagebuchs vom 1 Januar bis jum 5 April, aber mit einzelnen, wenigen Luden, auf Blatt 223a bis 300b (eigentlich 301, ba bie Blattzahl 245 fich boppelt vorfindet,) und bricht plöglich ab bei ben Worten: cum serpente antrum ingressus, hinter bie eine fpatere Sand gefchrieben bat: Finis. Bgl. G. 57. [Matthefius Br. IX. 104.]

Murifaber bat Aufzeichnungen Lauterbachs in ben Sanben gehabt und gwar höchft mahricheinlich ju großem Theile biefelben lateinischen mit Deutschem untermengten Tifdreben, welche Beinrich Beter Rebenftod, Pfarrer gu Efdersheim bei Frantfurt am Main, Kreis Sanau, i. 3. 1571, (nicht 1558,) ganglid, bis auf wenige Borte, latinifirt, Binbfeil mit wenig Glud ans einer in ber Bibliothet bes Baifenhaufes ju Balle befindlichen Banbidrift v. 3. 1560 (?) in 3 Octavbanden Lemgoviae & Detmoldiae 1863 f. und 1866 berausgegeben bat. val. Serapeum 1849 S. 161-169, und 1870 S. 168 über bie febr afinliche Sand. fcrift ber Dresbner Bibliothet v. 3. 1562; Sofmann's Ratharina von Bora S. 184. - Diefe Aufzeichnungen Lauterbachs bat Aurifaber feiner Ausgabe ber beutiden Tifdreben gu Grunde gelegt, benn gegen Ende feiner Borrebe v. J. 1566 fagt er ausbrudlich: "als habe ich biefen Tomum Colloquiorum ober Tifchreben itt albier [i. e. au Gisleben] auch verfertiget und im Drud ausgeben laffen, welcher anfänglich aus bes ehrwürdigen herrn DR. Anthonii Lauterbachs gefchriebenen Collectaneis Colloquiorum, fo er felbit aus bem beiligen Munbe Lutheri aufgezeichnet. ift aufammen getragen, und bernacher von mir in gewiffe Locos Communes biftribuiret und verfaffet" u. f. f. Mathefius, Predigt XII. (Rurnberg 1570.) 131 b. Freilich icheint Aurifaber Lauterbachs Tagebuch nicht vor Augen, ber unbefannte Rusammensteller ber Sallischen und Dresdner Sandidrift v. 3. 1560 (?) und 1562 (?) aber, wie Aurifaber auch, gar feine Ahnung gehabt zu haben von bem Schaben, welchen er ben Tijdreben burch fein unbefugtes, eigenmächtiges "Distribuiren" und Auseinanderreißen in fo fern gufugte, bag er Lauterbachs Tages- und Nabresangaben gewöhnlich verschwieg und seine undronologische Rusammentragung bei Beitem vorzog. Aurifaber ift ber Orbner ber Sallifden und Dresbner Bandfchrift nicht; benn Rebenftod fette auf ben Titel feines erften Tomi: "Ne erres Lector, scias haec, non ex D. Aurifabri, sed ex alterius collectione, ante annos 10. ad aeditionem parata, sed hactenus propter certas causas - [Quiterbach ftarb 1569, Agricola Conntag ben 22 Ceptember 1566! be 28. V. 630.] - suppressa, ad nos pervenisse," und fagt in ber Praefatio: "vius quidam vir. Euangelicae veritatis amator, in Dei laudem, vtilitatemque Ecclesiae, colloquia Martini Lutheri latine conscripsit, multa tamen dicta Germanica interposuit." Beibe MSS. aber, bas ju Balle, wie bas Dresbner, icheinen erft wieber fpatere Abichrift ber Arbeit biefes "pius vir" v. 3. 1560 gn fein; minbeftens weift bie Schreibung bes Deutschen in Binbfeils Ausgabe nicht auf frube Reit. Doch muß ich ber Dresoner Sanbidrift (A 91.) ben Borrang guerfennen, gunächft icon um folgender zwei Stellen willen, Die Berr Dr. Schnorr von Carolsfeld fur mich verglichen hat: Blatt 175b in tom. II. (Rebenstock II. 162b. Bindseil II. 357.) beißt es: "Nit doch das die schönste Freude videre sui similes et cum illis delectari, quas delitias mihi praeripit die alte mubme lena." (T. 43 § 47, 1. 4 S. 64. In bem Eremplare bes Rebenftod'ichen Druds auf ber Dresbner Bibliothet hat eine alte unberufene Dand vetusta in venusta verandert.) Und

Blatt 306 b: "honestissimam matronam Muhme Lehna, uxoris materteram." Rebenst. II. 7. B. III. 216. C. 26 § 66, f. 3 G. 153; vgl. meine Abhandlung: Bur Samiliengefdichte Luthers, im Gadfifden Rirden- und Goulblatt. Leipzig 1857, No. 12. Sp. 89 f. Der Sanbidrift in Salle fehlt "bie alte mubme lena" und "uxoris materteram," mahrend bie Dresbner in ber berühmten Stelle bei Rebenst, H. 126 b [b. i. 226 b.]: "Andream filium meum" mit ber Stallifden. B. II. 301; "meinen Enders", infofern übereinstimmt, als fie tom. II. Blatt 147 nur gewährt: "meinen Andreas." Bal. G. 141 f. Rebenftod und bie Dresbner Sanbidrift fteben fich aber am Rachften, (wie auch aus ber Stelle über Bolner Blatt 230b = B. III. 73 f. fic ergiebt). Wer aber mar biefe alte Dubme Leng. bie in Luthers Saufe geftorben gu fein icheint? Db etwa boch amita und lene von Bora, Nonne in Rimtichen 1502 bis 1519? Bgl. S. 163 und Sachsengrun 1861 S. 83. - 3a, bie Dregoner Sanbidrift ift vielleicht berjenigen mit entnommen, welche Rebenftod gu feiner Bearbeitung benutte, laut Fr. Jacobs und F. A. Ufert, Beitrage jur altern Litteratur ober Merfwürdigfeiten ber Bergogl. öffentl. Bibliothet zu Gotha B. III. Heft 2. Leipzig 1843. S. 309: "Colloquia serotina D. M. L. 1536 et sqq. 22 Octobr. descripta ex αὐτογράφω Antonii Lauterbachii primi Superint. Pirn. in Misn. anno 1553 manu Pauli Judicis al. Richteri primi Pastoris Neap. s. Neostad. prope Pirnam. Ch. B. no. 169. 144 Bl.", wont bort bemerft ift, baf biefe Sammlung im Rebenftod enthalten fei, val. ©, 306, [Album p. 84, 250, 252, 289, 151; "Paulus Richter Misnensis 19 Janua:" 1534; feit 1543 Conrector in Birna, 1545 Baftor in Reuftadt bei Stolpen, geburtig aus Rirchhain. Gachfens Rirchen-Galerie. Bierter Banb. Gunfte Abtheilung, fol. 78. 197.] Go mare unter bem "pius vir" gulet immer wieber Lauterbach verftedt!

Augischnern Auffaluß über Aurischen Erwertstschigkeit gibet ein Schreiben bes Mirmberger Hathes an ihn vom 12 September 1506, worin er ihm für übersembung eines Abbends der Zisserben und deren Widmung auch an die Saub Münnberg, unter Jussendung von 20 Goldpälben die Berebung dassig, dankt; pal. Anzeiger Für Kunde Der Deutschen Vorzeit. Band XVI. 1869. Sp. 336. (38. 1722 S. 305 f.) Inseribitt wurde Aurispher in Wittenberg unter dem Kector Vilghard Sindringer im Sommersemeiter 1537 als: "Joannes Golltschmidt Wiemariensis". Album p. 167.

Vanterbach, gebren in Schepen Domnerstag den 13 Zammer 1502, war der dieter Sohn — (fein Bruder Valkhafar war jünger,) — nicht unbemitetter Mietern, wahrscheinlich des Matthäus Vanterbach, Bürgermeiters zu Stohen i. Z. 1500, war der Gehrau befelden Katharina, die i. Z. 1542 wohl Witten war, de W. v. 441; die Zamtlich gatte ihren Wamen wom Anntsohr Evanterbach die Stohen und nache verwandt mit ihr waren vermuthlich Vartholomäus Lauterbach, 1496 Sudweit in keiphy, und ein gleichamiger Sohn, Anntshamburan 1539 in Wossen, die Zachbolomäus Kunterbach, Auffeld, 1570 Archiquasstor Kurffürft Kugnfüs (CR. XVII. 651), gelorden 1578

auf feinem Gute Gersborf (Album p. 355.) bei Rogwein; val. Carl Christian Gerden, Siftorie ber Stabt und Bergveftung Stolpen. 1764. G. 233 f. 367. Meine Überlieferungen G. 143. Schumann Schiffner's Legiton III. 107. XVI. 66. - Bon seinem Bater wird ergabst: "Ita Tetzel cum in Stolpen praedicasset, animam redimendam grosso, pater Magistri Anthonii Lauterbach interrogavit, qualem vellet, 7 Märferlein fi. e. märfifche Grofden, Album p. 33. be 23. VI. 679.] an argenteum; ille diu secum deliberans respondit: fompt morgen wieber, fo will ichs euch fagen." (B. III. 248. C. 27 § 72, £. 3 S. 211; wohl i. 3. 1508, wo Tegel in Baugen war, Sintenis' Luthers Leben G. 49, ober 1509, wo er in Gorlig weilte, Jugen's Zeitschrift fur bie hiftorifche Theologie 1842 G. 173 f. UR. 1705 G. 197-201.) - 3m Commerhalbjahre 1517 wurde er in Leipzig immatriculirt und ber bamalige Rector Paulus Dhum, Parthenopolitanus, trug ihn als ber Deigner Ration Angehörigen in die Universitätsmatrifel eigenhandig fo ein: "Antonius Lawterbach ex Stulpen". Ich perbante biefe Mittheilung bem herrn Brofeffor Dr. Krehl in Leipzig. Bal. Barnde, Die Urkundlichen Quellen S. 582, 595 f. 765, 813, Ch. M. Freyberg's Siftorie ber Frauen-Rirche in Neu-Dreften. Dresden, 1728. fol. 19 Anmerfung 57, wo es heißt: " . . . Mus berfelben (Stabt Stolpen) murbe fcon a. 1496 Bartholomaus Lauterbach ju Leipzig immatriculiret, a. 1517 bingegen Sr. Antonius Lauterbach, außer welchem ich eodem anno noch 3. inscribirte Stolpenses Bernhardum Rafd, Gregorium Peuth und Wenceslaum Guffemild, finde. 3d befige überbiß ein Buch aus frn. Antonii Lauterbachs Bibliothed, aus bem ich febe, baft er in eben bem 1517ten Jahr zu Leipzig baccalaureus worben ift. Denn es ift folgendes fonder Zweiffel von ihm felber am Ende gar beutlich bineingeschrieben: Ad hanc subscriptam questionem cum Sophismate respondebit Antonius Lauterbach in artibus Baccalaureandus 1517. [?] 18. Marcii hora prima in domo facultatis artium Novi collegii. Questio. Res naturales, quarum cognicio intellectui est possibilis, num sint sine suis causis perfecte cognoscibiles? Sophisma. Genus non potest salvari in una specie. Am übrigen ift es mas recht bendwürdiges, daß ber fel. Anton Lauterbad, als ein gebohrner Stolpensis, a. 1559 auch einen Reformatorem von Stolpen und bem gangen Amt bat abgegeben." (Böding, Epp. obsc. vir. Tom. II. Pars 2 pag. 302 f. über Baccalaureus.) Eine Randbemertung bei B. I. 136 fagt: "M. Anthonius Lauterbach ich war icon Baccalaureus, noch bat ich mein leben lang feinen fpruch aus ber Biblia gehort. Es war mir ein selgam bingt." [Fehlt ber Dresbner Handschrift tom. I. fol. 81.]

Jun Jahre 1021 begab er fich nach Bittenberg, venn anders die Angabe eichtig fit, veckhe fich E. 56 § 2, £ 4 & 346 f. findet: "Anno 1521 den 27 Septembris (Freitag) fam ich M. Ant. Vauterbach gen Bittenberg."
Od mur zu Befich? 3ft 1540 oder 1541 zemeint? 28ft. unten S. Vt. Denn erft i. 3: 1529 Wittroch den 21 April oder bald nach biefem Tage ift er in Wittenberg mitter dem Vectorate des M. Johann Steof Gindelin inferitiert als: "Ankho-

nius Luterbach de Stolpen." Album p. 133, vgl. p. 14. Die Magisterwürde hat er ebenfalls erft in Wittenberg erlangt, ift auch Luthers Sausgenof und Tifchganger gewefen, val. S. 165, fcon i. J. 1531, und Dienstag am 28 Januar 1533 biente er gu Tifc bei ber Taufmablgeit fur Luthers Cobn Baul, B. III. 163. G. H. Goetzii: De Domesticis Lutheri Singularia. Lubecae 1707. 4. § 7 p. 17. F. M. Ufert I. G. 358. Er war ein lang aufgeschoffener Dann, C. 76 § 17, f. 4 S. 667, ben 8 December 1538. - Mis Rachfolger bes verfchwenberifden Balentin Pacaeus hartung be B. IV. 438. Burffarbt G. 209. 212. €. 2 § 165, £. 1 €. 169, B. L. 272, II, 282, Album p. 235, UN, 1713 €. 8. Bogel's Leipz. Annal. f. 187. Fraustadt's Ginführung der Reformation in Merfeburg S. 183. Joder s. h. v.] fam er nach Leisnig als Diafonus i. 3. 1533, nicht icon 1532, wie Sachfens Rirchen-Galerie B. V. Abtheilung 6. S. 101. 111 behauptet. Sier gerieth er balb in Diffbelligfeiten mit feinem Bfarrer, bem aus Schleit gebürtigen M. Bolfgang Juf, De B. IV. 527. 581, V. 21. 37; "Grammaticosophista." VI. 101, 147, 497, 7, 73 § 12, f. 4 S. 602, B, I. 272: "homo tragicus." Album p. 82, 174, 200, Menck. III. 934-936 ein Stüd ber von bem Monde Anton Seifried aus Bicoppach um 1531 verfaßten Schrift De monasterii Buchensis fundatione ad W. Fusium. Rarnde, Die Urk. Qu. S. 778. 782 f. 818. 863 f. UN. 1720 G. 288.] - weshalb ibm Luther gum zweiten Diafonat in Bittenberg i. 3. 1537 verhalf, be B. IV. 583. 672, vgl. Burthardt S. 245 f. V. 37. VI. 147. 514. Geheirathet, und gwar eine Monne Mgnes, wird er mohl in Wittenberg baben i. R. 1533, weil ber Deifiner Bifchof Robann VII von Schleinit Anftof an feiner Che nabm, als er Diafonus in Leisnig werben follte, E. 43 § 22, £. 4 S. 47, vgl. 17 § 4, £. 2 S. 265. B. II. 186; feines gramlichen Schwiegervaters, ber vermuthlich in Pirna bei ihm lebte, weshalb vielleicht auch feine Mutter, be 2B. V. 441, wieber nach Stolpen gog, ift gebacht &. 3 & 67, £. 1 S. 204, B. I. 254. Damale, 1533, lebten feine Altern noch und befagen in Freiberg (G. 182 f.) ein Baus, bas fie, um nach Leisnig zu ihrem Sohne zu gieben, verfauften, be 23. VI. 147. V. 441. Album p. 208. Er hatte in feiner Che nichrere Rinber, von benen genannt werben eine Tochter Elifabeth, bei welcher Luther und beffen Richte Lene Raufmann (G. 2) Bathen gewesen zu fein icheinen, weshalb Luther fie faft immer namentlich grußen läßt, be B. IV. 609. B. III. 127., und ein Sohn. be 23. VI. 674. V. 314. 409. 584. CR. V. 182. 869. 875. B. I. 94.

"Mitturod ben 23. Şuli 1539 şog Vauterbed şdi Süpprattenbent nad Şirna: "Anno 1539. 23 Julij, cum Magister Anthonius Lauterbach per senatoren Pirnensem uocaretur ad iter et ualediceret praceeptores, peteret, ut Diaconatum illi praeseruarent (E. 22 § 9. £. 2 © 369. B. III. 109.), respondit D. M. Lutherus Visum est Deo te uocari in pastorem Pirnensem, et bene facis, quod obtemperas, etsi libenter te hic retinuissemus, attamen nos agimus pro uoluntate Dei, non contra uoluntatem illius. Vade igitur in pace. Dominus erit tecum cum uirtute multa. Orabimus pro te et tota Ecclesia. Noli tri-

stari, fortior est, qui tecum est, quam qui in mundo. Deinde promittebat mihi, si ei iter contingeret in Misniam, se Pirnam uisitaturum, et donabat filiae meae grossum magnum." B. III. 127. Bgl. Reubeder's Rateberger S. 47. - Babrend feines Aufenthalts in Bittenberg ichrieb Lauterbad, icon 1531 (G. 165. B. III. 158.), Bredigten Lutbers nach; Gislebner Musgabe ber Berte Luthers tom. II. f. 145b (Seckend. III. 16. Mitenb. V. 614.); Muslegung D. Martin Luthers über bas 6. 7. und 8. Capitel bes Ev. Johannis, geprediget ju Bittemberg auno 1530, 1531 und 1532. . . . "Diefe Predigten find auuor im Drud nie ausgangen, aber von mir Noanne Aurifabro aus ben geschriebenen Buchern, ber Chrwirdigen und Gottfeligen Leute, als, Dl. Biti Theodori gu Rürmberg. 3tem, Dl. Georgii Rorarij, Herrn Dl. Antonii Lauterbachs, und herrn Philippi Jabritii (welche aus bem beiligen Munde Lutheri folde Predigten auffgefangen) jet abgefdrieben, mit vleis zugericht und in biefem Tomum zum Drud verorbenet worben, auff bas folde Auslegungen nicht untergiengen." [Fabritius ift Bhilipp Raber, Schmidt, Bfarrer in Rabla. be 28. V. 393. CR. III. 20. IV. 680, 705, 795, 856, 862 f. 887, V. 73, 83, 35, 1738 S. 132, Rorbes S. 315, Burthardt G. 396.] Durch Lauterbach ichidte Luther an ben Bautner Rector Nicolaus Specht aus Triptis, ben Landsmann bes Weimaraners Marcus Crobel in Torgau, ein Bilb bes Johann Sug, Burthardt S. 313. CR. IV. 791, am 12 December 1538.

Bon Birna aus ideint Lauterbach alle Jahre einmal nach Bittenberg gereist au fein. Wir miffen bas von bem Nabre 1542 ben 8, Mai. B. I. 456; vom Nabre 1543, S. 192, val. B. I. 280, C. 37 & 122, f. 3 S. 417, ft. p. 418; vom Nabre 1544 ben 6 ober 8 Mai, B. I. 392. IL 285; vom Jahre 1545 ben 16 Juni, €. 22 § 82 und 33 § 9, £. 2 €. 405 und 3 €. 326, B. III. 130. 21. CR. V. 875. 869; vielleicht icon 1540 ober 1541, vgl. oben G. IV. - - Lauterbach bielt feine Angugspredigt in Birna Dom. VIII. p. trin., 27 Juli 1539, und ftarb bort Montags ben 18 Juli 1569; fein Bruftbild befindet fich über ber Thur gur Sacriftei ber bafigen Stadtfirche zweimal. G. A. Abendroth, Der Gubrer um und in bie Hauptfirche zu Birna. Birna 1865. G. 19. Lithograph Friedrich August Wendler, Die Stadt Pirna und ibre Mertwürdigfeiten, Birng 1841, Sochaugert, I. Nabrgang, S. 14; barin auch eine Lithographie bes Bruftbildes. M. Chriftian Friedrich Billich, Memoriae Superintendentum Pirnensium. Annaebergae 1712. 8. Blatt B 1-B 2b. G. G. Senff, Rirchen - Geschichte bes Amte Stolpen. Bubifin 1719. G. 244 ff. Gadfens Rirden-Galerie. Bierter Band. Gunfte Abtheilung. G. 194. 196. In ben "Nachrichten aus ben Rirchenbudern ber Stadt und Rirdfahrt Pirna" 1862-1867 bat Serr Archidiafoms Dr. phil. M. Spiek gegeben: "Die Briefe Dr. Martin Luthers an Antonius Lauterbach." Melanthons Briefe an Lauterbach, an Babl 41, beren erster vom 19 November 1539, ber lette vom 1 Mara 1560 ift, fteben in Bretichneiber's CR, III, bis IX. - Lauterbach begrundete die Rirchenbibliothet in Birng, be 28. VI. 707. Giner feiner Lieblings. fprüche scheint gewesen zu sein: Qui cupit esse beatus, discat contemnnee et contemni. Jacobs und Ulert, Beiträge zur ältern Litteratur B. III. 306, vgl. Curiositäten IX. 284.

Die Ronigliche öffentliche Bibliothet in Dresben befitt nun aber auch baffelbe Tagebuch in einer zweiten, etwas fpateren Abschrift in einem Quartbanbe, an welche unmittelbar ein zweiter Theil von Tifchreben guthers fich anschließt, die ebenfalls aus Lauterbachs Bebbeln ftammen, aber nur felten eine Angabe von Tag und Jahr gewähren, jeboch auf bas Bielfaltigfte von bem in Binbfeils lateinischem Abbrude Begebenen abweichen, ganglich in Begug auf bie Stellung ber einzelnen Stude. Bgl. Serapeum 1870 G. 168. 170 f. Die erfte Salfte, bas Tagebuch, ließ ber Baftor Rummer ju Ortrand i. 3. 1554 auf ben erften Blattern jum Theil burch einen Anberen, vielleicht feinen Sohn Caspar ober Abraham, abfcreiben, fdrieb bann aber auch felbft viel ein, mabrent bie zweite Balfte gang von feiner Sand ift; über bie Tage ber Beenbigung ber Abichrift f. unten G. 146 und S. 195. 3d habe bie aus biefer Sanbidrift mitgetheilten porguglidften Stude burd (K.) R. bezeichnet. Rummer wurde Dienstags ben 11. Dai 1529 unter bem Rectorate Cafpars von Teutleben in Die Bittenberger Universitätsmatrifel eingetragen als: "Caspar khumer ex langfelt patauien. dioc. 11 Maij." Album p. 135. Freundlicher Mittheilung bes Berrn P. Geride in Ortrand vom 15 und 28 November 1870 verbante ich über ibn und feinen Amtsvorganger Folgenbes: "Die Einführung ber Reformation gefcah bier im 3. 1539 und gwar in febr friedlicher Beife. Bei ber am 21-23 Auguft (Donnerstag bis Connabenb) von Justus Jonas bierfelbft abgebaltenen Kirchenvifitation refignirte ber bamalige tatholifde Pfarrer Johann Goren freiwillig auf fein Amt. Es wurden ihm bie Einfünfte ber Pfarre bis Martini beffelben Jahres überlaffen, ebenfo bie Pfarrwohnung, auch wurde er verpflichtet, bis jur Anfunft bes neuen lutherifden Pfarrers, "ber Chriftlichen gestalten ordnunge gemäß, die pfarre mit predigen bes Guangeliums und reichunge ber Sacrament zu verforgen." Wenn ber neue Pfarrer vor Martini fame, fo folite er ibm bis babin eine Stube und eine Rammer einraumen. Mis ber ju erwartenbe neue Pfarrer wird ba icon Er Gimon Baferig genaunt und berfelbe als ein "biebevor geubter und trewlicher feelforger" bezeichnet. Über feine Familienverhaltniffe, fowie über feine Amtoführung ift nichts zu ermitteln. Rur ergiebt fich aus einer Berordnung Bergog Beinrichs, Die Sonnabends am Tage C. Lucia, 13 December, 1539 abgefaßt ift, bag etliche beimliche Unbanger ber tatholifden Rirde fich ju Schmabungen gegen ibn und ben Rath batten binreifen laffen. Es war bochften Orts "in glaubwirdige erfahrunge tommen, Das etliche fich Bnberftanden, boge und ichenbliche lieber ju tichten, In welchenn fie bie leuth öffentlichen, Bub fouberlich ben wirdigen Bufern lieben Andechtigen Bern Mgrum Somon Bafrit, welcher von Bufern Bifitatoribus ju ebnem pfarber Dobin verorbnet, Bnb neben 3me ben Burgermenfter und Stabtidrepber mit icanbiwortenn und lefterunge ichmehen unnb antaften." Es waren ihm als Befoldung 80 Gulben

und für 2 Rube nothburftige Graferei festgesett. Noch findet fich von ihm ein Driginal-Schriftstud von "montags nach Anthonii" 24 Nammar 1541, wornach er vom Rath die Bergunftigung erhalten, zu feiner und feines Befindes Nothburft ein halbes Bier zu brauen, und fich verbindlich macht, bag foldes ju gemeiner Stadt Nachtheil nicht gereichen solle, angeseben es Pfarrern und Predigern bes göttlichen Bortes nicht auftebe. Kreisschmeren au treiben. Bie lange er bier im Amte geblieben, läßt fich nicht ermitteln, ebenfowenig ob er bier gestorben, ober, was mabricheinlich, von bier verset marb." - [Uber Safrit vgl. be 28. II. 255. VI. 665. CR. V. 843, 872, Album p. 110, 326? UN. 1706 S. 199-204, Baid XXI. 1250. (Nob. Friedr. Röhler.) Gallerie ber neuen Propheten. Leipzig 1799. S. 57 ff. Rorbes S. 278, 281 f. Neue Mittheilungen B. XII. Halle, 1868. S. 154 f. 182 f. 190, 193 ff. 198, 201 ff. Krumbaar's Mansfeld S. 204 f.] - "Nach P. Schreger's hanbidriftlicher Geschichte ber Kirchendiener in Ortrand wird Rummer, auch Rommer genannt, bezeichnet als Langenfeldensis Austriacus, "von Lanfeld (auch Lengefeld) auf Defterreid." Bei ber am 30 Mai, Donnerstag, 1555 gehaltenen zweiten Rirchenvifitation wird ibm bie Cenfur ertheilt: "Aft Richtig und gnttes Lebens befunden." "Er hatte," fdreibt P. Schreyer. "weil er ber Religion wegen in feinem Baterlande verfolgt worben, in weiblichen Rleibern verstedt, flüchten miffen, worauf er sich nach Wittenberg wandte, wo ihn Luther jum biefigen Bfarramte verordnet baben foll. Diefer Radricht gufolge, welche bie auf feinen Sohn gleiches Namens gehaltene Leichenprebigt ertheilt, fiele Die Reit feines hiefigen Untritte in Die Jahre gwifden 1541 bis 1545." Uber feine Umteführung, sowie über feine fonftigen Lebensumftanbe find feine weitern Rachrichten vorhanden. Einige Rotigen über feine Rachtommen werben aus bes Rector Müller, Geschichte ber Meifnischen gandesschule B. II. p. 353 mitgetheilt. Danach ift ein Sohn von ihm Caspar Diaconus gu St. Afra und ein anderer Cohn Abraham Baftor ebenda und Superintenbent zu Meissen gewesen." ID. Johann Angust Müller, Rector an ber Gurftenfdule zu Deifen, Berfuch einer vollständigern Gefcichte ber Churfachfifden Fürften- und Lanbichule ju Deiffen, aus Urfunden und glaubwürdigen Nachrichten. Zwehter Band. Leipzig, 1789. 8. S. 307-311. 350-355.] "Bie lange Caspar Rummer bier im Amte gestanden, lakt fic nicht ermitteln. Sein Rachfolger Johannes Rühl, ber mit ibm gleichzeitig bier Digconus war und bann in bas Pfarramt aufrudte, wird als hiefiger Pfarrer jum erften Male 1575 bei Gelegenheit einer Kirchenvisitation erwähnt, tann aber bas Pfarramt icon langere Beit vorher befleibet haben." - Rummer und Lauterbach waren Studiengenoffen in Bittenberg und es wird fein Geblichluft fein, baf Rummer feine Tifchreben in ber ihnen eigenthumlichen Abfaffung unmittelbar aus Birna von Lauterbach felbst erhielt; vgl. jeboch oben S. III.

Da Freiberg in seinem obengenannten Programme auch einer in seinem Besite besindlichen handichrift von Tischreben Luthers gebentt, die auf bem Einbande als Thesaurus theologicus bezeichnet ist und von bem in Schneeberg i. J. 1523 gebornen, am 21 October 1575 als Brofeffor ber Theologie und Generalfuperintenbent in Bittenberg geftorbenen Dr. Cafpar Cberbarb berrubrt, ber fie, als er Schulmeifter in Joachimsthal mar, aus bem von Johann Mathefius Predigt XI. XII. p. 131 a und b. Album p. 135] aufgegeichneten Originale abgeschrieben hat laut eigenhanbiger Infdrift auf bem an bie Schale bes Buchs angeleimten vorberften Blatte: "Hunc librum descripsi ex Dni Magistri Mathesii libellis, cui acceptum refero et gratias immortales ago, Caspar Eberhart, 1550. Aprilis 27." - fo hat Berr Dr. Schnorr von Carolsfeld in Barnde's literarifchem Centralblatte 1870 Rr. 48 Cp. 1293 eine bis iebt leiber unbeantwortete Anfrage über Borbandenfein biefes Budes gestellt, mir aud, gutigft und bulfreichft wie immer, auch in Sinficht auf fo manche andre litterarische Nachweisung, folgendes von ihm Rachgesuchte mitgetheilt: "Dan. Traug. Müller, comment. VII. de vita Casp. Eberhardi. Schneeberg. 1754. 4.):(3: "Et tandem praeter alios Thorschmidius testimonium de illo perhibet (i): quod Lutheri sermones privatos ac Colloquia manu descripserit sua, et in margine voluminis eleganter compacti imprimi typis litterarum jusserit verba: Thesaurus Theologicus; nolite obiicere sanctum canibus. -- (i) loc. cit. [b. i. Comment. de Meritis et Votis Jo. Baptist. Eberhardi] circ. finem. -): (Scientiam praeterea medicam adamavit, dum non solum descriptis mantı sua Colloquiis Lutheri aliquot centenas medicamentorum utilium compositiones adscripsit." Bgl. Förstemann-Binbfeil's Deutsche Tifchreben Abtheilung 4 G. XVI. - Durr's memorabil. bibliothec. Norimb. pars. I. p. 206: "In forma octava. Collectanea (latinogermanica) ex colloquiis habitis cum D. Martino Luthero in mensa per annos sex [b. i. 1529 bis 1532, 1534 umb 1535.], quibus cum eo Witteb. communius sum usus. Iohannis Matthesii avroyoggov. Manus pessima etc. etc." Bal. F. Guil. Ghillany, index rariss. aliquot librorum quos habet biblioth. Noriberg. Norib. 1846. 4. p. 35 f., we eine Schriftprobe aus biefen Collectaneis bes Mathefius gegeben ift. Laut gutiger Mittheilung bes herrn Stabtbibliothefars E. G. Butelberger vom 28 Mai 1871 ift biefer Band noch vorhanden unter Cent. V Appendix 75 ber MSS., aber fcwer gu lefen; Blatt 207-240 enthält eine Sammlung von Bemerfungen Luthers felbft jum A. und R. Teftamente, eigenbanbiges MS. Bgf. Meefführer's accession, ad bibliothecam promissam et latentem. Norib. 1699. 8. S. 134, wo ber berühmte Polyhistor Gottfried Thomasius, Bruber bes noch berühmteren Chriftian Thomasius, bas Bergeichniß ber Handschriften feiner Bibliothef abbruden lieft, unter benen auch folgenbe zwei maren: "1) Dicta et facta Lutheri et aliorum. und 2) Excerpta ex ore Lutheri, Philippi etc." Über biefe beiben Sammlungen bat Berr Stabtbibliothefar Lutelberger feine weitere Mustunft geben fonnen. - herr Dr. Bilbelm Loofe in Dresben machte aufmerffam auf: "94. Bergeichniß gebundener Bucher u. f. w., welche bei Friedrich heerbegen in Nürnberg zu haben find. Nürnberg, 1837. 8. G. 74. No. 1099. Familiaria Coloq. D. M. Lutheri. Brg. 10 fr. In Octavo."

Lingte in feiner Reifegeschichte Luthers, Borrebe)( )(3, bemerkt: "Sochbelobter Berr D. Bernedorf [Dr. Ernft Friedrich B., Prof. theol. in Bittenberg,] hat mir Colloquia Lutheri MSta gutommen laffen, barauf ich mich in biefer Schrift einigemal bezogen babe; Diefelben machen einen Folioband aus, und befteben aus einer alten Sammlung von lateinifden Sanbidriften, bie fich von mehr als einer Berfon berichreiben. Es wird barinnen bes Dl. Mathefii, und D. Lauterbachs, als Sammler ber lateinischen Gefprache, gebacht, bavon bas meifte icon in D. Luthers Tifchreben befindlich, und ju Enbe bat Geverus Schiefer, gewesener Sofmeifter ben ben Pringen bes romifden Ronigs Ferbinandi, ein Tijchganger D. Luthers, (Sall, Et, XXII. S. 325, 1590.) feinen Ramen beigefetset." [Uber Dr. Bolfgang Schiefer val. be B. VI. 693. Burfbarbt S. 521. Mathefins Br. XII. 134, 145b. XV. 188b. B. I. 311, 3S. 1737 S. 131. Über Ferbinand von Maugis Camerarii Libellus Nouus Blatt P 4.] - - Über eine beutsche Sanbidrift etlider Gefprace D. Martin Lutbers, fo er mit feinen Freunden gehalten, 4to, val. Friedrich Sigemund Reil's Siftorifche Radricht von bem Gefclecht und Rachfommen D. M. Luthers. Leipzig 1751. 4to. S. 9, und beffelben: Das Leben Sannf Luthers. Leipzig 1752, 4to. S. 17; auch feine Merfwürdigen Lebens-Umftanbe Luthers. Leipzig 1764, 4to. Theil 2 S. 161; fie foll von Rongs fein und bem Dr. jur. Gottfried David Schreiter in Burgen gehört haben. - - Roch ift zu berudfichtigen, bag Aurifaber in feiner zu Erfurt am erften Tage Julij 1568 unterzeichneten Unrebe "Un ben Chriftlichen Lefer" flagt: "Denn fo jemanbs ift, ber ba biefe Tifdreben zu verbeffern und zu vermebren wijfte, fo tonnte ichs (ohne Ruhm) thun, ber ich noch etliche gefdriebene Bucher mit Tifdreben Lutheri bei mir habe, baraus man fonnte faft einen neuen Tomum gufammenlefen ober je ben itt vielgemelbten erften gebructen Theil berrlich und gewaltiglich verbeffern. Und weil mir aus ber nachften Frankfortifden Den folder Tomos mit andern Tifdreben und Genbbriefen verneuert und verbeffert ift gutommen, welchen Anhang und Bufat ich burchlefen hab und befinde, bag bavon viel guvorn in ben Tifdreben gebrudt gemefen und aus bem Lateinifden von mir in bie beutide Sprace gebracht ift, (fo merben auch die Briefe gum Theil in ben Benifchen beutschen Tomis gefunden,) fo febe ich ungern, bag man Altes für Reues taufen foll und die Leute burch die neuen Titel und Berbefferung mit ber Rafen umgeführet werben."

Dies Alles aber deutet unverfenndar darauf sin, daß der Nern umd Grundstod ber Tissfireden in Lauterbachs Aufgeschungen liegt. Die nachsehend abgebrucken Bogen sidm inspringlich zumeist in Aufsers Wednung umd an seinem Tisse niedere geschrieben umd demokren deshalts, im Gegenstose zu den mancketei Überardeitungen und umgetragenen Abschriften, durch welche die Tissfireden gleich duthers Briefen niemals gewonnen haben, weil sichen sich zu felge den gesche Stuff für kuthers Eren und Wessen abgen, weil sichen und ries einer Beite der in Wessen der den abgaben gefommen warr, die gange Frisse und Schmidtsliche in den bei Gederation bei Sochrichte der im Richtlichen Ausgestlich und Verlieben der Wessellen der den kannelliche zu den Gederation der Verlieben des Gederten, wollt ielen des be Sochrichte der im Richtlichen Ausgeschlich und der Verlieben der Verlieben der Verlieben der Verlieben der den der Verlieben der Verl

fdriftlider Anwendung genöthigten Latinität Zeugniß ablegt. Das Tagebuch, wie es nun porliegt, bat er filr bas Nahr 1538 ficerlich felbst aus feinen Bavieren gufammengeftellt, soweit fie ibm eben noch gur Sand waren, beun Einzelnes iceint er icon febr bald Anderen mitgetheilt, gelieben, gefchentt (be 28. V. 630. FS. 1748 S. 314-325. Bgl. oben S. III. und VI.), dieß und jenes vermißt ober verlegt, bagegen aber feine ohne Jahr und Tag gelaffenen Rieberichriften gefondert gehalten und noch bei feinen fpateren Befuchen in Bittenberg vermehrt zu baben. Es liegen Spuren por, g. B. G. 121 vetitum für foetidum, bag einzelne Stude bes Tagebuchs in bie Jeber gefagt worben find, wofür wohl auch, g. B. G. 30, ber Stacismus bei ben griechifden Bortern fpricht. Bas bas Durcheinander bes Lateinifden und Deutschen betrifft, fo ift befannt, bak Delantbon in feinen Borlejungen fich folden Gemisches bediente, CR. XIV. 536 f. [VII. 492, 830, 912, R. Stinging's Ulrich Zafius S. 50 ff.; Blatter für literarische Unterhaltung. Leipzig 28 Januar 1858. Nr. 5. S. 87. Mathefius Predigt XII. 133b, und Homil. in Sirac. Lipsiae 1605. pag. 334. 356b. Wicel, Bon ber Chriftlicen Rurchen, 1534, 4. Blatt B iiii, Welleri Opp. I. Sect. 4. f. 171a. Reubeder's Rateberger S. 60. 1191, 1716 S. 404 f. Fnarr. in Genes. 18,9. tom. II. fol. CXIb f., Bald I. 1745 f.] - Eben fo bekannt ift, daß Nachschreiben an Luthers Tifche nichts Ungewöhnliches war; fo ift g. B. ber i. J. 1536 gu Wittenberg gebrudte 23. Bfalm, ben gutber auf einen Abend über Tifche nach bem Gratias auslegte, von Rörer nachgeichrieben und bem Drude übergeben worben, Altenb. VI. 891, Seckend. III. 134, Binbfeil, Bergeichniß S. 13. - Manches Deutschgesprocene mag icon sogleich lateinisch wiedergegeben fein, vgl. S. 176 Blut und Blüthe, sanguis und flos.

Hir genaue Ermittelung des hedraifien Bortes S. 180, sowie für freundlich ausgelprocene Bermuthung über die unlesbaren Börter S. 116 als "mir zunöber", Num. XXII. 32, dante ich Gerrn Lebrer Heinrich Jacobson in Dresden.

Ein Brief Luthers wom 7 September 1538 an Bürgermeißter und Bath ju Freiberg, Sürchitet für Barthel Zorfter, aus ber Urschrift in: Mittheilungen bes Freiberger Allerthumsvereins. Doch 5. Zercherg, 1807. S. Z. 496 f. — Unthers Brief wom 27 October 1542 an ben Bath ju Bofel, sir den Derne Bes Gran, aus bem Ersjännie mitgefellt von Dr. S. B. Zogenbad in: Selfräge jur vaterländissisch Geschäuse, aus der bei Brief Lindbisch, beraussgegeben von der füssterischen Geschäuse in Bossel. Ban 18. 1869. Z. 295—301, umd barans auch einzellt enther und ber Recum vor bem Barbe ju Bossel. (1869) 18 Bu. 8vo, mit ben Seitengaßein 294—326. — Die beiben Briefe Unters an den nach allertiden Hauptmann Jonas (Johann?) v. Stoodbaufen und bessen Verleg und der den Der Laufertiden Dauptmann Jonas (Johann?) v. Stoodbaufen und bessel Gestau, eine von Zina aus dem Gesendsschung des IV. 415 da, spille aus dem Ersjänlac (V) im Archive des Magekeurger Comission sich sieden Schaften der Schaften der Schaften der Schaften der Schaften der Bernacheurg. Bertin, den 5. Magnit 1868. 39. 32. Z. 191 f. — 201 Instanction für Gabel, der

III. 42, v. 3. 1525 vgl. Hekelii Manipulus pag. 81, welcher Brief Stiefels mohl pom 10 Mai 1528 ift. - No. 37 meiner Lutherbriefe S. 79 ftebt nun auch bei B. II. 278 als augeschrieben: "Professori bonarum literarum in schola Chemnitia Ioanni Schulteto, quem supremum vocant." A 91 Vol. II. f. 135 hat nur: "ad I. S. scriptum." Er ift ber Schöffer in Birna G. 144. 3ob. Dav. Schreber, Vita Georgii Fabricii. Lips. 1717. S. 35. - 3m Serapeum 1858 S. 332 f., pal. 1859 G. 63 f., ftebt eine Budinfdrift Luthers v. 3. 1542, in welcher aber fhar, nicht Jhar, ju lefen ift. - Bu Burthardt bemerte ich von Neuem: G. 1 Spalatins Brief an Lange; vgl. Hekelii Manipulus p. 17-20. Boding's Epp. obsc. vir. II. 2. pag. 747-749, ber p. 296 bas richtige Datum bei be B. I. 429 unnut beffert, bingegen ebenda bas Jahr 1520 für ben Brief an Rhagius (rak, a. Arebs.) Aesticampianus mit Recht tabelt, benn bas Briefchen ift auf Anfang 1518 au feben; pag. 777 aber bestätigt mir ber Brief bes Nollerius Stech, bag bie Rullbruber, ju benen Luther in Magbeburg in bie Schule ging, nullarii, b. i. noch feiner Claffe fabige Schuler ber Stabticule find. - G. 9 No. 50 bleibt es beim 20 December 1517. - G. 23 ift ber zweite Brief bes Crotus vom 31 October, Böding Hutteni Opp. III. 577. - S. 267: Sonntag nach S. Marcus ift Marcus post Francisci, also ber 8 October. be 2B. I. 142. Lingle S. 49. - S. 331 ift Luthers Brief an Spengler v. 3. 1530 und fteht be 28. IV. 177. - G. 348 ff. ift von Oculi 29 Jebruar 1540 und ftebt lateinisch in Beefenmever's Sammlung gur Kirchen, etc. Geschichte S. 186-192; S. v. Sp. bel's hifter, Reitschrift 1868. B. XX. S. 183. - S. 365 f. aus ber Urfdrift wieber abgebrudt in: Mittheilungen bes Freiberger Alterthumsvereins. Beft 5. 3. 497, we die Aufschrift fo gu lefen sein mochte: Alia epistola ad marchionis ioachimi viduam relictam, iohannis regis Daniae filiam, cum esset in Spandau. - S. 457 f. ift vom 26 Mara 1544, C. 7 & 10, £. 1 S. 311, - S. 465 f. guerft gebrudt aus ber Uridrift in meinen Ueberlieferungen gur Geschichte von Gichborf u. f. w. G. 222. - Über Sanbidriften ber Tifchreben und ber brei Briefe Luthers nach Ricl, Burthardt S. 134, vgl. Bibliotheca Johannis Melchioris Krafft. Pars. II. S. 253. 259. Tifchreben bes Dr. Stampit in J. R. F. Anaafe, Joh. Staupitii Opp. Vol. I. S. 36 — 50.

Tie Alfürgungen, berne ich mich bedem fabe, bebeuten: B. — Lindfell's Albeut ber Halligfen Jamiferift. — C. — Bretfighenfer's Corpus Reformatorum. — be B. — de Bette's Ansgade der Briefe Luthers. — £. — Hörftemann-Bimbfell's Ansgade der deutlichen Tickreden. — B. E. — Hortze Commuliung Bon Allen und Retten Theologischen Gachen. Geit 1720. — £. [K.] — Rummer. — PRO-— Peur Besträgs Bon Allen und Reten Theologischen Sachen. Geit 1751. — C. — Beutifer Tiscreden. — 113. — Unständigen Sachsien. Geit 1761.

Efcborf bei Dresben, am 15. Jufi 1871.

3. R. Geibemann,

M. Anton Lauterbad's Cagebud.

Quod bonum felixque faustumque sit novi anni auspicium in gloriam Christi et ecclesiae suae salutem et confusionem Sathanac et suorum.

(1 Januar, Dienstag.) Prima die Januarii Anno 38 D. M. G. Krauss*) in templi sacristiam vocatum acriter examinavit, qui mira praesumtione seipsum exsecravit in literis ad optimum amicum suum scriptis: Wenn im Christus bas Simelreich anbotte, noch wolt ers zu biefer ftundt nicht anuhemen, quod vellet in isto articulo non cum Luthero sentire. Hae literae cum ad electorem ab illius amico pervenissent, D. L. traditae sunt una cum mandato seuerissimo, ut iucarceraretur in arce, sed D. L. eum prius in sacristia examinavit; deinde a quaestore prehensus ductus est in carceres contra omnia universitatis privilegia. Deinde 1 Februarii ex carceribus dimissus est, britridt in suo vaporario intercedeute M. Luthero. Deinde domo suspirans D. dixit: Quanta est mundi praesu atio et securitas; quicquid aliquid est, hoc audet Christo insultare et plantam contra illum extollere. Es wirdt nech befser werdenn, der Epicurismus wirdt mit gewalt aufftommen. Nam ille mundus verbi contemtor nihil aliud est, quam praeparatio epicurismi ante extremum diem, qui neque deum, neque aliam vitam credit. Nonne hoc horrendum est, in populo dei esse tales epicuros? non tantum privati et occulti, sed publice in ministerio in gloria, quales fuerunt Saducei inter Judaeos, regnantes in religione, et tamen nihil credebant de futura vita, et ita docebant. Tales sunt hodie nostri Papistae, qui scripturam scientes tanquam somnium judicant. Episcopus Maguntinus dicit et facit quaecunque vult. Leipfig est in tanta avaritia submersa, ut de centum fl. 45 fl. annuatim accipiat sub specie pietatis. Nam charitas debet esse, Das man epnem 100 fl. leihet. Justitia est, bas man 45 fl. Darumb gibet. In deceunio 100 fl. 1000 solvit, ift das nicht epicurismus? Lipsia est in mari avaritiae profundior submersa quam montes Arabiae sub diluvio, qui tantum 15 cubitos fluctibus erant submersi, illa autem 15 miliaribus sub fluctibus avaritiae iacet. Tales sunt omnes alii. Ach es wirdt noch bose gegeitt tommen. vnnser epicuri findt erger quam Cardinales Italici, qui dixerunt: sinamus alios esse pios, si ipsimet uolumus. — B. l. 181 sq. 411. X. 4 § 77. F. 1 S. 248 ff. Scrapeum 1870 S. 173.

^{*)} Schreibfeler f\(\text{fir karg. 28l. V. 94. B. II. 60. Burthoret \(\epsilon 290. 301. \)
Album p. 144, inferibirt 1532. — Bernecdstung mit D. Kraus? K. p. 369: "Doctor Gra\(\text{G} \) sp \(\text{\$\psi \) after \(\text{\$\psi \) after \) of the structure of the seconds."

UNIV OF * California

Blasii Mathel.

(2 Januar.) Secundo Febru:*) in domo Blasii Matthei erat hospes cum D. Justo Jona etc. Multa dixit de verbi dei excellentia, de Panistarum furore et insidiis. Ru faffet Gie nur flur practiciren, vand vans bettenn, werbenn fie es autt machen, wollen wir es mit in geniefeen Lafeet vans nur ben bem lieben wortt bleiben. es fted ber leib wo er woll. - Deinde afferebatur Bermuth bier. Respondit: D Rein, Dan ichidt mir bermuth bier von Frandreich, Breufeen, Reufen In mebn ebgen Sans. Es wirdt mir bitter genung. Lauta apponebantur fercula cum precibus, das er mit ber Hausspeise folt fur gutt nemen. Rt: Das ift nicht Haussprife; sunt delitiae, quibus ego non delector. Man barff mich nicht mit verehren. Ego illa non aestimo, aliis faveo, bie gern berlich bislein efsen. Ich lob epne renne gutte gemenne Sausspeis. Deinde dicebat de puella nubili (von mevner Benatter **); Es ift unwerhafftig obeft. Es ligt nicht lang; immer verthann! 3ch bab ir in mennem Sans Dren, Das ich gutt gefellen mit verforgenn wollte vnnd wolte menne feth ju pfandt febenn, es folt feine Dauon ferben. Lieber gott, wie batt die welt abgenummen a tempore promulgationis legum civilium, ubi puella 12 annorum nubilis, adolescens 14 annorum puber aestimatus est. Regundt findt fie niel zu schwach in tali aetate. Semper decedit mundo et viribus humanis, es geht auff ber neige. - B. II. 20. 124. (337. 341. III. 167. L. 247.) T. 4 § 45, F. 1 S. 234. [Enarrat. in Genesin c. 34, 1, 12, tom. III. fol. 182, 186, Baid II. 1246, 1286 f. Beinhoft, Die Deutschen Frauen G. 191.]

Roschick.

(2 Şannar) Illo die adiit D. M. consilii gratia Georg. Roschick Wortzensis***), qui propter conscientiam papatum amplius colere non posset, an posset bona conscientia in Wortzen secundum suam vocationem praedicare verbum dei secundum vocationem, si autem velt hie studere, fortassis per electorem impetrare posset, ut concederetur illi praepositura loco stipendii. Deinde dixit of me (Santertassi): ommes volunt ex me quaerere consilia, sed nescio, an discendi, au explorandi gratia faciunt, sicut mibi

^{*)} Bohl Schreibsehler für: Januarli. — Ueber Matthaus und seine Familie f. Riebner's Zeitschrift für die histor. Theologie 1860 S. 477. Burthard, 145. 147. CR. XI. 976.

^{**)} Ragdalene Kaufmaun, Muhme Lene, Lutherd Schwestertodier. A. Krumbaar, Die Gerffold Mansfeld im Reformationsgeitalter. Gisteben, 1855. S. 199. Sie war als die die Rathe eines Lindes Lutherdack, noch i. J. 1537. B. I. 94. de B. VI. 674. — Die brei find Lena und Jila Kausmann und Anna Schübmeifter.

^{***)} Meine Etlanterungen G. 16. 97. Er wurde 1589 Primarius in Bauben, Schöttgen's Burgn. Siftorie S. 193.

saepius factum est. Ideo veteres optime consulnerunt: Man [et nickt verlaunt freen, argang géren, mun Stafen, Zene s'e [erids. — Illo die scripsit literas ad D. Pomeranum, quarum titulus erat: Ecclesiae Wittenberg: epscopo et in Dania legato Christi, a facie et a corde fratri ac domino suo majori. Deinde dicebat: Papa suos Cardinales a latere glorintur. Ego glorior pios praedicatores a facie et a corde"). — B. III. 128. b: 28. VI. 630.

Thornier.

(3 Şanuar.) 3 Januarii assidebat coram Georgio de Wingfruis***), qui multa dicebat de hastiludiis et tornamine, Tas fein ritteripiei vuno voung nerre etc. Rt: Necessarium esse exercitium equissibet conditionis, ut assuefiere ta di pugnam. Nam sicut literati disputando sese exercerent ad pugnam contra hostes impia dogmata afferentes, illis disputationibus asseuti resistere possunt, «Mée mus and bem Qungem arde feine exercitia jugelojen fein. Den ver Thermir ift felv bubfé, similis fere ipsi conflictui et pugnae. Ge ift juniel juni féjimpff, vund ju nemig junn ernit. Hispani, Galli, Itali hace exercitia ignoare dicuntur. Tunc Georg. de Wingfruiş dixit, hastiludia plus habere periculi quam utilitatis, neque ad pugnam convenire.

De Turca,

(5 Nanuar.) Quinto Januarii venerunt nova ex Austria de clade Turcica et foedissima fuga nostri exercitus, qui tantum prostratus est a lixis et praecursoribus, vonn ben ftreiffennben verlornen Sauffenn welches warlich febr fdjimpflid) ift zu bem großen schadenn, quod Germani bellatores a servis et lixis prostrati sunt et 26 bombardas amiserunt et prope 800 homines capti Constantinopolim sunt ducti. Rt Luth.: es geht nicht recht zu. Est poena peccati. Ferdinandus est infelicissimus. Deinde recitavit fortunam Maximiliani, qui, esti pauper, tamen prospere gubernal at exercitum; qui cum somel parvo exercitu ante Venetias processisset, tunc Bartholo: de Signor***), Venetorum praefectus, mira andacia et robusto exercitu illi occurrit illumque circumvallavit in valle, mittens undusque, ut exirent ad spectaculum, bas er bie Deutschen sen schlachtet. Ipse vellet eos mactare nolentibus diis. At Maximiliani exercitus obseptus aciem quadratam fecit et cum forte pulveris vas rupisset, tum studiose pulverem in viam prosternebant. Deinde sequentes Veneti cum acie, incenso pulvere, divisi sunt, bat bic orbunua antrennet, Die fuecht in die bobe gestoßenn. In extremis destructionibus Maximilianus habuit fortunam. Das mocht Ferdinandus nicht haben. Deinde multa dixit de Persis et Crabatis, qui saepius profligassent Turcam. Nos Germani find Na

^{*)} Dieg ift wohl Abreffe ju Luther's Bricfe bei be 2B. V. 89 ff. Burtharbt G. 300.

^{**)} B. I. 380. Burtharbt G. 295.

^{***)} K.: de Syona.

ju trunden et nimis securi. Σas Σurdenreith ift in 30 3taren hoch gewachieum. 3th helf els werkt elienten fallen per extremum diem. Σan gørt fan folde but vergiefsen feiner derifetum nicht ble leunge tragent, quia ille tyrannas sinc ommi miseriordia et affectu machat miseros christianos. Deinde assereluat nuncius ille, Catianum esse. Rt Luth.: Σo gehts ju. Ille pugnat armis, pecunia, dolo; nos stertimus securi et infideles duces exercitus habenus. Nan ille Catianus dicture sess Judaeus baptisatus et fugisse ex Hispania aere alieno obrutus, quem ipsi vocant Banerot, qui per Bancum rupit, Σer eigen ift werven. Talibus committendum est tantam belli negotium. — B. II. 196. 193. 3, 7, 75 g. 2, 62 s. 1, 3, 4 g. 653, 437.

Contra tentationes Spiritus.

(5) January. Sancte Sathau, ora pro nobis, hößen wir bod nicht wier End, gneiger ber Teuftig tgembögt, fo habt ihr wis and nicht gefabrien, noch bas leben gegeben. warmen flagt ihr dan fo hart buns an vor gott, als weret ihr fo gar hellig, wund der oberit richter wier die rechten heitigen gettes. Mind den flaß ihr die hand twund ged gan Monn zu beimen biener, des Magett but bif. Illusion sathanna. — B. II. 309. 1. 26 § 41. 7. 3 €. 125, vgl. €. 116 § 23 und 1. 24 § 44 €. 37. 39.

Hadriani triumphus.

(8 3 anuari) 8 Januarii Lutherus mentionem fecit Adriani Papae, qui, cum in Halia suum habuisset triumphum, gloriatus suns alaudes. Ideo in tabula depictae erant duae civitates, altera erat patria sua, altera Loromia, ubi promotus erat, ubi scriptum erat: Ego plantavi. Altera civitas gioriabatur: Ego rigavi. Deimde Caesaris imago supra has civitates respondelati. Ego incrementum dedi. Quia ipse eum in Papam elegisset. Adveniens alius ironica adscriptis: Hic deus nihil fecti. — B. III. 235. Z. 27 g. 23. 44 g. 21. 23. 3 g. 187. 4 ©. 171. CR. XXV. 154. [\$gt. B. II. 232. 274. @ijtcim. @prid-witt. 25. 62].

Jurisconsuitorum vanitas.

(8 3aπuar.) Illo die multa dixit de Jurisconsultis, quorum studia essent vanitas. Nam omnes fere eorum libri essent extra actiones et iura. Totus 1 et 3 liber decretorum plane mortuus est, decretales similiter. Mea ultima voluntas est, ne ullus filiorum meorum in illa facultate promoveat. Joannes erit Theologus, Martinus iţi etii felctiğun; illum timo. Paulus est wicher ben Turden. — B. 1. 290. №§1. 7. 66 №§ 6, 18, 28, 46 f. 7. 4 €. 485. 490. 515, 528 f. B. 1. 298 squ. III. 120 (2. 14 § 34), 3. 2 €. 220.) 18πα-bert's №µ1. № 18 €. 18 €. 18 €. № 10. 10 €. International filip of the state of th

jahre der Herzoge Erast Ludwig und Baruim von Pommeru. Aus archivalischen Quellen. Auclam, 1867. *Sudo unter tem Zitet: Von der Wittenberger Universität im Zeitalter der Reformation. ©. 13 f. 23. 29 ft. 41. 43 f*9 B. I. 251. 255. II. 299.]

Literae Jac. Schend contra legis praedicationem.

(8 Nanuar.) Offerebantur literae ad suos pastores scriptae, ubi plane legis praedicationem quasi non necessariam rejicit, quia esset rationi humanae perspecta. Evangelium autem ultra omnem captum rationis esse semper et dulcissime praedicandum. Et quia Christus Petro mandaverit: pasce, pasce, pasce oves meas, non: macta, neque: occide. Essetque minus consultum, quod praedicator propter pauculos aliquos impios in concionibus fulminare vellet et interim totam Ecclesiam relinquere. Privatim impios esse arguendos et magistratui indicandos. Rt Lutherus: Talia monstra viventes videre cogimur. Elector noster absque meo consilio illum Magistrum Rrank [b. i. Rara] incarceravit videns illam collusionem Sathanae inter ipsos, Das einer auf den andern singen mag. Fortassis haec omnia fiunt contra futura scandala in gloriam Christi et Evangelii. Deinde canebant novam mutetam**), scilicet: Anima mea hilaris facta est. Rt: Man hat ben Canticis de Maria virgine bie iconfte frolichfte notten gebenn, Bleich wie bie Jungen gesellen auffs frelicht ir mesen fingenn. Ita etiam omnia in honorem effinxerunt Mariae.

(9 Şanuar) Nono Januarii Melanthon coenabat cum Lath. multaque dicebat de casbus mundi, varie incidentes in animos hominum, do M. V. W.,***) qui avaritiae deditus optimum iudicium haberet de florenis bonis et malis. It Doctorissa: Si meus maritus talem animum habuisef, factus esset ditissimus. R. Philip: Ho non potest facri, nam pectora, quae publica.

^{*) 3. 23} ift zu fesen "Renoll", also nicht "rein Gel", soubern Reinfall, Revoglio.

^{**) 2. 10 5 62 § 2 2. 191. 28. 1950} permiris (1539) camebant: Hare dirit dominus, sex vocum a Courado Respote compositum, qui emplit in agone mortis hoe sibil decantari (\$9(9)68 13). Estque egregia Muteta, legem et enaugellum, mortem et vitam comprehendeus. Duae voces queradae lamentautur: Circumdederunt me gemitus mortes etc. Deinde quaturor voces wheriferien bije. Haec dieit dominus: de mans mortis ilberako populum meum etc. Ge fij feir wel un trollió mompunit: Deinde canchant: santra Trinitas, etám sex vocum. Sed duae errant adulterinae. Ubi distit: C9 sate santra Trinitas, etám sex vocum. Sed duae errant adulterinae. Ubi distit: C9 sate santra sirvitatis et simplicitatis. Xam simplicis in onnibus artibus sunt icuudiora. In Theologia, Medicina, Rhetorica, Dialectica etc. plua applaudant simplicia. Jardidea anten facculas est ex quam pultribus. Saramis [61 man cinni cierc [in Gempejrito taffet, pun [61 van [in cierc [in Cmpejritor taffet, pun [6] van [6] van

^{***)} M. Bitus Binsheim. Deine Angabe bei Burlbardt G. 14.

curant, privatis indulgere non possunt. — B. II. 60. T. 37 § 40, F. 3 S. 367. — T. 4 § 116, F. 1 S. 274 mit falfdem Jahr 1542. — [CR. X. 589]

Morbi ex vino.

(9 3anuar) Deinde multa dicebat de caritate vini, Zos man ringent teinen gutten nein þet. Rt Luth.: quia abutinur abundantia illius in nostram luxuriam. Ex hine sequuntur morbi, lepra, calculus, podagra, chiragra. Vino semper utentes plerumque sunt podagrici. Cerevisia autem hydropisin parit. De regulis et diaeta medicorum item multa dicebat Doctor, qui nimis rigide et curiose omnia ablegarent; cum esset misera vita medica vita, cum fere impossibilia pracciperent. Ideo Birokheimer dixisse fertur: 3d mil ficer 2 3dar cin gutter gelgti") fein ben r iar cin f\(\phi\)cin f\(\phi\)cin in. B. I. 197. 3gi. unterm 5 \(\phi\)circuit. (GR. XXIV. 517. XXV. 268]

Adolescens a Satana vexatus.

(10 3anuar). 10 Januarii quidam adolescens faber ferrarius spectris nocturnis deceptus, territus et circumductus per omnes plateas ab hora 6 pomeridiama usque ad horam 8. et deinde examinatus ab illo spectro: an teneret Catechismum, et quod nuper impie fecisset, quod Sacramentum sub utraque sumssiset, et tandem dixix: iuriţin in hvanes meiţires funs gêch ne mi ii pir ben şafs bredem. Ideo ipse aliquot diebus non ingressus fuisset domum ipsam. Illum adolescenten duziusus ad Doct.:-casum recensentes. Tum dixit Ludh.: non facile cuilibet credendum, quia multi fingerent tala. Eato viderit spectrum. Attamen non relinquat vocationem. Tum examinavit illum, quid cum Sathana locutus esset, dicens: Vide, ne mentairis, sed time deum, audi illius verbum, ingredere domum domini tui et labora secundum vocationem tuam, et si Sathan redierit, responde illi: Ego tibi non obediam, sed deo meo vocanti me ad hoc officium; ego, si angelus de coelo veniret, attamen studebo meae vocationi.— B. I. 203. ₹. 24 § 125, ₹. 3 ⊗ 8.7. — §18teri \$1.0 ⊗ 8.8 f. ∞ § 8.7.

Vngarus consuluit Lutherum.

(10 Januar.) Illo die studens quidam accessit eum consulturus de quibusdam dubiis, recitans ex locis communibus Joann: Eccii**), primo: de

⁹ Bram Sipief, Ritfams Ropenillas und Martin Stater. Seaumberg, 1888. S. 73. So. 60. Qelan Camiliest, and Spanins iber 2881 um derfrigig tommend, belathe Staters in Bitterforge dros Guber Mei 1953 umb Sirie 3 T.agr; er ergible: habitum fort, quo ab Aulico dipsonel requir; cum donus, quam habitate, que prias meanasterium fint, gereditur, ferre habitum saue religionis diritor. — Sixid. XI. 2017; 200: cinem guten Gampon fit gur ingare, une mor priefat. 2. 35 et 31. § 3. 3. 1. 10. 75 § 2. § 4. 46. 654.

^{**)} Enchiridion locorum communium adv. Lutheranos. Landstut 1525. 4. Benger, Annal. VII. p. 134 no. 22. Beiproden 7-3. 1732 S. 22 f.

purgatorio, ubi illud ex patribus probasset. Rt Luth.: Ambrosium et Augustinum neque Hieronymum quicquam de purgatorio sentire, sed Gregorium - visionibus deceptum aliquid docuisse de purgatorio, cum tamen deus prohiberet, nihil esse a spiritibus explorandum, sed a Mose et prophetis; ideo in hac parte nihil esse D. Gregorio tribuendum. Eccius et alii hunc locum Pauli ad Corinth. [I. 3, 13.]: Dies autem etc. de purgatorio intelligunt, cum tamen locus ille nihil dicat de purgatorio, sed de doctrina et vita bona et mala piorum et haereticorum. Nam Arrius habuit suum diem. Omnes hacretici habuerunt suum diem et judicinm. Ignis autem fidci declaravit, sicut extremus dies omnia declarabit. Summa: deus in suo verbo duas nobis proposuit vias, salutem per fidem, damnationem per incredulitatem. Nihil mentionis facit de purgatorio, neque admittendum est purgatorium, quod beneficia et gratiam Christi obscurat. Purgatorium quidem coram mundo admittendum esset in suo circulo. - Altera quaestio de sanctorum intercessione mortuorum, an illi orarent pro nobis. Rt Luth.: Permittamus, illos orare. Attamen et vita et oratio illorum est nobis ignota, tamen nos non possumus scire, quomodo mors ipsorum sit vita. Esto objiciatur, quod S. Ambrosius pro Theodosio Caesare petierit post mortem; hoc affingitur illi. Esto Augustinus pro matre sua Monica oraverit; nihil tamen asserit, neque sua scripta vult teneri, nisi sacrae scripturae consenserint, sicut dicit: Nolo meis scriptis etc. Summa: Oportet nos verbo dei claro adhaerere, non humanis opinionibus. - Tertia quaestio de libero arbitrio, an homo illud haberet. Rt Luth.: Hoc nomen liberum arbitrium odiosissimum fuit omnibus patribus, quamvis ipsi et nos concedimus, deum homini dedisse liberam voluntatem. Sed hic est quaestio, an illa libertas est in nostris viribus. Man folt es billich briten voluntatem variabilem, mutabilem, quod deus in nobis efficit et nos passive facimus, sicut figulus ex massa eadem facere potest vas gloriae aut ignominiae. Ita nostrum liberum arbitrium est passive, non active, quod non consistit in nostris viribus. Deinde iussit illum legere bibliam et Philippi locos communes. - B. I. 117, T. 36 & 1, A. 3 S. 340. [Bgf. be 28. V. 370. 29afch II. 3040 f. XI. 439 f. 942 f. XII. 154. 186 f. 451. 455. 1656. 2465.] - B. I. 73. T. 10 § 1 unb § 8, 7. 2 S. 47. 61. Bgl. B. II. 134.

Casus matrimonii.

(10 Запиат.) Illo die et hora advenit Gunther de Bonaw sequestrator consulens doctorem de casu matrimonii, ubi nobilis quidam fratris sui Christoff, de Drebschitz*) decollati vxorem relictam cum tribus liberis im-

^{*)} K. p. 7 hat Dobisch und bie Randbemerlung: "ift gur Schweinit benm Jeffen gericht worden 1533." Do Drafdwit? Album p. 95.

præegnavit eamque in uxorem peteret, sed principis gratiam excidissek, morte muletandus, si deprehenderetur. Rt. 'No talia permittere non possumus salvo verbo dei. A Papa nobis concederetur, sed cum maledictione conscientiae et corporis. Ego mullem, ut utraque pars poenitentaian ageret et separarentur et se in electoris poenam subjicerent. $\tilde{\varepsilon}$ o met id $\tilde{\eta}$ fur fici bitten numb fórcifen an $\tilde{\mathfrak{M}}$ ècinen genebigen $\tilde{\mathfrak{H}}$ errn. — B. II. 369. $\tilde{\mathfrak{X}}$. 43 § 79, $\tilde{\mathfrak{X}}$. 4 $\tilde{\mathfrak{S}}$ 70,

Homines in veritate semper sunt securi. In erroribus autem sudant vigilantissime, sicut viator in via recta securus incedit, in deviis est sollicitus. Ita et nobis iam accidit. — B. I. 49. ₹. 1 § 13, ₹. 1 ⑤. 18.

Magister sententiarum.

(10 Şanuarı) Petrus Longoburdus homo fuit diligentissimus et excelentissimi ingenii, multa egregia scripsit. Magnus profecto fuisset Ecclesiae doctor, si se integre et vere ad sucras literas contulisset, sed ipse multis quaestionibus inutilibus librum istum confundit. Fuerunt tamen optima ingenia, sed non illa tempora, quae iam habemus. Nam scholastic e opervenerunt, ut docerent, hominem esse integrum; aliquo modo esse sauciatum, attamen posse ipsum suis viribus sine gratia praestare legem, sed gratiam adeptum hominem legem facilius posse praestare, quam suis viribus. Talia monstra docuerunt non videntes lapam Adae, non videntes, legem dei esse spiritualem. — B. III. 151. 2, 58 § 2, 78. 45. 386.

Literae Anabaptisticae.

(13 βanuar) 13 Januarii Phil. Melamhon atulit scelulian scriptam ab anabaptista, seductore G. K. [8ατg], quam scedulam captivus G. K. Philippo obtulit; ubi ille anabaptista gloriatur suum spiritum et unde hauserti; quomodo fuerit apud Schastianum Franck, cijus uxorem maximis et coelestibus erchebat laudibus a forma, ab eloquentia et spiritu, et ita sibi cum ipsa convenisse, Σω fein griti umb ir griti fiū fo beφ berpunben ketten. dis fic bethe in menfo herem, quomodo ipse cum summa delectation el 7 hebdomadas commoratus sit, postreno se ab illa discessisse, sicut Helias ab Helisco. Hace scripta erant. Ri Luth: Miram esse Suthanse illusionem et impudentisima mendacia, quibus veritatem adoriretur, et tamen habere illum discipulos initatores. Σer grob turific sel aliçi discipulos befommen nobis viventibus. Ego D. D. S. [26φ:ett] Ion posum non suspectum habere, qui talem impostorem huc miserit. Sed in fine videbitur, cujus toni. — B. II. 103 sq. ₹. 37 sp. 7; 3 ≥ 4.05.

Roma cadaver hoc tempore.

(13 ζμπιατ.) Dicebat varia de Roma*) et ejus pompa, quomodo illa civitas iam plane sit cadaver priorum monumentorum, Ωso bèi trègiem feufer fictem, ba vortim bè Cofer geflanten fine, lo bèiff lig ber folut, ut facile apparet versus Tiberim et pontem, Ωo fiz 2 fantshmédt þijës þoke fat vor eitrit fautt. Attamen aliquid de pompa retinuit, quomodo Papa, ornatissimis equis praceedentibus, triumphet et sacramentum in equo ornato vehat. Nihil laudabat, quam consistorium et curiam Rotae, ubi optime procederetur in causis. — B. I. 163. ₹. 7. 8, 1, β. 4. 6. 688.

Regnum Papae.

(14 Nanuar.) 14 Janua: multa dixit de regno Papae, quomodo illud non legibus, sed superstitione constitisset, Monachos vero praedicatores et Minoritas summos Papae auxiliarios fuisse. Nam Dominicastros illos et Praedicatorum ordinem esse athletas illos gloriosos, qui suas glorias ex aliorum ignominiis inclarescere volebant, neque potuerunt ferre homines doctos. 36 menn, fie baben fich redlich am rendlin verbranubt. Et multa contra me etiam machinabantur, sed non sine suo malo. In futuro concilio multa sibi praesument suis clamoribus cum caeteris Papistis. Summus ipsorum clamor est et fuit: quid est biblia et scriptura? Ecclesiae et conciliis est obediendum. Damit werben fie vnne wellen vberschreben, quia ipsi sibi arrogant ius et superattendentiam in omnes homines, et judicium sibi arrogabunt super pios. Sicut etiam prophetis accidit, qui coacti sunt succumbere. Jeremi. cap. 29 (B. 26 f.), ubi loquitur contra Z-phaniam sacerdotem: Dominus te constituit in spectatorem in sua domo super omnes prophetantes et arrepticios; cur non arguis, inquit, etiam Jeremiam de Anatoth? Ex illo loco clarum est, sacerdotes in summo officio collocatos sua authoritate abusos contra pios prophetas. Ergo ita procedit, quod impii in mundo piis insultabunt sub specie pietatis. Beatus, qui hic non scandalizatus fuerit. - B. I. 126 f. 1. 30 § 9, 7. 3 3. 288 f.

^{*)} R. p. 372; "Pontificus Romanorum perfolie et molitie. Dominus Licentiatus Mondenburgensie multa horrenda dixit de Romanorum et Italorum perfolia, nam is 9 annos Romae fecrat Notarius Rotae. Respondit D. Marrinus Luth.: Ego toutsus 4 hebloomelos Romae fui, attamen tam supersitiosam visil liberum perfoliam, quomodo sub fuce comnia imperia ambiebant. Tasdem sub Alexandro sexto et Bonifacio 8 publice et impudenter eruperunt, dicentes: Aut Caesarem, aut nulham. Hor Julius Papa (Anno 1532) summo opere tentarit; cum rumperet fordus cum Maximiliono de Gallo" m. f. f. — Sobulici 8 ziptico 1. 353 fi. — 2ct \$zate[cii — borgello, B. I. 163, B. 4 2 . 688. Stummur, Sirigid Smoiel transferit, Tuda 8 Zarede 221, Zauntier item Sangidio." — br 33. V. 104. Surfapert è. 197. 320. gibirebran, Die Equatificie 2-18 Naria ju Johann. 2. 118. — 3 järges 11. 263. 7. 31. 328. tingle's Singripétius 2. 11.

Germania maturescit ad mactationem.

(15 3anuar, Dieustag.) 15 Januarii Luth. prandebat in domo*) Hiero: Krap: cum caeteris doctoribus. Multa ibi dicebantur de pace Cacsaris, Galli, Papae, Venetorum; sed ibi nullam mentionem fieri futuri concilii. Rt Luth.: Nequaquam optant concilium, sed nos sine concilio damnatos persequentur ut haereticos. Nam insi non dubitabunt de sua autoritate, sed cum tyrannide defendent. GERMANIA fuit quae fuit. Illa malitia extrema maturescit in dies ad mactationem. Es mus entweder der turd ober bellum intestinum thun. 3ch hab mich willig barenn gegeben mit zu leuben. wollen wir nicht leiben, bas man punfer fund straff, tum poenam sustinebimus. Miras technas Episcopi Moquatini referebant, quod plane esset desperatus, ut in pace et sub legibus consistere non posset. Ideo gauderet bello civili, ut alii cum ipso succumberent, et est in illa devotione, sicut ἄθεος quidam dixit non potens resipiscere: Es ift beger in bie Bell gerennd, ben in benn Since gedract **). Ita ipse indies deum et homines provocat. Er hat ichund grok gelbt guffgeborgt, ftebt bund cleinoth perfest et habet optimum suffraganeum D. G. Brunschwigensem, qui sanctos ejus aureos devote invocat. Deinde dixit de quodam nobili circa Bitterfelbt, cujus rusticus submersus in suis aquis. Ille nobilis ius omnium bonorum rustici sibi vendicare voluit, quod esset, in suis aquis submersus. Mira et insolita iurisdictio tyrannica [CR. XXV. 93. 510. 2, 4 § 55, 7, 1 3. 237.], scilicet qui uxori afflictae afflictionem addere voluit direptione bonorum. Haec et similia sunt parasceue futurae mactationis per Turcam aut Caesarem. Den wir dorffen vnns fo wenig jum Caesare gutts versebenn als jum turden. Rt Philippus: Est vetustissima prophetia, quod rex Galliae ante Argentoratum occidendus sit, estque verisimile, quia haec civitas est in primo congressu, est arx belli, illam primo adorientur Caesar et Gallus in exemplum aliorum. Luth.: Bone deus, quam impius est mundus, quam horrenda tempora, de quibus Paulus dicit, ubi nulla poenitentiae spes, et Christus dicit: Filius hominis etc. Ach wer wol geftorben were.

Deinde recitabatur perfalia cujustam aulici cyżisopi Maguntin; qui ab enangelio ad papatam defecit, satis secure diceras: 3ch mi Chritum finter bie thur spen ein Zeittlama, bis ich reich were, Darnach wil ich in wol weber befrir thun. Item alius quidam öbroc dixiti Wiliju tob schucker jelin for virifum nimmer mer rich. Tales insignes woces implissimae merentur summan por

Script. publ. prop. III. p. 20. VI Bi. B 7b und F 3b. — Burtbardt's Kobihaje 5 31. 37.

^{**) \$\}mathbb{L}\$ 10 \(\mathbb{S}\$ 10a, 26 \\ \mathbb{S}\$ 78, 37 \\ \mathbb{S}\$ 63. \\ \mathbb{S}\\ \mathbb{G}\\ \mathbb{E}'\ \mathbb{S}'\ \mathbb{E}'\ \mathbb{S}'\ \mathbb{S

nam. Wen einer Das sont endem Das er gott sont hinder die thuer sehenn vund in widerumb serfur ziesenur, men er west, so het en mensch gutt hambelun. Tum deues esset illourum captivus. Sunt verde alla Epicuraoronne et ultimorum temporum, plagam dei magnam et extremum indicium provocantium.—

B. 1. 389 f. 2. 76 g. 4 f., 8. 4 ©. 658 f. — — B. 1. 181. 2. 4 g. 39, \$\frac{3}{3}\$. 1 ©. 231. 39.1, B. II. 165.

Homicidae poena,

(16 3anuar.) 16 Januarii homicida quidam capite pleetebatur, qui civem in sua domo occidit, homiem 640-ep et impium verbi conțentorem. Rt Luth.: Reus est iuxta sententiam pleetendus quantumvis pius, sed publica exempla sunt exhibenda aliis. 26er per gottiofée (pat aléo folien ferrérun et dare poemas sune impietatis.

Praedicatorum paupertas.

(16 3anuar.) Illo die obtulit quidam Luthero supplicationem cujusdam pauperrimi pastoris prope Zerbest, qui fame et paupertate coactus reliquerat suam vocationem. Rt.: Hace omnia sunt præparationes ad iram dei et plagas. Wir melfen ben armen gettes Tienern nicht pu efsem gebenn, Trumb wirdt vons gett nedernumé nicht guefsem geben. — B. III. 175. ₹. 22 § 114, ₹. 2 ≪. 421.

De Jona propheta.

(16 Januar.) Christus dicitur signum Jonae prophetae. Signum est minus et umbra rei signatae. Ergo Jonas fuit major Christo, quia fuit res signi. Hoc argumentum solvitur per Grammaticam, quia est Hebraismus. Nam signum dupliciter accipitur, active et passive. Hic signum accipitur passive, i. e. significatur. Lutherus, amplificans majestatem Jonae prophetae, qui solus totum imperium convertit, dixit: Ideo merito esse signum Christi regni sub infirmitate. Es ift wol verbriefelich, bas Chriftus biefer biftorien nur mit brev wortten gebenden fol (Matth. 12, 39.), Aber thut boch Mofes auch alfo, qui creationem, legendam Abrahae et magna mysteria tam paucis transit; interim de tabernaculo, de sacrificiis et extis, von bem fetten vif ben nieren, von bem brede bringt er viel zeit zu, quia videt, mundum illa externa aestimare oblitis spiritualibus mysteriis. Sed haec historia Jonae est adeo magna, ut fere sit incredibilis et absurdior, quam ulla fabula poëtarum. Nisi esset in Biblia, ego plane ut mendacium riderem, Den wen man ihm wil nachbenden, quomodo tribus diebus in magno ventre ceti fuerit, qui in tribus horis consumtus plane materia et sanguis ceti fieri debuisset. Hic autem centies mortuus est sub terra, mari, ceto. beißt bas nicht in media morte vivere? Ita ut prodigium maris rubri nihil sit respectu illius miraculi. Es geht auch eben

nerrifig ju. Deinde, ubi liberatus, incipit irasci et expostulare în re minima, umb cin gresfein. Magnum est mysterium. 36 féem mis meines Commentarii, quod tam infirmiter attigerim statum miraculi.— B. III. 133 f. 7, 60 § 11, 7, 4 ©. 417 ff. [Sünbeil, Scraciduiß ber Criginal-Musgaben n. f. m. 3ult; 1841. S. 1.1.]

Tu es Petrus.

(16 3anuar.) Luth.: interrogavit statum hujus loci: Tu es Petrus etc. [Wattf. XVI. 18.] et dixit: Paulus et scriptura sacra ad Christum solum applicat. Fundamentum aliud nemo potest ponere. Et tamen infirmas opiniones Augustini et Chrysostomi de Petro audent proferre.

Hiero: Schurf: consultus a Luthero.

(16 Şanuar) Lath.: Initio euangelii dum aliquando viderem impiam tyrannidem coelibatus, non confidens mihi pisi, accessi D. Hier: S., ut ipse mihi causam coelibatus ext decretalibus indicaret, cur tanta tyrannis imposita esset sacerdotibus (de monachis nunquam cogitavi, quis sub voto eraut, sed tantum de pastoribus, qui non possunt oeconomiam servare sine conjugio). At ille nihil potuit certe asserere, respondebat tamen, Papam neminem cogere ad sacerdotium. Et ita nihil potuit ad quaestionem meam respondere. — B. II. 363, 2, 43 § 171 um 66 § 26, \$\frac{3}{6}, 2, 45 § 5, 14.

Fulmen Papae.

(16 3aunar.) Magna profecto fuit tyrannis Papae, qui fulminabat sine legibus buccis plenis intonans: frustra tenet quatuor caungellia, qui non tenet Romanae Ecclesiae vota. Hace sunt verba illa turgentia et inflata, ut Petrus ait. Hace sunt illa 7 tonitrus in Apocalypsi comminationes Papae. Cedibatus est illa figura Apocalyps. 9, ubi Angelus fortis uube. i. e. mysterio occulto, indutus, iridem super caput, i. e. praecepta, labeus, luceus ut so, i. e. speciem habeus, librum apertum teneus, i. e. gloriatus Euangelium, ∑as mus effin [cin. lbi optime depingitur forma papatus, qui est rex ficierum et colluvies personarum. Deus autem non est aliquid corporale et personale, sicut regnum Papae est larvatum. — B. III. 269. 2, 27 § 101 vgl. 32 § 3, 7, 3 ≅ 229. 317.

Forma Ecclesiae verae.

(16 βαπιατ.) Ideo Hieronymus S. [Œփπτ]. Jet sapientes offenduutur in forma ecclesiae, quae scandalis et sectis est subjecta, quia putat Ecclesiam puram, sauctam, immaculatam columbam Dei. Verum est, illam faciem habet Ecclesia coram deo, sed coram mundo est similis suo sponso Christo, Esaiae

53, şuḥadt, şufraţi, veripeit, gefreujiqt, veriaḍt. Figura Ecclesiae et Christi est ovis. Hypocritarum forma serpeus, vipera, aspis. Id quod experimur ex odio religionis amarulentissimo, quod longe excedit omnia humana et fratrum odia, sicut experti sumus in Occolampadio, Zuinglio, Bucero. Cocleus mihi primo placidissime scripsit adhortaus ad Euangelium, deinde factus est vipera. — B. 1.1 4 a. 2. 20 8 4. 5. 7. 2 €. 330.

Poenae praedicatorum.

(16 $\S anuar$). Querelae fiebaut de quodam parocho importuno et scandaloso. Rt Luth.: pro illis non oro. Si sunt scandalosi, sunt incarcerandi et deponendi ab officio. Ideo Elector conclusit, se universitatis carceres aedificare ad coërceudos scandalosos sacerdotes. — $\hat{\mathbf{z}}$. 22 § 133, $\hat{\mathbf{z}}$. 2 $\mathfrak{S}$. 431, #8antish, scréat M. 128-3.

Cometa.

(18 Januar.) 18 Januarii vesperi hora 6 apparuit Cometa, obscurus quidem, sed mirae magnitudinis in longitudine, in 20 fere gradus extensa cauda per signum piscis ab occasu brumali ad solstitialem ortum. Hic cometa duobus diebus ante ab aliquibus conspectus dicebatur. Hunc Lutherus, Jonas, Philippus, Milichius et Erasmus viderunt summa cum admiratioue. Lutherus: 36 wil Germaniae nicht ex astris war fagen, sed ego illi iram dei ex theologia annuncio. Nam impossibile est, Germaniam sine plagis magnis fore, quia deus irritatur indies ad perdendum nos. Peribit pius cum impio. Laft pus nur beten pund gott pund fein wordt nicht perachten. Esto simus peccatores, habemus remissionem peccatorum et vitam aeternam, ad quam nos promovebit Turca et Cuesar. Gie follen puns nicht icaben, fonbern fobbernn. Tantum doleo posteritati, quae iterum ex luce ad tenebras transferetur. Tunc Philippus dixit, Anno 1505 etiam cometam apparuisse ante bellum Venetum et expugnationem Mitonae. - B. I. 388 f. T. 76 § 6, 3. 4 S. 660. - Serapeum 1859 S. 239. 1862 S. 45. [Grasmus Meinhold, Apologia Simonis Lemnii Poëtae Vitebergensis Blatt D 5. Opera Poëtica Euricii Cordi, Epigrr. Liber XI. p. 251. 257. Script. p. p. V. Bi. X 8b. Z 5b. Bon bem Cometen fo im Jenner 1538 gesehen ift worben, von A. Gafbari. Dit holgichnitt. S. I. et a. 4 to. - CR. III. 505 f. XX. 606.]

Hispani Italorum reformatores.

(21 Januar.) 21 Januarii aderat D. Heinrichus Schnedevein conviva Doctoris, multa conferentes de Halorum et Hispanorum malitia: utrosque esse subdolos, sed Hispanos illos crudelitate vincere; esse gentem acerriman, fie weren bir redte froße bör bir malen. Multi supientes disputant, utrum facilius esset, tolerare Turcam, quam Hispanorum ferociam. Nam Turca 9timbt eun gelbt eund ift ein fømpferr. Hispanii auteun hoc nou praestant. Libeo Papa sampionietuus illos crudeles invocat contra uos, scilietet Caesarene et Galluon. Die pfjoffen weden bas es elles ju traumer ging, modo ut ipsi possent regnarre. Nana bellae Papae nihill alind sunt, et bulkae auguene. mo ber fcijer midt mitt ben fdwerebt barju flutt, fo lif es als mit been babft. Haec Schneidezein testabatur experientia clarissima. — B. I. 377. ₹. 77 § 3, ₹. 4 ≅ 609 €.

Filia Clementis nubens filio Galliae regis.

(21 Nannar.) Luth.; et Schneid.; dicebant de foedere Caesaris, Galli, Papae, et quod Delphin major natu Galli regis mortuus, jam alter filius ducet filiam Clementis papae. Rt Luth.: ego miror insaniam tanti regis, qui spuriam patris spurii per incestum suo filio collocet. Es geht mit verretheren gu. Solches wirdt nicht ungestrafft bleibenn vonn gott, qui adulterium Davidis ita puniit. mufte es wot behallenn. Er wirdt gewislich bas pellitichir*) auch zuschannden machen. Deinde Schneid.: dicebat, magnum rumorem hinc inde spargi de quodam conciouatore hic captivo, qui in disputatione captus in vincula conjectus esset. Aliqui de M. Georg.: Rörer, aliqui de Majore famam spargerent. Rt. Lutherus disserens causam et personam**), quod ab anabaptista esset infectus, ita ut abnegaret, Christum corpus a Maria accepisse. Affirmat quidem corpus Christi verum, non phantasticum, ut Manichaei, sed coeleste et divinum. Cui cum ego objicerem, si Christus non suscepit nostram carnem, tum sanguis et caro nostra non salvabitur, ipse contra affirmabat, nostram carnem non resurrecturam, sed novam carnem creatum iri. Ita error errores parit, et nisi vigilaverimus et oraverimus, sectae infinitae euangelii puritatem obscurabunt. Si Sathan audet nostro seculo, nobis adhuc viventibus, articulos fidei conspurcare, quid boni sperandum est nostris posteris? Ach lieber herr, Der teuffel ift vuns gram, et nos nostra securitate stertimus. Alte sapere volumus in theologia. Ber in ber beilgen fcbrifft feine chr suchen wil, ille insanit. Nam illa data est ad gloriam dei, non hominum. Poëtis, Juristis et formosis puellis licet superbire in suo dono, sed in Scriptura debet quilibet se humiliare. Ego Jacob: S[cont] suspectum habeo, qui sua arrogantia et odio illum discipulum contra nos irritavit. Nam audio, eum gloriari, Er mot atten theologis, philosophis universitatis ufchaffen geben, es ift eben viel auff einen biegen gefast. - I. 37 § 141, F. 3 G. 424 f. - -

**) Rarg. Burtbarbt G. 283 f.

^{*)} Bella ciera. B. I. 374. Z. 7 § 43. 76 § 26, B. 1 © 344. 4 © 678: bonum Sgl. Grimm's 289. I. 1435. 3 Gaigien, Jacob Micquias © 267: 273. Sp. M. Spitberand, Br. 2 bon Zolani's Deutide Spitoriide Solfslicer. Jucites Symbert © 22. Zürgens II. 346. "Joid 28alfo und faljo Skaltifydier." Entier, 1508, Natfdiag cinā aus-fous k...

B. III. 123. T. 22 § 57, F. 2 S. 393. [Comm. in Galat. v. 3. 1535 H. Z 4 sqq. pag. 180. &irdjenpofiille, Dom. 23. p. trin., Bald XI. 2426.]

Ment Churfurft.

(21 Sanuar.) Hie est status controversiae inter ipsoc: Zaè ber durfurfigu. Dall (3) wer fabet (3) we highely is folice ber ben tijfe in feiner tammer bes balsgricht hab. Episcopus tantum habet muletam pecuniariam. Magnum est privlegium sine magna utilitate. Zaè hat ber bifdoff verfern, qui 800 testes gloriatus est, sed cives Hallenses forum et testes coultais [6] prodeunt. Amissa spe irritat Caesaron. Zer verpeutt ben richterun fie felten uit fyrecken, qui samen habent plemariam permissionen. Zie baber mas im fin, volunt cometae suum effectum promovere horrendo bello. Tempora sunt periculosa, pax est dives. Zie apr freitig verachten fie gott. Episcopus Magnut. habet optimam cogitationem, seilieet non esse deum. Ego non putsessem mandum tam impium et seelestum. Ziefan, quid hoe ad te? Tu me sequere. Sine Episcuros bibbere, edere. Veniet tempus judicii.— [CR. III. 497 [1]

Dux Georgius reformator Curiae.

(21 Nauuar.) Dux Georgius odit Papam, non propter impiam doctrinam, quam adorat, sed quod vult ipse esse supra Papam et reformare Pontificem. Ipse est morio in Curia Romana, qui omnia vult gubernare et reformare et deridetur. — Sal. B. I. 321.

De Coucliio et Mogaut. Episcopo.

(29 Januar, Teinstah) 29 Januarii multa diechant de Italie Lutherus, Seneivewin, Licentiatus Magdeburg;, quomodo Papa Concilium iterum indixisset in Vinecatia, quae est urbs Venetorum, tantum sub foco hace agens. Ten iji man gen Mantau nițăt Inmunen, civitatem împerialem, se viert man sub Venetos viel veniger zichem. Est dobus Italieus, quo nos Germanos tantum derident, sicut Episcopus Magnut: iam facit deluleus Electorem et omnes Principes, sperams în Caesare judice acquo et favorabili. Interim omnia deglubit et devorat. Er tậut glefd vie Qbenet Reutter Per ij Reuber Jun maß fațe clien, feig er vonn feinem pfreit Jam es benn Jugă mun ridite bie bamb aufi fferen ji na, Pere crite bet est. Ila manuseutulme vicit illos, ut illum dimitterent. Talis est Episcop: Mag: Ter reittet altes ab et postea resignat. Est perversissimus nebulo, omnia ad se rapit. Nam ego viul literas manu sua scriptas ad Hans Schang: Yefee, nim em, Jaf fan not pout ciu Frut niber tretten vunb bas Zutim cin Jar verițeen. Illae literae clamabunt suapeano H. S. Sunt doil Italie: — Pe Sette VI. 1439 † Surtante 3 Sed) putrature 3 Sed) putrature se Sed

Lombardia.

(29 Nanuar.) Deinde multa dicebant de Lombar: regione nobilissima et Mediolano, quae esset aditus in Italiam. Ift Die Sabermet Darund man fich raufft, et plus bellis consumitur, quam illius reditus exsolvunt, nisi quod deus illas urbes factiosas et superbissimas humiliare velit. Nam singulae quaerunt dominium imperii. Sicut Florentia Maximilianum derisit, in Cancrum illum collocans. Veneti illum perforato et vacuo marsupio pinxerunt. Aber fie findt wel besalt. Nam Maximilianus Venetos in parvo tempore tanquam ranas fugavit in mare demta omni potestate terrena. Florentiam Carolus humiliavit. Videte Romam tam saepius dirutam, Die ift 7 mai faccufirt excepta proxima et aliis devastationibus, quae non numerantur. Satis exsolvit poenas militesque auro onustos dimisit. Attamen illud cadaver urbis plenum est factionum, Columnefer, Brfiner, Guelfi, qui perpetuo odio inter se flagrant. Ita Julius papa audita clade Ravenna incoepit blasphemare in coelum: ei bis uuu autt frankbofiich in taufend teuffel namen, ita defendis tuam ecclesiam? et conversus respexit in terram: sancte Suicere, ora pro nobis. Et mox Mathiam Lang, Cardinalem Salzburgensem ad Maximilianum legabat. Illae factiones pestes sunt Italiae. Sed Germani fortiores et constantiores haerent sub imperatoris tutela. Quamvis adversarii nostri divisionem quaerant. Nam dux Georg: Langravio obtulit suum principatum ea conditione, si euangelium relinqueret. Spero illum sinceriorem fore et posteris veris relicturum. Nam illud pactum cum Duce Heinrico est impium. Gott ift ein wunderlicher gott, qui contra omnium hominum sapientiam res disponit. Dene macht er erblos, Diefe erbreich. Si benedictionem domini impedire voluerit, provocabit bellum. - B, III. 226, 242, 3, 27. § 10. 31, 3. 3 S. 179, 193. (2. 77 § 1, 3. 4 S. 686. B. I. 163.)

Itali superstitiosi.

(29 3anuar). Luth.: Magna est Italorum coccitas et superstitio, quia plus timent S. Authonium et Sebastianum, quam Christum, propter plagas. Ideo si quis vult locum aliquem servare, ne eo mingatur Italico more, sicut canes, imaginem S. Authonii ignea cuspide eo pingeret, quae imago omnes depelleret micturos. Summa: Radia est nihal ilud, quam superstitio, qui sine verbo dei et praedicatione tantum in superstitionibus vivunt et ita neque resurrectionem carnis, neque vitam aeternam cerdunt. Tantum corporales plagas et calamitates formidant. Ideo plus timent S. Authonium et Sebasti-anum, quam Christum, qui fuerit frater mansuetas et benigaus. Deinde Schneide: dicebat de atrocissima perfidia Italorum, qui, cum suis imimicis nocere non possunt, occasionem in templis exspectarent. Ta fell effit ciner bem authern de foff pro Per and fat auffipitatic. Item in summis fests iilloe

non tanta frequentia convenire, sed dbmi tristes latitare, praeterea in sepultura funeris nullum consanguineum funus comitari, neque illis permissum ob eam causam, quia sagee in actu funeris de harerditate discorpantes se oci-derent. Festa Bacchanalia mira importunitate et temeritate celebrantur multis hebdomadibus, be righten jie alles vagliid unter ber Edummeren an. — B. I. 375. 2. 76 § 26, § 4 § 5. 679.

Argumentum Philippi pro traditionibus humanis.

(29 3anuar.) Sancti Patriarchae a condito mundo usque ad Mosen bis mille amis nullum dei habuerum mandatum de certo cultu faciendo et tamen suos cultus et sacrificia deu exhibureum. Ergo sine verbo die certo coli potest deus, aut illorum cultus bis mille samis fuit vanus. Rt Luth, esse argumentum speciosum et praecipum, sed tamen sobalhe, soliicet sanctos Patriarchas suos cultus praestasse, qui signis coelestibus, scilicet igne consumente etc. confirmati. Item nibil contra voluntatem dei fecisse in illorum cultibus, sed tantum in promissum semen spectasse. Papistae nostri considerandi, an illis sint similes. Imo dissimillimi, qui relicto verbo et articulo justificationis docent ex diametro contra certam voluntatem dei suis traditionibus. — Ž. 42 § 8, Ž. 4. © 32 f.

Cur Papa non possit ferre concilium.

(31 Nanuar.) Ultimo Jan. Luth. multa contulit cum licentiato Magdeburk de Italorum securissima superbia, qui, etsi verbo dei clarissimo convicti sint, attamen a Germanis non est illis tollerabile, ut reformentur. Ego saepius mecum cogito: wie wen man both jum Concilio teme, ut aliquo modo fieret concordia; sed nulla ibi media excogitari possunt. Nam si Papa in manifestis articulis et crassissimis ac palpabilibus erroribus se agnoscere vellet et concilio subjicere, tunc amitteret autoritatem, quia ipse est gloriatus se Caput ecclesiae, cui membra omnia obedire debent. Ideo accusant Constantiense Concilium, quod sibi supra Papam autoritatem sumserit. Drumb men fic vinus im geringstenn article einreumen so ist ber bugel*) am crant entweb. Et omnes clamabunt: nonne dictum est, Papam esse caput ecclesiae, non posse errare? Quae est thesis et propositio principalis papatus. Sicut Sylvester Prierates, magister sacri palatii, hoc fulmine me terrere voluit inquiens: Quicunque dubitaverit de dicto aut facto Romanae ecclesiae, sit hacreticus. Illo tempore adhuc eram infirmus. Nolebam aggredi Papam. Talia argumenta venerabar. Nunc autem scribam de concilio daboque Caesari hoc consilium, ut det liberam facultatem Romano Pontifici statuendi et decer-

(1 Groy)

^{*)} Jen. IV. 450b e. Dr.: "bie ichele ober bogel im Rrant." Deutsch Catechismus. 1529.

T. 27 \$ 100, A. 3 S. 228: "Schiene ober Reiffin."

Seidemann, Lauterbachs Tagobuch v. J. 1538.

nendî quicquid placuerit. So wirdt han am beften zur Sache fommen. So wenig der babit vbergeben fan jo wenig fan ich nachfafsen quae sunt verbi dei. — B. I. 282 f. X. 54 § 20, F. 4 S. 333 f.

Soffgericht.

(31 Januar.) Die Hoffgericht sunt optima judicia et processus in nostris regionibus Da fan man cedient furfren vand herrn gu recht pringen Ideo ille mos judicii nobilibus est odiosus. Dux Georgius libenter abrogusset hanc judiciorum formam.

Scholastici.

(2 Rebruar.) 2 Februarii advenerunt Wittebergam Elector Saxoniae, Dux Heinricus Saxoniae, Landgravius, Joannes Marchio salutantes Lutherum de concione proximi diei, quam habuit de laude Pater noster. Illo vespere Lutherus laetus cum Amsdorfio conversabatur, multa conferentes de studiis prioris seculi, ubi homines ingeniosissimi vanis lectionibus occupati fuerunt; quae sophistica vocabula nostri seculi hominibus plane sunt incognita et barbara. Nam Scotus, Bonaventura, Gabriel, Thomas florente papatu fuerunt homines ociosissimi, muften ig mas fantafiren. Gabriel scribens librum super canonem Missae, qui liber meo judicio tum optimus fuerat. wenn idbarinnen las ba blutte mein bert. Bibliae autoritas nulla fuit erga Gabrielem. 3ch behalte noch die bucher die mich also gemartert haben. Scotus optime scripsit super 3 librum sententiarum. Studiosus methodi Occass ingeniosissimus erat; illius studium erat, res dilatare et amplificare in infinitum. Thomas est loquacissimus, quia metaphysica est seductus. Hun gott hat puns munderlich ber aus gefürt vund hat mich boch vumifsentlich vber bas fpiel gefurt nu vber das 20 Jar wie gar schwerlich ging es erstlich ann, Do wir anno 17 post omnium Sanctorum gegenn Remberg augen, ubi ego primo proposueram scribere contra crassos errores indulgentiarum et D. Hiero: Schurff restitit mihi: vultis scribere contra Papam? was welt ir maden? man wirbts nicht leiben. Ego dixi: wen mans must leiden? Mox prodiit in arenam Silvester, Magister sacri palatii, fulminans contra me hoc syllogismo: quicunque dubitat de dicto aut facto Romanae ecclesiae, est haereticus. Lutherus dubitat de dicto et facto Rom. ecclesiae. Ergo etc. De gings an. Nam Papa tripliciter distinguit ecclesiam. Essentialiter est ipsum corpus ecclesiae. Repraesentative est collegium Cardinalium. Virtualiter est ipse Papa. Ibi nulla fit mentio concilii. Nam Papa vult esse ecclesia virtualis supra Scripturam et autoritatem concilii. Dux Georg: tantum zelat pro ecclesia essentiali, quia ipsemet vult esse ecclesia; odit Papam, ide. vult eum reformare ut reformator ecclesiae, ut episcopus Magunt: tantum unum episcopatum habeat et 14 equis incedat, episcopus Merseburg: tribus, Papa cesset a suis simoniis. Nam Papistae omnes Atentur, episcopos debere manere, sed reformati. Mer tiè pupițent orițentă nidit teagar, ut convincant în reformatione. Hactenus Halia scepius humiliata semper fuit tamen superba. Nunc autem pavet, videt et agunoseit suam malitiam. Miten bas ție von vană Germanis nidit spftrații țim wii, a barbara natione. Si aliquis tamen author în Halia surgeret omb țett cine barbețere ber modi tude amariden. — B. III. 270. 2, 58 § 3, ₹. 4 ≅. 387 ț. — B. III. 175 ţ. 2, 22 § 115, ₹. 2, 24 1 ; — B. 1. 321 ţ. 2, 45 § 14, ₹. 4 ≅. 186. 3§d. unten ben 17 November.

Missa apud Italos summus cultus.

(2 gevruar.) D. Schneid: dixit, Italos in multis esse Lutheranos facileque ei applaudere. Ben ir bir unţis miţis tette angariţifine So ure ri un proferum, quia ita haerent in hoc cultu, ut quicunque illo die missam audierit, est sine periculo et non potest peccare. Ideo maxima peccata et homicidis fanit post auditam missam. Ideo vetustissima odia et simultates homicidis faciunt audita missa. Nam quidam biennali simultate et odio inimico sou insidiatus non potnit illum assequi, deprehensum in templo sub missa occidit et aufugit. Deinde respondit Luthernes: Liber de abroganda missa est satis durus, seriptus contra adversarios blasphemos. Non est pro incipientibus, qui scandali-zautur. Ten ner mir ţirr 20 Jaren vie meţ ţetre ţellen nemen ver ţelt aufi mit mir yalaŋii?) lonten ţiein, nam ego toto pectore illam adorabam. Et tanen fundamentum missae et totius papatus nihil aliud est, quam quaestus et herrum. — Z. 35 § 13 § 7. 3 § 3. 35. 39.

Roma.

(2 & februar) Magna et insolentissima Papae avaritia finit, numb ber tunffe hat im eéen Nom bartin erneciet, illum locum ad avaritiam. Ideo veteres dixerunt: Roma radiz omnison maloruss araritia. Et ego in vetustissimo libro inveni hunc versum: Versus amor mundi caput est et bestia terme. Nan horrendus varititia quaestus ibi esset, omnia ad se rapere sine labore manuum, sine praedicatione, sine ministerio ecclesiae, sed tantum superstitione et operum suorum venditione. Ideo Petrus illam avaritian summis verbis depingiti habentes cor repletum avaritia. Ego credo, avaritiae affictus neminem posse cognoscere nisi agnita Roma. Nam omnes aliae fallaciae, imposturae, avaritiae nihi sunt erga Romanam superstitionem. Ideo in comitiis Wormacensibus totum imperium de illa avaritia supplicabat ad Cuesarem: Erin 8 W notit es abfaifien. eer fie notiens abfaifien. Ibi tun mes acripta an's eut if en abel expectabant, quae ego a Doctore tun mes acripta an's eut if en abel expectabant, quae ego a Doctore

^{*) &}amp; p. 30; au tampf tommen. - T.: au Raufe tommen.

Wiek explorabam.*) Optime tum incipiebat cursus euangelii, sed illae tres sectae, Carolstadius, Muntterus et Anabaptistae multum impedierumt. Nich bennoh hata gott gefebert unnb burd mid abgefdofft sine voto meo. We iệt marfild ein großer gerauft papatus supra onners reges et Monarchas, et illum uno libello contra excommunicationeme expugnavi, quem libellum no seripsi illo animo contra papatum, sed contra abusum. Mer fie erfdraden tolte, quia rea erat conscientia. — B. II. 160 f, vgl. 1. 162. Z. 4 § 93, δ. 1 © 258 f.

Papatus.

(2 %cFuar.) Papatus regnum sine legibus, tantum supersitione et voluntate incept ict ercwii, sicut Daniel (12, 1): surget rez, qui faciet secundum roluntatem suam, non secundum legem; voluntas illius pro lege. Sicut decretales et canones Cuneta indicant et capitulum der rescrutione casuum papalium et scrimia pectoris sibi praestricta bene testantur illius liberrimam voluntatem. Deinde pervolvit librum sub papatu impressum, in quo onnes episcopatus, monasteria et annales suntus et sinoniae erant descripta. Mirabatur magnitudinem illius regni et illius destructionis. — B. III. 264. 2, 22 § 104; 27 § 35, 3; 2, 2, 415; 3 & 223. 3§1, 2, 27 § 41, 3; 3 & 197. [liber Cuneta B. I. 20, III. 275. 84, 189 anten ten 42 @cfenar.]

De concilio Cardinalium.

(2 Februar.) Illo die afferebatur indictio novi concilii Norinbergae impressa, ubi quidam Cardinalis Papam adhortatur ad concilium et miris modis antecessores Papas illorumque abusus flagellat petens concilii decreta et reformationem curiae Romanae et rejectionem Conventualium, Monachorum etc. Haec legit D. M. mira admiratione dicens: videte quaeso, qualia ille Cardinalis in faciem Papae scribit, quae olim nullus e finibus orbis terrarum cogitare ausus fuisset. Sie fulen sich etwas. Sed sub illo fuco factae humilitatis volunt principes suos defensores allicere ad concilium, cum tamen revera nolint concilium. Nam reformare curiam Romanam est impossibile. ben es aina voer Carbinel vand bischoff et episcopus Mag: cogeretur, duos episcopatus resignare, sed resignare umb 3chn quebreden sunt intollerabilia. - Si Papa pracsumeret, rejicere monachos, conventuales jo mirbt er cin fein für anrichten. Esto, in Germania sunt expulsi fere, sed in aliis nationibus adhuc florent, et illos Papa corroboravit olim. Er bat sie feist gemacht, ubi illos suscepit in sinum suum illisque dedit protectores summos Cardinales. Wen er fie nun wolt austreiben, fo folt ein fein fpiel werben. Omnes contra

^{*)} Johanu von ber Bid, Syndicus ju Bremen. Seck. III. 2. 44. 87. Sein kebn von Hills. Brem. Classis II. Fasc. I. Bremae 1718. 8. Böding, Epp. obsc. vir. II. Pars 2. p. 502 f. (Lips. 1870.)

ipsum conspirarent et principes contra Papam concitarent. ⊅en fouig furlen x. et ipse Caesar baten menden ju beidptettern, a quibus persuadentur.— B. 1, 132. ₹. 30 § 10, β. 3, ⊗. 289. [b. ©. v. 102. 104. @urtparte 2. 801. CR. III. 507. 519. 525. %istemund ≷. 60 no. 345, Cochlaei Commentaria De Actis 1549 fol. 296.]

De Monachis.

(2 Rebruar.) Julius papa, homo satis contumax et diabolus incarnatus, extrema sententia secum decrevit reformationem Franciscanorum, ut illas sectas in regulam uniformem constitueret. Monachi vero incitabant reges et principes, qui literis resistebant pontifici. Sed Julius neglectis literis procedere voluit. Tandem Cardinalis quidam ingenti Franciscanorum supplicatione 80000 fromm motus dixit: quis potest resistere tot armatis? et Papam persuadebat. Quid nunc faciet in delendis tot fratribus conventualibus? pp man auch die Conventuales umbiticies, tunc regales et principales conventus, die fursten closter, mox simul evanescerent per turbas populi. Den wen man den Sund an lappen left teuenn, frift er balbt bas Aleifch auch, Summa: Monachi juste odio afficiuntur ab ipsis pastoribus ecclesiarum, quia onmes utilitates sibi vindicant, tantum bantismum reliquerunt parochis. Caetera omnia commoda extra labores sibi arrogabant et suis superstitionibus ecclesiae ministeria opprimebant. Ideo tam ironica quam ludicra ante nostra tempora dicta sunt de monachis, et ipsi inter se irreconciliabili odio flagrabant, Dominicastri et Franciscani umb der ersten erbteilung willen, ut alter corium, alter carnes vituli servavit. - B. I. 132. T. 30 § 10, R. 3 S. 289 f. [Bgl. I. 27 8 11, R. 3 3. 181.]

Ministrorum concordia.

(2) βebruat.) Eodem die veniebat supplicatio cujusdam pastoris conquentis de inobedientia sui diaconi. Rt Luth.: 2th fiebre gett wie feind jit unme ber teufiel, quod etiam ministros verbi muto odio concilata. 2re teufiel aumbet Juner ein feur nach ben anbern au, vafe uns lefden orando, reconciliando et connivendo. Esto in moribus dissentiamus, sit tamen concordia doctrimae verae. Non ut Papistae, qui tam in doctrina, quam in vita sunt dissimillimi. Postea elevatis oculis suspirams dixit: domine deus, quanta est impietas et ingratitudo nundi, qui tuam ineffabilem gratiam ita negligit et persequitur. Nos ipsi, qui gloriamur nos cuangelicos et scinus verbum del case spreerum, sicut testimonium coelitus demissum indicat (2Rutt, 17, 5.): Hie est filius meus dilloctus, hane audite. Attamen hoc sanctissimum euangelium Christi ita flocci facimus, tanquam esset dictum aliquod Terentiamum. — B. III. 119. 2. 15 8 19, Ar. 25 24 16 se nou Romar 154.

Arrogantia in Theologia pestilentissima.

(3 Rebruar.) Anno 1538 3 Februarii multa contulerunt Lutherus et Amsdorff: de peste ecclesiae arrogantia, si cadat in praedicatorem. Czinglius illa seductus, ut quicquid vellet faceret, sicut illius translatio superbissima in prophetas indicat. Nam omnia audebat contempere, principes et potestates. Ideo scripsit: Ir frummen furften wollet mir verzeihen Das ich euren tittel nicht geb. Den bie fenster find auch burchleuchtig. Ita Munsterani Schwermeri arrogantia arserunt, et alii multi. Deinde de I. A (gricola) multa conferebant, qui insigni arrogantia solus esse voluit, omnes alios suo fastu excellere, Aber er ift wol bebauen. Et Princeps hodie mandavit, ut publice in concionibus admitteretur explorandi causa mikique*) indixit et caeteris diaconis, ut illum admitteremus. Ego Pomerani decretum indicavi, nos alioquin libenter velle. Rt: Principis edictum excellit Pomeranum. Ille non sine causa urget. Er giebt im nicht punbfunst tantum stipendium; ideo vult eum talem, qui syncerus sit. Amsdorffius vero non potuit suam suspicionem ab eo amovere, quia ipse posset simulando multa tegere et multa dicendo non fateri. Rt Luth.: nos observabimus eum et cogemus, ut clare doceat. Et nisi affirmativam sententiam de lege docuerit. So sebe er au. Ich hab in erhalten iehunder, er wer funft dabin. Ach quantos dolores et agonismos habui in ista causa, quod hoc scandalum expertus sum, quod ille, in quem posui fidem meam, quem fovebam, defendebam, exaltabam, quod ille, in mensa mea suavis et mansuetus facie, aliter voluit quam ostendit. Si esset infirmitas, tolleranda esset, si autem malitia ex proposito, est horrendum. 36 bin frin Martyr sanguinis; sed quales tentationes ego habuerim in hac causa, deus novit. 36 wer schir fur angst gestorbenn, antequam peperi istas propositiones. Illi et scandalo succurrere cupiebam Ach hergett, difficile est, gloriam suam quaerere in theologia, quae ambitio est ignis consumens. Sicut Christus Joan. 5 (B. 23). qui quaerit gloriam ejus, qui misit me etc. Scriptura Sancta tradita est ad ignominiam carnis, et nos stultissimi volumus gloriam nostram in illa quaerere. Omnes aliae arrogantiae in medicis, philosophis, poëtis et mechanicis, in iuventute formosa sunt tollerabiles, quia facile possunt mutari. Puella forma superbiens uno morbo humiliatur. Aber die identiide arrogantia Theologiae est fons malorum et ignis consumens. Oremus deum. - B. I. 192. II. 61 f. T. 37 \$ 34 unb 22 \$ 108. 7. 3 S. 362 und 2 S. 416.

Sumtus bellorum difficilis.

(3 Februar.) Deinde dixerunt de stratagematibus tyrannorum, quomodo Dux Georgius sitiens bellum dives ubique thesaurizaret et mutuaret,

^{*)} Lauterbad. - Rorbes, Agricola's Edriften &. 263. Matbefins, Br. XI. 127b.

et credibile esse, eum habere 10 fouen gebts. Illo thezauro molitur aliquid mali cum suis episcopis. Oremus ergo. Gebt fofs nicht (nun. Nam bellum non est res Principum, sed Monarcharum, wen gérâd D. Georgias 80000 man fet ga feft se mus er 100000 ft, gum anipannen faten. Deinde singulis mensibus gue fonen gobts. Nam cogtur singulis militibus dare 5 ft. bas madt bunbert tanfeut mmb 40 tanfeut, fe fet er 3 menabt gebt. Nos hie exspectaremus, liefsen vums befrigen, font fich Bitteberg biefs 3 Monabt auffisalten, tume cogeretur discedere et tamen interim timere, ne irrumperent alii in ejus provinciam. Bella sunt aureus hamus. Man gewint nicht viel barmitt. Et Lendgraff; hom militaris ac bellicosus, verecunde et sanctissime holie ad me dixit: 36 faß pæir gefrigt. 36 mil nicht leichtide urbe friegen. wir wollen ob gett wil aufj vanfer feitten nich anfannagen weren jie anbeten, jo feiff vans gott. Hase vox illius dueis me multum consolabatur.— B. II, 197. 2, 62 § 5, 7, 4 & 441. [85]. Zeiteget's Via Spal. p. 80, 150. 3@etleman, Reuz Mittelfunga e III. [54]. 2. 2. 17.7.]

Judaeorum argumentum de circumcisione.

(3 Acbruar.) Deinde dicebat Luth: ad Amsdorff .: domine Licentiate. date mihi lectiouem in 17 cap. Gen. Nam ego habeo summos locos Scripturae in hoc capite, qui sunt fundamenta et scopus Judaeorum contra nos, ubi deus dicit ad Abraam: statuam pactum meum inter me et te foedere sempiterno. Do steben bie Auben auff pund troben wie die papisten super hune locum: Tu es petrus. Diefen Rhum wolt ich gern nemen et legen. Moisi baben wir in baset genummen ex loco Hiere, cap. 31: Novam legem in visceribus vestris ponam, non quod pepigi cum patribus vestris. Do mußen fic bie Juden gefanngen geben et dicere, legem Mosis esse temporalem et abrogandam. Sed hic in circumcisionis pacto ante Mosen datur inter deum et Abraam et semini Isaac ac generationibus suis in foedere sempiterno. Muff bem sempiterno itchen fic, Das lassen fie in nicht nehmen. Esto Moses illorum eireumeisionem solum rejiciat et cordis circumcisionem urgeat. Attameu ipsam et foedus sempiternum gloriantur ex verbo dei. Etiamsi illud argumentum concedant, circumcisionem non justificare, attamen est signum justificationis, ut et Paulus appellat. Drumb mufsen wir in die beschneidung vergunnen, modo ut nos liberati simus ab illorum circumcisioue. Darumb wen fie legem Moisi gleich lafsen, attamen illud pactum sempiternum urgent, cessante Mose circumcisionem tamen mauere. Ego pro me et pro piis satis firmam solutionem habeo, ut circumcisio non est mandatum, nisi temporale, quod spectat ad futurum Messiam. Veniente Messia cessat illud mandatum. Moses ift clug, ber hat fich wol verwaret,

^{*)} Rebenst. II. 191b: "bellicosus, à Luthero in Bibliotheca Witebergensi inuentus." CR. IV. 1050.

quis in omnibus 4 libris post genesin nihil scribit de circumcisione, tantum cordis circumcisionem urget in deutero. In genesi tantum historiam narrat. Non urget ut mandatum, cum tamen interim sacrificia, sabhatum, panes propositionis maxime urgeat, et hoc foedus negligit, quasi dicat: & iţi nidt vici brun gelegem. ver es ſo groſs. er ţet wel beʃfliger baraufʃ getrumgen. Summa: Christus, alius propheta est venturus. Hunc andite. In illius os verba mea ponam. Deinde in libro Josuae fit iterum mentio circumcisionis. Papistae excoceati, aliensismi a Scriptura, non possent unum argumentum Judaeorum confutare. ¾6 lifer gett quam horrenda coccitas. — B. I. 451 vgf. II. 230. 2. 7.4 § 5, § 7.4 ©. 611 ff. [%gf. Enarr. in Genes. XVII. tom. II. fol. 73, 3946

De concilio et missa Papistarum.

(3 ἢ γέτνιατ) Elector dixit hodie ad me de concilio futuro: Ñas mellen uir ben baệt viel frendeu, tajést im bas concilium μu ℜ em eber me re mel maden, ţdifejéen was er mel, quia, si multum nobis concedit, frigidas aliquas externas ceremonias relinquet de aqua benedicta, sale, palmeţeţ quadragesima, item caelibatum suum etiam non adeo defendent; sed articulum justificationis et missam non concedent. Nam stante missa Lutherus est danmatus, reunet missa totum fundamentum Papae corruit. Tumb baiten ţie nub [e ţeit vêer per meţs. Sicut Compegius civit Augustaes, se potins discerpi velle, quam missam relinquere. Horrenda profecto malitia, ita mordicus tenere illa, quae ipsorum judicio tantum humana sunt inventa. — B, I. 283. ₹. 54 § 22, ₹. 4 €. 335.

Medice vivere.

(5 gebruar.) Quinto Feb. dixit Ludh.: de periculosis temporibus suspirans: Mi liter got, vert füg uj f\u00e4mal fallen am calculo girlerten, [our rich f\u00e4ren rin 3\u00e4ordamg im \u00e5\u00fcme girler geber[en, liberatus ob omni malo. Ego tunc satis vexabar a medicis; fie gaben mit trend, nern i\u00e4re iui grosper o\u00e5se ver gevelen; ita textabant corpus meum, ut omnia membra, etiam pudenda sugerent. 3\u00e5 milli in g\u00e5berjam fein et necessitate feci, ne viderer corpus meum negligere. Miser est homo, qui a medicorum auxilio pendet. Non nego, medicinam esse donum dei et scientiam, sed ubi sunt medici perfecti? Bona diaeta multum valet. Ita ego sentio me exhaustum, si tamen in mes diaeta persevero, hora nona cubitum eo et nocturnam quietem habuero, tunc refeior. Sum i\u00ed aus ber \u00e3\u00e4\u00e4\u00e4 fine vertificis nide lang treiben, wie es ben au\u00e4gritt mit mit ruer.— B. I. 06. [88]. anter hes 1 spric!]

Fides.

(5 Zebruar.) Fides est qualitas et opus. Fides justificat. Ergo opera justificant. Respondeo: Nego consequentiam, quia in conclusione plus est, quam in praemissis, ubi non dicitur, quod fides ut qualitas justificet. Nam fides justificas correlative est intelligenda, non ut qualitas per se. Justific est virtus, quae unicuique reddit quod suum est. Hanc definitionem jurisconsultis accepit a Simonide. Est autem triples justitia: universalis, particularis, acceptatio. Quia universalem justitian et perfectam legis obedientiam praestare non possumus, ideo euangelium verbum gratiae praedicat acceptationem. — 83cl. 2. 11 g 23. 12 g 27. 7, 2 @ 8. 67. 97.

Voluntas.

(5 βγεθτιατ.) Stoici omnes notitias virtutes appellant, Peripatetici ven ontitias virtutes asetimant ab habitibus voluntatis. Voluntas autem et βούλημα apud Aristotelem est substantia, ex qua consistit anima. Sed secundum latinam phrasem voluntas non significat substantiam, sed actiones et habitum voluntatis, ut cum orannus: Fial voluntas lua, orannus pro actionibus et habitibus, ut unilibet in sua vocatione praestet dei beneplacitum.

Conventuales.

(7 Achrugt.) 7 Feb: referebantur nova, quod pars Italiae euangelium suscepisset et Dux Ferrariae Pauli lectionem publicam permitteret. Sed Lutherus illis novis non dedit fidem: aut figmentum, aut dolum esse Italicum. Sed illam Papae sententiam de reformandis monachis et fratribus conventualibus delendis esse optimam. Wen ich bie tragebie erlebt, fo wolt ich bester sieber sterben. Cum ego in principio suasissem de delendis sectis mendicantium, Eccius et alii contra me vociferabantur. Ita nunc contra Papam clamabunt Franciscani, Dominicani etc., fundationem esse. Sed Abbatiae delebunt conventuales, deinde Episcopatus abbatias devorabunt, quousque iterum res ad Papam draconem et crocodilum pervenerit. Den es hebt fich bereibt ein fein mysterium au in appellationibus Papae, qui olim appellabatur summus pontifex, deinde pontifex maximus, nunc principem provinciarum eum scribunt. Es ift eittel buberen gewesen et adhuc est. Nam quid est castitatis votum sub fuco celeberrimum, quam exsecratio et detestatio sanctissimi conjugii, ubi quilibet caelebs figuratis verbis contradicit conjugio, punb perichweret bie ebc. non ad tempus, sed perpetuo. - B. II. 364, 2, 43 & 174, 7. 4 3. 147. [CR. III. 496.]

Fratres ignorantiae.

(7 ĕṛĕruar.) Deinde dicebat Luth: de fratribus ignorantiae in Italia, qui certum ordinem sub hoc titulo gloriarentur, et ubique fere omnia monasteria hunc titulum gloriari possent, ubi tantum ad lectionem, non ad intellectum respiciebant dicentes: Esto tu non intelligas verba scripturae et orationis, attamen Spiritus sanctus intelligis et Diabolus intelligues fugit.

Hace fuit summa propositio omnium monachorum, odisse bonas artes et studiosos, ita concludentes: Si ille frater studuerit, tunc dominabitur nobis, ergo saccum per Nuckum. Euripides sapientissime dixit, nobilitatem a supientia provenire, supientiam vero a deo, quasi dicat: esto multi habeaut nobilitatem, quae ex heroicis moribus propagatur, attamen a deo gubernatur. — B. I. 127. Z. 30 § 12, 27, § 3 © 291. 298 J. [Stattsjess %t. 1. 4b. 2cm. vdct's %agterger & 46. 8%. 1760 & 128. Enarrat. in Genes. 17, 9 mb 48, 17 tom. II. f. 90. %346. 1 1619. tom. III. 187. §346. II. 2765.]

Luxus aedificiorum.

(11 βεθτυατ, Wontaş.) 11 Feb: in coena aderat architectus ille insidit. Blectoris mte'iţer 8 unş. în lincidit sermo variis de structuris et aedi-ficiis, illudque aedificium Torgense esse insigne. Et additit, illa temporu nostri seculi excellere omnes alias aetates aedificiis, elliciis, vestitu, ornatu. Magaa scribuntur de Davidis aedificiis, sel nibil finerunt ad meae domus structurum. Salomon struxit templum domini, sed ligneum. Ideo in Scripturis dicitur mons Libani, quanwis illud templum Christi tempore cultius futi. Summa: Se iš dielteş u umjern βeltirum ber made tës mus breden oter amberrs verbenn. Olim fuerunt fercula regum [uppen, 2 trep, ficifa, his tribus errat content. Vestitus regius erat sicut iana civis aliciquis, £tirfe sittic umb ein gelpum auff ber fiirn. Spumb nuff fold prangen tumb freißen fient umn von freiße am belem in enem 2-en baus eriparre. Ideo Christus monet in Luca (12, 29): Nolite in sublime ropi. Ge mirites bie (eng nithe retragen.— B. II. 125. (ER. V. 177. 840.—6 ms. 3, 21 tom. 1 64.5, 2546 f. 140).

Absolutio cujusdam adolescentis.

(13 Ārētruzt). 13 Febi: Adolescens quidam Valerius [@ifaturt], Consulis Norimber: 9) filius absolvebatur a Luthero in sacristia praesentibus diaconis et praeceptore suo Georgio M[ajor]. Nam adolescens ille inobedientissimus nullam probitatis indolem habuit, sed plane desperatue conditionis a praeceptore suo examinatus: cur sine omni timore dei et hominum viverel' confessus est, se ante quinquennium derovisse Sathanae his verbis: 36 sagoir brienn galusten auff numb uit innen unwern terren annetunen. De istis verbis Lutherus eum examinavit eumque graviter urgebat, ob er auch nos mer gerebet, obs im ande feitir ver enne fide num necht betrem. Hoc eum adolescens petendo, instando assereret, tume D. M. impositione manuum cavrit genülus flexis nobiscens orationem dominicam et deinde addidit: Domine deus, pater coell, qui jussiti nos per filium tuum dilectum orare, et ministerium in tan

^{*)} N. p. 34: Numburgensis, Sqf. Album p. 158.

sancta ecclesia ordinasti, et fratres, qui aliquo delicto praeoccupati fuerint, ut illos in spiritu lenitatis instruamus, et ipse Christus dicit, se non venisse, nisi propter peccatores, oramus pro hoc servo tuo, ut illius peccata condones et in articulum remissionis peccatorum tuae sanctae ecclesiae suscipias. Postea germanice haec verba adolescenti dixit, qui ipse singula dicebat: 36 valerius befenne fur gott und allen feinen beilgen Engeln vund fur ber verfamlung ber firchen, bas ich gott mennen glauben bab auffgefagt, mich bem teuffel ergeben; ift mir von berben leitt, ig wil nun fobber bem teuffel ein abgefagter feind fein und gott mennem beren willig folgen unnd mich begern, Amen. Deinde illum ad poenitentiam et pietatem adhortabatur, ut sinceriter viveret in pietate et obedientia ac Sathanae cogitationibus et suis desideriis resisteret fide et oratione. Ben gleich ber teuffel mit boien gebanden in wirdt anfechten, jost er fich mit gottes Wortt ruften, et mox currere ad suum praeceptorem aut diaconum vnnb ben teuffell accufiren vnnb offenbarn mit feinen Rabtichlegen. -B. II. 310 f. T. 24 § 102, F. 3 S. 75 ff. [Bgl. Melandri Joco-Seria ed. Norimb. 1603 p. 180 no. 222 que Selneccer, in Paedagogia p. 273. Mobil's Geldichtliche Radiweifungen über die Gitten und bas Betragen ber Tubinger Studenten mabrend bes 16. Jahrh. 3. 49. 6. Dunger, Die Cage von D. Johannes Fauft in 3. Scheible, Der Schatgraber, £6. 1 €. 53. 137.]

Illo die (13 % cFunat) interrogavi (Kauterbad) Lutherom de casu: Si quis communicaturus confiteretur, se cum aliquo esse in contentione et causam sub judicibus pendere nondum absolutam, seque nullum adium erga adversarium habere, sed seutentiam a judicibus exspectare, an admittendas esset ad ascaranentum? Rt: illam personam non esse admittendam, quae in publico dissidio esset. Nam si admitteretur, etiamsi nullum haberet privatum odium, tamen oriretur scandalum, si publica admitteretur, qui in publica dissensione judicii viveret. Deinde dixit, se illum casum deliberaturum et responsam certius daturum. — B. 1. 370 f. 2, 18 § 7, 3, 2 ≥ 291. 293. 2, 18 § 2 ≥ 295.

De Papistarum impocuitentia.

(13 βętřruax). Postea dixit Luth. de horrenda Papistarum caecitate, Zie mit crnţ 3µr bętic rennen numb citent. Nam ipsi videntes nostram justam causam et innocentiam, Bętennen auß, bas jic vurcqt baten, attamen deliberato concludunt et deliberant contra nos. Betlen numš simpliciter tebt baten numb ißh bod gar nidst teβerum. Sed ipsi desperantes voluat nos trahere secum in perniciem. Ge wirit ater ciu ungleider gang için. Ipsi ad inferos, nos ad coelum. Ideo Paulus merito illos appellat ἀποιλγημοίντε, [Ephes. 4, 19.], qui dedoluerunt, qui agnitum errorem volunt defendere et veritatem exstirpare. Nunquam tali lege Cuiphas et Pharissei retimerunt cogitationem justitiae legis. Ounes haereses habent persuasionem veritatis, Papistea auten amiserunt justitiae et persuasionis cogitationem, se ipsos damnant et scienter et prudenter in Spiritum sanctum peccant. Sie wollen die offentliche Sure eine renne Jundfrau verteibigen. Rumbt nu ber Jungfte tag nicht, fo fumbt er nimmer mehr. Ego saepius noctu delibero maximis sudoribus et angustiis, quomodo illis succurreretur, ut poenitentibus relinquerentur bona et honores. Morr Es wil nicht fein. Ipsi nolunt poenitere et simpliciter sanguinem meum sitiunt, sicut episcopus Magunt: dixisse fertur: quid disputatis? Bir wifsen wol, das wir vurecht habenn. Et Episcop: Saltzburg: cum Philippo conferebat, triplicem viam et rationem concordiae praescribens: Prima, Wen ir Sutherifden thut was wir wollen, bas tonnet ir nicht thun. Secunda, wen wir euer leer folgen, das wollen wir nicht. Tertia transactio inter utrosque est impossibilis, quia neuter alteri cedit. Ergo alter alterum perdet. Vos infirmi pauci. nos copiosi et securi. Ego nunquam credidissem, Das ich solche wort erlebt soft babenn. Gott befff pnus a scandalis et ab omnibus malis. - B. I. 141 f. Z. 27 & 54. 7. 3 G. 203 f. [Sgl. Z. 1 § 95, 7. 1 3. 79. CR. XX. 591. 3cu. V. 298 b. 303 b. 314 b. 320 b. 323 b erften Druds, Barnung an feine liebe Deutschen 1531.]

Home ex lute.

(13 gréruar.) Illo die balneis exibat et a ocena lavit manus dicens: nie mirth bas majfeer je untrin post balneum? 3a ide habb vergejfenn Tas handt unnb fleifde vonn Teref fein. Sicut Scriptura dieit: puleis es et einis. Quid superbis, o homo? — ₹. 3 § 88, ∂t. 1 ②. 212; vgl. 18 § 7, ∂t. 2 ③. 291. [den. 8, 19. 18, 27.]*.

Piscium generatio.

(13 为ctruar.) Deinde videas pisces in mensa appositos multa dicebat de virtute divina in generatione et maxime in aquis et mari, ubi umu piscis multa millia generaret. 28ic tex 28apra anțeigt. 29an fijdt atog in tex cite, attamen repletus est piscibus. Est incredibilis multitudo et generatio piscium, praccipue in mari. Nam dicitur, quod oceanus juxta Antorff singulis mensibus novum genus piscium producat. — ₹. 3 § 89, ₹. 1 ≅. 212; sgl. § 14 ≲. 179 f. B. III. 61.

[&]quot;, georgio Anico, quaestori olla Eschuegensi Integerrimo, vire et literato et
pio et predenti, a e phase oplino, summa cum Luthero Theologorum Corpyhore, quo
tempore Erphordis simul optimarum artium studits operam nanamerant, intercessit
familiaritas, it aquidem, vi frateram inter se samaerint, ex et shill fieri pisi coinancius posse videretur. Eum de Luthero commemorare accepiums, consucuisse illum
direce, quotice quidem abheret manas, sine matulto, sine pranditi, sine ceranti erporre: Quo diutius nos haanmus, vo magis magisque sordidamer et coloquinamur. In
linger sir irus seuches, si exerciter siri serefan." Medandi Joo-Sectia, p. 101 no 74.1

De Baptismo.

(13 为cbruar.) Deinde dicebat de triplici baptismo, fluminis, flaminis, saminis. Illos tres baptizandi modos ecclesia Christi serravit. Catechumeni flumine sunt baptisati. Alli, qui non adepti sunt lotionem aque, credentes Spiritu et flamine sunt salvati, qualis fuit Cornelius in actis (cap. 10.) ante baptismum. Tertii martyrio et sanguine baptizati sunt. — B. II. 188 2, T. 18 7, P. 2 € 267.

De spirituum apparitione.

(13 Ārēvīturī.) Deinde fiebat mentio imposturae sathanicae, quod homines appartitione spiritum et spectris nocturais decepit. Zen im Nitrr-fambt ver ein moastrum altitudine hominis et specie canis umfagtauffen, Zas fett bic leutje ungervejeun, Zic ba fetten felden farben, et hoc moastrum abilitis visum, non ab illis, quos odoravit. Illud monstrum appellatum teidmaß. Hinc homines morībundi ad superstitiones et missus confugerumt. Rt. Lutherus: optime deus, conserva verbum tuum, nam amisso illo omnia credimus et adoramus. Nam illo ablato nihil tam absurdum, quod non colitur, sicut Priapus apud Romanos. Hinc amisso verbo orta sunt Amiversaria, Tricesimae, Dies septimus et tertius pro defunctis, ita ut ancti homines Bernardus et Gregorius defecerint, ut Cristus Matth. 24 dicti: Eliam, si possiblic esst, ut electi seducantur. Nam amisso Christ ot etstatu justificationis per verbum fidei facile in illos errores labitur. Stante articulo justificationis ruum tillae impostura, ut experientia videmus.

Eodem die (13 gretuar.) multa dixit de calculo suo Schmalheld: qui cum fere sufficeasset Date ri i jeinem eigen woßer wer cettunden. Nam illi calculi renium meatus vesicae occupaverant et tandem extremo periculo eruperunt decimo die. 20m fol bie femmen marm balten, nam ibi est regnum calculi.— B. I. 204. 7, 24 § 126 f. g. 3. 8. 87. f. [6, Sumere, 2cc 2reitgight, 88tin, 1864, Sumpt's Zeitschrift Far Deutsches Alterthum. 8. VII. ©. 188. Namer. XX, 25. 7, 27 § 10, B. II. 5.]

Cellarius.*)

(13 Ђебтиат.) Illo die advenit D. Joann: Cellarius petens in locum ministerii Budiss: successorem. Rt Luth.: Во петел? Budissina requirit

^{*)} R. p. 424b: "Augustinus: Vel hodie, vel cras sit, futurum est, debitum est, reddendum est, moriendum est. — Haec verba Magister Johannes Cellarius in janua scripta legit et relegit quatriduo ante mortem suam." Gellarius flarb im Derekem Gritziago 21 Styril 1552. Skrine Skdormationskyti I. 171. — 38 and Uniter Sparkhydines, but 18 Styrik journale Fractive Survival Country Investigation of the Styrik Country Fractive Country Investigation of the Styrik Country Fractive Country Fractive Country Fractive Country Styrik Country Fractive Country Styrik Country Fractive Country Country Fractive Country Country Fractive Country Coun

hominem doctum et integrum. Was ein Bereffunf fein: ≥e faten uiv ueder wertifunf nech Äuftein. Si illo auno 5 tantum pastores morereatur, non haberemus alios. Timenda est defectio verbi propter penuriam et Neophyti timendi, Ĉen fie geratipen niţit afţeitt. — [te 29. Yl. 654. Surfaret ≥ 323. CR. Ill. 497. IV. 1066.]

Germanismus et Graecismus affines.

(16 ¾cbruar.) 16 Febi. Luth. etymologiam nominis Papae tractavit; olim fuisse generale nomen episcoporum, nam Augustimus, 2crongmus, Cyprianus se invicem appellarunt Papa, ut literae testantur. Unde autem etymologiam habeat, nescio, fortassis a pueris, qui suos parentes papas appellant, sicut episcopi sunt patres ecclesirum. Nam magnam esse similitudinem graecismi et germanismi, quod multo satius esset, graecam, quam latinam linguam in Germania esse. Cen big graeci abetur, s. v.g. quod lattin non haben, mujsen ido bes bettels befeiffen, founem nidst fel; feferiben, Cel, @Weete*), qui sunt graecue diphthongi. Deinde varia habeat Graeci s, spunosum et simplex. § est simplex et molle s. Item praepositiones brito, μετά, obr consonant germanismo ober, mitt, fumpt. Deinde auguenta cum germanismo consonant: yedpro fefreit, γ/cpeque ba gefefricte, et amborum infinitivi in ter desinunt. — B. III, 224 f. ½df. B. I. 386, II. 116. \$\frac{x}{2}, 7 \& 5, 76 \& 24. \& 3, 3 \& 177. 4 \& 2, 674.

Judas Beuttel.

(17 Ārbīruār.) 17 Febr afferebatur ei pictura suspensi Papue cum Juda et loculo Judae. Rt. 22a britô ben babit meh film, qui a Caesare et regibus suppliciter osculatus est 200 fcf mu un feine Zedfunferl gehendt merbenu. 65 mirkt ble Papiften febr fomerçen, quia conscientia illorum penstringitur et res ipas loquitur. Tramin wonner fib ber penttet mit ben tilgheff plutte unub Garbinal Qufel febr wolf, quia tam incomprehensibilis et impervestigabilis avaritia avaritiarum Papae fitti, ut non tantum annata, palla etc omnium regionum ad se raputi, sed vendidit etiam sacramenta, indulgentias, fraternitatem, sanguimen Christi, conjugium. Ermen febr ber beturte tot rundés et merito ei contradicitur, sicut Apoc. (18, 6): Miscete ei daplam. Er fat mich verbant umb verbant vanb er tenfel in finbern gefetet 2s with (5 ¾ an teinen eigen feligief benugar. — B. III. 257 f. 2, 27 § 86, § 3 2. 217 f. [85]. be 23. V. 103 f. 741 f. VI. 456. Sutthert 2s. 470. Seckend. III. 163. 3risas 27, 22. 87, feigh scales *Saches 1. (7, 73.)

^{*)} Bielleicht: mibe ober Moth, b. i. Torf. B. hat "mael". — Lauterb. und R. p. 38 haben: ζην filt σύν; αξίο nach dem Gehör und unverftanden, wie oben ἀπελγικοτες.

Episcopi Mog: malitia et infamia.

(17 Rebruar.) Illo die coenabat cum Pocher*), cum aliis egregiis advenis. Horrenda dicebantur de episcopo Maguntino, qui esset in extrema paupertate et infamia. Das er auff seine spael pund brieff nicht erporgen funth. Durff 15 fl. auff 100 Berlich verschreibenn. Rleinob, bifber vnnb gannb meren verfett vand hinveg. Rt Luth.: est summa maledictio digna tanto nebulone perfidissimo, qui M. G. praedicatorem **) suum misere perdidit, Sanns Schannen super inhibitionem Caesaris suspendit, fo fich boch feine eigne freundicafft mit 80000 fl. erbotten baben bas er nur zu recht verbort folt werben, non ut liberaretur. 3d hoff aber, Des bifchoff brieff vnnd eigne handichriefft wirdt noch reben ob gleich ichanten bale ombfnufft ift. Est mira perfidia, quam deus justus judex extrema infamia retaliabit. Ideo ego ei scripsi mea propria manu. in feine eine Sennbe. Wen man Dieb benngen folte, folt man fur allen Dingen ben bifchoff von ment benngen ann einen galgen ber 7 mal hober ift ben ber Gicbenftein ****). Et ei multa alia objeci de Elisabeth suo scorto, quod suis clinodiis privavit et relegavit. Die bat er olim au List ins clofter lafsen tragen Inn einem Gard mit fadeln, als beilthum wer. Er bat febr nach onglud gerungen. Neque deum neque homines timet. - B. III. 300 f.

Honora patrem.

(17 Gebruat). Lucus Mofer consul dicebat, periculosum esse seculum, magnism inobedientam et ingratitudimem, ita ut plurinum negoti magistratus habeat inter parentes et liberos. Rt. Luthi. Vetus est proverbium: Cin patter lan δεί x Rinder ernberen. Ten βeḥen Rinder einen vatter. Ideo non frustra deus 4 praeceptum urget: Honora etc., ut sis longaceus super terram.— % B. B. 1. 257. T. 3. 8 7.3, 7.1 © 2.06.

Varia arma populorum.

(17 γrbruar.) Deinde dixit de armis cujusque gentis. Romanos pilis, Süntfijbidr, usos esse. Gallos cuspides uncatas. Virgilius Germanorum arma categios (catejas. Aen. VII. 741.) appellat, jinè vicilit\(\text{in}\) t\(\text{b}\) dicentification. Quaelibet monarch\(\text{in}\) sus singularia habut arma, sicut hodie Turcae arcu et f\(\text{e}\)cf galdio, pugmant. — B. II. 197. \(\text{2}\) C. 28 \(\text{6}\), \(\text{2}\) de \(\text{4}\). \(\text{4}\).

⁹⁾ Wolf Puder aus Eisleben. Burthardt S. 420 und meine Bemertung S. 491. Meine Geschichte ber Familie Gutbier. Dresden, 1867. S. 78 ber Beilagen. Berger, Dentwirtigt. S. 37.

^{**)} Georg Binffer, to B. VI. 167. 703. — Meine Bemertung bei Burtharte C. 496. ***) be B. IV. 678. Meine Benertung bei Burtharte D. 246. — Martin Schenit, Blürger in Solle, verfault wielerdinfis am 26. September 1.08 führ ih, f. jährlicher Jühr auf feinem 385chunarle zu bem felwarzen Bir in Solle. Original im Dresturer Sampthaatsträtige no. 9785.

De Caziano.

(17 Rebrugg.) Luth: locutus est cum consulibus Viteberg. de insigni perfidia et proditione Catiani, qui accepto auro a Turca per Judaeum oblato, 18000 ducatis, etiam ipsum regem sese proditurum spopondisset, et suspirans dixit: Auri sacra fames, quid non mortalia pectora cogis? [Aen. III. 57.] & mus ewig in ber hel brennen ille proditor. 3ch wolt nicht ein hundtenn verrathen. Ego timeo aliud malum in Ferdinando, qui tantum exercitum in fauces Turcae dare permisit. Illi perfido tantum populum commisit, qui prius a Turca ad Christianos defecit et fortasse nuuc iterum defecit a Christianis. Mb cs sollen furften unnd regenten anders geschicht sein coutra tantam potentiam Turcae. Solten felber Bu felb gieben et uon tam parva copia illi occurrere. Nam Turca non est hostis exiguus, sicut Daniel [7, 21.] scribit: Bellum contra sanctos dei datum est illi. Ideo tantos habet successus, victoriam, etiam speciem pietatis, quia nos Christianos ut idolatras irridet. Ipse facit tres thronos: Deus, a sinistro Christum, a dextris Machomet, qui Christi praecedentis regnum subivit. Ideo juramenta Turcae sunt per deum conditorem coeli et terrae, per Mahomet servum suum et per 84 prophetas de coelo missos. Coutra tanti tyranni potentiam nos Germani ignavum pecus otio serpimus, crapulamur, ludimus otiosi, nihil movemur stragibus. Den er bat in Drepfsig Abar fo gewaltig Zugenummen, ut sit factus dominus Aegypti, Arabiae, Persiae, Asiae et totius Graeciae. Germania semper fuit optima natio. Es wirdt ir aber geben sieut Ilium et dicetur: Germania fuit. (Aen. II. 325.] Es ift aus. Oremus deum, ut ipse conscientias servet in talibus calamitatibus.

Referebatur, Cacianum captivum evasisse ex carceribus et fuga sibi consuluisse. Rt Luth... 25s geḥ niệt recḥ ţu. ¼ḥ ber Feedinandus bạt tein felic im Donato. Ipse est pestis Germaniac. — B. I. 404 f. 2. 75 g l.a, β. 4 35 44 f. umb B. II. 327. [Şebanucs Ségir in v. Manuer's bji. Zəfenistet 1844 & 1-246; Frieber yum Sabjaicer ul Zeitenting, GR. III. 453. 507 [Seckend. III. 29]

De D. Sabino.

(18 Ŗcbruat). 18 Feb: Philippus satis tristis et afflictus de generi sui inobedientia, qui filiam suam noluisset Wittebergam proficisci, cum tamen mater et liberi ejus hageno") profecti enn adducere debuerunt ad consolandum patrem. Illa proterva Subini inobedientia socerum ita perturbavit, ut non admitteret aliquam consolationem, sed solitarius onne consortium vitaret, Ideo Lutherus illum commiserans multa loquebatur cum D. Crutziger, Zoch: et Milichio de illius miseria et tristitia et quod ita afflictus solitudinem annaret, cum deberet hominum conversationem quaereve, frijet im fein berg. Ego

^{*)} R. p. 40b und Binbfeil: Halam,

etiam, inquit, patior saepe summas tentationes et tristitias; ibi ego quaero hominum colloquia, quia sacpius me infima ancilla consolata est. € o gar ift cin metife feun tiett metid; cum est tristis et solus, etiam si sit bene munitus scriptura. Christus non frustra suam ecclesiam congregat verbo et sacramentis, will fie intét in ble Sibindel fateru. Valeant Monachi et Anachoritae, Sathauae iuventum, quia extra omnes pias conditiones de ordinationes dei sunt. Nam hominem queemlibet iuxta creationem aut oeconomicum, aut politicum, aut ecclesiasticum esse; extra has conditiones non est homo, nisi jese sit exemptus mirabiliter. Fugienda igitur vita solitaria quantum possumus. — B. I. 193 f. [Dr. Texere-Wultert, Nuns Zehluns, bt. Zehetr Widutlexon. 86migsberg 1859. Sicear's 3cinferit 1861 €. 622 ff. 626. br 30. V. 105. VI. 519. CR. XXIV. 7.18.]

Brant Bugelegt.

(18 Arbruary). Illa vespera Luth. erat in nuptiis filiae Sans Yufft. Des a coens spunsam thalamos sociavit sponsoque indixit. Zo 32 er bet genere, nem Yanff fott lafsen bfeiben unnd Serr im Sans fein, nem die fran nicht bobeim ift, et in signum calceum ei exutt, feget in auffs himefreth, ut dominimum servarte. — Z. 43 \$ 57, 7, 4 £ 72. [85]. Lennil Epigerz, Viteb 1.58, lib. 1 et 8. 4 und D db f. Apologia 84. C 8. CR. VI. 650. Z. 43 § 33 € . 53. Ørimum, DR. 2. 156. Sournal von um fir Deutsfelom 1786. © 345. With. be 84 88. 3636. Serticis für Griffottag x. Seft IX © . 42 f. 8. Weinsteld, Die deutschen France © . 298. 208. Swar Dumeft, 96dfelde bes Wittertisme G. 3. 1. 568. Il. 128. Sampt's Schetch, B. V. 2. 74. J.

Bauten.

(19 βythruar), 19 Feb. de Budiss: loquebatur, qui negligenter ministros verbi curarent. Tei firth ţhun ridt mefr Σαμ, quan ut vulgo gratificatur aliquatenus, cum tamen olim magistratus percacavit papatum. Sed cuangelium frigide jaun curant. Σαδ nerben ţii aud mit irem [dabem ʒmuen werben. — B. III. 120, T. 22 § 42, \$\frac{3}\circ 2.886, CR. IV. 10.

Somnus meridionalis an?

[19] Arbtmax). Nom distherma quies vitiis alimenta ministrat. Magister Philippe, exponite mili hune versum, an sommus diurmus etima noceat? Respondit, meridionalem sommun modicum nihil obesse, €8 fey frin vogelein so drin gering Tais niégt mittags "biŋtet. IR Luth.: vern bie angen norm merken jo jis gairt Tas man vom jédaff aujfbrede. Ego non possum observater praeservativa sanitatis. Curativa efficiant, quod possunt. 3de rês mos mir [djunct vumb jet Tarmado mos ji d'an. — [81]. Ital. Pumi: III. 509. [1].

Ráritas praedicatorum.

(19 Februar.) Deinde dicebat de raritate praedicatorum, Das auch herbog, Georg musi prediger horen propter raritatem. Ach vens an seutten Stehmung, lauterberk pischeke r. J. 1809 niất geprefe, tune sperandum esset, quod coangelium ctiam sub infirmitate procederet. Lett ber kiejfer et alli reges jo uiel vom coangelio als ber durjurt, haud dabie faverent. Elen Dertyog Georg niốt jo bọch in funden ure Immutet, non esset tam pertinax, quamvis Papistas non minus quam nos odit, quia utrosque vult reformare et delere.

Bonum tripliciter.

(19 g-ternar.) Bonum in sacris literis tripliciter accipitur: Naturale, debiquopon, Morale. Si quis dicat: bonum est, non bibere vinum. Item: bonus est coclibatus. Ergo malum est, vinum bibere et conjugium est malum; neganda est consequentia, quia bonum et anulum non suut opposita immediate. Nam bonum his accipitur debiquopor, malum vero moraliter. Nam regula contrariorum valet in oppositis immediate. — ¥şl. unten ten 25 Nevember.

Malum duplex.

(19 ğefruur), Malum est daplex, culpae et poenae. Malum culpae est ipsum peccatum, malum poenae sunt ipsae afflictiones. Et haec duo sunt bene discermenda, ne impingat aliquis in locis Scripturae, ut ille locus Esa. 45: Ego sum deus facicas pacem et ercans malum. Item: non crit malum in civitate, quod non faciet dominus (Amos 3, 6). Qui loci loquuntur de malo poenae.

Indulgentia juvenum.

(20 Şebruar.) 20 Feb: Lutherus et Philippus dicebant de maxima indulgentia adolescentum, qui nullis legibus, neque religione, cque parentum et praeceptorum autoritate momeri possent et in dies magis magisque indulgerent genio. Rt Luth.: Magna est profecto miseria humana, quae lupsu Adae infirmatam son agnoscit et illis malis uon resisiti, sed aduluc illi infirmitati indulget. Sicut Medea dicit: video meliora, deteriora probo (Ovid. Metans. VII. 20). 35 þeff eð gett mil ter Quaglie tag ber nvittt niddt neit fein mirb bes Chiqs alles ein enum moxem.

Afflictiones Sanctorum.

(20) Ğebruar.) Deus imponit credentibus afflictiones propter reliquias curnis et praesses peccatum. Ideo nou valet hoc argumentum: justis debet bene esse; credentes in hac vita sunt justi; ergo illis debet bene esse. Respondendum ad minoren: pii in hac vita imputatione sunt justi, sed propter reliquias carnis sentiunt afflictiones. Major est sententia legis. — B. II. 311. 2. 26 § 42, β. 3 ≅. 125.

1 1 go Ci

Sathan est potentissimus in mundo.

(20 ڳr bruat), Magna est potentia Sathanae in mundo. Ideo etiam dicitur deus et princeps hujus mundi, quia, etsi omnes homines communibus calamitatibus vezat, attamen Christianos singularibus et maximis tentationibus adoritur, et maxime propter ipsorum confessionem. Nam ipsa minus veniae meretur, quam omnis flagitia.

Suspicio de Ferdinando.

(21 βebruar). 21 Febr. Cum denunciaretur de Cationi ilheratione et fuga, cum gemitu dicebat: Deus ignoscat mihi, neque ego volo definire, um fell mires aud nidet nodiquar. 3d fau mid aber benned ber gebunden nidet entfoldent. Ferdinandum esse fatale et pestem Germaniae. Si ipse et episcopus May, jam ohaerati, possent civile et intestimum bellum movere, facile consentirent. Ten civilia bella pertinent ad tales, sient Julius Caesar fecit. Dominus autem custodiat a civili bello. 25em baš anging, tune esset incendina perpetuam, et facile Turca ant Hispania auxiliares admitterentur, sient Constantinopoli accidit. Si dux Georgius synacriter ageret et suis consunguineis consentiret, Ferdinandi et episcopi Mag: et aliorum fraudes perspiceret, tune consuli posset illis malis. — B. II. 327.

Captivi Turcae.

(21 Řetruat.) Deinde dicebatur de captivis nobilibus a Turra. Metergat, inquit Ladh: quanta est igaominia nostrue nationi, tam inordinate e effeminate prodire in hostium arma, abi nullus miles Turcicus fuit. Illi miserimi captivi sunt. Nemo illis commiseretur aut orat pro illis, sed securi potamus, Indinus et unutuo odio incendimur, paramus Turcae additum. Voji vas gu gett işfercen tetten eunb ĉejŝern nadş gettes wortt, nens în veridacifici fict, ut occidamur sive a Turca aut ab Ilispanis, ut in illa professione didei inveniamur, Σωs wir niệt turdijd eber βispannijd werbenn. — B. I. 389. Σ. 75 § 2, ñ 4 ≥ 634.

De Carthagine et Roma.

(21 Ārētruat). Multa dixit de maximis monarchiis, urbiluse et Rom: imperio excellente, quod incepit ex bello civili crescere in populo impio. Miror saepius, quomodo tanta potentia sine aguitione dei potuerit crescere et retineri. Gé fat țid martid groß guerert, praecipae in bello Punvo cum Carthagine. Tag fundem the ofțiera un terş. Nam Carthago erat celeberrima urbs et maritima potentia excellens Romam et Venetius, sub cujus dominio omnes insulae mediterraneae erant, Corsica, Sardinia et Hispania tota, et victoriis celeberrima. Ideo lingua punica et chaldatea dictir Car-

thago, i. e. domus dei. Si Romanos devicisset Homibal, tantum chaltaica et punica lingua esset holisum, sicul talina. Sed devicits Carthaginienshias tunc coepit regnum Rom: erescere in infinitum, ita ut Virgilins scriberet: Imperium sine fine dedi (Aen. I. 279.). Julius Caesar nanquam coglasset, Romam ita feri cadaver. Sed Sejuio optime praevidit, qua fleas respectisse ruinam Carthaginis dictur. Ξe wirts Nom ande cragen. Gis iţi tuartide gelect. Saspisse est diruta, maxime a Goldhi. 3d şeligi est fot bent urtefu andş vizherjaren, qui nullo modo est par Romanis, qui tantum orientalem partem habet imperii Romani; Hlyriam et Hungarium nondum habet respecientes ad orientem. Yoğı vuns gett bitten Tos vuns gett fur tricş beşurt, quanvis bellum est legitima res et actio magistratus, non tantum defensio et depalsio, sed etlanı Yufelta. — B. I. 1164; £. 77 s 1, 78 4. 2. 688 f.

Extrema caecitas sub Papatu.

(22 3 ctruat), 22 Feb: dicebat de insigni et horrenda caccitate Papistarum. Nam ante 30 annos nullus legit biblian; eratque omnibus inegnita. Prophetae erant innominati neque possibiles intellectu. Nam ego, cum essen viçinti annorum, nondum vidi bibliam. Arbitrakar, nullum esse etangelium aut epistolam, nis quae in poetilis dominicalibus erant scripta. Tandem in bibliotheca inveni bibliam et quamprimum me in monasterium contuli, incepi legere, relegere et iterum legere bibliam cum summa admiratione D. Stauphiti.*) In illis tenebris regenari? Papa summa superstitione et

^{*) &}quot;Primum Lutheri Certamen cum Papa. Postquam Papa vi et astu omnem potentiam et autoritatem invasit, ita ut a nullo Caesare aut rege hamiliari posset, da hats follen fein, ut revelaretur filius perditionis, potentia verbi. 3ch bin aber gant vujoulbig barzw thumen. Nam hoc ante viginti apuos ab illo die unuquam cogitassem. imo si alius illa docuisset, damnassem cum et igni cremassem. Sed deus est causa, quia talia fecit miraculose. Verum est, cum ego Erfurdie essem Jurenis Magister, ubi tentatione tristitiae semper incedebam tristis, idea maxime me addixi lectioni Bibliae, et ita ex nudo textu Bibliae mox vidi multos errores in Papatu. Sed illico mihi inciderunt ejusmodi cogitationes in bibliotheca Erphurdiensi: ecce, quam magna autoritas est Papae et Ecclesiae. Coitest dw allain thing fein, en dw mochtest irren. Illis cogitationibus dedi locum et plane impediebar in lectione Bibliae. Postea vero cum crassos abusus indulgentiarum viderem et confutarem, et ipsi ne ad uuguem cedere vellent, da gings an, aber gant schwechlich, quia ego solus per totum triennium laboravi omnibus desperationibus in causa suscepta. Scripserunt quidam ad me fratres ad constantiam me adhortantes, et quidam eximius vir, ignotus mihi personaliter, me accessit ante hoc vaporarium, cum lacrimis orans, ut contra l'apatum pergerem, quia multa bona Ecclesiae promoturus essem. Addidit et mihi animum D. Stafipis, qui cum Romae fuisset anno 1511, ibi in multorum ore fuisset haec prophetia Romae publice pronuutiata: Surget Heremita et devastabit Papatum. Quae visio cuidam Romae minoritae visa est. Also treib got die sach wünderlich und treib mich unschüldig in die fache, und er allaint bate alfo weit bracht, bas es gwifden bem Bapit und une nit tan ver-

fuco, cujus augelicum splendorem nunquam fuissem ansus aggredi, nisi Panlus tantam clarissimis testimoniis et confutationibus futuram caecitatem Papatus ostendisset, et Christus, ipsa Majestas, tantis fulminibus illum prostravisset, Matth. 15, 9: frustra colunt me mandatis hominum. Bens Ga: (29, 13.) foliecht gefagt bett et Christus hunc locum non citasset, plane contemsissent. Summa summarum: Papistae sunt confutati certissimis Scripturae confutationibus. Ego dei gratia agnosco illorum errorem a priori et a posteriori ex omnibus causis. Nech femite ich vund englie mich bruber. quando illam majestatem Papae fulgentem adorior, cum tamen insimet agnosciuit. totam Scripturam stare contra ipsos. Nam cum quidam Cardinalis initio euangelii multa Romae contra me deliberasset, morio quidam hoc dixisse fertur: Domine mi, sequamini consilium meum, deponite Paulum prius ex choro apostolorum, ille prae omnibus nos affligit. Iste superstitiosus fucus in cultu papistico, esto, multos ctiam sanctos decepit. Attamen in ipso conflictu consciențiae nullius est momenti. — B. III. 270 f. T. 27 & 102. 7. 3 S. 229. [pat. T. 1 & 95, R. 1 S. 80. B. H. 240. T. 11 & 7, R. 2 S. 69 f.]

Contra gloridsam superbiam Judaeorum.

(22 Řebruar), Versus (13) psalm: 115 aptissime positas: Benedizit omnibus, qui timent deum, pusillis cum majoribus. Est fulmen contra gloriosos Judacos et etiam Papistas, qui sioi volunt esse populus dei et extra libram ecclesiam unlham admittere volunt; quasi dicat; pusilli etiam hue pertinent, Deus mullos ex gentibus sine circumcisione et lege salvavi. Similiter extra Papatum. Sed ipsi arrogantes non cessant. Sicut hodie in Morario Judacei, ble @abati"), cogam Christianos ad circumcisionem. Quae circumcision magna res apud Judacos usque ad Christum. Pas fie vums betten barga guingen felferm. Nas wirt nich grifeen. ¾6 hoff; nicht, Pas ich je thereda nerett nerven, ut circumcisionem sus-ciperem. Ür mult ir mein Reth umb die reifer bie linde bruft falsen abfehreiben. Attamen audent junjam Christianos vexare. Ego maxime irascor Ferdinando, qui ceclesias devastat evangelicas et illis Judacis ingressum permittit. Magna est superbis Judacovum,

tragat serken. Quia Papas non convenit, in uno minimo errato cedere. Econtra sobis non liect, in uno minimo articulo Illi aliquid concedere. Terimb pelfiq gat bleri faderi, fic iti nimure in menifica tenten. Secii ido fee fo mit isi gat par ciera ben Suph mel fedjer terifier. Et misi Illi Schwermeri Monteren, Garelforat, Anabaptistas includissent, optime processisset. Mer ba idei aliain anji bem grebjen biebe, melten fie alide ben Ferifi ettalijen, fijidetn mir file bem Spanen, et in illo constilio, quo Fapatum perdere volebant, prasono-bant Papasan. Berersus magnum sexuadalum promovit suis scriptis in Galilia et Italia." S. 513—574 b.— In Ep. ad Galat Comment. 1555 p. LVIIIb Serourd Free Gagare: Sigh to alienti fing?

^{*)} Stotermund & 59 no. 335. Mettefins Br. XIV. 163b. XVII. 208b. Enarr. iu -Gen. 13, 16 und 17, 1. tom. II, f. 37b und f. 73, Shald I. 1316. 1524. dc 28. V. 104.

quod ipsi soli gloriantur justitiam, non videntes, Abraham in praeputio esse justificatum. Propterea ipsi Judaei circumcisionem non considerant secundum praeceptum dei, sed habent stolidissimum argumentum, scilicet dicunt: ideo hominem hac parte corporis circumcidi, quia alioquin in toto corpore nullum sit superfluum membrum. Ita asini illi volunt rationem divinae sapientiae secundum carnales suas opiniones metiri. Cur non potins extremitates auricularum abscindereutur? quae pars etiam nullum habet usum in corpore, aut digitus aliquis. pfu bid de illa insania. Deus voluit pactum suum in populo suo hoc signo confirmare ad tempus iu illa parte corporis; axporopia, praeputium, wir babens verbaut verbeutscht, uullum significantius vocabulum invenire potuimus. Barbitonsores appellant heublein; veteres pherwachfung interpretati sunt. Summa: ego concedo, circumcisionem Judaeorum magnam habere majestatem; hoc est verum aute Christum. Sed quod velint, nullum extra illum esse populum dei, negatur. Nam et ipsi in circumcisione non sunt populus, sed rejecti. Nisi Judaci 1500 annis essent rejecti et Hierusalem devastata, fo bet es ben Juben niemandt fonnen nemenn, tantum habet fucum. Ideo Hebionitae, i. e. pauperes, utrunque servabant, vetus et novum testamentum, circumcisionem et baptismum, et omnia scripta. - B. I. 452 ff. T. 74 § 6, 33. F. 4 S. 613 ff. 628.

Quaestio de deo.

(22 Februar.) Interrogatus, quomodo deus omipotens sathanne et impiis tantum potentiam tantam permitteret. Respondit: cur deus est sapientior hominibus? Tas bev im reft iff was vans nicht gefelt. Sient Heiningus (1980) Friderico electori objecit, warumb er zu hoff mit grunem holke feuert. Ze es fegneut haus fahen wer. Rt Elector: was in eurem haus Natt ift. has ift in mennem merath.

Bischoffhutt.

(22 Řebruat) Per biségeff þut ift habitus gentilitius S. Jacobs, Episcopus Jherosolim: fot nigés Σauen græuft; ipse enim non habuit templum, sed parvum aliquem conventum, sicut et euangelium Romae tempore Pauli non publice, sed privatim currebat. Primi Papas fuerunt tanquam nobiscum diaconi.— B. III. 301.

Familiae inobedientia.

(22 βebruat.) De familia inobedienti conquerebatur Doctorissa. Respondit: et in ila licentia requirit turcicum jugum Ter fan refţ mit jofden leutten υπόρεψεη, laborem et cibum demensum singulis diebus singulis proponit. wie pβρτα in exodo ben βfracilten mit gefarm fat. Tales inobedientes provocant iram dei et calamitatem turcicam. — B. I. 258 ft., Excellens Dei

donum est syncerus et fidelis seruus et ancilla, sed rara auis in terris, omnesque status malitiam et contumaciam illorum deplorant, et ista petulantia Turcicum regnum et jugnum requirit" u. f. w. — Şier, wie R. p. 47, wolf lifetniafit.

Fascinum.

(22 & evruar). Civis quidam Brandeburg: fascinatus ab incantatricibus onnem benedictionem rerum amist. Accessit ad Ariolma stabane Berlinium consulturus. Tandem ipsins conscientia vexata quaesivit consolationem. Rt Luth.: Male Fect et impic. Cur non exemplo Joh perseveraret orans benedictionem del? Dicite et, in respisaci et non confugiat ad Sathanam amplins, sed dei voluntatem acquo animo ferat. — B. III. 10 f. 2, 25 § 3, 7, 3 & 9, 7 § 29k. ben 1 Nagule.

Ex bonis legibus pessimae consuetudines ortae.

(24 Februar.) 24 Fcb: admirabatur mundi extremam malitiam, qui neque legibus, neque gratia regi posset. Nam ex legibus et consuetadinibas mali subsequuti sunt mores; ut tempore Jheremiae et Ezechiae illa consnetado servata, ut post obitum alicujus viri amici cius conveniebant tristes, sese consolabantur edentes et bibentes. Eo respicit Salomon: Da vinum moerentibus (Prov. 31, 6). Ex optima illa consnetudine ortac sunt helluationes sacrificulorum, qui septimis, tricesimis, anniversariis omnia deglabebant, baben ein solds ichiemen, enltum Baal Peor braus gemacht. Ita tempore Augustini semel atque iterum pro defunctis orarunt. Deinde ortae sunt preces et vigiliae pro defunctis. Ex bonis principiis mali fines sunt orti, optimae leges depravatae. Quis potest aliquid ordinare boni mundo tam impio? Econtra sublata legis tyrannide et humanarum traditionum rigore mundus plane effreuus incedit et fit praesumtuosus. Mundus jam est in morbo incurabili. Wen mans mit pflafter gern beilen wolte so wils nicht. 2 accipimus afaun. 3 fuppermaiser: wollens gerne wegbeißenn. Man mus zu lett beibel pund fegen nemen bund gar weg ichneibenn Den immedicabile vulnus ense recidendum est xc. (Ovid. Mctam. I. 190 f.) Talia corda indurata indigent malleo tundenti, fein strohalm wirdts aufrichten. Pii antem discant in media via incedere, sperare et timere deum juxta psalmum (128, 1.): Bene placitum est domino 2c. Ab das wir beides fonnten ergreiffen vund behalten, timere et sperare. - B. II. 6.

Joannes Huss.

(24 βτέπιατ.) Mentio fiebat Joannis Hus, qni minimum fecit contra Papatum morte diguum, quia adhne 12 consilia cuangelica docuit et multa alia. Horrendus profecto error, ita Scripturam dividere in pracecepta et consilia et deinde docere: Omnis homo potest et debet pracecepta dei servare, sed consilia sunt libera, illis non obligatur. Ex illo fonte orta est securitas in populo et hypocrisis operum supercregationis, quad monachi supra vulgus majorem haberent justitiam in servandis consiliis. Fingunt paupertatem communem et occonomiam fingunut spontaueam suam arbitrio, castitatem contigualem laicam et vulgarem contennunt, virginitatis et vidutatis assitiatem extollunt. Communes credentes dicunt vivere in controversis, ipsi eligunt sibi conditionem privatam absque contentione, et dame sunt vialitate cupidissimi. Sanctus Augustinus et Gregorius sunt in illa opinione, quod nostra opera sunt propitatoris in satisfactione, non in redemione. S. Paulus autem clare docet remissionem peccatorum ex promissione gratuita, quae peccata delet et conscientam pacificat. Alioqui nulla est ecclesiae consolatio. Nisi deus suam ecclesiam subt remissione peccatorum servasset, nemo salvus esset. Mansit tamen textus euangelii, sacramenta, baptismus, absolutio. — B. Ill. 271 (£ 27 § 10, 37, 3 © 2.29 f.)

Ecclesiae magnitudo.

(24 Actruat.) Quidam interrogavit, an Christianismus uon esset tam amplus, ut princi Esto Syria, Scotia [Scythia?], Aegyptus sit capta. Attamen multas regiones Europae Christi Incrifactas. Rt Lath.: Regnum Christi per omnes gentes esse, ettims sub tyramide maxima florere in Asia, Affrica. Et expugnatio t'eracciae ad nos literas provexit.

Haereticus, scismaticus, malecatholicus.

(24 Rebruar.) Augustinus et alii hoc discrimeu faciunt inter haereticum, scismaticum et malecatholicum: Haereticum, qui discrepat ab articulis fidei; scismaticum, qui est ejusdem fidei, sed dissentire propter aliquos ritus; malecatholicum utrumque servare, sed male vivere. Ipsi non audent nos appellare haereticos, sed scismaticos. Sed Papa est mihi haereticus et ego illi, quia ipse est adversarius Christi et ego Antipapa. Nam Papa impudenter docet, sacerdotium Christi esse translatum in vicarium Christi et ita negat aeternum Christi sacerdotium. feht nur bie zwen Cuncta (@. 20) an in suo decretali, ubi magna majestate supra autoritatem Scripturae sese extollit. In interpretandis Scripturis locum dat patribus, sed in definiendis causis apostolicae sedis autoritatem praefert, quia ipse vult esse dominus Scripturae nou judicandus. Ideo jam coutra me fulminat, etiam contra suos canones. Nam ipse dicit: consuetudo cedat veritati, in 19 distinc., et addit exemplum Ezechiae serpeutem aeneum rejicientis (2 gön. 18, 4.). Jam autem ex diametro contra hunc canonem facit. Non vult veritati cedere infinitis et palpabilibus suis erroribus. Das ist bas after sowerst quod juventus illos errores non videt neque novit. Dendt nicht annbers als hab es Immer also gestanndenn in cursu euangelii. Gott hat mich wunderlich in das fpiel gefurt, Den

trachen angugreissen, das ich darunde Munch wund Vonnen hab auffgestortt vonnd den bath darüger gehendt. Si verbum dei coluissenus, tum illi errores et idolatriae non surresissent. Septamur hoc, quesso, dei consilium: Hune audlie (Matth. 17. 5.). (ast vons der den liedem som ev vond Voctor bleiben. — B. II. 7 f. 2. 27 g. 122, \$\beta\$. 3. \otimes. 24 l. — [88idert, Corpus juris ennon. 1. 20. 523]. — 38. \$\otimes. 24 l. — [88idert, Corpus juris ennon. 1. 20. 523]. — 38. \$\otimes. 24 l. \otimes. 7. \$\otimes. 27 (.8 n. 2. \$\otimes. 250.) 24 g. 10.1. 1. 20, \$\otimes. 1. \otimes. 3. \otimes. 7. 3. \$\otimes. 24 l. \otimes. 7. \$\otimes. 25 l. \$\otimes. 7. \$\otimes. 25 l. \otimes. 7. \$\otimes. 25 l. \$\otim

Coelibatus onus tyrannicum et diabolicum.

(24 Aebruar.) Deinde multa dixit de tyrannide coelibatus, quantum onus fuerit. Augustinus satis senex conqueritur de nocturna pollutione. Hieronymus in stimulis foling fein bert mit fteinen, Er tonnt aber bie Jungfrau aus bem hernen nicht ichlaen. Franciscus macht ichneeballen. Benedictus legt fic in die Dornner. Bernhardus ita se maceravit corpus fatigans, Das es grentich vonn im ftand. Credo quidem, virgines habere tentationes et stimulos, sed si sunt fluxus et pollutiones, non amplius est donum virginitatis. Ibi remedium conjugii a deo datum est arripiendum. Es find so hohe leutt brin gewest als wir sint. Petrus habuit socrum, ergo et uxorem. Item Joannes, frater domini, et omnes apostoli fuerunt conjugati praeter Joannem. Paulus numerat se inter avauous et viduos, sed apparet, quod fuerit maritus in juventute, secundum morem Judaeorum. Spiridion, episcopus Cupri, erat conjugatus. Hilarius episcopus habuit uxorem, nam in exsilio scribit literas ad suam filiolam, ut sit obediens, discat orare. Er fen ben einem reichen man ber hab im gefagt. wen fenn tochterlein werd frumb fein will er ein gulben Rodlein mit brengen. Ita pueriliter scribit ad suam filiolam Ego miror, quod sancti patres tam graviter cum illis juvenilibus tentationibus conflixerunt et sublimes tentationes non senserunt in tantis officiis. - B. II. 364 f. 2, 43 \$ 132, 7, 4 S. 116 f. [CR. XX. 560 f. 1 Cor. 9, 5. be 28. IV. 41 f. 3, 12 s 55, 18 8 77, 3, 2 S. 124. 197. Wald X. 1263. VIII. 979.1

Regalia non debent auro vendi.

(25 Řebruar.) 25 Feb: Elector cum caeteris ducibus rediif fannaque ferebatur, Electorem titulum et regalia istinc causas Episcopo abdicases et 60000 fl. et damam [2a junc] in compensationem recepisse. His auditis Lutherus valde tristis, attamen meliora espectabat, dicens, si res ita se haberet, quod Elector illa regalia ita flocci faceret propter pecuniam et conscientios optimorum hominum in Quil 18 angeligeret, tunc magnum faerit scandalum et infamia toti domi Saconiac. 29 bet midés uidet unwier vourmes bre vetter, neilamb in bie clefter gefamfen videntes mundum tam inconstabilem. 2018 gefdeen for ee spédem unm 5 den int con Şerçen felb clin. noi baruma der nidt veragaem sumb bie vett vertafesum sieut monachi. Ütr umfene auffeffern. Dominus suos conservabit in medio sonadali. Noi liten noisi fugure

in desertum. Esto illa regalia parum utilitatis habeant, attamen propter pietatem et honestatem magni aestimanda, benn m g h fan mit ben regalibus grof gewinnen. Electoratus Saxoniae pauperrimus est parvae utilitatis et nisi Misnia illum Ducem sustentaret, so fonde er fich auff die Chur nicht mit 40 pferben erhalten. Ideo principibus tributa, census, vectigalia dantur Das fie ober ben regalibus omb funft halten follen. Mein berr bat große Regalia gu Sall, die hoben gericht, potest illis vitam redimere, folt er mit geld sich dauen lafsen trengen, tunc amitteret honestatem vand allen glimpff. Haec dico, quamvis non sum jurista. Et ex his rumoribus ita commotus Lutherus noluit illa vespera adire nuptias Pontani. Vesperi a D. Jona et Spalatino alia audivit: illam sententiam Electori oblatam esse ab Episcopo, sed Electorem orationibus erga deum et precibus orasse, ne in concordiam iniquam iret. Das also Darenn nichs beschlosenn were. Tunc Lutherus laetus animum mutavit meliora sperans. Tunc D. Jonas retulit synceritatem Electoris, qui diligentissime audisset verbum dei in Czerbst et dixisset, opus esse excommunicatione in ecclesia propter ingentia flagitia crapulandi, ebriandi x. et deinde addidisse: wen nur Leutth weren, bie fich liefeen bannen. Doch wir werbens mufsen leiben onnd follens leiben, wollen wir annders Chriften fein, aut alia sequentur. Pia profecto vox Electoris contra malitiam mundi. — B. I. 338 f. X. 21 § 6 und 45 § 65, 7, 2 G. 355 f. 4 G. 222, [bt 28. V. 360. 495 f. 498. CR. III. 497. 504.*)]

Confusio Episcopi Maguntini.

(26 Ārbruar, Čienstag.) 26 Feb: Lutherus in arce coram Principlius habuit concionem. Deinde vesperi multa dixit de sinceritate Electoris et perversissima Episcopi malitia, qui vivens amisisset nomen, autoritatem, dignitatem et ab omnibus aestimaretur mendax. Nihil ei creditur pecuniac; inquiens: 68 if mit lité: 70 ser re be pième idecen Jidfanhem wirbt suis fallacisi inenarrabilibus. Nam ipse est plenus fallaciarum natura, arte, facultate. Ideo dixit etiam ad Joannem Marchiomem Kr. pfete bed mit bem enangrito ert, jickenn bis er funt. Illo die veniebant literae a rege Daniac Christiano ad Lutherum, ubi petit D. Pomeranum sibi ad tempus permitti, nam Norreechia, que ultra 4000 parchisa habet, etiam suscepti euangelium, et

[&]quot;) Cracigre au Seit Zeitrid, Vilebergae d. 14. Febr., 1589: "Quid sperandum sit ex connentum prieripum apad Seransa nobis uclienos, nondum certum labeman il ex cisilimant Moguntinum jipum adaenisse, adductum a marchioulbus, Electore et Georgio ex Salinis, cum hacteums refugerit ennire, praetexens indibitionem lusperatoria." Summurd, Vanc Bildiolpie B. 2 €. 125 f. — Zeu 24 Actumar war ber Sudsynd wirder in Biltenberg, paß oden 2. 23. — Album p. 146; "Chrislaums, Gregorius, Joannes Pontani vittenbergeni." 1532 im Semmer. — Joans nur Verdiper in Şerbβ [elt Majang Qanuar, Auftravite & 297]. b. βaß, unter hen 18 September.

abitum Pomeroni ex sua terra fore intempestivum, orans Lutherum, ut ad concentum Brunsniensem sua persona praescus venire vellet, nam plures esse, qui ejus faciem et praescutiam cuperent. — [\$9. \$urtsaret \(\mathcal{Z}\), 300. — \(\exists \) \(\frac{3}{2}\), V. 104. CR. III. 505. 509 \(\frac{1}{2}\) 512]

Templa ampla.

(26 Årbruar). Posten fielat mentio ven grejsen firden, quae essent inconvenientes ad praedicatiouean. Nam Colonia habevet tautun templum, ba 4 riege pfeiler fumben, amfi ieber riege 20 pfeiler. Es feinb vagemenlich ben, nee samt apta nedificia pro concionibus percipiendis. Ärtne melsige firden mit nitrèging genefler fino bie beften pro concionioribus et pro auditoribus, non enim finalis causa est illorum templorum rugitus et boatus chorantium, sed verbum dei illinsque praedicatio. E. Şeters Münifer yn Mem, Coloniae et VIm templo samt amplissima et inopportum.

Ornatus nimius.

(26 frebruat.) Deinde faciebat mentionem illius ingentis ornatus in vestitu. Tas nichs gutts fente folgen, ubi homines acqualiter in ornatu sine discrimine personarum incederent, et in paucis annis maxime crevisse. Dux friberich: Elen wir gleich ben folung merenn fo beit § 60 wunfer better bruter, et Lipsia Jaupet mit bem Terch bes gamtig humb ans, quasi dient: ego non invenio modum prohibendi. Es ift aus ber weife insolitus ornatus. Legitur quidem de Lollia*), Romana muliere, quod ipsa sened in ornatu gesserit 10 thomne gobbts metre. Tas mulie cittel feel gelreen feon.

De Comite Mansfeld. Hoyer.

(26 Arternat.) 26 Iterum abiit Princeps Elector illoque die Comes Hoier Latheran invitavit ad prandium. Satis humaniter sese erga patrem nostrum exhibuit, qui hactenus fuit enangelii adversarius. Rt Lath.: dens det illi agnitionem supra carris supientium, ut Christum agnoscat. Nam hoe nomen Ecclesiae multos impedit, quominus enungelii veritatem osculentur. 36 neis mes indi feți, qui in quotidiana versor lucta. Sed dei est opus, qui ex posterioribus fecit primos. Facillimum deo est, quod illum Comitem eligat prae fratre Alberto, qui alioqui satis enangelieus oretenus est, non sine scandalis.

Deinde dixit de ornatu excellenti sub Papatu, regnanter

^{*)} Plin. hist. nat. IX. 58; "Lollium Paulinum, quae fuit Caii principis matrona, ne serio quidem aut solemni caerimoniarum aliquo apparata, sed mediorcimen etiam sponsalium coena vidi smaragdis margarifisque operam, alterno textu fulgenitius, toto capite, crinibus, spira, auribus, collo, monilibus digitisque: quae summa quadringenties HS- Guligebat."

superstitione. multens wollen vant herinne hembte fein. Ninc libertate enangelica mus es cittel feite vant fampt fein. Mundus utrinque excedit. Medium tenuere beati.*)

Bruntidirbel.

(28 Februar). Ultima Feb: disit Luth: de humanitate Comitis Maus. Şenter, qui insignis Papista risisset papisticas abominationes et recitasset. Tas man in quodam loco bett ère 11000 Quand'pouem Primungfoirbet quan Şerithumb geneifet. Et Lutherus dixisse fertur apud Comitem prandeus, se libenter velle vivere ad futurum Concilium, nt videret, quomodo Daz Georgius reformaturus esset Papistas secundum jus decervorum. Papistas potius Lutheri reformationem electuros, quam rigidam Ducis Georgii. — B. III. 250, 12, 27 § 77, 8, 3 & 2, 213. 8, p. 318. Malferula quacdam impuldica cum sola in sedicita aqua lustrali compergeret vulvam, dicebat: Şit ibut not, quia ibi indigeo remissione peccatorum.

Literae Lutheri ad D. Jacobum Schenk.

(28 Řetruat.) Illo die scripsti literas ad D. J. S., ultima adhortatione illima admonens ad sinceram poenitentiam. Ecto variac quercelae de illo sparsaes sint a vicinis, tamen hactenus ipsi soli credidisse plus quam aliis omnibas, sed nume fere incipiat illa fides vacillare, quod regnum sitiat, M. G. 8 ard chirographo sibi devinxerit. Si vellet esse sanus in doctrina cuangelii, sinceriter deberet agere aut simplex publice esse hostis; sique ipse ultimam suam admonitionem sperventi confidens in alique, osi econtra in Jesu Christo confidens, qui eum contra portas inferorum et multos phanaticos servasset, cave, ne impiugas et non literis, sed reipsa respondeas et fidem vacillantem apad me reipsa confirmes. — [2π 2trif [cfs] in ?licentro ?diidevit 1861 ≥ 619, yst. \understand \u

Semperetag.

(1 eber 2 Mār3?) In S. Semperstag advenerunt molitores nach würftern saltantes. Ibi respondit: libem gefellen feitt frumb, halt end fiele; tanget umb einbt freibe, numb haltet vber einer getundit.— [zémeit III. 12. 250. Sainst mit Edőndott — pubes gußmmen. Wattsfind Fr. XVII. 206b. CR. XXIV. 437.]

Doctoris regnum.

(3 Märj, Senutag Estomihi.) 3 Martii Lutherus habebat convivium sni regni. Ibi coenabatur, recitabantur Psalmi, Euangelia, Catechismus, Orationes, prout singulis erat demandatum, sed familia in pronunciando timens

^{*)} Jun Dialogus creaturarum. J. Pauli, Schimpf und Ernft, ed. Destellen S. 121. G. Büchmann, Geftügelte Borte, ed. 6. Berlin 1871. S. 166. Erinnerung au Icarus.

respirabat. Respondit: was wil bortt fur bem Jungsten gericht werben, ubi homines impii palam damnabuntur et rationem reddent. Est magna majestas illius iudicii, quod coguntur tum omnes homines formidare. Esto hic impii extrema praesumtioue et contemtu in sua prosperitate incedant. So mufsen fie bennoch diefes gerichts gewertig fein. Ibi omnis illorum gloria evanescit et omnium homiuum cousilia, et cogitatioues ipsius Sathanae publicabuntur. Ideo non immerito Paulus et alii apostoli in huuc diem judicii ita respiciunt summa fiducia contra impios. Postea servus recitabat 110 psal.: Jurarit dominus ic. Dixit: Das ift ber iconite berlichfte vers in bem ganten psal., ubi deus solum hunc Christum proponit, qui debeat esse episcopus et summus sacerdos vund sonnst fein annder nicht. Es fols wider Caiphas, Hannas, wider Betrus sein noch Paulus noch Papa; ille, ille solus erit sacerdos. Das ichwer ich ein eidt Das ers allein sein soll, ideo ad illum confugite sacerdotem, Ad mein Die epistel Rum Deb: tans ir nut maden, Dis: Tu es sacerdos. -B. 1. 89 und H. 249. T. 51 & 6, F. 4 S. 300 f. und T. 7 & 17, F. 1 S. 320 (vgl. T. 27 § 142, F. 3 C. 256.) [über bas Ronigreich vgl. be 28. 11. 626. Seript. p. p. I. 44. Mobnite's Sairrow II. 634-637. Lift, Jahrbb. 1855. XX. 193. 195. Biliching's Schweinichen 1. 271 f. Mone's Angeiger für Annbe ber teutichen Borgeit 1835. IV. 2p. 151. CR. 1. 722. X. 494 f. 663. XIII. 1283. 3en. 11. 122 a. Dr. Biber ben falidigenamiten Stand ber Geiftlichen 1522. - CR. XXV. 548.]

Caro nihil spiritualium intelligit.

(3 Ψλτ₃) Postea Philippus dixit de infirmitate humanae naturae, quae tam indocta est, quod ne minimum intelligere possit, quae sunt Spiritus. Nam ipsi apostoli in hodierno cuangelio nihil sapiunt de cruce Christi, inmo dolent cuanque avocare student, ut Petrus Matth. 16 facit, ut taceam, quod jisi pati cuperent. Rt Lutherus: Σie behen tie prophere, pislume une gruöfi, sed ita, sicut Papa intelligit Scripturas. Nam illa Judaica cogitatio de regno Christi externo lag inen ĵo tirifi im perpen Zos fie niidt fouten aus frenţ gebenden, quamvis hoc regnum Judacovum ita erat humiliatum ante Persarum monarchiani. Nam Uprus cos aliquo modo restituit. Attauen ab illa praesquatuanistism superbia uon pouterant cedere Judaic. Σie foune ter praerogativa niidt vergisjen, balten þart Tenter. 3da utinam nos possemus in vero caungelio ita lacerere. Nam cuangelium est clarissimum et glossa ounuina prophetarum. — B. Il. 121 f. 2. 61 § 3, 7. 4. 2. 430 f.

Imposturae ad regem Angliae.

(4 2)Rār_b) 4 Martii Philippus accepit literas ex Anglia, in quibus indicabant, regi Angliae literas ex Germania missas sub nomine Electoris satis blasphemas a Papistis scriptas, ut ita regem concitarent contra Lutherum, orabantque Philippum, ut quamprinum ad regem Angliae scriberet,

Electorem excusaret, mirabanturque versutiam hominum, qui talia instinctu Sathanae tentarent et semina dissidii projicerent. — [Seckend. III. 180.]

De regalibus et episcopo Maguntino.

(4 Mari.) Eodem die Kockritz coenabat cum Luthero, ubi mirabantur Electoris propositum, quod ille rogalia amplissima parvo aere divendere voluisset, sed tamen hoc consilium mutatum dei gratia, etiam hortantc Luthere, ne illa regalia etiam minimac utilitatis ita contemneret. Nam si illud exercitium ct jurisdictionem Elector obtincbit, ipsc Episcopus longe aliter regnabit, non audebit ita ferocire. Nam haec verba dixisse fertur olim ad Hallenses: Sitis obedientes mihi et sacramentum unius speciei sumite, ego non tantum ut dominus, non tantum ut pater, sed frater et amicus ero magnisque privilegiis Caesaris vos ornabo; si nomeritis obcdire, ego hostis vester diruam urbem hanc in extremam confusionem. Haec vox est papistica et ipsius diaboli perturbantis utrinque pias mentes et conscientias. Ergo oremus contra Sathanam hodie regnantem. Den er ift vuns gram Ach solche regalia folt man nicht fo vbergebenn. Videte, quantum mali accidit ducibus von ber Lunenburg, weil fie nicht miteinander in versamelten lebn weren, vund Dem ennen Bwen Sonne Der thurn Bur Schweint erichlug, ift bas gefchlecht vonn ber Chur fumen. Nam illa familia Electorum bat nur 112 Nar gestannben. Iste dux est quintus in linea. - [fiber Raspar von Rödrit be 23. VI. 672. B. I. 332. 348. Reumann, Geich. von Lübben, Abtheil. II. S. 45. - Menck. II. 852, Jahr 1406.]

Episcoporum juramenta.

(24 Märij, Oculi). 24 Märtii legit Lutherus juramenta episcoporum, quomodo jurati sunt Papae et illi juramento confidunt, onues contractus cum hominibus factos dissolvunt, revocantes ad autoritatem Papae. Etsi, dixit Elector noster, cum episcopo Magnutino aliquid conclusisset, attamen deceptus fuisset. Implissima est fallacia, sub superstitione voti et juramentorum voluntatem dei conculcare, cum ab impiis votis sit discedendum, sieut David fecit, qui cum contra Nabal jurasset eum occisurum, attamen per Abigail sedatus ab hoc juramento, 1 Sam. 25. Et illi impii haerent ita pertinaciter in suis falsis juramentis.

De jure et judiciis.

(25 Mõr₁₅) 25 Martii quidum civis Witteberg: consulturus Lutherum in suas sua contra Comitem Mansfeld: Albertum. Rt Luth:. 3r hate cinquitte fad 6s felici ends nur an rideren. Nam in omnibus judiciis duo maxime sunt impedimenta. Primum, si quis habet jus sine probatione juris, Das hate riberes. Secundum impedimentum: judex et exsecutor, Das felfet ende. Veritas et jura fibe volt redet affat in inderen, sed in practica nihil sunt.

Ideo D. Hiero: Schurff dixit: Der teuffel fur mich wens also geschicht, wie es in buchern steht. Ab veritas, jus et justitia odiosa res est mundo, sicut Pilatus Christo respondit. Nemo patitur jus ber fich funft trauet Buuertendigen. Jus est in armis. Et fit metathesis, ius est vis. Nam si sunt potentes, longis ambagibus causam differunt, et deinde sequentur longae injuriae. Es ift febr febrlich mit ber Turifteren. Quilibet pius deberet seire jura, tantum ad defensionem. Das er bie bofen tud ber welt vorstebenn vnud hindern mocht, qualis est D. Pontanus. Alii Juristae impii sua tantum quaerentes habent jus in Deinde dixit de Juristis in aula. Si ipsi sint ingeniosi et mediocres in jure, exemplis ita acuuntur in dies, ut per practicam fiant excellentes, plus quam legentes, qui tantum in theoricis versantur. Nam aula habet res, ex quibus fit prudentia, quae regit mundum, et non libri. Ita fit in omnibus conditionibus, quod res et practica homines facit doctiores, quam ipsa notitia. Lectio bibliae nunquam me in illam notitiam duxisset, si res et adversariorum occasiones me non docuissent. Ego in principio vita et corpore missam defendissem et monachatum, sed ipsa res me aliter docuit. Also mit ben Sacramentariis lernet miche res, Das ich vber ben wortten hoc est corpus meum fest bielt, nihil curans illorum digressiones, tantum in statu quiescens. — B. I. 371 f. X. 66 § 25, 3. 4 S. 512 f. [CR. IV. 970.]

Munsteri Hebraismus.

^{*) &}quot;De Versione Bibliorum Munsteri dicebat, quod flagellasset Lutherum, sed plane judaises, addens: Ego non more illorum opiniones ex Grammatica, aed sententia et phrasis dominantur super omnes leges et praecepta Grammaticas. ** R. p. 324. C.K. XXV. 607. Zebajian Skintfer non Sagarisko in Springse Stociancylopski S. X. & 92 f. De Biblia hebraica mit felher faterillerin Bull-1034 f.

Erasmus Roterodamus ubi infectus fuerit.

(27 Mars.) Deinde mentio fiebat Erasmi Rotero: optimi et doctissimi hominis, qui Venetiis et Romae corruptus Epicurum maluisset, quamvis ipse occultasset secum. Ipse tamen plus laudavit Arianos, quam Catholicos. Nam ipse audebat affirmare, in toto novo testamento Christo non nisi semel appellationem dei tribui, Joann. 20 [B. 28]: dominus meus et deus meus; concludens: ecce Christus non nisi semel deus dicitur, saepius homo et filius hominis. Si saepius filius dei et deus, et non homo appellaretur Christus, tunc Manichaeis daretur occasio. Bie fols vunfer ber gott machen? Run, Grasmus ift babin. Ego ei omnia jacula condonavi, tantum catechismum suum non possum ferre, in quo nihil certi docet, sed omnia confundit et in dubium vocat et adolescentem vult reddere dubium. Das bat Romana Curia vand epicurismus auffgericht. Nos etiam in Germania habemus perfectum sodalitium Epicuraeorum: Crotum, Mutianum, Justum Menium*). Summa: Itali sunt prophani et epicuraei. Nullus Papa neque Cardinalis in 600 Jaren legit bibliam. Minus intelligunt de Catechismo quam filiola mea. Gott bebutt vuns fur folder blindbeit vund las vuns fein gottlich wortt, Papistae vident suam confusionem et timent proprias conscientias. Nos non timent, quia ipsi sumunt sibi animum dicentes: Olim passi graviora, dabit deus his quoque finem. [Aen. I. 199.] Der paroxysmus wirdt ein mall auffboren. Ideo proverbium inter Papistas est ortum: Naricula Petri fluctuat, sed non mergitur. Aber bas Bert ift Inen entfallen ex propria conscientia. fie haben ben frommen Joannem Huss pufchulbig erwurgt qui ne latum unguem a Papatu discessit. Idem docuit, tantum vitia et moralia carpsit; ipse nihil peccavit contra Papatum, sicut Christus nihil commisit contra Pharisaeos, attamen mori coactus est. Aber nun mus Joan Suss gerochen werben secundum prophetiam Joannis Silten in Eisennach, qui etiam nostro tempore occisus est; qui in morte dixisse fertur: Alius veniet et videbitis eum. Illa prophetia facta est me adolescente. Summa Summarum: adsunt jam tempora periculosa, sicut Paulus conqueritur: Erunt homines x. [2 Tim. 4, 3 ff.] Legit Lutherus totum textum et dixit: dum ego illum locum legerem, gedachte ich an turden vnnt Juden wurd nicht an Rom Go er Doch flerlich vnns beift pom babit geben vnnd malet vnne die monche redlich ab. Nemo credit, haec verba esse Spiritus sancti nos admonentis. Petrus in sua epistola [2 Petr. 13 ff.] eos egregie describit inflatos turgidis verbis, qιληδόνους, imperterritos, sinc labore. - T. 27 \$ 135, 7. 3 C. 251 f. B. L. 275, 136, [bc 28. IV. 509.]

² Foliobande (nach Adami, Vitae Phil. p. 143 ff. eine Ausgade doseichst scom 1533.) Nic. Reusner's Icones. Jen. VIII. 1476 Benn Schem Hampboras.

⁹⁾ Bgl. meine Rachmeisungen bei Burtbardt E. 198 f. B. I. 267 f. - über Sisten meine Bemerkung bei Burtbardt C. 36, 166, B. III. 331.

Antichristi figmenta.

(27 Wār₁) Deinde quidam dixit de figmentis Antichristi, cujus regnum non longe ante judicii diem venturum multis cum signis et punitionibus ignis sommissent, ideo ut vulgus ita dementarent, ne observaret regnantem Autichristum. Rt Ludh.: Sunt figmenta, attamen multa concordant cum Daniele. Nan tribunal Papae est ignis. Er greiffi mit fert ann. Der turt ∯atu mit fetch. Antichristus igne punit et igne punietur, secundum proverbium: Sanquiemes nistis, sanquiemes nible. Papa jan tremens alique mode egreige fingit et tegit vulpem, nam ipse a defensoribus suis corroditur. Heuricus dux Bruus: episcopatum ∯iltentiệtim occupat, Caesar duce episcopatus Eutitid, ∄randfirim invasit et Papa consentit. ∑as mus ber babit leiken et majora videbitis, quamvis l'apa sperat luqius paraxysmi finem seque fulminaturum contra illus invasores. — ₹. 27 § 134, ♣, 3. ⊗. 25. — B. I. 302. II. 329. III. 173. ₹. 4 § 95. 45 § 64. 56 § 11. 64 § 1, ♣. 1 ⊗. 262. 4 ⊗. 221. 305. 405. § 81. 38 yrit.

Argentinensium petitio ad D. Lutherum.

(29 Mär.) 29 Mär. Argeatinesses petierunt veniam et catalogum certum librorum Lather in ordinem et toms redigendorum Rt Lathe. Ego vellem omnes meos libros exstinctos, ut tantum sucrae literae in biblia diligenter legerentur. 2en von Ten bibdiar felici una auff amber, sieut in primitira ecclesia factum est, ubi a bibliale techion ac Eusebii, deinide Gregorii, postremo scholasticorum et philosophorum lectionem se verterant. Rise wirdes ums audu gefeum; propher historiam mallem illa conservari, ut homines viderent ordinem et congressum cum Papa, qui oliu formidabilis, mune usspendibilis est. — B. III. 191. [854. 6. 8-854, Bibliotaca Biographica Lutherana, Halle, 1851. 2. 122 no. 1194 f. Oschlari Commentaria x. 1549 fol. 321—385.]

Lutherns consolatur Wellerum.

(29 Mars.) Tune advenit dector Wellerass satis tentatus et pusillanimis, quem consolabatur Lutherus, ut ipae sibi sumcret animum in domino et
cum hominibus conversaretur, interrogans de rr unit geti gernic eber mit Luthero eber mit im feller. Respondit: Fatoor meam murmurantionem contra
deum. Econtra dixit: 2 ag bit gett nighs suff. Ego juse saejus deum meum
ita colo. neu ich im sed gutten nevizuda onlegan &o bring ich finitednet bed umb
Zufffel Erred murmurantionies et impatientiae. eunb neu nier uich articulum
remissionis peccatorum fetten, quem deus certo promisit, ut servet, jo funden
wir bell. Dixit Wellerus: Err tenffel fan ennen mießretich gehen 2 es am
webfien thut. 3a 2as lernt er vonn wuns nicht. Er fans gar befeunde, 2en hat

erê ben bartiartént"), prophetru numb Principi prophetarum Christo midt gefdendt, je nirîte re vumo andı nidut wêrtjefen. Gr fan bie wunterdidjîten Syllogismos maden: Tu peccasti, deus est irutus peccatoribus, ergo despera. Bio oportet nos a lego ad canagelium descendere et articulum remissionis peccatorum arripere. Non es solns, nii frater, qui has tentationes pateris. Nam Petrus hortatur, ne frangamur easdem habentes tentationes fraternitatis (I Pet. 4, 12, 5, 9). Moses, David, Esaiss magna et multa pavsi sunt. 2538 meint ir baš Camb wirte für tentationes gelabt fabrer, dmn illum psalmum (6). confecit: Domine, ne in furore tuo x. Potius mortuns fuisset gladio, quam illos horrores contra deum et dei contra eum sentiret. Ego crado, quod tales confessores longe excellant martyres, qui in dies vident idolatrias, semulala, peccata, prosperitatem et securitatem impiorum, piorum vero angustias ut ovium mactationes. — B. II. 311, £. 26 § 43, 7, 3 § 2.126.

Lex. Euangelium.

(29 März.) Deinde rogavit Wellerum, ut in illa tristitia hominum consortia amaret, non solus viveret. Vae soli dicit Spiritus sanctus (Eccles. 4, 10.). Ego summopere fugio solitudinem, wen ich vuluftig bin, quamvis ipse Christus in deserto solus fuit et tentatus a Sathana. Desertus Joannis baptistae erat habitabilis Bie Dieben, Jefson et tales loci coram hominibus. Summa: tentationes spirituales longe excellunt passiones corporales. Judae tentatio: Sanguinem justum tradidisti (Matth. 27, 4.), Ait im Der erafte tobt gewesen, sonderlich wen Der tenffel ex enangelio legem macht. Nam illae doctrinae legis et euangelii summopere necessariae et conjungendae cum discretione, alioquin homines desperant aut praesumunt. Ideo Moses optime describit illam doctrinam superiori et inferiori mola. Der oberftein poltert vnnd ftofet, quae est lex, Aber er ift vonn gott recht gebeudt, Das er nur reibet. Lapis vero inferior quiescit. Das ift euangelium, punser bergott bat ben oberften fein gebeudt, ne prorsus conterat et inferiori applicet grana. Hoc unicum et praecipuum est consilium, ne sis solus in tentatione, imo fugias solitudinem. Wir Rener mund thet, tentatus in cella dixit: Sie pleib ich nicht. Ich lauff aus ber Cell ad fratres. Ita in actis (28, 16) de Paulo scribitur, qui per 14 dies maxima passus fame et naufragio, deinde a fratribus acceptus spiritum recepisse. Also thu ich im 3ch gebe ebr zu mebnem feubirten Joannes, Auch zu ben jdweinen, antegnam solus essem. - B. H. 312 f. 2, 26 & 43, 7, 3 S. 127 f., vgl. 12 § 68 b, 7, 2 3. 133, [Dent. 24, 6.]

Concilium Vincentianum.

(29 Mary) Deinde mentionem fecit Concilii Vincentiani ficti, cium Padua huc scriptum esset, Tas nur bren meil banon lag, plane ibi silentium

^{*) 1. 26 § 39, 3. 3} C. 124. CR. XX. 567.

esse de concilio, nullusque apparatus. És ift ben buben nicht ernit. Sciunt enim, nullum regem aut ducem in dominium Venetorum proficisci. 3th jit beheen jid amt bent Oncilio Constantiessi verpranuth, ubi conclusum est, Papam esses sub Concilio. una babenn jit bit 100 3ar planberns gerirében ad retinendum hanc articulum: Papam non posse errare, esse supra concilium; ita ut quidam impadenter in dubium vocare ausi sint, neserir, an Papa esset deus an homo. Videte, quueso, miras technas Papae in concilio Busil: 12 annis post Constant; ubi a Caesare et Cardinalibus cogebatur concilium, sed Papa Engenius omnibus modis illi coepto restitit. Er lan vunu mags nicht leiben. 3d nerbt und selber so ich au jepner jab were. — B, I. 283 f. 7, 54 § 23 5, 4 § 33 5, 7

Diaeta medicorum.

(1 Wpvii.) 1 Aprilis sedebat domi faciens mentionem de diacta*) medicorum rijida, qua multi homines exhaurirentur. Verum est Bona diacta est optima medicina. Ster jie recật treffen mag. Sed medice vivere est misere vivere. Es recitavit aliqua exempla mortuorum Σe jich ga tord gedungert consilis medicorum. Ng ĉię cas ŝi do mag. vumò fierto reu get reit. Tempora labuntur, tactifis senescinus annis (Ovid. Fast. VI. 771.). Set jo tid gederad an meuro Coactancos bio Ĝi gar at li jint Σ wie Dumue fein fee. Fere singulis 30. annis fit novum saceulum. 28tr geberen alie in bie erben, ba wiebt mids authers on gi. — Sgl. den E. 24. £. 3. 8. 49. 7. 1. ≅. 197.

^{*)} R. p. 371 f. mobl aus fpaterer Beit bes Jahres 1538: "Medicorum dineta et regula. Elector compassionem suam Luthero annuntiabat de morbo suo, quia sciret, Das er nit algeit ein begüemer erhenej man were, et ita civilibus verbis eum patientem impatientem. Verum est, diacta medicorum non est contemnenda, sed multi sunt temerarii, qui sine discrimine languidos consulunt et conveniunt. Die müllen einen Newen thirdreff baben. Ecoutra alij nimium sunt anxii et suspensi, dubitantes de morbo, dicentes: Judicium est difficile, tempus fallax, morbus est acutus, et illis quaestionibus patientem faciunt impatientem. Medici in morbis tautum observant naturales causas et suis remediis occurrere volunt, et bene faciunt. Scd non considerant Satanam impulsorem materiatis causae in morbo, qui causas et morbos illico mutare notest. calidum in frigidum et econtra bonum in malum. Darumb muß ein bobere Erbnei fein, seil, fides et oratio, sieut psal. ol dicit: In manibus tuis sortes meae. Difen locum bab ich in bifer toxandonit redu terucu perneguu. Ego laudo medicos, qui anxie suos canones defendunt. Sie follen aber auch mir mit verargen, bas ich nit algeit volge, quia ipsi volunt me facere stellam fixam, cum ego sum planeta errans. Est igitur conditio magna medicorum, quibus committitur humana vita, quae tameu multos habet spiritus occultos, membra interna et invisibilia, item varia et subitanea pericula, das mans in giner ftund persoartojen foan. Ideo oportet medicum esse humilem, i. e. timeutem deum, et nisi cum timore agat, tuuc est homicida." Sgl. nuten ben 1 und 5 Augun. (B. I. 97. L. 24 8 53, 74, 3 3, 41.)

Cursus Euangelii a rottensibus impeditus.

(2 Mpril.) Secunda Aprilis multa dicebat de cursu euangelii prosperrimo, ubi Papatus ad magnam confusiouem accessisset. Den es mar reiff. Sed Sathan Rottensibus et rusticorum seditione illum cursum valde impediebat. Et recitabat rusticorum tumultum scandalosissimum, quomodo fuissent caeci, maxime in Lothringia, ubi perfide necati fuerint assumta cum illis pace. 26 bie 3 fecten Minnget, Sacramentirer, Anabaptistae haben bem euangelio großen schaben aethann, sed tamen iterunu confusae sunt et euangelium utcunque infirmum procedit contra potentissimos tyrannos, Soff auch, es wird feinen cursum tebalten, quia indies augetur numerns. Olim tantum duae civitates Norimberga et Mentling erant sociae tribus Ducibus. Nuuc et potestates et civitates auctae sunt. Si modo nos oraremus et ingratitudinem illam sathanicam depoueremus, Christus regnaret in nobis. Deinde dixit de Philippo Landgravio, qui primo hostis et adversarius euangelii summus fuit, et tamen accessit euangelio; lucrifactus Novi Testamenti versione lucida paulatim accessit.

Lans Germanorum.

Non omnes heroes apti ad monarchiam.

(3 %pril) Deinde dixit Luth, de summis virtutibus heroum, Alexandri, Angusti, Hannibalis et Ponqueji. Sed non omnes fuisse aptos ad monarchiam, sed ad bellum. Nam bellatores tautum ad victorias respiciunt, non ad imperia, qualis fuit Hannibal, Scipio. Sed Alexander, Julius, Augustus ad imperia respectrunt. Turca suo latrocinio neutrum facti. Alexander summus fuit potator, robusti corporis, qui orbirus tres integros dies et noctes gravissimo.

sonno digessisse dicitur; huic hace regula adscribitur vulgo, ut sequitur: bifut vell, so leg Ndó nicher, fleð aufj bunb Sauff beruðer. ≅o vertreiðr eine ful ble annær. Æs if bie Slegal eigenvær. En inrabatur tamen illorum heromu humilitaten, qui tam studiosi fuerunt, andire et secum fovere bunnines vatidios. Æs finb ire preðigir genefenu, ben babenn jú grfolget. Sed vulgus aegre tullt, illos esse coram Principibus. Ide tales ambitiosum hominum genus judicati sunt; jíe finbt liés géalten nevbem toie bé Aulici iepunb bie preðigir aprender prodest carere seribis, ino per illos regitur. Deinde Luth. interrogavit Philippum de loco Apocal. (17, 6), qui diceret, Antichristum saugniems sauctorum et sanguinem martyrum fundere, ubi duplicis sauguinis meutionem faceret, insigenen tyramnidem externe et interne indicans. — B. I. 195. [8şl. 2. 3 § 51. 4 § 46, § 1. © 197. 284. CR XXIV. 509. XXIV. 509.

Superstitio domina.

(3 %pril.) Invocatio Sanctorum horrida fuit coccitas et quaestus, et tamen nolunt resipiscere Papistae. Summa: Papae fundamentum a mortuis auctum, nam Sanctorum invocatio et mortuorum expiatio þat alles getragem. Þie töben báten tiel mére getragen ben ble februbigm. Supersitifo plus allit, quam religio; illa est domina, hace serva. Ben niv her actachismum bothen rehsfen umb Die fømlen, pastores ecclesiis auffridjen, fo þetten niv nvol gefebt. Ceremouñae facessant, quia samt fomes et materia supersititonis. Ben iðn mr font ja nveg bringar, bas 90km politice orbinire, Pas man ble nveder pære tag nide fleifig fels, sufficeret. Nolumus illud supersititosum jejunium papisticum De ble Golation befer morenn Dan ble 90klejetine. Et recitavit historiam in Hælia, ubi peregrimus interrogatus, utri mensae se adjungere vellet, coenae aut collationi? Cum ipse coenam eligeret, appositus est ei halce et vilia panea; in altera mensa optimae deleicae, pisces et confecta apposita, sed jejunantibus, cum optimo potu. ©s ift hudibrium Sathanae. — B. III. 16 { 2. 5 § 26 m 33 8 8 A, f. 2 § 27 3 . 324.

Nuptiae Italicae.

(3 %pril.) Deinde in eurru dicebat de nuptiis Halicis, quae longe excellerent onnem impudicitant et adulteria Germanorum, quae tanne essent humana peccata, illorum immunditiae essent sathanicae. Øott bebit unus fur biejem tenifel. 2en nulla materna lingua in Germania de illo seclere dei gratia alquid novit. Torgaru ingredientes sadmirabantur endificia, dicentes, Missiam parvas habere civitates, sed elegantes, Thuringiam vero et Saxoniam ampliores, sed mins politas.— B. B. III. 102.

Otium administratorum.

(3 Hyrii Ricuks). In coena Philippus contendebat cum Luthero, cum esse summum administratorem, fungi arlun functione in toto terrarum orbe, et co omnes respicere plus, quam in negotium Turcicum durissimum. Lutherus negolat, se esse aldministratorem. Gr ner and gu menig braga. Nam si mundus agnoscerer nostram causam, sua magnitudine exparesceret. Sed jam omnes securi et caeci incerdunt, Principes, quoniam persuasi sunt, quod debent esse otiosis, cum tamen pro alia laborare debent et vigilare alis oformientius, quia effectu sunt omnium servi et defensores. Ergo cum ipsi non volunt laborare, opus erit, ut scribae adsint et dominentur.

An resistendum Caesari.

(3 %prii %tenks). Deinde objiciehatur quaestio: An etiam liceret, se defendere, si Casar contra nos sumeret arma? Ikt hoe nen est theologicum, sed juridicum. Si bellum suscipiet, tunc contra ministerium nostrum religionis, deinde contra politiam et oeconomiam erit tyrannus. Hie nulla est quaestio, an non liceat pugnare pro pietate. Inho necesse est, pugnare pro liberis et familia. Ego si potero, scribam exhortationem ad universum orbem pro defensione suorum, sed hace est mea prophetia, quod Principes nostri habebunt pacem, nec timeo ullum bellum de causa religionis. Sed ipsi peccabunt contra civilen et oeconomicam justitiam et poenam provocabutu. Es wirb fid wmb bie bisthumb mmb fuijit betenn. Nam Cacsar tres episcopatus occupat 24 trid, %uttid, §iitesbeim obtuili Brussuiccussi; siitt et devorat bona ecclesiastica. Hoe nostri Principes nost forent. © Terme wirb fid et haufen reifem Truter betenn. — B, I. 362. ②, 64 § 1, ﴿A, 4 ②, 456. Sgl. etc S. 491.

Lutherus venator.

(3 Hpril Rhenks.) Vesperi Princeps de Anhalt, commissarius Electories, petebat Lutherum, ut crastino die venationem cum ipso exerceret et coemaret seeum. Rt Luth.: Ego illius causa huc sum missus. 36 bin abre nicht ein felder neitemann 3u witte, 36 3ag ben babit, Carbinet, bisdoeff, Ehumbertun und 2000.6. — B. III. 150.

Πλεονεξίας maledictio.

(3 %prii %fenks.) Deinde fiebat mentio quorundam tyraunorum, qui nvartita subditos suos degluberent et dei benedictionem amitterent, fie meḥtra auff allen enben auffe reinfte ale, sieut Ferdinandus, Dux Georgius et Albertas Mansfeldensis facerent im benguerg: bas fie bed nicht allem erbanen mochen. Ges ift mit geruftig bring wub ör avartitie aetrema, bei fig åg ur bo neme. Sieut

de D. Georgio dicitur, qui, cun amplam cameram implesset argento et vallensibus, attannen dixisse fertur: Sum µn neift wiber, moë wir hierein nicht pringen meden, modlen wir denn amtern ort jinkenn. Moses non immerito pracepti (Levit. 19, 10), bas man ben weinfied vamb ernbe midst fo vrine fol demeken, sed etiam pauperbiss relinquere. Sed avarrita cum sti mastabils, nullus set modus thesaurizandi, quia tales sibi et allis benedictionem dei impediunt. — T. 4, 8, 103, 7, 1, 2, 207; [...]

Episcopus Misneusis ad Rochlicensem.

(3 April Menks). Deinde fiebat mentio Episcopi Mismensis, qui scripsisest ad ducem Roohlicensem viduam, ne ipsa in religione quicquam mutaret, quia hoo opus esset episcopi, et mulieri in ecclesia tacendum esse. Ipsa econtar respondit: Certum est, hoc ad episcopos pertimere, sed quia ipsa ion vellent in suis functionibus vigilare et plane muti essent, se compelli salute subditorum. Ego vero scribam ad ipsam psalmum: Eructavit,*) cum summa: usolien ție utôti memere porcu, so umţern ție utôter forem vunê finber reven Isfen. Esto in politia religio contemitur, manebit tamen in ecclesii set templis. Respondit Phitippus: Ergo nos brevi in acie stabimus. Econtra Luth: Nos indies pugnamus contra Sathanam. Sen wir ben witer frépen untô vie triĝ an ber fotut gerreform polem verbo, fide, coratione, so molien wir mit ber Sulfe vunê firo mel Sambelu. — [liber @fi[abet.i] von %toфfi] meine Metermaionișcit I. ≥ 164]

Poltergeift gu Gubtig.

(à %prii.) 5 Aprilis advenit Pastor ecclesiae Subdiceasis prope Togon, conquestus de spectris et interturbatione Sathanae, qui nocturnis tunultibus et fractione vera omnium vasorum domesticorum illum interturbaret. Sürfij im ble teppe minë Σάμιμεί μι. Sur am fenjî bin, bas jîc anjî jîud primqen. Et palam ridendo jipsum vexaret, sed se nihli vlicec, et multa alia per integrum annum tentasse, ita quod uxor et liberi ejus discedere volusisent. It Luth.: Mi frater, fortis esto in domino et certus în fide, noli illi latroni cedere et patere illa externa et parva danna fractione ollarum, non enim potest tibi nocere în anima et corpore, sicut expertus es, Angelus enim domini tecum est. Vas în unit topen piclen. To arc aum liberis tuis et conjuga ad deum: Tretl bid Sathan, βd bin ferr in bicjem Şams vamb Tu midt. Ego autoritate divina hic sum pater familias et vocatione coelesti pastor ecclesiae, testimonium habeo de coelo et terra, baraufij pod jūt. Tu autem ingreleris

^{*)} R. p. 301b: "Spiritualissimi et summi Psalmi sunt: Conserva — 15. (i. e. 16.) Deus, deus meus — 22. Dixit dominus domino meo — psal. 110. Eructavit iți ciu Sodațit plaimi" (3§ 45.)

ut fur et latro, bu ŝiţi cin merber rumb befusid, norumb ŝticifu nidt im ţimici? neri ţat bid ţercin galaben? Riśo ţimget im ţemi ţitancu num legendo num latset im ţemu gărt ţiricim. 1deo ego in captivitate mea in Pathmo in altissima arec in regno rolucrum saepius vexabar. Ego illi fide restiti et illo versu obviaham: Deuse st meus, qui creacit houinteme et omnia sant sub pedubes ejus (Rj. 8, 7). Şufin Tarmber was madet, ţo verţind es. Et deinde recitabat historiam Magulebargensis matronae, quae tandem Sathanan interturbatorem creptiu ventris ţingavit. Sed illa exempla, non valent et sunt periculosa. Nam Sathan, spiritus et author praesumtionis, non fugatur neque luditur. Credens tale exemplum potes teshibere, quod alter iminime convenit. Sciet cuidam pio homini in baptismo suo glorianti contigit, qui spectro Sathanae cornigero cornu abstulti, quod exemplum cum alius praesumptione imitari vellet, a Sathana occisus est. — B. 1. 224 f. 2, 24 g. 41. 44, 3, 3 e. 35 f. 39. [8g. ś. infecupolitic festo Epiph. Esida XI. 485 f. Serapeum 1855, pag. 50. (Burthorit & 20.8 41, 26.3 f. 25.8 g. p. 206.)

Musica.

(5 April.) Deinde in domo*) D. Bofff Reiffenbuß in coena cantores canebant. Respondit: Musica est insigne donum dei et theologiae proxima. 3d wolte mid memer geringe Mufica nit was gros vergieben, et juventus asuescenda est huic arti, fit madi fein gefdiefte (cit.

Unde veniant tentationes.

(5 %prif.) Deinde cuidam consuluit în suis querelis et tandem divit: Nullius hominis vita est pacata, nam quilibet habet suam tentationem. unub fott er im gició felber varuḥ maden. Nam nemo est contentus sus sorte: uxoratus vult esse caelebs, caelebs conjugatus esse vult, dominus servus, servus dominus, pauper dives, dives plus appetit. — B. II. 313. 2, 26 § 45, 7s. 3 €. 128. 8g. 2, 4 § 2, 7s. 1 €. 217.

Conventus Brunswigensis.

(5 April.) Illo die venerat nuncius ex conventu Brunsuicensi, quomodo Elector per sex dies Marchiam perlustrasset, cum salvus conductus ei ab

[&]quot;, R. p. 315b: "In causa Cygneerus erm Lutherus, Philippus et Jonas in actes Whifefel all comma convenerant cun Principlus Bettever et Francisco Duce Luxenburgonis adstarctique Philippus cum cacteris tenentibus mappam, dicchat ad Jonan: Edition oter Suuru ya Şürlen veckom." (fingle de Luxenburgen and migen, auffl des in Edition oter Suuru ya Şürlen veckom." (fingle 2: 208 ft., 2011 1531?) — Zufelbi: "Lu-therus: "36 word im iminifeten, bei 6 mt mrt igi aç im Sugridon unche fin fin surem (3) kei fin tre trig in Gingfortu necko, bes old in Surem (3) kei fin Edition (2) kei fin Surem (3) kei fin Edition (2) kei fin Surem (3) kei fin Edition (2) kei fin Surem (3) kei fin Lin (3)

Heinrico beunsche: non permitteretur. Ipse ab Electror: Mgrebione honorificentissime tractatus multique ex Brunschwiga illi occurrissent excipientes
suppliciter. Landiquecius vero ex altero latere per Gordar sine conductu
perrapit. Rex Duniae altero die egregiam confessionem fidei exhibuisse
scribelatur et quasi alter David pranelichabur. Rt. Luft., Adstet deus illi
et foederi saucto in sauctificationem nominis jissins. Ge fan acer illa nisodentia Ducis Brunssine. din Jameficen cines vulnis veretem, qui contra jura et
aequitatem suis olim optimis amicis salvum conductum denegarit. Nam
Moses etiam petiit a regibus Amorraerorum etc. salvum conductum, sed
deneganithus illis habiti occusionem belli contra jusas. Domine deus, da
pacem et tranquilitatem. (Num. 21, 21 fi. Deut. 2, 26 fj.) — Luthereus
saepius in hoc timere petiti pluviam terrare: Domine deus, da panem quotidianum liberis et familiis nostris, respice nos paterne. — [89, 2, 59, 7, 8,
4, 2,35, Seckeal, Ill. 174, v. 8, 7, 104, Sifterers existicity 189, 12, 201 f.) 201 f.)

Allegoria aquilae et corvi.

(5 ਬ̄γτί.) Philippus petiit allegoriam aquilae, quue cum ora excluderent, nou venarentur neque rapinam exercerent, sed tantum unam aviculam retinerent rejectis aliis. Hem corvus suos pullos non aleret et tandem expelieret plumatos. Respondit: Aquila est typus monarchiae, quae non fert aequalem. Corvi sunt acorquo et ventriculori Papistae. Ver anni 38 multos habuit pisces omnis generis. Rt Luth.: malum est siguum, uen bir us\(\frac{\psi}{\psi}\) et siguit. Nen bir fama omn. Dominus deus det benedictionem suam et panem nostrum quotidiauum. — B. II. 19. €, 7.2 § 5, 7, 4 € 3.06.

Insignis historia de ingratitudine.

(5 April.) Philippus recitavit in curru insignem historiam de ingratitudine. Rusticus quidam et obambulaus et fessus quietri utat antrum. Ibi
serpeus occlusus delituit invocans et petens liberari. Si liberartus repens devoluto
lapide voluit reaticum occidere, dieens, hune cesse morem mundi erga benefactores. Sed cum is majus praemium ex-pectaret, provocavit ad judicium;
quod animal prius ei occurreret, judicare deberet caussus. Adducebutur
equus, senex et exhaustus, occidendus. Respondit: Wir gebts alse. Nun ich
urem Şertş gar abşışışımı bab, reit man mid felinkenn umb telefalacı. Deinde
canis vetulus sexpulsus idem conquerebatur de domino sun. Terimin judicium;
petebat. Occurrit cis vulpecula, quae cum esset astuta, dixit: Oportet me
videre causum liberationis. Et permissus est ei totus numerus galinarum, si
redimeretur. Vulpes cum serpente antrum ingressus mox resiliit. Rusticus
illico lapidem reposuit, sed vulpecula, cum veniret moctu gallimas abbatura,
ab nxore et servo occise est Rt. Lufuh. Typus est mundi. Sem man rowa

galgen þilfit, æt fringt einen þinan. Si nullum haberemus exemplum, tunc Christus esset, qui totum mundum ab inferno liberavit et ipse a populo suo crucifixus est. — [Phaedri fab. IV. 18. ξeffing 8. 2 βαδ. 3. δραςουπ 8. 1 ≥ 2. 29. CR. XXV. 451.]

Virtus Dei sub infirmitate.

(5 April.) Bunfer Pergott bestell sein hobes ampt wunderlich, er besielt es ben predigerun, armen Sundernu. die es sagen vand leeren vand doch soweglich darnach than. Ita dei potentia semper procedit in extrema infirmitate. — B. III. 120. L. 2 & 18 und 22 & 14. A. 1 & 98. 2 & 387.

Carnes ferinae melancholicae.

(5 %prii.) In mensa apponehantur carnes ferinae et volucrum ferinarum. Respondit: 36 rég inité tott, mil gidé p liet soum vélicum éjen, quia nullum habent humorem. Æie armen Evirtin omnibus periculis sunt expositi et habent multos hostes, coguntur vivere in fuga. Ideo habent carnem melancholicam, non olentem. 36 wil lipréden vius Quere Zados (prad. 23st fett ent bemèr: 3f four fro 20riff*) mit trem finb. Æen ein Zédwein hat murif lipréd fiétéd, quae nutriunt. Onnes duece Sacroinae Electores dieunt carnem suillam ambire prae omnibus deliciis. — B. II. 107 f. 109 is fix Tænden su tête Damesa. 20rift 9 ster. I 34 8 8 35, Å 7 å 8 19 Å.

Pericula circa Sacramentum.

(5 Styrit.) Periculum in porrigendo sacramento Luthero et Philippo recitarit N. Priterpoga factum R. Luth.: Cantissime fieri debet porrectio. Si quid acciderit, 'deo committendus casus. Plus est substantia ordinationis consideranda, quam periculum. Zennif (et et @Grinia cade beach giben. Et deinde recitarit aliquos casus de effusione sanguinis etiam sub l'apatu, quo modo quidam sacerdos in primitiis suis effudisset calicem. Multi sunt canones in missall'us de istis casilum.

Deus implorandus, non arioli.

(5 Mpril.) Quidam causan intricatam et fere impossibilem a Luthero pronovendam petiti. Rt Luth. Libenter omibus inservio in rebus possibilibus. Sed cuangelli majestas est immensa, quae omnibus causis succurrere potest. reefit gett nvir inderen fere gett. Sed, proh dolor, potius homines consulimus et Sathanam. Et recitavit quorundam maltiam, qui ariolos consuliement et deum blasphemarent. Illi inciderent in pocnam magistratus. — 2. 2 8 38, 7. 1 ≥ 107.

^{*)} Mor - Edwein, Barnde Brants Narrenschiff &. 413.

Monachorum rapinae et avaritia.

(8 April, Mentas). 8 Aprilis optima matrona Hondorffin conquerebatur de fallacia monachorum minoritarum, qui patrem et matrem agonizantes solicitassent de testamento et cum ipas 400 fl. patris nomine Gardinao commendasset, mox coacta est jurare, ne cui dicerct, et mortuo patre haue pecuniam retinuisset contra jus connium filicum et infantium, sed tandem magistratus persuacione ipas confessa est et revelatum est monachorum furtum. It Luthi: Talia multa exempla imposturae et fallaciarum odiosissima esse, attamen meno ausus fuisset, illos accusare. Et deinde reziavit historium cujusdam monachi, qui nobilem morientem acclamasset: Jumferr, moti ir bas umb bas ben cuentet géenu? Sed cum ille moriesa non posse loqui, tantum nutum significans, dixit monachos ad filium: Ecce, audis patrem consentire in illis dandis. Filius ad patrem morientem dixit: pater, estue voluntas vestra, ut hune monachorum de gradu praccipitem? Cum pater idem signum dedisset. 336 et rem umuden feinen fein tie treppe funuter. Illae rapinae monachorum ferutu timmense. — B. I. 133 f. 3, 3 o. 3 o. 201 f. 3, 3 c. 201 f. 3, 3 c. 201 f. 3, 3 c. 201 f. 3 c. 201 f.

Festi Pascatls tempus.

(8 Mpril.) Postea disit de cursu anni, qui indigeret intercalatione, Cen festum pascatis ifi fe uvit teuffiis, quod singulis anuis proximo die post plenilunium post nequinoctium in ariete. Zis Jar baten uvits faire 7 modern fumger. — Spf. unten tra 1 September famb B. I. 217. 3cn. VII. 240b. Sen ben Gondiis mos rivinen 1509]

Spes in omnibus rebus,

(8 Spril.) Omnia, quae fiunt in toto muudo, in spe fiunt. Nullus agrirola unum granum senimaret, nisi speus esgetis haberte. Nullus anderescens uxorem duceret, nisi speus prolis haberet. Nullus mercator aut mercenarius laboraret, nisi lucrum et mercedem exspectaret. — B. I. 61. 2, 13 § 33, § 2, 2 S. 178.

Etymologia episcopi.

(10 Myril.) 10 Aprilis naultum et curiose disputabant de uomine episcopi, quantum esset officiam, cui grex con caparam ant porcorum, non grex auri vel argenti, sed grex Christi esset commissus. Seque non posse, inquit, hoc nomer Στίσκοτος satis lucide germanica lingua tradere, et illud verbum Στίσκοτος satis lucide germanica lingua tradere, et illud verbum Στίσκοτος intendere, cutrae. Hine Pastores Contratores dicti samt optime. Et aliqui non inepte etymologizant: bijdeji beş βάμji: Στr beş ben [άμ]θη (in þeil, flets sumb slefisja anij fie merfæn. Gru bansman nomen set habitus. Üs gir dær proprie nomen actionis fein. Sed proh dolor; illud habitus. Üs gir dær proprie nomen actionis fein. Sed proh dolor; illud

egregium nousen apud Papistas plane evanuit et non tantum factum est nomen dignitatis, sed lavrati tyrami spectrum, wie bas mert gejütid aufö nidsamæres iţi werbem. Spiritualia bona appellata sunt Census. Yĥi böd an Temporibus Hieronymi nou plus fuerunt quam Episcopi, i. e. preshyteri et diacoui. wie feine rejitel ad Enogrium augisţi; ilmu in lucene edam. Illo tempore neque Cardinalis, neque Primas, neque Patriarcha, neque Metropolitumus, neque Archiepiscopus fuit, sed Episcopus, i. e. preshyter et curatus et diacouus. Ster mun iţi din fold gefduerun brans werben, ita ut Ecclesia sponsa Christi plane mutata sit, et scortum papisticum, quod tantum habet larvam externam sine interno dei verbo. — B. III. 28-82, £3 18 § 5, § 3 © 3. 31.

Foedus cum deo paciscendum.

(10 āpril.) Illo die nuncius ex Branssiga venit, ubi Regis Danica presentia, Regis Angliae legatio seribebatur adesse multarunque Civitatum, quarum aliquae satis morosae essent in suscipiendo foedere. Itt Lutheress: San quaerunt sub uomine Euangelii, sed in periculis sibi timent. Nihil ad Euaugielium illa concordia politica. Deue est, qui servat et defendit in persecutione, huic fidamus et cum illo pacicamur foedus sempitermun. Mundus est mundus. −2. 55 § 7, 8. 4 ≈ 357 f [182] setm ≈ 5.7].

Danielis prophetia optima Chronica.

(11 Mpril.) 11 Aprilis multa dixit de magnitudine et potentia Turcae, cujus regnum a Daniele et Apocalypsi praedictum esset, ne pii terrerentur illius magnitudine. Ten prophetia Danielis ift ein feine Chronica, valet ad finem mundi, quia clare exprimitur reguum Autichristi et Turcae. Nam dicitur Apocal. 12: faciet bellum cum sanctis et vincet eos. Quod proprie de Turca, nou de Papa sonat. Nam sancti non vincunt sauctitate, sed patientia et fide viucunt, corpore occiduntur. Et additur: dabitur ei tempus et duo tempora et dimidium temporis. Super illo loco est quaestio, qualc tempus hie nominetur. Si tempus annum significat, se machts 4 Jar, se trifft es aleich auff Den Antiochum, qui tyrannizabat supra populum Israel tres annos et dimidium; ille nebulo Antiochus ex obsidio Romano aufugit; nou viribus, sed subdole ingressus regnabat 7 annos, sed tantum 4 annis vexavit Judaeos et tandem miserrine periit. Er must erleiden ein stand seiner tranchteit, bas niemanbts unb in bleiben fente, et ita sine manu confusus et contritus est. Ita Papae accidet, qui etiam sine manu conteretur, wirdt in im felber verichmachten vand verfaulen, a suis relinquetur, putrescet, vand wirdt in fich felber fterbenn, quia non viribus et potentia, sed mendacio et superstitione regnum orsus est. Scripturae autoritate: Tu es Petrus etc., pasce oves meas (Matth. 16, 3. Nob. 21, 15.), illis fundamentis erevit et descendet iterum. Ideo prophetia: sine ciribus maxime ad Papam pertinet. Omnes alii tyrauni et monarchae

vi et potentia incedunt. Quanvis generalis prophetia utrinsque, tam Papae quam Turcae appetit. Nan uterque simul et codem tempore inceperunt sub imperatore Phoca, Cos mu fen 900 jit, Za bat ber baiti spiritualiter ilu rapic ren angelmagenn. vamb ber 30adosnet ju neodiçun. Carnale autem Papae regunum vix 300 annis duravit, Ce er die Seifer oma Kenig verift satt. 36 fan dere Eifer prophece tempus, duo tempora et dinidium temporis nicht schützen, da weter Seifer prophece tempus, duo tempora et dinidium temporis nicht schützen, da weter Seifer generalis eine den en en en et apac Constantinopoli 1453 38-idos ift un 85 iar, non ich unt tempora rechne seeundum actaten Christi 30 annos, je macht beiter furmd 105 iar, je bat ber inrd med 20 Azu ja rapirur. Num gett weiß, nie ers machem wil. Quonodo sus liberate voluerit, non est nostrum divinare, sed orare et poenitentiam agere. — B. I. 403 f. Il. 113, Z. 75 § 1 md 27 § 2, 7, 4 & 643 f. mu 3 § 1.174.

Ultima coena Christi.

(11 April.) Postea fecit mentionen collationis Christi et apostolorum in ultima Coena, ubb filius dei cum suis quant familiarissime locutus est illorum infirmitatem tolerams. Ge jinė jenertide collation geiprede geneți, ubi Philippus dicit: Domice, coteude nobis patrem, Thomas: nescimus ciam, Petrus: ego teeum ibo, (ξ)b, 14, 8, 5, 13, 17), π, es pile cittei collation trent, ubi singuli locuti sunt suos affectus. Ge șii trine liebider Geliative geneți a condito mundo, quam illu. — B, III d. 2, π, 7, 8, 37, 8, 1, 2, 338.

Otium omnes hombnes quaerunt.

(11 Myrit). Summa est tentatio in numdo, quod nemo fideliter suam praestet vocationem, sed onnes otio indulgere volunt. Ego jam exhaustus et pleuus eurarum multis negotiis vexor. Alii otiosi nihil facere volunt, umb ido balt, ven viris nidot fun mujere compulsi. Se texten viris and nidot. 3dm merds veel uvoher ber balift hummen ijt. Zen bie faulen mujsigen herrn, vumb furijenn holeven in ands gefdiejen. — Z. 4 g 32, ħ 1 S. 228.

Ingressus Christi Hierosolymam.

(14 Myrit) 14 die Palmarum Lutheras multa dixit vesperi de ingresas Christi Hierosolymana. Ge iți cin lepzițifer įdurcilerisder cingua geneți. ubi Christus tantus rex asinae insedit, vestes eraut ephippia. Gun munterifier cingua, secundum prophetiam Zachar. (9, 9). Nam postquam a Bethania venit ad Bethylaog, monten oliveti. meldos ţo nob ții geneți tat bi ce furd ren bimura, ibi ex recenti miraculo Lazari magna caterva illum pracessit et sequebatur chamaus. Zo bat cr (rup Junger bincin grifoită Zic cjet gatevgent, stam ţinguam citasse prophetiam, sed apostolos et cuangelistas productisea stam insum citasse prophetiam, sed apostolos et cuangelistas productisea attam paraelievit et alerbimutus ext. Ipse populus

autem honoravit eum olivis et palmis, quae sunt signa pacis et victoriae. Has deinde coremonias gentes in suis triumphis a Judaeis mutuatos sunt, non Judaei a geutibus acceperunt. Nam populus Judaicus et Jerusalem est antiquior, quam onnes Graeci et Latini; nam Graeci inceperunt circa captivitatem Babylonicam, sed Jerusalem fuit ante Persus et Assgrios, multo magis ante Graecos et Rouanos. Ideo gentes multas ceremonias a Judaeis acceperunt vetustioribus. Gi jii Σ -emoch ciu heritôre predisjer ciuqua geneļen prophetia et miraculo celebris, esto, externe pauper et abjectus fuit. — B. III. 41. Ξ , Γ , $\S$ 42, $\S$, Γ , Ξ , 343.

Neglectus verbi.

(14 %tprić.) Illo die szorem ad diligentem lectionem et auditum verbi, praccipue psalterii") adhortabatur, ipsa vero se satis legisse, audisse et seire gloriabatur, neut gett, fie felte Varmada. Ludhersus suspirams respondit: 180e bett jich fastidium vunb contemtus verbi an Zos mir ums viel laijem blinden, neutlem jar wiefsen vunb tum bedt bes roberpiel vunb welfen baru ungefronfit jein. Haee sunt praeparatio et parasceue futuri unali et famis verbi dei. Zu merben eittel neue commentarii fummen, negligetur Scriptura. Ideo mallem mess libros nom excudi propter Rotteness futurus STe alfas vanjafu verremu anridten. Nam ego in prioribus libris nultum Papae tribui, deinde paulatim mitius tractavi Scripturae loos. wie iĝo ble gêtit gefejemu patte. — B. III. 177. Z. 1 § 17, Ž. 1. Z. 2. Q. [§§], Zu. IV. 487 Sen eigan Geredigiel, 1529]

Superattendens Helvetiae.

(15 Mprif.) 15 Aprilis advenit quidam ex Helretia, quem Bernenses vocarunt ciu superattendentem. Is prius perspecturus nostras ecclesias huc

^{*) 8,} p. 423; "Hace transcripia unt ex Padereio Latheri quod pro Eachiridio habet: Dector Martiums Latherisa Buliquas uns., Sed Dignose: fui Crearia i Creatore nece, fui redini a filio dei; fui doceri a filio dei es spiritu sancto; fui Cui ministerium verbi crederetur; fui qui preo e tanta paterer; fui qui into tandis senaner; fui cui pracciperetur ista credere; fai cui sub aeternase iras maledirituse interminaretur, ne illo modo de eis dabitarem. Memor igiune ren operum tuorum et medilator in factis manuum tuarum. Jacta supra domisum curana tuam et liper te enutriet. Viriliter agite et confectuur cor verstum, onnese qui sperata in domini.

Sanctificetur-uomen tuum
Adveniat regnum tuum
Fiat voluntas tua

Rationali
in Irascibili
Concupiscibili
Carnem."

Daemones.

venit et dixit de magno zelo concordiae Helvetiorum cum nostris in religioue. Rt Luth: suspirans: Coufirma hoc, deus, quod operatus es in nobis. Deinde ille retulit de cogitationibus sanguinolentis Papistarum, qui aut ex praesumtione aut sub fuco Turcici apparatus contra Lutheranos sperarent, tam Caro-· lum quam Gallum pro Helvetiis paciscendis laborare, ipsos vero plus Gallo quam Hispauis favere, nam Bernenses ducem Subaudiae aut Sophei devicerunt, multas arces et civitates debellarunt. Rt Luth.: Deutschlannt ift gottes wort eine therheit ichulbig de contemtu et innocenti sanguine. Es wirdt ein mal in einander fallen bund leider groß iamer werdenn, quia ipsi cupiunt eradicare Lutheranos, aestimant eos tanquam piacula, propter quos Turca veniat. Deus autem det illis poenitentiam nobisque veram confessionem, ut vera fide coram deo pacem et pactum quaeramus, non coram impiis foederibus. Deinde legit textum 2 Par. 28, quomodo Ahas, rex idolatra, cum alienis diis et iumiis hominibus contra dominum deum suum pactum fecit. Sed accidet illis secundum proverbium psal, 7: Convertetur dolor in caput ejus. Piis nihil mali accidet, omnia illis in bonum cedunt. - [CR. III. 515. Simon Sutger, 1531 in Strafburg artium Magister geworden, farb 12 Juni 1585. 3. R. Linder's Lebensabrif von Gimon Gulger, geweienem Antifies gu Bafel (1558-1585), in Gueride's Zeitschrift für die gesammte lutherische Theologie und Kirche. Dreissigster Jahrgang. Leipzig, 1869. 666—689.1

Saxonia terra deserta.

(15 %pvil.) Postea Lulherus interrogavit, quomodo illi bace regio vasta et deserta placeret respectu Helvetiae? et addidit: Ego arbitror, nostrum regionem Saxonicam illum esse locum, de quo Scriptura dicit (Excel. 19, 13): Terra deserta, jejuna et aquosa; hic apparui tibi. Hace veru est pictura uostrae terrae. In illis locis deus apparet. — B. I. 380. 3. 76 § 20, 7. 4 ⊗ 670.

Dux Georgius calumniatus Lutherum.

(16 %pvil.) 16 Aprilis dicebatur de Ducis Georgii importunistate et superbia, qui sua temeristate Lutherum compencere voluisset. Rt Luth.: Ego illi satis cessi giusque importunistaten tolleravi, fab midi mit im μι τοθι cryotetus, sed ipae noluit. Ego haberem adhue literas aliquias et argumenta ex suo Novo Testamento. 3d wette 3m bie grane folte genosidem haben. Meam personam mirifice traducit, €inca nochfelbald, cincr babmaphi some. Hanc universitatem extillator cinc batue folui. Talia minimo convenunt homain Principi. Fateor, me esse filium rustici von Weer bev Gi[cnnad, bin ben-nod b. bev beilgiem Edricifit, Adversarius Papae. Σas mit bet babli grane iți cir culot guncrenden. Gr bat nod trida, deer midi filid. — B. 1. 328. III. 177. (\$\frac{1}{2}\$, \$\frac{1}{2}\$, \$\frac{1}

Marini utner's Serbiten. Silicaberg., 1807. € 4 füot tutnera Sinerliefe Sperimit barrinog vergetéid an. Syl. 3. Néptim. Géstidatidis linterjadungen füere Panters Eeben vor bem Hésüpfireite, in: 2 Poologifies Amèica und Arinifan 1871 €. 15 ff. Ch. IV. 1053. III. 192. 7 B. II. 151, neodt vom 14 Julii 1545, R. p. 422 b.) —— be 28. I. 890. VI. 205. Syl. 2. 29 8. 1, R. 3 € 271, B. I. 147]

Bon Jundher Babit.

(19 Mpril, Charfreitag.) 19 April. Papa, Cardinalis et Monachus in charta depictus afferebatur, quae simulachra sculpta ex Ispruck missa sunt. Sed Lutherus addidit technas veraces et o.iiosas, cum singulta dicens: Mds mer folt ba ichneigen unnd gebult haben in tanta malitia et cognito errore. Quicunque sanguinem Christi venerari vult, non potest non in Panam conturbatorem illius debacchari. Man fan diefem Seltrach nicht genug feindt fein. praecipuc illi, qui Christum vere diligunt. Nam ipse nunc scienter, non erranter peccat. Bas aus Irthund geschicht ist ein Irthund, ibi est spes. Ideo ego apposui septimum versum satis odiosum: Das weis vandt haldt ich icibs furwar, quibus verbis illius perstringo conscientiam. Nam ipse Christum et ejus cuangelium tantum propter quaestum gloriatur, nihil synceriter scutions. Et hoc nomen: Bon Christian Romae ironia est: Mb ein gutter narr. Ih wir folten bleibenn ben bem artidel: Credo in Christum Jesum. Den folte man in ehrenn habenn, Danden unnd loben; sed ex illo Pana fit superbus et gloriosus tyrannus. Das blint, bas Christis fur minfer feel pergofsen bat, Das feret ber bapft wider vunfer feelenn. Ideo merito Christus horrenda et acerba voce clamat Matth. 23, et legit totum caput. Es mere icamb auch von notten folde valediction. - I. 27 8 66, A. 3 S. 208, mit Auris fabers irriger Angabe 10 April. [Rotermund &. 63 no. 375?]

(19 Myril) Illa vespera aderat Magister Simon, Helvetiorum Bermossis Superattendens, et coenarit cum Lathero et familiarissime colloquebatur bonan spern de Helvetiis indicaus. Nam Buceras ultra vires laboraret
et maxime senesceret. Deinde de conservo Bermensi doctissimo, mie er ned
gur einigleit richet, dicchatque de conservo Instrum, quod quadam unhierenlam strepitu Sathame diu vexatam admonnisset, nt illum contenueret et
dicieret las mid gu frieben vanh felt gum Constenio tommen; quod cum fecisset
illa mulier, ut Satham Constenium deberet visitare, illier illa hora abiti Sathan et accessit Constenium et per integrum annum variis tummitibus cum
vexavit. R Lufu. Satham contemmendo est vincendus, sed in fide, non presuntione. Blan fed in gleid wof niebt gu gaft laben. Ten er tif ein jurder
feinbt, ben er fider vamb lyeret alles mas fur vams ift, mas vir iequan recen, et
permissione dei omnia bona corrumpit. Er wofte, bas midr ein græsient ober
læticht undes. Das feijf Sathamae potentia. Sed tanen nostra corda et
conscientium et folem perspierer non potest; habet alleman similitudinem

100

divinitatis, sed deus sibi praeservavit veram divinitatem. Der fan bem teuffel werenn. Drumb fpricht Christus (30h. 16, 33): Confidite, ego vici mundum, i. e. totum diabolum. Ideo oramus: Libera nos a malo. Hovnoóv est multifarium: omnes calamitates, miseriae, peccata, scandala. Summa &s ift fein auffhoren. Contra hoc malum indies oramus et exaudimur, sicut videmus, quando impeditur, et nos credentes judicamus angelos malos 1 Cor. (6 B. 3), Wiewol er Imer miber einichleicht. Den er mil sich nicht gernn aus bem praescriptum lagen bringenn. Es ift aber ber teuffel enn nerrifder geift, quia ipse dat occasionem Christo, torquendo infirmos confirmat autoritatem Christi et apostolorum sanantium languidos. Potius Sathan deberet quiescere, sed illa extrema nocendi cupiditas pellit eum etiam ad sui confessionem. recitavit miracula magna apostolorum et cursum praedicationis ipsorum, excellentius quam personae Christi. Nam Petrus una concione 3000 lucrifecit, quod non legitur de Christo. Ideo Christus dicit Matth. 11 (B. 11): Qui autem minor est in regno coelorum, major est illo. Christus tamen infirmissimo suo regno magnificentissima miracula ostendit. - B. I. 225 f. T. 24 § 67, 7. 3 3. 48 f.

Habitationes Daemonum.

Fallaciae sophisticae.

(19 ¾pril.) 19 Aprilis fecerunt mentionem fallaciarum Sophistarum, quibus hominibus simplicihus imponerent impii. Qualis est illa fallaciar Omne regnum temporaliter afflictum est temporale; Ecclesia Christi temporaliter affligitur; ergo ecclesia Christi est regnum Christi et temporale. Respondeo: Non, frater, regnum Christi non affligitur, sed corpus nostrum peccatis vexatur, ut Paulus dicit in actis (14, 22): Oportet nos per multas xt. Non dicitur, quod regnum dei patitur externe. Talis quoque est illa fallacia: Deus est charitas; Deus justificat; ergo charitas justificat. Tales fallaciae Sedermes, chariters brokent, 1, 198.

possunt imponere homini ingenioso et exercitato. Ideo homo non mox respondeat, sed tempus praemeditandi sibi sumat ant dicat: Ego nescio respondere. Nam Diogenes sophistice vexatus: quod ego sun, tu non es; ego sum homo; ergo tu non es homo. Ibi responditi $\mathfrak{Sph}$ es ryllogismum an mir ar; non potuti non mox agnoscere fallacias. $\mathcal{C}$ eccam scriptist commentarium super Elenchum, ubi diligentissime cavit illas fallacias. $-\mathfrak{T}$, 20 § 3, $\mathfrak{F}$, 2 $\mathfrak{S}$, 346.

Senectus laboribus et curis provocatur.

(19 %prii.) Deinde dicebatur de M. Bucero; ") qui summis curis et infinitis laboribus senesceret, cum nondum esset quinquageanrius. Rt Luthernes. Es foumen geòmfen not einen alt maden. Deinde labores quoque. 3 de borreilen aud gearbeitt. Saepe una die 4 couciones habui. 3 de pot eine gaunte fait; sure prebig gebrann vund ein mal gelefen teglide. Erfülide bei bit geben gebeit prebigt cum magna confluentia. Nam nova et insolita praedicatio est. Catechismus. — B. III. 177 f. [Stycomi Jammarium ber Styfermationstellerie bei Gegran, öpine. Speriat & g. 4 e. 2 in

Armis et proventu non confidendum.

(19 %pyri.) Deinde dicebat de reditta Electoris ex Brunsuicha, quod celeriter crastino die vigilis Paschae hux venturus esset. Mirabatur Lutherss celeritatem, ne quid mali prae se ferret. Nun fieber gett mod bu eż umb regire. wir baben ia aud furțienu, ţec, lcutt unnb profannb, gebt. Mer barauți noofen mir nide podem, jeunber aufi bid trauen. Zein iţi bi e Zude. Adversarii nostri baben melr guuerilirenu ban mir unnb giciti joulei auţinţieţenu ale mir. Respondit Heferbius: Nostra regio est prontissima ad paceme et ab belum. Papistae insolentissime superbiunt contra nos. Rt Luth: Ideo video libenter, quod nostrae congregationes sun exiguae et in locis exiguis, sieut Schmad-koldiac, ut habeant Papistae occasionem superbiendi contra nos et eo citius confundantur.

Tetzelii impudentia cum sua gratia.

(19 %pril.) Postremo conclusi hanc collationem cum oratione: Xb licter gat, lass unum anafen, un bei vir mellen. Zas vir 2g mild unber Mb fedeten, sed ut dicamus: fint voluntas tua. Ita fecit David: Si dizerit dominus: non places, praesdo sem (2 Szm. 24, 12.) Ita Elector Joannes in rusticorum tamultu dixit: biu idu tido turlt, je je ju 16 Weclman. Modo non fiamus

^{*)} Ñ. p. 291; "De Bützero. In transferendis meis libris nemo est vel mellor vel diligentior M. Bützero, adeo enim proprie reddit meam sententiam et animum, ubi non admiscet suas de Sacramento opiniones, ut, si ipse vellem animum verbis exprimer et sententiam declarare, proprins non possem." Z. 73 s 17. %, 4 ≥ .006.

superbi ut Saul, qui amisit spiritum, quia noluit obedire, sed bello voluit Davidem expellere et occidere. Ideo ipse confusus est. — B. I. 345. **2.** 45 § 70. 71, **7.** 4 ©. 225. 227.*)

(21 Rpril.) 21 Aprilis in die Pasce aderat Friderieus Meeum, divinam Lutheri vosationem extollens, qui multurum suspiriis a des impetrutus venerit et tantum temporis sine humano consilio contra tot tyrannos duraverit. Rt Luth.: Hoc factum est me invito, dissuadentibus mihi multis hominibus, ne quid contra Papam tentarem, cujus nutu et renutu viverem. Sed ego provocatus ging bergu wie ein gepfents rfreth 2cm her Teqed mades au grot cum indulgentiis, qui vocifierabatur impudenter: Respice matrem tuam in purgatorii flammis vexatam, quae propter te hoc patitur, cui uno grosso succurrer potes. My ue volisi de vestra ingratitudine, oui gratiam dei sanguilmum ita spernitis propter tam parrum pretium. Item Mansyfeldiae, cum collegisset ibi satis nunmorum umb let mu bes freun mèregleigt discossurus, attanem non contentus iterum gratiam promulgavit, gab fir wmb ½, gl.; aed homines fraue dem intelligentes mihil addiderunt. Ideo ipse lamentabundus discossit, quod ita spernerar 4½ gratiam de, cum tanen ex ila pecunia S. Peteres munifer

^{9.} R. p. 286b: "Doctor Jonos dixit: Domine Doctor, 36 meine, für inflitiret weigen gegen in tem plain (2). Owner freumernat gentes, aggars 186 playars. Responditud weigen gegen in tem plain (2). Owner freumernat gentes, aggars 186 playars. Responditud Latherens: 384/der grouped that get uit gefdesten. 30 best ein erfett set altergoldtight, 848 flig feet bet ein tugschistight, 96 feffenter ein 8 gehanden in Verter Testamento, 350 est mein 250 est mein 250 est. 186 flig feet feet ein specialiste finit bei grendtige som deberet consentire in doudechn articulos. Ego omnibus modis dissausa, in ein nuum quidem einsentire in doudechn articulos. Ego omnibus modis dissausa, in ein nuum quidem einsentiret. Tanderri dixi and nue: 60 febt uind ainch gäripen genodit wab mir vii plett gegeten, mit er mich nicht also falps hiefene, 20 mit 60 gern mit 8 dever 4 perfetter reiten. Haee er erat sancta et Christiana responsior. Seckend. II. 184. br. 28. IV. 72 fl. 2, 37 g. 20, g. 3 © 303. 30 int 20 emertung bei 30 perfetter 2. 30 perfetter 3. 30 perfetter

^{**)} A. p. 293b: Bon Nonnen. Jonas cum Monialium quaruudam mentionen faceret, quae cucullis abjectis, omissis horis canonicis, tamen uterentur omnibus privilegiis coenobil, respondit Lutherus: Die Ronnen lob ich. Ich mochte fie wol in einem brieff troften. Mb utinam omnes moniales tales essent, tuuc illarum monasteria essent scholae, et haberent libertatem nubendi. Nam durum est nobilibus et regibus, suas filias collocare in matrimonium imparibas maritis, ideo intruserunt in monasteria. Mosis autem ordinatio optima erat, ubi primogeniti tantum habebant regiam functionem, ceteri autem subditi erant. Aljo gehis noch bentestages in oriente, et nobiscum esset salnberrima ordinatio. — Juniores non ita credunt et excipiunt Euangelium. Quare non senserunt abominationes papisticas. Dulcia non meminit, qui non gustavit amara. Papistae tantas habent abominationes et prophanationes, noch ichemen sie fich nicht. Bir schemen und von ihreut wegen. Et olim nullus tam insauus Papista, qui illos errores non sensisset. Fuit quidam praedicator Magifter Capel, qul diu ante vidit et palam perstrinxit, Die Antonier bieg er Pripenichlaber, Ablas Brieff thelber bellt it. Omnis plantatio, quam non plantavit pater, eradicabitur. Bgl. unten ben 30 Geptember. - Dulcia non meminit, Banber's Sprichwörter Legiton s. v. bitter.

gu rom gepauet wurde. Die welt wurdt nicht 8 Jar fteben propter illam impietatem. Tanta insolentia furebat, ut nemo illi resistere auderet; cumque me provocasset ad propositiones meas, quarum Summa est: melius esse dare pauperibus quam pro indulgentiis, ibi mox iram spumabat et Berlini praedicavit: Der fetter fol mir in 3 wochen ins feur geworffen werben, In einem Babbüttlein zu bimel faren. Joan. Hus eandem habuit occasionem scribendi contra indulgentias Papae et avaritiam, sed nondum erat tempus bestiae confundendae. 36 hab im nicht allein bie abusus, sonnber auch doctrinam angegriffen vund bas bert abgepiesenn. Non credo, Papatum iterum crescere. Illius tyrannis saeviit in corpora et conscientias, pund wirdt im widerfaren secundum Apocal. (18, 6.): Miscete ei duplum. Nam ipse summa tyrannide superbissime conscientias oppressit. Et articulus justificationis aliquo modo eradicavit fulmen papatus. fo babenn Die Sacramentirer icon auch ausgefochten Ich feb aber noch gwo Secten fur mir, gott wolbe in weren. Oremus et vigilemus. - [Krumbaar's Mansfeld S. 40. F. G. Hofmann's Tegel S. 74 ff. - (Bgl. T. 1 § 53, F. 1 S. 26. Sauspostille I. fol. 117.)]

Papa bellis gaudet, quae Concilium impediunt.

(21 %pril.) 21 Aprilis dicebaut de Concilio, quod Papa fugeret; optimum esset, ut Caesar, Galles, tota Germonia universali suffragio jasum Papam ad Concilium citarent ad defensionem doctrinae suae. Rt Lath.: 2ab left ber facift wmb weiß eine lumb barffin, ne promoveatur Concilium. Ideo non permittit, ut reconcilieur Caesar et Gallus. Esto fieret concilium, tamen utlla fere potestas eo veniret. Esset peccatum, si quis Christianorum non insecertur Papae Tem Zédeful.

Concordia Helvetiorum.

(22 %pril.) 22 Aprilia abiti D. Simon Helvetius cum literis Lutheri et hoc consilio: Vade in pace, oruns ad deum pro concordia syncera. Hoc autem suadeo omnibus concordiam sitientibus, ut laborent primum, ut consilescent turbae et quam simplicissime populus doceatur sine strepitu disputationum et cavillationum, sicut nos mitiganus 220s mans 20 nide tuber turci, fumber uri babens genug accifictt, sinamus musc adolescere. Ideo suadeo illis sub Papata, ut simplicites inse tumulus syncerum euangelium praedicent, uen fie bas thun, fo feltet bet babit 7cm et fiebt midst im euangelia. Deinde saspiravit: 48 Gartifato mus 29 kunter baten bem euangelia groß büserung getom. Sacrumentarii paulatim recesserunt. Primo nihil mis panem et vinum docebant; 2 spiritualiter i. e. speculative adesse corpus et sanguinem; Tertio corporaliter, sed cum fide accipi. Das fijm étrict philotophig gehanden. Nam articuli fidei sunt contra omnem philosophiam, geometriam et arithmeticam, into contra omnem creaturam. & 6 ii fi, Est non, Zos tomnet niemans aufmen.

Ideo Landgraeius, fautor olim Zinglii, voluit inter nos concordiam facere, ut fratres appellaremus nos invicem, sed ego nolui, quantris Ciniglius cum lachrimis dixit, se cupere, ut in nostra ecclesia maneret et ne fieret divisio inter nos. Et spero, cum temporaliter esse punitum et resipuisce ©s vercher algeit pericula in falsis fratribus feit. Sitr verchen vom umigra gutben frumblin nidot oberfocen werbenn, si Christus talia passus est. — B. III. 120 um H. 1.6 f. g. 2.2 g § 4.5 um 8.7 g. 26, 7.2 c. 3.87.3 g. 3.63. 3.8

Vehementia Lutheri contra regem Angliae.

(23 #pril.) 23 Aprilis fecerunt mentionem libelli, cujus titulus suff bes Senõis şu üngulümbe lietrichierit Luth. mutvent, ubi satis acrieri illum invaderet altera vice. Rt Luth.: Ego coactus sum necessitate hoc facere. Nam cum ego persuasus a rege Daniae*) illi supplicarem, ut mihi condonaret, hocque faciens, ut illum lucrifacerem euangelio, sicut et ad Ducem Georgium scripsi persuasus a Dactore Vod. illico rescripsit rex obtrectatori pessimo M. Luthero. Ĉa mult i âm inia metera mie incen feligiem tubelicin fiett. rum meme palinodia confutirem mière nie Nijke vumb Vunj. — Vaj. B. I. 315. br 25. VI. 703. [Hiera Redemainsajis I. 2. 93. Wintster 26 512. 2646; Vita Spal. p. 100. CR. XXIV. 36 1. βp. 1750 e. 242 f. Ž. 2 § 153. 22 § 88. β. 1 2. 161. 2 €.

Ichneumon typus Christi.

(23 %pril.) Multa hoc die dixit de Ichneumone parvo animali, quod mirabiliter et crocodilum et aspidem necaret, ut *Plinius* scribit. Quod animal est typus Christi infirmi, et tamen vincentis suos hostes. — 39.5. 2. 7. § 148, § 7. 1 ©. 404 f. 39.6 unten ben 14 %uguft. — [Plin bist ant VIII. c. 25.]

Victoria piorum per Spiritum sanctum.

(25 Nṛril.) 25 Aṛrilis multa dicebat de humana fragilitate, quae comibus tentationibus et periculis internis et externis esset exposita, diabolo et spiritibus aëris, et nisi deus pro nobis, quis posset unam horam durare? Ideo Scriptura pulcherrima appellatione Spiritum sanctum xaçuixλyror, i. e advocatum, appellat, qui nostram causam agit in lucta, victoriam fidei tribuit, intercedit in lapsu, Sathanam fugat. ∑as iţi illa victoria fidei, quu mundum vincimus, non ex nostris viribus et potentia, sed ex Spiritus sancti et fidei efficacia. Magnum profecto est, miseram homuncionum carnem et sanguinem posses superare illos spiritus et virtutes diabolorum. — T. 26 § 18, № 3 № 13 €. 113 f.

^{9.} R. p. 326b; "366 bereib nit gern briefi, wenn ich ober einen brieff forribe, der mag mich wof sit ninen guten freinde balten. Ita regins Maria ilixi ad Adolescentem afferenem literas mess: Ego video; quod te diligat doctor." de 28. IV. 159 f. B. III. 97 f. – Ein Brief Gleistlerus 20 98:1 1025 an Euther in Hiebert's (Kadmis) Keilderit 1871 2. 409 f. B. Wilstert's (Kadmis) Keilderit 1871

Locus Roma. 8.

(25 %pril) Christus, summus pontifex, ascendit ad dexteram patris interpellans pro nobis, Ro: 8 (34). In illo loco Puulus excellentissimis verbis Christum depingit, in morte sacrificium, in resurrectione victoriam, in ascensione regnum, in interpellatione pontificatum. Nam in lege Mosis solus pontifex intrabat in Sancta sanctorum deprecaus pro populo. Riso ijt bunfer ferr Christus illa figura fein abgemdet.

Duo corpora ecclesiae.

(27 %pril.) 27 Aprilis multa dixit de ecclesia, quae titulum gloriaretur ecclesiam, qui titulus minus esset, quam vera ecclesia. 2m mit ben
ecclesiis phen țiú bi litéren prophetu gridlogru, sicut Esu. cap. 1 în initio
mox incipit, duo corpora ecclesiae describens. Vera ecclesia in pauctate
infirma et exigua specie floruit. Gloriosum et speciosam esse corpus Sodomiticum. Its conqueritur etiam Paulus Rom. 8 et 9. Summa: Ecclesia vera
consistit în electione et vocatione dei, illa sub infirmitate est efficax. —
2. 20 § 30, 2. 2 ≈ 346.

De M. Joanne Agricola.

(27 Npril) Illis diebus satis erat tristis et subiracundus, paroxysmum aliquem habens, quem noluit revelare, cum uzore simulans iram. Sed alia causa fuerat, ut suspicor, videlicet M. J. Agricotae impoenitentia et simulatio, cujus fecit mentionem paucis verbis: ¾6 545 gamag tep tem menidem gettam, promovi eum hacteaus coram Electore excusando, precando, sed illius fuestam doctrinam nolo. ¾6 545 im genug getβam privatim et publice moneudo, Cas [agi mir nad mequem teòt funtid pumb [tre nad, — Serapeum 1870 €, 173.

Bulla unde nomen habeat.

(27 %pril) Bulka appellationem arbitror venisse a βουλή, quia bulla est exsecutio voluntatis et concilii. Neque arbitror, Homac esse illam scientiam in suis propriis terminis. Homac quidem habet doctos homines, sed in sacra Scriptura est magna asinitas, sicut ille locum Marci ultimo exposuit: Signa cos., qui crediderunt, hace sequentur, i. e. Şeide mir unn bir be Iglane bern, ubi nomen pro verbo exposaerunt. Respondit Jonas: Optima tempora posteritatis speranda, quae poucis amis optimos lectores datura esset. Rt. Lath.: Дф hob serg bes beit fen min gefdeen, sed nunc sequentur sectae*).— B. III. 281.

^{*)} S. p. 411b fi.: "Deploratio mundi de futuro. Magnas calamitates mundo imminentes quasi singultu indicabat, qui tam nabus et irreformabilis esset, ut nullam disciplinam et censuram ferre posset. Et jam est maxima commotio in mundo per

Acta Augustana coram Cardinali.

(27 April.) Deinde incepit recitare actum Augustanum, quomodo a Cardinali esset tractatus. Primo citatus veni, sed cum magua custodia Electoris commendatus Augustanis, qui summa diligentia me observabant, ne cum Italis conversarer, ne illis confiderem. Den 3th wufte nicht mas ein wal were. Ego fini Augustae totum triduum sine conductu Caesaris. Interim advenit ad me saepius Italus me vocans ad Cardinalem et sollicitabat, ut revocarem. Tantum unum verbum die: Revoco, tum Cardinalis commendabit te Papae et enm gloria redibis ad Principem tuum. Elapso tertio die Episcopus de Trient: Caesaris nomine Cardinali salvum conductum meum illi indicavit. Tunc accessi eum supplex, primo prolapsus in genua, 2. in terram decumbens, 3. plane prostratus, et cum ter jussus essem a Cardinale, ut surgerem, tunc surrexi humiliter. Hoc maxime placuit Cardinali, sperans victoriam. Sed postquam altero die nihil revocare vellem, respondit: Quid putas, quod Papa curat Germaniam? Putas, quod Principes defendent te armis? Non. Ubi manebis? Sub coelo. Tanta fuit insolentia Papae. Ideo ejus dignitas et majestas contemta est illi amarior morte, fie fonnens nun

verbum revelatum. Gie fnadt febre, boff, fie werbe brechen extremo die, quem exspectamus. Nam omnia vitia nunc in mores abeunt, non volunt argui. Ideo oramus: adveniat regnum tuum, libera nos a malo. Bie mpl es nun bofflicher und beffer ftebet, benn für 20 3arn. Es bat Run vil feine leute, und auch vil feiner ichliten ubi adolescentes informantur. Bir baben got tob neue Buillerfiteten quae verbum dei acceperunt. Go findt vil feiner Barticularia, Die fich wol anlaffen, Zwidam, Torgam, Bittenberg, Danendrine, Stoltperg find feine particularia, quae fere respondent Vniversitatibus. Scolae crescentes fructus sunt verbl et seminaria Ecclesiarum, menn biefe orindert merden, fo foi ob opt wif hofflicher fieben. Et ego Vninersitates primum a Sarracenis innentas, 313 aw 31fair est celebris scola. Quas deinde uostri Caesares imitati sunt. Die thioster findt bie Miten fculen. - Filius Doctoris Jonae adueniens Halis salutabat Lutherum. Mirabatur illius proceram staturam dicens ad nos: Das findt die pus follen vertreiben. Ach das ibr nitr vil weren, wir wollen Ihnen amidaffen gnug laffen, wen fie uns begraben, cogentur incedere nostris vestigiis, qui jam vere sumus Episcopi et laboribus, utcunque non infulati, und wir muffen wol bifcoff fein es fen uns lieb ober laibt, Got bat uns binein gestedt vud gesett. Quot quaeso sunt homines in mundo, qui neque de reguo Christi ueque mundi cogitant, benn mos untter 20 Jaren ift, toan fich wenig betbumern umb baufibaltung ober regiment, Go ift 3buen Ecclesiasticum auch am boch, Ideo illa gradatio est inventa: Wer in 20 Jacen nit fcwn, in 30 nit ftard, in 40 nit Mug, in 50 Jacen nit reich wirt, Der ift ein Defperat. Respondit M. Stifel; Das bab ich alles erlebt." - B. II. 15. 2. 67 § 5, g. 4 &. 546. Alfeir ift Rairv; In ben Chriftlichenn Abel benticher Ration x. Bl. E. Jen. I. 328b. Brant's Rarrenfdiff ed. Barnde, cap. 76, 83 ff. C. 75. Scheible, Der Schatgraber I. G. 154, Das Ripfter I. G. 640. (Bulpins) Curivfitaten III. S. 402. Janag Sub, Die Rom. und bumor. Literatur S. 265. CR. XXV. 411. (Serapeum 1853 3. 55.) Script. p. p. V &t. B 6. - Mfp v. 3. 1542, bt S3. V. 429. 496. 499. IV. 598. VI, 526. Das Eprildmort I, 7 § 149, 7. 1 3. 406, f. unten ben 18. September.

nicht weren. Deinde aliquo modo Papa se humiliavit scribens ad Electorem, imo ad Spalatinum et Pfeffingerum, sollicitans, ut me offerrent et suum mandatum exsequi curarent, et scripsit ad Electorem hanc sententiam: quamvis pro tua persona mihi ignotus, vidi tamen parentem tuum Ernestum in urbe, filium obedientissimum Ecclesiae, visitantem religionem nostram devotissime; optarem et tuam serenitatem illius vestigiis incedere. Sed Elector insolitam hanc humilitatem Papae et malam ejus conscientiam sentiens, quod paveret, et efficaciam Scripturae vidit. Nam meae resolutiones in paucissimis diebus per totam fere Europam currebant. Ideo confirmabatur Elector, quod noluit illorum mandata exsequi, sed iudicio Scripturae se subjecit. Sett ber Carbinal zu Augspurg modestius gehannbelt et me supplicantem recepisset, so wer es Rimmer mer fo weitt fummen. Nam ego adhuc illo tempore parum novi de erroribus Papae. Si ipse tacuisset, ego facile tacuissem. Nam ille erat stylus Romanus in causa aliqua obscura et inexplicabili, ubi Papa dixit: Nos autoritate pontificia causam hanc ad nos recipimus et plane exstinguimus. Tunc utraque pars cogebatur silere. 3d balt, ber babit geb bren Carbinel brumb, bas es in biefem fag were, ut tunc erat*). - Hodie abiit Phil: Mel: ad electorem Marchionem reformaturus suam ecclesiam et universitatem. Deus det suam benedictionem et ecclesiae incrementum, Amen. - B. II. 174. 2. 55 § 1, 7. 4 S. 344 f.

Sara vetula rapta.

(27 kpril.) Lutherus interrogavit Jonam ex 17 cap. Gen: quomodo hoc esset credendum, quod Sara jam 90 annorum, cui desistebant mulibrins, adhuc rapta fuisset a rege Abimelech. Respondit Jonas, 90 annos illo tempore fuisse ut nobiscum 20. Nequaquam, dixit, quia Abraam erat propior Davidi quam Adam, cum tempore Davidis 70 ober 80 anni vita hominis dicerentur. Ver mundi erat ante diluvium. Deinde desiti flos illius. Suumans sacra Scriptures est libre imperscrutabilis. 20m wirbt fie nimmer meft ranf-grunden. 3ds 5ab beutt ben erften psalm gelefen umb im annbernn vers: Et in lege domini oduntas sijus einen locum funben, ben 3ds vorbin nidd genuft 5ab. Ideo spiritus domini Eas: 11 tam varis nominibus describitur.

^{*)} R. p. 415: "Lutheranorum causa justa. Grandecoilus ingenue dixit ad nostrum in Comitilis: Caesar bene novil, vos habere justilasimam causum etvo plures esse, attamen juse non potest, cogitur connivers. Merito Papista nume confunduntari, quia Cardinalis Augustae noluit cedere, ubi ego tacere volueram, si ipsi quoque tacerent, nuoltura ofijo anti in Blam simitar. Postes clamarentut, suttle Cardinaler fecisse. Gi mert 35nm ter friè genilgiem angebeten, qua in posterum potiri non potuerantut. (Stant Z. 13 8 4 6, R. 2 G. 182)

Fulmen Pragae.

(29 ățrit) Penultima Aprilis referebantur nova ex Pragu, quod fulmatur auminis tonitrubus bis în templi turrim icisset et tertio îpsum templum esse tactum et incensum hocque factum, dum regi Fredinaudo filius bapti-sarctur, cujus compatres fuisse dicebant Legatum et Oratorem Pontificis et uxorem Praefecti superioris Luzetiae. Hoc fulmen et tonitru gloriarcturu adici de magua infantis gloria. Rt Luth.: Magna est praesumtio impiorum, qui horrenda dei signa contenuerent et in diversum interpretari auderent. Nam et sacra Scriptura et gentlium instoriae indicavent Inlimis ictum infeliciosimum. Ita psal. 104: A voce tonitrui tui formidabunt x. [Wargeretta, get 10 Briti]

Consolatur Wellerum.

(29 %pvil.) Illo die D. W. in sua vocatione recipienda confirmabat, ne ipse sese cogitationibus usin maceraret. Ille countra suam valetudinem praetexebat, perpetuis fluxibus se onerari. Rt Luth.: Hoc facile credo, nam cogitationes faciunt fluxus. Nam quando anima no crupatur cogitationibus, tanc impeditur somanus, cibus et digestio. Nam quando anima no animat, 8 o mas es bas corpus entgetten. Ideo Augustinus optime dixit: Anima plus est, ubi amimat. Nam omnes affectus et passiones excessivae exhauriunt corpus; sine anima est mortuum, sicut equus sine rectore. Sed animus quietus curat corpus. Ergo resistendum est cogitationibus quantum poteris. Nam et mihi gravissima lucta est cum hisco cogitationibus quantum poteris. Nam et mihi gravissima lucta est cum hisco cogitationibus quantum poteris. Pag. 1. 18 13 1 2. 26 § 44, 7, 3 €. 128. [18]. Z. 30 § 22. 43 § 178, § 3 €. 22. 65 (4 4 €.) 3 €. 128. [174 † LX 150 €. XII. 106 €.]

*) R. p. 287-288 b: "De tentatione praedestinationis dixit, wie ein vnafifileschlich fewr ce were vbj inciperet homo disputare, et quo plus disputaret, eo plus desperaret, Bufer Hergot ift ber bifpütation fo feindt bas er bawiber gefeht bat Bapilsmum, Verhum, Sacramenia signa, barauff folten wir bestehen. 3ch bin getaufft, credo in Jesum Christum, was ligt mir baran ob ich verfeben fen ober nit, Er bat uns ein grundt gelegt baraliff wir fiffen follen Jefum Christum und blirch in gebu himel steigen, Ille est vnica via et porta ad patrem. So wir bes Tellfels namen erftlich oben am bach anbeben gwbawen contempto fundamento, barumb wir allch fallen, Wenn wir nur ben promissionibus gleiben thuntten bas fie got gereb hatte, et loquentem ipsum respiceremus, tunc verbum illud magnifaceremus. Sed cum videmus illud in ore bominis to ifts vns aleich als ein thir gebiedt bette. FB. III. 218 f.1 Imaginatio facit casum. Quare in tentatione vertenda est cogitatio et cogitandum de Christo et dicendum: Christus viult. Ego baptizatus sum, deus non est tristitiae neque mortis deus. Sed econtra Talis diabolus est deus. Verus deus est lactitiae, bas ift Chriftus, qui propitius est deus, er wil nicht würgen. Ein Chrift fol und miff ein frolich menich fein. Si non, fo ift er verfücht vom Teilfel. Ego aliquando valde tentabar in horto meo ad Lauendulam. Ibi canebam bimnum: Chriftum wir follen loben iden, alioquin Istic perilssem. Quare cum talem aliquam cogitationem sentis, dic: Das ift nit Christis, potest quidem nomen Christi ferre, sed est mendacium. Quia Christus dicit: pax vobis; item: non turbetur cor vestrum, confidite, ego vici mundum. Est divinitus

Rhinoceros.

(30 Npril.) Ultimo Aprilis fecit Lutherus mentionem Bhinocerotis, quod anima corpus laberte armatum et puguaret cum elephante et illius ventrem cornu dissecaret. Mirabilis rerum creatura, nhi deus contraris contraris contraris com elephante, aquam cum igni, spiritum cum carne. Ego cum Papa. Sunt contraris clementa et tamen conservanter, quanvis alter alterum devoret. Nam si aqua et ignis concurrunt, tune ant ignis exchiguitur, aut aqua exhanritur. Extremo autem die magna erit destructio, ubi omnia elementa liquescent in cinerem et redigitur totus mundus in originale chaos. Et tune novum coelum, nova terra, nosque immatabimur. Suthan ita manebit, quia milli habet elementale. Puedus maximas habuit revelationes, hace prodidit. — Sgl. ₹. 7 § 148, ₹. 1 ≅. 404 f. [Seareq Qu. aut. Ill. 29.]

Assiduitate omnia vilescunt.

(30 %pril.) Interrogatus, an gentium ecclesia, au Judaeorum majorem habuisset autoritatem secundum respectum, respondit, gentium ecclesiam nihil esse erga Judaeorum. Quid enim in toto novo testamento, excepto Christo,

mandatum, ut lactemur. Lactemini. Mer ich predice es ist et scribe etiam, sed nondum scio istam artem, quando sic tentamur. Hunc fructum inde habemus, quod erudiamur. Ben wir 3mer follen friben baben, fo folt one ber Tenfel beideiffen. Seit dens, turbari corda nostra. Ideo dicit et praecipit; non turbetur cor vestrum. Porro nou sumus pares fide sauctis Patribus. Quo autem sumus inferiores erga patres, hoc majorem victoriam pariet Christo. Nos enim sumus novissimi, infirmlssimi, stultissimi contra diabolum, benn er bet ein groß oorteil wiber one, quia sapientia, potentia, sanctitas, fides tanta quanta în Patribus fuit. Scilicet pnier Serr qot wil finem mecben in vltima stultitia. Balifus bat Miffen fagen: Ego vnus Apostolus sum omnibus insultibus Satanae. Vel hypocrisis vel vis regnat. Vis in seditiosis ut Müntzerus, hypocrisis in monachis et Papatu. Diabolus me saepe vexauit hac voce: Quis misit te docere contra monasteria? Item: Antea erat pulcherrima pax, banc tu turbasti, quo jubente? Hic quidam interrupit sermouem dicens: Tua paternitas non jussit, vel ejusmodi mouasteriis, vel turbare pacem. tantum hoc docnit: Frustra colunt me mandatis hominum (Matth. 15, 9.); deinde sponte et deo curante secuta sunt illa, de quibus dicit tna paternitas. Respondebat Lutherus: Ebe mir bas einfelt, fo bab ich fcon ein fcweif: barüber gelaffen. - Diabolus non habet meliorem rationem vincendi nos, quam cum abduclt nos a verbo ad spiritum. Ego igitur hoc tanquam miraculum observavi in Sacramentariis, quod non considerant verbum, sed tantum res additas verbo. Panem et vinum et aquam vident. Aber man fol bej bem verbo bleiben, ond ben Beift ben Lenten nit cinrelimen. Sacramentarii tautum panem et vinum et aquam vident, verbum non. Sic tantum vident scrpentem erectum, non verbum Nume: 21. Es gemanet mich bes Teufels wie eine Boglers, ber würget alles, was er febet, on was er ein Bogel bat, ber im gefelt, ben left er leben, bas er fing mas er mil." I. 1 § 31. 4 § 82, 7. 1 3. 34. 253. - "Eröpftin Laven belmaffere, ibr Berg bamit ju laben und gn ftarten." Rirchenpoftifit, Jubilate 1540, Bald XI. 1160. - B. I. 220. I. 24 § 59, R. 3 3. 43.

est simile tantum prioribus tribus capitibus Genes: de creatione. Magna profecto creationis majestas. Sicut canimus: Conditor alme syderum, Aeterna lux credentium x. Videte liberationem ex Aegypto, mare rubrum, nubem columnam, Manna. Sed illa omuia coram Judaeis vilescebaut. Videte, quaeso, baptismi autoritatem, quae iu principio excellentissima fuit, fint wir ber tauff nicht also gewonett, ut qui illius actum celeberrimum negligamus et minimo aliquo spectaculo, conen tounen frechen*) nachtauffen? Considerate, un aliquis psalterii **) lectiouem ita admiretur, ut Terentii aut Ciceronis stylum? Summa: Assiduitate omnia vilescuat. Ita quidam Papista initio Euangelii clamavit; En wie verwandelt fich bie welt. Man wil nun die Reben gevot prebigemt. Wer hats fermals ie gebertt? Respondit D. Jonas: Nostri rustici accusant pastores, and nimis rigide doceant decalogum. Ten fic fernen ire finder bund gefind boses bund burecht thun, contra omnia praecepta. S. Paulus aber ift citt man, der treibt alles in memoriam Christi. O utinam ille esset vere notus omnibus hominibus. Sed Papa in integro suo decretali ne unum locum de Jesu Christo tractat ad consolationem afflictae conscientiae. Item Romana ecclesia nee unum habuit Papam, qui unum Scripturae librum exposuisset, excepto Gregorio, qui scripsit Moralia super Job. 2th hergott, Scriptura sacra requirit diligentem scrutatorem. Papistae autem nihil curant, immo contemnunt. - B. I. 18 f. T. 20 § 5, F. 2 G. 330 f. [Bort Auguftins.]

Locus 1 Pet: 5. (B. 2.)

(30 Υγνίι). Deinde rogavit Jonam discessurum in Zerbist, ut ei locum Pet. 5 lucidium redderet: Presbyteri sponte debent vigilare, χιδιές αρκυπαρα, soundern voum Σντχεια germe, Nicht als mußten fie es thun. Quis hoc facit? Deinde, ne sit turpilocurus, animabus et conscientiis tantum quaerat prodesse. Hic ingenti dimine prosternit totum Papatam turpilucurus, gloriam et avaritiam spirantem, item omnes arrogantes et ventris animalia. Hla verba Petri non tantum sunt δοάσετακα, sed prophetica. Petrus in spiritu bene vidit successorum suorum impietatem, qui omnia coacte et lucri causa facturi essent. Summa: quicunque presbyter hoc habet testimonium in sua conscientia cum hoc loco Petri, Ter mag mel freitis frim, et cum gaudio exspectare Archipastorem Christum, et certo gioriari et dicere: Hic sto et praedico vocatus exteudente diviua vocatione. Econtra anditores ita credant: Hic sedeo et audio deum loquentem, non hominem. Miso funnte bic Niróe refit-facilien. Summa: S. Petrus streue exhortates et. 36 și fii m and Grutiț de fațilire.

^{*)} Beim Bicraufthan. Meine Cefc. der Familie Centbier. B. I. ≥. 21. 566.
** R. p. 275b; "Cum quaereretur, cur nollet legere psalterium, respondit, non sesse didacticum librum, seed exhortatorium et consolatorium, qui exerceret promissiones; in scholis autem opus esse libris didacticis." Sci. Z. 24 § 134, R. 3 ≥ 93.

weft, sicut 1 epistola concludit: Drus, qui vocavit vos, ipse perficiet, confirmabit consolidabitque in vobis, Amen. — B. III. 289 f. Z. 31 § 5, 7. 3 § 5, 7. 3 § 5, 31 § 5, 7. 30 § 5, 84 ben 10 September.

Odium Papistarum*).

(2 Mai, Tenurestag.) 2 Maji dixit de odio irreconciliabili Papistarum come rauengelium, quod a condito mundo flagrasset inexstinguibile. Nam Babylonii in ps. 138 non cessant, sed clamant Exinantie. Judaci non cessabant contra Christum et apostolos, nisi eradicati essent. Ita hodie Papistae contra Lutheranos eradicandos multa disputant potius, quam contra Turcam. Ergo oremas et vificilems.

Arrogantia immortalitatem quaerit.

(6 Wai.) 6 Maji dixit de hunana arrogantia, cum onnes homines sentinut se mortales et caducos. Attamen quilibet inmortalistem siture hic in terris. Olim reges structura pyramidum quaerebant fieri inmortales, sicut nunc magnis basilicis et aedificiis. Milites suan victoriam venantur et serihentes suis voluminibus edendis quaerebant ateternum nome. Sicut jam etiam illo seculo fieri videmus. Et interim gloria et aeternitas dei non respicitur. 36d port finb Giermb Feuttt.

De sumtione sacramenti quaestio.

(8 Mai) 8 Maji Advena quidam nobilis consilium petiti a Luthero, quamodo se gerere deberet in sumtione sacramenti, an etiam sub utraque specie hic posset sumere et deinde, cum ejus iter et negotiatio alio esset, una specie communicare posset. Rt Luth: 2os [of cin Qeber Qn [cinem quotifsen [refere MabTogar, quid Raciendum sit. Traut res ninfs µurefallem, [o wer es befort, et lies vorbin unter negan. Quilibet igitur suam conscientiam et unctionem consulat. Nam nemo sibi viviei et nemo sibi moritur (Plem. 14, 7.), sed contra vim non est consilium. — B. III. 28; R. p. 364 b f.

[&]quot;, Ex literis Johannis Fabri ad Emserson de data xvj aprilis (1524) ex Nurin-berga. Videris, si hie cases, tantam vitae levitatem, ut vis. a lacrynnis te contineres si coram esses. At contra nequicias illas, scias, pridie per status Imperil iterum decretam esse sententim. Nempe Christianissimas ille noster Imperiator ab Hyspasia scripsit, volutique edictum wormaciense per omnia servari. El licet liberne civitates aliquae gravaturi boc caesarce deitico: sed prasvadere non poteuru Videbis igitur in brevi nos Iterum victores. Ad festum autem Martial proximum Conventus crit doctiorum Germaniae, Spiraque celebrabitur. Et hie gramum excutemus; paleas vero igni inextinguibili comburemus. Gaude itaque et lactare. Nam appropinquat dies, qua canctorum vota tua scripta firmabust. Interim te pares ad perlium, que contar posis andentius irc., "Etip, Univerditátistificth. Pontificiorum Scripta Autilviberana VOI. 1 4 to. Seltz 28b. 28g. 29. 50. Medețiu II. 64 Nante II. 166.

Asinae Christi crura quinque.

(9 Dai.), 9 Maji Frider: Mecum multa dicebat de Italorum superbissimo fastu contra Germanos, recitans exemplum, quomodo quidam sacrificulus Romae in confessione auriculari Germanos aliquos persuasisset mellifluis verbis: Semper novi Germanicam nationem devotissimam ac religionis studiosissimam: Italos autem esse derisores; se habere summum thesaurum. occultum vero, beilthumb, wen ers beimlich ben fich behalten wolte, vnnb etwas Darnor gebenn, fo wolt ers Im beimlich lassen in magnam salutem Germaniae, sed hac conditione, ne cui homini in Italia revelaret, quia utriusque vita periculo exponeretur. Quod cum ille jurejurando promisisset, tradidit ei crus de asina Christi sericis involutum, Das ift bas Beilthumb, Da ber Ber Chriftus leibhafftig auff gefegenn vnub mit fennem benn biefes Efels benn beruret. Ille lactus arcanum thesaurum extulit in Germaniam. Cum attigisset limites Germaniae, paulatim incipit gloriari erga suos comites et tandem revelavit ostendens hunc thesaurum. Aderat alius. Deinde tertius, quartus, qui simile gloriaretur donum ea conditione illis oblatum, ut tacerent. Cum quintus audiret etiam crus habens, incepit blasphemare: Sat ben ber Efel 5 fus gebabt? Rt Luth.: Haec fuit gloriatio Italica, Germanos barbaros ita illudere. Sed dei gratia Germania sentit et videt malitiam et Man fan ben Italis nicht bas thun, ben generosis spiritibus, ben bas man fie veracht vand fur vappas bafte. sicut nobis fecerunt, vnnt thun wie Ihener Schulmeister that contra importunum monachum in concione omnia studia literarum rejicientem, qub er allen tnaben ein satein illa conversione: Monachus Ein teuffel, Diabolus ein Munch. - B. III. 250 f. T. 27 § 78, 7. 3 €. 213 f.

De Bulingero.

(10 Mai,) 10 Maji legit librum Bulingeri, qui cam saeviret contra anabaptistas vocalis verbi contenutores, et deinde contra illus, qui nimium tribuerent verbo et peccarent contra deum et ejus divinam potentiam, sicut Judaei 1 Samuelis 6 Arcam domini deum appellarent, et ipse Bulingerus, quasi medium servare studens, veram rationem doceret, quis verus usus esset verbi et sacramentorum, respondit Ludherus: für iţi ζη, πείξ felber nich, quid sentiat. Optime video illorum fallacias, quod, cun nointe rarsas videri, et nos et illi in duobus extremis stetimus; ipsi plane rejecerunt vocale verbum et sacramentorum efficaciam; nos vero valde urgebanus, illud. Ipsi nunc quaerunt medium, commendantes verbum et sacramenta, ut et nos relicta nostra extremitate illos conveniamus. Prius docebant, verbum vocale et ascramenta ses signa et tesseras charitatis. Xlico at ţi fig δuringijus umu Σεκταlamptatis şu meiti perţirigen, quibus cum Brentius resisteret, mitigabant susu sopiniones, se non rejeciesse verbum vocale et ain media, sed tambat

tum aliquos crassos abusus danmasse, et separabant verbum a spiritu, hominem praedicantem a deo operante, ministrum baptisantem a deo numdante, et sentiunt, spiritum dari et operare sine verbo; verbum tantum esse externam testam, quae spiritum prius in corde exsistentem inveniat; si illud verbum nou inveniat spiritum, sed hominem impium, tunc non est verbum dei. Et ita mentiuntur et definiunt verbum non secundum dicentem deum, sed secundum recipientem hominem, et tamen hoc volunt esse verbum dei, quod sit verbum fructificans, afferens pacem et vitam, sed quia in impiis non operatur, non sit verbum dei. Ita ipsi externum verbum tanquam objectum, tanquam imaginem aliquam declarantem docent, et tantum usum ejus materialem definiunt. Non volunt, illud esse instrumentum et efficientem causam Spiritus sancti et vehiculum Spiritus sancti et initium justificationis. In illo errore sunt submersi et se ipsos non intelligunt. Ah lieber herget folt fich boch einer zu tob gornen mider ben tenffel, qui verbo tam adversatur in Papistis et Schwermeris furibundus. Er ficht wol, bas vocale verbum et ministerium ecclesiae externum June schaben thut. Ideo varios errores jam contra illud spargit, 3ch boff aber, gott werbt furglich brenn fcblaen. Christianus autem certo dicere debet: verbum dei est ipsum verbum, si piis et impiis praedicetur, sicut et Ecclesia est inter peccatores, et illud verbum, sive fructificet sive non, est potentia dei ad salutem credenti, impios judicabit, Joan. 12 (B. 44 ff.). Alioqui impii haberent optimam excusationem coram deo, se non esse damnandos, quia nullum verbum haberent, propterea quia non recepissent. Et dicimus, quod hominis praedicatoris verbum, absolutio, sacramentum non est opus hominis, sed vox dei, mundatio et operatio dei, nos vero tantum sumus instrumentum et cooperarii dei, per quos deus agit et operatur. Nolumus illis concedere illam distinctionem metaphysicam: homo praedicat, spiritus operatur, minister baptisat, absolvit, deus autem mundat et remittit x. Nequaquam. Sed concludimus: deus praedicat, baptisat, absolvit. Non vos estis, qui loquimini x., qui vos audit, me audit; quodeunque solveritis super terram. (Matth. 18, 18, 20, Yuc. 10, 16.) Ita ego certus sum conscendens in suggestum praedicaturus et lecturus, quod non est meum verbum, sed lingua mea sit calamus scribae velociter scribentis (\$\Psi_1, 45, 2.). Deus enim loquitur in sanctis prophetis et viris dei. Ibi homo et deus non est metaphysice separandus, sed simpliciter dicam: hic homo propheta, apostolus, praedicator verus loquens est vox dei. Ibi auditores concludere debeut: jam non audio Petrum, Paulum x. vel aliquem homiuem, sed deum loqueutem, baptisantem, absolventem. Optime deus, quam consolationem potest a praedicatore recipere infirma conscientia, nisi credat, haec ipsa verba consolationem esse dei, verbum dei, sententiam dei. Ergo simpliciter concludimus: deus operatur per verbum aut nihil, quod est vehiculum et instrumentum iu corde. Nam ipsa verba asinac Bilcam sunt verba non asinae, sed dei. Et

illud verbum lahiis oris prolatum: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua (Matth. 9, 2.), haec ipsa vox penetrat in cor hominis et consolatur. Quod autem illud verbum diverse fructificat et operatur, hoc est dei judicium, Spiritus ubi vult spirat (30h. 3, 8). Non est nostrum, perscrutari; fan ich boch nicht fagen, warumb ich iest frolich bin, vund balbt nicht frolich fein tan. Barumb ein mal befsernn luft zum wortt hab Den zum annbernn mal, cum tamen semper illud verbum habeo. Ego non semper condelector verbo. Si ego semper affectus essem erga verbum dei, sicut aliquando, essem felicissimus. Aber es bat bem lieben Sanct Baul gefeilt, qui deplorat aliam legem in membris suis militantem (Röm, 7, 23.), soft barumb bas wortt falich fein, obs gleich nicht antreffe? Summa: illa determinatio verbi a condito mundo in summis periculis fuit. vnnb bat viel gestannben, quod homines certi essent, prophetam, apostolum loquentem esse vocem dei. Sed ipsi Schwermeri adhuc sunt Papistae, non intelligunt virtutem verbi dei. Ego miror, quod ipsi praedicent, legant et scribant. Uh lieber bergott Erhalt vnns ben beinem wortt. Lafe buns biefen ichat nicht genummen werben. fonder mit band annbemen bund behalten. Ipsi Papistae et Schwermeri nolunt errasse videri, gehn mit flidwerd pmb. Sicut ille fecit, qui male torquet locum 1 Sam. 6, quod Arcam domini ipsum deum appellarent. - B. I. 39 ff. 3. 1 & 128, 3. 1 &. 29 ff.

Gentes superant Judaeos malitia, Itali praesumtione.

(12 Mai.) 12 Maji vesperi Lutherus dixit de magnitudine passionis Christi, qui cum esset innocentisimus et jure dixisset: Princeps mendi non habet in me quicquam (206, 14, 30.), et tamen gravissime passus set et focdissime laceratus propter peccata nostra. Judaci quidem verbo, gentes facto
illum crucifigebant. Illa passio Christi est ingens prophetia de maltita gentium. Nam Christus hodie plus patitur in ecclesia gentium, quam in synagoga
Judacerum. Acerbior est blasphemia, contentus et tyramis, quam olim sub Judaeis. Nam cum in Italia articulus fidei et extremi judicii asseritur, respondet Papa: Quare ita credis? fac tibi bonum vultum. Hae et similes blasphemiae non tantum sunt unius Papae dictum, sed totius Italiae generalis
sermo, alioqui nullus hominum impune proferre auderet. — B. III. 39. 2, 7
8, 43, 7, 12, 544. §24, 6ven © 14.

Dona dei vilescunt assiduitate.

(12 Mai) Magnitudo et varietas donorum dei nos obruit et assiduitate omnia vilescunt, etiam maxima nihili aestimantur, minima aestimantur. Es gédidet unierm der get sieut parentibus, quorum liberi quotidianum victum nihili aestimant pro pretio, sed poma, pira, bellaria magnam habent aestimattonem. — B. III. 64, 72, 28, 50, 38 10, 74, 12, 114, 181.

Ecce duo gladii hic.

(12 Mai.) Deinde recitavit Papae insolentiam, qui suam autoritatem ex gladiis apostolorum confirmare ausus fuisset. Nam ita arguit: ubicunque sunt duo gladii, ibi est ecclesia; sed hic in Petro sunt duo gladii, ergo Petrus est ecclesia. Vel sic: Petrus habet duos gladios; Petrus est pontifex; ergo pontifex habet duos gladios. Non valet, et assumtum negandum est, quia syllogismus habet quatuor terminos. Potius sic arguendum est: ubicunque est chorus apostolorum et ecclesia, ibi sunt duo gladii; hic sunt duo gladii; ergo hic est ecclesia. Es ift bennoch ein wunderlich regiment unter ben apostelnn gewest, quod Christus permisit illis duos gladios (Euc. 22, 38.). Sed Christus fortissima solutione diluit: Sufficit, quasi dicat: Vos non intelligitis, quod loquor; ego dixi, quod singuli debent habere gladium et emere, sed spiritualem; sed vos intelligitis de duobus illis gladiis ferreis; sufficit, Die wurdens nicht ausmachen. Darnach foluiert ers viel sterder (Joh. 18, 11): Petre, converte gladium tuum in vaginam. Noluit, illum in practica ferre, sed rejicit illum. Es ift gleich, als wen ich zu mebnem lieben sonnlein Martinichenn unnb baulichen fprech: Mun weert euch mit ben hulbern fcmerben, giehet fie aus wiber ben Turdenn. -B. II. 268 f.

Exhortatio ad theologiam.

(12 Mai.) Illo die maxime erat sollicitus, cum singultu recitabat futuram ecclesiarum calamitatem, quae carebunt praedicatoribus et ministris, ben fie wollen fie gemalt haben et impiissime et ingratissime illos tractare. Ideo brevi experiemur calamitatem in ecclesiis. Noster H(ans) M(etfd) gloriabatur, er wolt ir Rebenn an ein stad befumen, eximios praedicatores. Er solt wol an 7 orter faumbt einen befummen. Es wirdt nicht allein an gelerten, fonder auch an gemennen gbruch habenn. Ach das vnnser ingent vleissiger studirte et se theologiae applicaret. Bir follen Jo feine Junger fein. Er wil vnns auch nicht gram fein. vnnb follen wir gutte von im reben. Er wil vuns erneren, etiam in impiissimo mundo. Jura quidem secundum Digest. est optima facultas, sed jam tantum practica secundum forum tractatur. Ideo est periculosissima vocatio et D. Bene: Pauli libere fatetur, si multos haberet filios, nulli studium Jurium permissurum. 3ch wils ie mennen fohnen auch verpiettenn. Nam jura vera sunt abolita, sicut theologia sub Papatu tantum erat nomen et species aliqua. Deus suum regnum conservabit contra omnes Sathanae impostores per synceros ministros. Nam euangelium periclitatur per sectarios et seditiosos rusticos et animalia ventris, sicut olim Romae imperium Romanum. - B. III. 20 f. T. 22 § 47. 66 §§ 28. 39. 46, F. 2 S. 388. 4 S. 515 f. 525, 528. (Burthardt &. 494, 208 ift ber Wetterhahn Metfc, be B. III. 499, IV. 139. 611. Album p. 154. Burthardt's Robibafe G. 30. - CR. XXV. 401. 475. 505.]

Euangelii successus in Anglia,

(12 Mai.) Illis diebus venit ex Anglia D. Joannis Thixtolli famulus Remigius, qui multa praeclara dicebat et egregia de regione et regno, quomodo summo desiderio sperarent euangelium; etiam ipsi Episcopi aliqui candide docerent contra abominationem Papae horrendam. Wittenberg: Lutheri et Philippi nomen esse excellentissimum, et magno honore affici illos, qui tantum Wittebergae fuissent et de illa aliquid assererent. Dixit de cultissima illius regionis terra et narravit monachorum in Candelbrugk insidias, qui imaginem crucifixi mutabili vultu, ore, labiis et nutu fecissent cum regestis et clavibus in tergo, multosque homines persuasos ad summum cultum, sed jam hisce hebdomadibus per visitationem regis esse revelatas illas insidias et per Episcopum in Lunden publice demonstratum. Et tandem ipsa imago per plateas undiquaque divecta et discerpta. Rt Lutherus: Das bildt folt man behalten haben in memoriam, sieut noster Elector habet imaginem beatae virginis gestantis puerum Christum in ulnis, qui etiam mobilis esset suis regestis, nam homines orantes noluisset respicere aversus ad matrem, ut ibi quacreret mediationem, et deinde extenso brachiolo adversus orantem se movisse. — B. III. 251 f. T. 27 8 79, 138, 7, 3 S. 214, 254.

Non temere respondendum.

(12 Wai,) M. Philippus*) examinavit deponendum in aedibus Auth: Lauterbach, qui erat ludimagister in Stargurd. At eum is inconsulto responderet, dixit: Noli tam improviso respondere et temere erumpere, quia plura nescinus quam scinus. Rt Lutherus: Jonas semed dixit, se omnia scire in Scripturis sacris, et subirnsechur mihi, quod non conniverem illi. Sed ego novi, multa me nescire. 3d βab 25 3ar geprebigt. wunb verjitę Σen locum nod nidet: Justus ex pide vicet. (Nôm. 1, 17. 6d. 3, 11. \$cbr. 10, 38. \$\text{Qubts}\$. P. B. III. 178.

^{**} N. p. 250b: "Daniel et Eusius excellentissimi duo prophetue fuerunt prae allia. Ego sum Esaina, Philippus Hieromias. 20-feit propte plat inter forgs gebake, reflette guöid. Sie erlam facit Philippus Melanth.* B. II. 220. III. 202. §§ 6jer. Sumpäirtens '96feit vom 15 Serusenter 1530 aus 8tagslerng an 2-negater, 782. 1730 2. 307. Sinchemphilite festo Phil. et Jac. Salds NI. 2949. Stackedre's Reheberger 2. 92 § 78. 1730 2. 147. CR XXV, 680. 725. —— S. p. 290b. "Jactuse. Justifia Ilace vocabula Justus et Justifia Dei eran mihi fulmen in conscientia, mox reddebar pardua amiltor. Justus, ergo puntit. Sed cum senen fin hote turri speculabar de ziati vocabulis: Justus ex fide vivit justifia dei, mox cogitaveram: si vivere debemus justi ex fide et justifia dei debet esse ad salatem omi credenti, mox ergiebatur mihi animus. Ergo justifia dei debet esse ad salatem omi credenti, mox affi 5 cm Zubern gegeten. Nr 82. J. 1. 6. Sgl. unten ben 12 Ergenmer, 11 Ecteber, 17 Decomber. Soldensen, Lastardarba Tapashet. J. 1588.

Catechismi examina pueris utilia et necessaria.

(12 Mai.) Deinde dixerunt, in Pomorania negligi examina in scholis et privatis domibus et in templo, Rt Luth. 28 doctrima in templo non aedificant adolescentiam. Sed domestica examina catechiani, definitiones et confessionis examina, illa plurimum valent. Molesta quiden sunt, at valde necessaria. Paristate illas molestias fugerunt, \$20cm nur unit tem 3 in regilter 3 jagcendra. Et ita neglectus est grex Christi et ecclesia. — B. II. 239 f. ₹. 11 § 2, β. 2 ≥ 6.7.

Ferdinandus pestis Germaniae.

(2) Maj, Ætenstag.) 21 Maji Antho: Hanold, vir egregits in militia, varia dicebat de Caroli Caesaris bellis et Ferdinando infortunatissimo, qui pestis et authrax Germaniae esset. Rt Lath.: Germania ift agt eine theretis føulbig. Omnes nationes audiunt Turcae apparatum, sed nemo illi resistere cogitat. Adversarii deliberant de occidendis Latheranis, antequam Turcae resistant.

Consilium Papae in congregando concilio.

(21 Wai.) Papae summum studium est ad opprimendam nostram doctrinam. Fugit cognitionem cause in generali concilio, urget concilium secundum suam autoritatem, ut ipse solus congreget, liget, dictet et concludat, cacteris omnibus tacentibus, sicut stylus et processus suns in conciliis est servandus*9. Mere 65 mil unne risterum. Nam nilud nune est seculum,

^{*) 8.} p. 365; "De Concilio, Magnas nostro seculo rumor est sparsus de congregado Concilio, quel Papistar Ferre non possust. Nam in Constantienti tres Papas rejecti et quartus confirmatus est ea lege, at esset sub Concilii autoritate. Hec devetum Romans Poutifies ferre non potest, sed in lile argumento frutire glorisate et quiescit: Ecclesia, Ecclesia, et illa non potest errare. Sicut Judaci sub titulo populi dei superibebant. Papistase soli volunt esse Ecclesia sia evrob dei et cours verbum dei, et nos non summ Ecclesia, cue clare textus dirit Matta. 18: Usi dio aut stese in nomme me conograppia ferrari, quod testimonium pro nobis est. Eccura fortissimum falmen contra Papistas Matth. 10: Qui res undelt, uce audit, quad diest: Ecclesia non pattur reformaticacen. sed in Concilis sibi autoritatem praceverat, in quo regum et decorrom. Alters est decisiva, tantum Papas et aliquenum Cardinaliam et simpliciter pro arbitrio concludua. 36 bits lega Sat six initar metr fe nabent Spelanen blium norretare pas est superiore pro estabirio concludua. 36 bits lega Sat six initar metr fe nabent Spelanen blium norretare pas est superiore de concludua. 56 bits lega Sat six initar metr fe nabent Spelanen blium norretare also su Stalisficar, See finth seava tempora un biture metr past superiore.

quam olim. Ideo Papa nullo modo concilium optat. Eligit loca inconvenientissima sub Venetis, quo nulla natio se conferet, et ita differendo concilium amittit Papa autoritatem, sicut jam de Duce Georgio dicitur, qui Thuringis suis Euangelium petentibus respondisse fertur: si Papa diutius distulerit, se permissurum aliquid. Summa: scdes Romana non potest neque debet judicari et admoneri, sed ipsa debet omnes judicarc, quia ipsa est mater et domina omnium ecclesiarum. Contra illam praesumtionem nullus propheta, apostolus, praedicator habet locum judicii contra eum, quia infiniti loci in decretis Papae tribuunt illam autoritatem et Gratianus, ille nebulo, ita concludit: Constantinus Caesar Papam appellavit deum. Quicunque est deus, non potest ab hominibus judicari; Papa est Deus; ergo x. Ita arguit a genere ad speciem ex psal. 82: Dixi, vos dii estis. Hoc Papa ad se rapit et se deum terrenum appellat et dominum totius terrae. Man fost aber ben syllogismum afso connertiren: Caesar et omnes magistratus sunt dii, ergo Papae non licet, illos pedibus conculcare. Ideo optime ille olim in disputatione fecit, qui negavit allegationem Papae, et cum alter probaret, eum esse deum terrenum, respondit: Juristarum fortassis, non theologorum. Papa se nunquam concilio subjiciet. Nam Joannes papa 23 Constantiensi concilio se subject hac spe, quod sua humilitate ct resignatione iterum restitueretur caeteris duobus rejectis. Aber fie waren grob Efel, fie namen bas Sutlein von Ihm vand fattens einem andern auff, omnibus tribus rejectis. Hoc male illum habebat. — B. III. 235 f. 232. T. 27 88 27, 57, und 54 8 27, 7, 3 S. 187 f. 204 f. 4 S. 340.

fhümen, ut carne mortificemur et non superbiamus, et ipse nobiscum erit usque ad consummationem seculi." (B. I. 284, T. 54 § 24, R. 4 S. 336.) - P. 366: "Ordo et processus Concilii Papae. Primo eliguntur 50 doctores sacrae paginae (ut ipsi dicunt) scil, hostes Euangelii, et 50 doctores Jurium, qui omnia decreta sccundum libitum decernant et deinde illa Cardinalibus electis offerunt, qui deinde praesidi, praeses vero Ambasiati commendat. Tandem praeconi pronuntianti commendant. Postremo Caesari exsecutio mandatur. Illum processum videtis in Epistolis Joannis Sus. Ego adhue vivens libenter viderem processum concilii Denn fie wurden fich redich beschmeigen, et offerunt nobis justissimas causas scribendi contra ipsos. Papistae noverunt cor, consilium et doctrinam nostram. Nos econtra illorum voluntatem novimus. Solus dens habet sna consilia arcana 2938 ber machen wil, in ipso conatu experiemur, bem wollen wirs benelben, in eum omnem euram projiciamus, nam illius causa agitur. Bir wollen effen, trinden, Schlaffen. Wenn wir und forchtfam ftelleten, fo folte bem bapft wol ber mit waren. Sinite illos consultare et suis proditionibus se vexare, Christus vivit, et antequam mortuus est ipse, fo bat ber verrater Bubas oor bin fterben milfen cum confusione, proprie confessionis et damnationis. Summa: Concilium liberum Papa ferre non potest. Si procederet, tunc totum ejus regnum periclitarctur, et hoc per suos defensores. Si vero non procedit, jo geht both bije lere bes Enangelii gleichwol für fich. Tempus est, cum confundi. Satis superbe et tyrannice diu regnavit."

Maledictio terrae Erfurd.

(21 Mai.) Erfraction olim erat fertilissima fringibus, sed nunc est mandelictioni subjecta. Es ift teitrer alta Zen an Bitterberg. Hoe ego ante annum vidi et consideravi, Zen fie hatten Ifein brett senno fifmart prott. Ris nemo curat politiam. Man famiet mur gelt. et ita benedictionem dei amittimus, fie haben feldem nein modos olto, Zes aman 1 kann und 3.5 agtent han, men fie nur Zen haften neinmodo betten, essent ditissimi; vino anten abundante fenten fie es nicht befreiten, gasten ben wein und bat holto. — B. III. 102 f. 203. Z. 4 § 14, Z. 1 Z. 208. Byl. Z. 76 § 16. Z § 10.4, Z. 4 § 9.4, 3.3 & 222 J. Z. 100 f. Z. 11. (Eingt Z. 243. Surtaner Z. 276. by 85. V. 51. Z. 27 § 94. Z. 3 & 222 J. Z. 200 f. Z. 70 f. Z. 200 f. Z. 70 g. 200 f. Z. 70

Arrius diu regnavit.

(21 Mai.) Papistae multum gloriantur contra nos ex hoe exemplo, Arriam etiam diu regnasse, ultra 4 annos, et tum deletum; ita et Lutheranos. Illis respondeo: Arrias quidem regnavit sua secta 300 annis fere, sed quia erat hacresis, cecidit. Adversarii anten nostri coguntur, nostra probare inviti, et res ipsa adest, et veritas illorumque mendacia prodeunt in lucen. — B. 1.142 2, 27 § 156, 2, 3 © 265.

Discrimen inter apostolum et episcopum.

(2) Wai) · Papistae gloriautur suam autoritatem in ecclesia ultra verbum hoe argumento: Apostoli mutarunt baptisumu, ergo episcopis lietu mutarus seramenta. Illis respondendum: Esto, apostoli aliquid mutarint, est tamen magnum discrimen inter apostolum et episcopum. Ille est persona immediate a deo ordinata et vocata cum donis Spiritus suncti, episcopus vero est persona ab hominibus electa ad praedicandum verbum et ordinandos ministros in loco ectto. Esto igitur apostoli haberumt autoriatem, illa non lieet episcopis. Sicut Helius occidit falsos prophetas, hoc non idem lieet cuilbet pastori. Ideo Puulas clare discernit: Delit alios apostolos, alios doctores, alios pastores (Epplel. 4, 11.). Inter apostolos mullus erat primatus.

^{*)} R. p. 236; "A Pracceptore mos Explordiae andivi, quando cum mulieribus loquendum sit, u panes et brevia loquature" (signess II. 17, če Ulinqeri Y. 1, § 27, §, 1 ©, 29. — p. 355b; "Erfordia. Non est levis res ciu Siginunt 3m cristine Explordiae Counal quidam occisus est. Cum interrogatus semel a scriba de 100 inventa, in quem suma expendieste, per indignationem respondit; noigh vole pui inter togici indi anguen suma expendieste, per indignationem respondit; noigh vole pui inter togici individuali sagis que suma testa de principal con participal con p

sed aequalitas. Sed apostolus est universalis persona, super episcopum. Definitio autum majoritatis Petri super episcopos est falsa, 'quia definitio latius patet, quam definitum; quia sic concluditur: Papa est summa autoritas ordinandi ministros, convocandi reliquos et transfervadi regna. Et effutiti epitren rivi im indi, quia quambient bona definitio debet esse signate, proprisperspicue posita, ne plus aut minus sit in definitione, quam in definito. — B. III. 29 [z. 19 § 7, R. 2 & 290.

Frandenfluch.

(26 Mai) 26 Maji movebant quaestionem, utrum Franco maledicere seast peccatum. Nam ipsi hanc consultationem haberent, nt optimos et amicissimos maledicendo exciperent: fid, baš Diß Tunš*) umb beule befthee, mein Serfelin, cum animus sit sine odio; utrum hoe sit peccatum. Respondit: Noster sermo dibelt esse est, non, et nomen domini non in reamus sumendum. Gis Iau seuft well fein, Das ir fluden reiner fey Den bey vans viel gutten mercenu.

Mentiri. Failere.

(26 Mai.) Mentrii et fallerc differunt, nam mendacium est falsitas cum studio noccadi. Fallacia vero est simplex, sicut Helias fecit, qui dixit, se non esse Heliam, femêt (36 wil cuó) µi m furra (2 Reg. 6, 19.). Quid de verbis Pauli sentiendum Act. 23 (28. 5): Nesciebum, hunc esse pontificem, quia scriptum est: principi populi tui non mediciaes. Est il § Maufac vi sédald, quasi dicat: Es tu summas pontifiex? Ego tantum nutum novi, Jesum Christum pontificem, deus percutiet te x. Non ibi peccavit, sed apostolico spirita illi contradixit: Vérève Yanus, (55 briter mit bit ans setin, et ita nație dicti toti sacerdotio, quasi dicat: vos nihil estis, quam ipsa hypocrisis. Alioqui Paulus optime novit, eum esse magistratum.— B. I. 420.

Optimum consilium.

(26 Mai.) Lutherns: Meum consilium est, non esse disputandum in rebus areanis, sed simpliciter in verbo dei permanendum, praecipue in catechismo. Nam ibi habetis exactissimam methodum totius religionis. Decalogum deus ipse delit. Christus ipsemet orationis dominicae formam praescripsit. Spiritus Sanctus symbolum exactissime composuit. Telfe 2rru 2ing flubt alete agliett, Zas fie uidu fepuer, trojtitder vande harper fenten geftelt

^{*} CR. XX. 597. XXV. 746. Webnitk's Enfirew II. 668 f. Elfd., Jahrth. 1855. XX. 171. Grimm, Whythologie, ed. 1 & 299. 517. 561. Social druos, truos, \$rd., \$cutc. 3cn. VI. 208. \$846 VIII. 1355. 3gn. 50h. Die komilder Virtuatir & 300. 332. **Mgricola, \$viriduscrice, 1548, no. 482. Winn's **Murgier 1857, VI. &p. 357—359.

ober gefast werbenn, sed illa contemnuntur, quia res est levis, quia pueri et infantes illa quotidie pronunciant. — B. II. 240. X. 11 § 3, 7, 2 ©. 67.

Petrus vicarius Christi.

(26 Mai.) Lutherus: Coclcus potestatem Papae negat ex donatione Constantini, sed eam ex Euangelio probare contendit hoc argumento: omnis vicarius habet plenariam potestatem sui principis; Petrus seu Papa est vicarius Christi; ergo habet eandem potestatem. Probat ex hoe loco: Data est miki omnis potestas in coclo et in terra (Matth. 28, 18.). Illi respondendum est: Petrus vicarius est in terris, non in coelis, quia Christus dicit (Matth. 16, 19): quodeunque ligaveris super terram. Non dieit: quodeunque ligaveris supra coelum. Dicit enim ad Petrum; sequere me, pasce oves meas; ego veni ministrare; regnum meum non est de hoc mundo, hoc est: humanis viribus partum. (3ch. 17, 19, 18, 36.) Ideo Papa est cin Rotter Jude*), qui tantum corporalia in Christo gloriatur, sicut dicunt: Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodolpho. Der Robolph bate auch friich gemagt, sieut Bonifacius octavus. Dialogus Julii optime perstringit paleam, i. e. figmentum donationis Constantini, nisi quod homines non audebant proferre. - B. III. 236 f. T. 27 & 25, 7. 3 S. 188 f. - ICR, XVI, 469 f. XXIV, 753, XXV, 121. 135. 278. 822.1

Ejectio vendentium.

(26 Mai) Christus ex templo ejecit vendentes et ementes (Matth. 21, 12), non politica, sed ecclesiastica potestate, quod jus et quilibet summus pontifex habuit till idicato. Etsi adhue templum Hierosolymitanum staret, tune summus pontifex esset, contra quem nemo hominum auderet hiscere, quis Hierusalem est locus divinitus electus et confirmatus. ∑ere ⊠éni țiţ fo groß, quod totus mundus illud templum adorare cogeretur, sed deus mirabili gratia hane Hierosolymam destruxit ad confundendos Judacos. Roma țiţ niţén Varygare. Petrus it behip in numen, bai niți ch nițeva be ți nurche. Şel niți ch que contra de fine petrus de contra petrus it behip in numen, bai niți ch nițeva de fine petrus in petrus il contra petrus petru

⁹⁾ b. i. cin Türk, weil biefe von Edyon fianmen folken (1 Mof., 25, 90). CR XXIV.
844 XXV. 80 50-4 Jones, Smaskegung be 7 Genjirfe Avonicis Stirten 1.599. 4 Best
3 l. 30b. Breug, Zürden Bödlein. Büttenb. 1537. 4: "Methodisch nennet die Türden
Rotte Jürken." 32 - 1728 & 1161. 1730 & 1247 I. 1734 & 779—782. Gurtoftülten
8-11. V. 2. 527—535. IX. 2. 5.55. — Per Keyenmerer CR. XVI. 48

Tas alles hat er vuns gemacht sine nostro consilio et cogitatione So mufsen vir 3 μ u and 2 $\hat{\tau}$ e cht geben de futura vita et nova creatione vund in altein faijen den creatorem bleiben.*) — B. I. 114. $\hat{\tau}$, 3 $\hat{\tau}$ 10. 49 $\hat{\tau}$ 8, $\hat{\tau}$, 1 $\hat{\tau}$. 177. 4 $\hat{\tau}$ 2. 280. Sgl. ben 7 Manjit.

^{*)} Diefer Cat ift in ber Sandidrift unmittelbar an Die Worte "Etsl adhue templum Hierosolymitanum" angeschrieben, beren Fortsetung erft Bl. V 6b folgt, mabrent bier Bl. 8 4 fich fogleich ber 1 August mit Aquae liquor nobilissimus auschließt. R. p. 106 entet ebenfo, giebt aber nur bie Worte: "Das alles", Die burchftrichen fint, obne fpater bie Ergangungen 311 bringen, und fabrt auch mit Aquae x. fort. - & p. 377-379: "Creaturarum Consideratio. Creaturae dei sunt imperscrutabiles et tamen piis sunt vere Sacramenta dei. Sol indies oritur, pluvia irrigat, serviens gratis et ingratis. Bie beun Chriftus bas fein Simplificirt Math. 6. Ita ex arbore omnes fructus crescunt, ibl quasi caro ex ligno oritur. Nam quid aliud sunt arbores, nisi lignum? Benn bw fie feubeft ober brieteft, fo ifto both Soft, attamen caro; suavissimi fructus carnem olentes ex eo proveninut. Ita iu Italia vidi arbores olivas foecundissimas in durissimis petris fundatas. Da Iernet ich ben Bfaim (78, 15) verfieben; Et de petra melle suturavit eos. Ita deus hanc Saxonicam terram, quae simpliciter est Saxum coutusum, beuedicit secundum Euangelium (Ratth. 4, 3): Dic, ut lapides isti fiant panes. Sed illa miracula ex assiduitate quotidiana vilescuut, ut Augustinus dicit. Illa terrena opera creationis nou possumus perspicere, quomodo astra et superiora aguoscimus. Quis unquam iu creatione deo hoc consilium dedisset, quod tautum lumen solis tam celerrimo cursu gravare debuissct, qui siugulis horis suo perpetuo cursu multa centeua millia milliaria conficit in magne diametro circuli zoliaci? Considerate amplitudinem terrae, quantum interstitium sit in terra ab India usque ad Hispaniam, quae tamen est centrum sphaerae et cursus solis, qui ineffabili velocitate sno raptu et impigro cursu extremos circulos peragrat, sicut videmus in rota currus, enjus axis lente volvitur extremis celerrime motis. Quis potest magnitudinem solis considerare, qui longe major est terra? Si corpus illius primo mane conspexeris, fo fibete wie ein braübüttiche, fie than aber in ainer ftlinde nit gehen spannen boch steigen, et tamen in duodecim horis ab oriente usque in occidentem velocissime currit, et. si 200 continui soles adhaererent soic ann aim pater noster in circulo zodiaci, jo reioteu jie ab oriente usque ad occasum, ideo ineffabilis magnitudo solis est. Item, quis hoc consilium dedisset deo in conjunctioue masculi et femellne? Da gibet er bem man ein weib, bie bat zwen gigen auff ber bruft und ein lochfen awifden ben bainen, ibi mus guttula seminis viri est origo corporis humani tam proceri, ex illa fit caro, sauguis, ossa, cutis, criues z. Sicut Job. cap. 10 dicit: Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coaqulasti? Alfo machts aot in all feinen Berden febr nerrifch. Benn ich pur bet follen raten, fo bette humana generatio bej bem erben thios follen bleiben und für die fonne ein groffe Lampe mitten auff die erben gefeht, das es alzeit tog wer gewefen. Talia visibilia et corporalia indies conspicimus et non possumus illa intelligere et cogimur dicere; Credo in deum patrem x. Noch wollen wir narren got maiftera in regenerationis et salvationis articulo et multum disputare de baptismo infantum, de sacramentorum arcanis virtutibus. Co wir armen norren nit wiffen, wannen ber groffe Jander fürt im band ber thumpt. Es beift alfo, quando deus unum verbum loquitur, tunc totus mundus tremiscere debet, credere et obedire. Valeant impiissimi Papistae, qui ecclesiae suac autoritatem fictam verbo dei praeferre audeut. Nam hoc papisticum argumentum est, summa et intolerabilis blasphemia, bamit fic got ins ange-

Regis Angliae casus matrimonialis,

(29 Mai.) 29 Maji dicebat Lutherns de casa matrimonii regis Angliae, qui cum fratriam snam et materteram Caesaris in uxorem duxisset, a Papa illi mon est. permissum; sed cum ipse judicii sententiam a Papa peteret, paratus illam retinere ant relinquere, dies judicii indicatus est illi in Anglia. Quo cum Campejiae Cardinalis venisset et utamque partem andisset, cham abiit causa incomposita. Iratus rex a multis universitatibus quaesivit sententiam, quae separationem decrevernut. Nam erat mala causa. — B. II. 370. £. 43 8 8 11 mb 45 8 46, 7.4 € 8.0 210.

Thomas Morus Tyrannus.

(29 Mai) Interrogatus Lutherus, an Thomas Morus propter caungelium a rege interfectus fuisset, nequaquam, inquit, ent enim summus tyrannus contra euangelium multumque sanguinis fudit in confessoribus piis, quos mirabilibus instrumentis tanquam carnifex vexabat, primum sub arbore viridi illos verbis examinas, deinde quaestionibus tormentorum in carecribus cruciaus, tandem, cum secundus esset a rege, etiam ipsi regi insultaret contra totius regni decretum, luit et ipse poenas. — B. 1. 270. ₹. 45 § 47 umb 73 § 12a, ℜ. 4 €. 211, 603.

Genesis praelectio.

(29 Mai.) Praelectionis in Genesin recordabatur quidam, necessarium et utile esse, ut ederetur. R. Laula. Est tumulturaria et imperfecta lectio, qua aliis do ansam cogituadi; ideo non esset consultum, at in publicum prodicate. Ge ift 31 [deach. Nam unum opus totum hominem requirit. Ego antem occupatus, plurībus intentus non possons satisfacere. Tun viet tjum unum vetitum [deitt jid mit 34]numem. Non est continuus sensus occupatus varias negotis, et Cierro conqueritur, quod corruptam ideam non facile potuerit restituere. Ge ift miseria in hac vita. Qui vivunt in otio et divittis, nolunt facere; alii paupertate et variis negotisis impediutur. — B. III. 192.

pidst piere. Magna est profecto del tolerantia IIIa ferentia. Ster es ili algici nife ergangan. Nam III de una Entde il no populo dei erat magna nestimationis, sed deus, queme
Hierzenias praedicavit, IIIa plane nihil erat. Stip nil hebite univen herr got, at suam potentiam et misericordiam apud pancos counerret. Ur miß vil ftdnige födsdere, che inc in
uenig felite für im (ternet fürderer, noh miß vil fdnir volb bilen felig maden, che im uenig filmter (ernen gleidere. Ideo non franzer laborant prophetae et apostoli), hol noir
ale big harve frenen gleiden. Ideo non franzer laborant prophetae et apostoli, hol noir
ale big harve frenen gleiden. Man mettra hov verhum sumus perilli. Zo nit von
int indica in bijen incarnatum et inverbatum deum, tunc mox a Satana dévoramm;
— 7. 2 § 10.4 7 § 16, § 1. 2 £ 1.4 4. 2. 607. B. B. III. 10.2. — B. III. 7.4. 2. § 25.
§ 1. Z. 186. Enarr, in Genes cap. 2, 21. tom. 1. fol. 36, Watdo I. 227. by 28, IV. 400.
— B. IIII. 7. 2. 3 § 29, § 1. 2 188.

Religio, politia, occonomia,

(29 Mat.) Scriptura clarissime et brevissime proponit rectam vivendi rationem; religionem: Crede in deum et diligas proximum tuum ut te ipsum x., politiam: Obedite magistratibus; oeconomiam: diligite uxores vestras, cducate liberos vestros. Sed illa a Papa ut communia et secularia contemuntura unifer Ørgrapt front met reid; fri, neur er uelte; si plagas, morbos et calamitates ad se reciperet et pecunia redimi permitteret. Eksa nurte er fur gelt lefem. In regno Papae ițis benucă fişir alea griqu gewefen, quod singuli morbi habucrunt sua idola et interpellatores. Ideo Cardinalis Cojetamas Augustae cum singultu dixit: Noi illam monarchiam optime constitutam ita discorpere. — Z. 1 § 46, 7, 1 . 5, 50. — B. III. 258.

Comoediae.

(29 Nat.) Comeediae mihi optime placent apud Romanos, quorum principalis status fuit, ut juventutem ad conjugia incitarent. Nam politiae non possunt stare sine conjugio. Ideo homines illi ingeniosi optime juventa-tem comoediis tanquam picturis ad conjugia sollicitabant. Scortationes enim et cedibatus sunt pestes rejubilicae. — ₹. 82 § 2, ₹. 4 ≅. 593.

Fietus de Turca rumor.

(3 Şuni, 20mia) 3 Junii horrenda nova de apparatu Turcico advenerunt, qui triplici exercitu copiosissimo undequaque appeteret regem Persarum, Venetos et Austros. Ferdinandus interim spatiaretur Tresbren te per Lusatiam mendicaturus. Fatale profecto malum Germaniac, canis in praescpio. Quanusis deinde dicebatur, fuisse figmentum Papistarum, qui sub hoc praetextu exercitus congregarent, nt deinde Lutheranos possent exstirpare; sed milites, postquam hoc rescivissent, descruisse sun stipendia, ipsi Nuruberganess indicabant.

Defensores Papae devoratores.

(13 Quni, Arcitag na\u00e9 \u00e4

Adventus Christi.

(14 3nni.) Prophetae adventus Christi conjunxerunt. Sicut nos scimus, futurum extremum diem, et tamen nescimus, quid futurum sit post extremum diem, nisi generaliter, seil, gaudium, pacem cordis acteraam, ita prophetae seium Adventuin Christi, et tamen nesciverunt, quid futurum post adventum Messiae, nisi generaliter. Hem prophetae existimaverunt, statim post adventum Messiae extremum diem futurum. Primo, quia vocaverunt dies Messiae dies novissimos. Secundo, quia conjunxerunt signa primi et secundi adventus, quasi codem tempore futura essent. 3. unde etiam apad Paulum in Corrinth: quaestics: An protinus sit futurus dies judicii viventibus adhuc Corinth. 4, Quarto: idem et ipse Christus fecit, qui eadem signa simul recenset. — (R. p. 122) 2, 7, 8 44, 7, 1 25, 344.

De D. Jacobo.

(20 3uni.) 20 Junii advenit Wittenbergam Principis Friburgensis Ducis Heimrici uxor, cum qua Lutherus bis collocutus de Ductoris Jacob fasta et insolentia, eamque adhortatus est, ut ecclesiae seandala respicere deberet x. Aderat et hie Senutus Fribergensis, alium vocaturi, indicantes Jacobi impictatue et discessum; mun inşe publice docuissel icentifan curnalem: Fac quicquid vis, modo credas, salvuberia. Rt Luth.: Mala est distinctio, sed fiat inversio: Mi homo, crede in deum, et postquam regeueratus novus homo, tume fac quaccunque in namus venerint. 2ft 9arram wiffen uide, quid sit fides, putant, esse opinionem frigidam, sicut Sophistae de fide infusa aut informi docuerunt: illam esse domus Spiritus Saucti etiam in infantibus, quae staret in peccato mortali; formatam vero fidem in charitate non peccare. Ita docuerunt, cum impossibile sit peccare et esse natum ex deo, quia pugnant inter sese. 8th lifetr \$pragt, multa sequentur scandala, quia deum non timms neque ornama, sed rem viribus ingenii nostri praesuminus.— B. II. 63. 2. 37 § 43, 7, 3 — 30. (1964 eta van se 83 selfe et silomninga, Album p. 128. 128)

Lemnius.

(20 Quni.) Cum Simonis Lemnii malitiam et laudes ad episcopum Mag: ferre nolineste Luthense, dixit; 36 nevet mit retu riskefig ju Lauff Imm. men. 3d bab mid bisber für im behutt, quamvis ipse est summus et potentissimus Princeps sen Primas, qui facile me mendienu Wittenbergensem contemnendo vincere potest. Er gebendt nie 3 ener t plarfert; quenu cum capellanus emendare voluisset, respondit: Es beijes culix ober calicem, cochaeus ober coclearem, nuch bin id plarfer cumb 2m Euplann.

Tentatus.

(20 Зині.) Tentato cuidam dedit hoc consilium, ne ipse solns esset neque a seipso penderet, sed aliorum consiliis et consolationibus uteretur per verbum dei, quia nullus tentatus esset sui compos. — В. II. 314.

Prima Principia.

(20 3 uni.) Argumenta violenta, bic man memte principia, axiomata, maximas. bic bringen ferburch in omnibus causis, quia continent in se omnes locosi honestum, bouum, utile, necessarium. Qualis est locus et argumentum conjugii contra coelibatum, ubi omnes homines rationis compotes coguntur dicere: Hoe est verum. — 29d. B. II. 230 um tunte ne 18 26-permeter.

De Helvetiis.

(25 Yuni.) 25 Junii venerunt Luthero literae a 7 civitatibus Helvetiorum respondentes de concordia, sed cum illi adhuc claudicarent, dixit perlectis literis: 26, Es find fromme leut, qui persuasi sunt. Ideo illis ad tempus connivendum est, donec possunt lucrifieri. Postero die nuncius instabat responsum petens. Dixit, se libenter scripturum, bona sperare ab illis, ut illas opiniones rationales deponerent de descensu et ascensu Christi a dextra in panem, de quo nunquam docuimus, sed simpliciter corpus et sanguinem Christi sine ascensu et descensu credidimus; alioqui nullum articulum fidei de Trinitate et incarnatione filii mediae personae credere possumus, si rationis sapientiam vellemus consulere. Ach sieber gott, illa scandala multos remorantur. Quid putas, quaeso, Judaeos in optimo regno ac sacerdotio constitutos offenderit, cum viderent, justitiam gratuitam omnibus sine merito offerri et gentes illis aequari? Quid putas Romanam monarchiam potentissimam et prudentissimam, in suis cultibus haerentem, cogitasse, quod a stulto Judacorum populo portentosis et superstitiosis fabulis, (sic fidem de Christo cavillabantur,) regi deberent? Talia scandala semper euangelii persecutionem movebant, sicut et hoc seculo videmus, quantae cavillationes contra doctrinam fidei et ecclesiam spargantur, quasi simus haeretici, seditiosi. Noch gehts fur fic.

Sectae futurae sunt.

(27 Qunti.) 27 Junii D. Lutherus et M. Philippus simul coenabant in sua domo, in depositione. Multa dicebant gementes de futuro seculo, quod multos habiturum sit magistros. Erit maxima confusio. Nullus alterius doctrina neque autoritate se regi permittet. Es nitre un tèver fein Rabi fein meditum, sicut est Ogicander et Agricola. Et hine maxima orientur soundala et dissipationes. Ideo optimum fuisset, ut aliquo concilio Principes praevenissent, nisi Papistae fugitivi ita lucem timerent. Tunc Mgr Philippus tristis respondit: Ter buph reito intumer mer vau practi, ad concilium generale, tantum vi et dolo contra nos agit. Ideo Nicolaus de Schonberg, episcopus Capuanus, summo consilio Papan adhortatus dicitur, ut ipse ecclesiae rem synceriter tractaret et Germanis aliquo concederet, neque sua autoritate

contra Germanos fulminaret, qui tales essent homines, qui in negotio justo et honesto non cederent, neque vi, neque dolo superari possent. Sed Papa hoc piissimun ejus consilium contemsit. O utinam nostri Principes et Status concilium et concordiam aliquam doctrinae et ceremoniarum constituerent, ne quilibet sua temeritate erumperet ad multorum scandala. Die fichs bereitt aufeit. Miserrima est profecto species Ecclesiae, quae sub tanta infirmitate et scandalis occulta jacet. - B. III. 90 f. T. 54 § 1a, 7. 4 3. 317 f. - Iuber ben Karbinal Nicoland v. Edduberg, + 1537, ef. be SB. VI. 210. CR. III. 506. XII. 42. Script. p. p. II. Bf. L. 7. VII. p. 164. 167. Manlii locc. comm. III. 146. Hogstratus ovans ed. Münch E. 336. Banger's Annal. VII. p. 174. 177. Fabricii Annal, urbis Misuae 81. Gnicciardini l. XV. p. 449. Jovii Piscara p. 379. R. M. Mengel, Renere Beschichte ber Dentschen, Bredfan 1828, H. 82. Bering, Befchichte bes fachs. Sochlandes I. 212 ff. 401. Barthold's George von Frundsberg G. 244. 275. 320. 325. 473; beffen Raspar von Echonberg in v. Maumer's bifter. Tafchenbuche 1849. 3. 171. P. M. Frauftatt, Geschichte Des Geschlechtes Von Schönberg Meissuischen Stammes. Leipzig (1867 ff.). Jutelligengblatt ber Leipg, Litgig, Rovember 1824. Dein Diftib C. 36. 41. Dresbuer Sauptftaatsardie, Locat 8106 Sanbidreiben, ein fateinifder Brief von ibm mit bentider Nachschrift an Herzog Georg, Romae ex palacio apostolico Prima Martij 1524, morin er fagt: ",quod nero scribit (Excellentia Vestra) de negocio Lutheriano, quid aliud respondeam, nisi existimare me, non minoris interesse nestri quam nostri, ut id aliquando componatur." - B. Doller, Andreas Dfiander. Leben und ausgemabite Schriften. Eiberfelb, 1870.]

Vita aeterna.

(27 Şuni.) Deinde dicebant de vita acterna et illius gaudio, qualis tum futurs sit. Žig spērmi in ofit nads, sod no possum assequi illius objectum, we mit wir bed bie 3cith recrèen gapringen, quia ibi nulla mutatio, nibil laboris, cibi, potus et negotiorum. Žig batt aber, wir werben objecta ganug in deo batem. Ibco Philippus optime dicit (Zigb. 14, 8): Dominic, estemie nobis patrem, et sufficit nobis. Tas wirit vanfer objectum fein dulcissinuum.— B. I. 112. *L. 98 *S. n. Ä. 4 & 288.

Papistarum fallaciae.

(28 Quni.) 28 Junii multa dicelat Lutherus de Papistarum fallaciis, qui Cacarizi adventum speradant et ubique ex monasteriis et episopathus pecuniam congregalant, milites convocabant sub nomine Turrae. Stellen vuns auff alten feitten beimida beverfallen. Sient Episcopus Mug: dixit tës ift node und ein teins, et noluit a Maguntin discedere et propior cosa Cacari. Ster bie practica ift aére afslien. Deus cavit cum suis angelis. 2 psal. Pii orant. Consilia sapientum confundutur. — 2, 27 8 40, 7, 8 2, 200.

Rex diligens mendacium.

(28 Şuui.) Impossibile est, nbi impii sunt reges, quod ibi pii sint consiliarii. Nam consequentia est necessaria. Ubi Episcopus May: est mendax,

oportet D. Turd esse malum. Sient Salomon dieit Proverb. 29 (28, 12):

Rex diligens mendacism omnes ministros habet impios. — B. I. 302. T. 44

§ 9, R. 4 \otimes. 163. [über Türt ugl. br 28, VI. 70. CR. VI. 554. 581. XVII. 999.

XX. 596. XXIV. 505. XXV. 22. 548. Suntpart 3. 211.]

Euangellum de Lazaro et divite.

(30 Anni.) Ultima Junii Dominica 2 post Trinitatis, qua enangelium erat de divite coulone, interrogatus Lutherus, an hoc cuangelium (Euc. 16, 19 ff.) esset historia, an parabola? respondit: In principio esse historiam, quia recitaret personas, circumstantias et quinque fratres; deinde colloquia et sententiam ab Abraam latam esse allegoriam, indicans, wie es um Tunaften tag geheim wurde. Es ift ein abeuthenrlich enangelium et tamen multos habet insignes locos consolationis dignos observatu. Primo indicat, locos esse incertos, ubi reserventur animae, et illa abstrusa et abscondita non debemus scire. 2 locus, quod Lazarus non describitur sepultus, sed translatus fertur in sinum Abrahae. Er vergijset Lazari leib gar. Sed describit angelorum enstodiam portantium eum in sinum Abrahae. Das ift ein troftlicher fpruch, Sinus Abrahae est insa Das mehr an ber feel ben am leib gelegen. promissio et certa salus, reservaculum et exspectatio Christi; non est coelum sed exspectatio coeli. Mirabilis res, quod coelum non fuerit revelatum ante Christi adventum. Sinus Abrahae fuit usque ad Christum; deinde paradisus; sicht latro non in sinum Abrahae, sed iu paradisum; deinde resurrectione Christi cessat paradisus et revelatur coelum, ubi mortni apertis sepulchris ascendunt in coelum. Quid antem sit paradisus, nescio. Es fan wel requies in ipso corpore frig, sicut fit in hominibus, qui exstasi correpti nihil sentiunt. De ift die seele nicht Sinnen, esto non sentiatur in corpore; attamen redeuntes mirantur et dicant: we bin ich geweit? Ego nihil sensi. Ita illa collocutio et disputatio bene potuit fieri inter Epnlonem et Abraam in spiritu et agone. Sed tamen hoe non publice praedicandum. Natu homines redderentur dubii. Ideo hace allegorica praetermittenda et historia urgenda. Talibus allegoriis Christus saepe utitur. Matth. 8 (B. 11): Multi ab oriente accumbent cum Abraham. Item Joann. 14 (B. 2): In domo patris mei multae mausiones sunt. Das find eittel allegorica. Ach lieber gott, beine wortt find nicht fo faldt bund ichiecht, wie menichen wert, sed sunt supra omnes cogitationes humanas et sapientiam rationis. Sient D. Friderichus dei verbum admiratus est, quod in simplicitate majestatem haberet maximam. Ideo illud verbum revelatum observare debemus. Abscondita fetten wir nicht wißen, fennbern glauben. Nonne foctus in ntero vivit et deinde natus vivit, biennio edit, bibit, sugit, sentit, clamat zc.? et tamen ille puer nescit, se vivere, Den Es fan nichts gebenden, wie es lebt. Quid igitur multa volumns speculari de animabus post mortem? Aristoteles et Plato umita disputarunt de anima. Plato dieit, animam esse

ideam, i. e. perfectam formulam corporis. Aristoteles vero, animam et corpus unam esse substantiam, disputat et animam in corpore oriri ex traduce hac ratione, sicut naturaliter ex semine et grano oritur radix, deinde lacteus surculus, bas weber holy not baft ift, deinde mollis plantula, deinde magis ac magis coalescens fit cartilago durior et tandem arbor et lignum durum. Ita ex corpore et foetu adhuc massa lactea fieri et crescere animam. Ideo Augustinus Aristotelem aliquo modo secutus sentit, animam ex carne oriri et propagari, sed divinitus conditam. Nam si deus ex arbore florem creat. cur non ex corpore animam? Origenes autem dicit, animam non propagari neque condi, sed infundi. Sed Augustini sententia videtur melior. Nam experientia videmus, animas sequi corpora. Nam ubi corpus est distortum, ibi etiam est distorta anima. Ab lieber gott, was ftolbenn wir armen meniden. cum nescimus, quid sit anima nostra, neque corpus nostrum. Scriptura sacra pugnat contra Aristotelem, qui negat animam immortalem, sed dicit, animam et corpus eandem esse substantiam. Christus clare dicit: Nolite timere eos, qui occidere possunt corpus, animam vero occidere non possunt, (Euc. 12, 4.) Nam anima est alia substantia a corpore, vant ift benued cine große conjunctio, Die an ennander heugen, quia anima maxime diligit corpus. Es scheidt fid phoethu ponn ephander. Cicero fuit optimus philosophus, qui sensit, animam esse immortalem, sicut optime philosophiam naturalem, moralem et rationalem descripsit. Es ift ein teuer man gewest, qui multa legit et indicavit et deinde etiam dicere potuit. Sat scin Ding mit ernst geschrieben, non ita lusit et graecissavit ut Aristoteles et Plato. 3th hoff, got wirdt Ciccronem et tales homines auch remissione peccatorum beiffen bund fol er on anade fein, fo wird er boch 3a etliche ftuffen hober fein, quam nostri Cardinales et Episcopus Maguntinus. - B. II. 270 ff. (299, I. 104.) III. 326 ff. 2, 1 & 29, 3, 1 S. 33. Suthers Rufdrift feiner Operationes in Psalmos vom 27 Märs 1519, Seckend, I. 316. [über Anima ex traduce Euthers 76 Epcfes contra articulos Lovaniensium theologistarum v. 3. 1545, Seckend. III. 589 f. Banilini., Beit-fürhender Erbauliden Luft Erfter Theil. 3. 319. 28ald XI. 2614 ff. UN. 1713 3. 884. 1714 3. 673 ff. 1718 ©. 1181. 1723 ©. 725. 1733 ©. 859 f. 1734 ©. 1031. CR. XX. 552. XXV. 582. Schopenhauer, Bille in ber Ratur, ed. 3 G. 18 ff.]

Bon Bischoff Albrecht.

(30 Juni.) Deinde fiebat mentio Episcopi Mag:, hominis astutissimi et callidissimi Episcuri, qui fretus sua maltiu omnes falleret, et tamen esse impudentissimum, ein erwegner befer mensch. Cas ich in einen verfegnen Man, gefehoften habe, ift feicht gubernefennt, 3ch wil im auch gu recht lieft letzeum, nor er weilt. Ego jam seribam contra eum, eitam omnibus meis invitis, non humano affectu, sed autoritate sucrae Seripturae, numb mit ben Juriffen trech bittenu. 3ch habs im verfein in feine Zamutte geferfeter. Jam eum indicado Ecclesiae,

ne particeps fiam illius maltitae. Nam satis tyramnice cum δφαιţεn egit, 2½ elden er vunb gelös wilten pår lajsen þengær. Nam illo ipso die, quo suspensus est, Episcopus fuit Halberstadii et subridens dixit: 236 bat, es werten idde alte bent an δα11 laden. Deinde iterum dixisse fertur: 2½ ri ti in joun gleich vic δδα1 ti anglat heagt xt. Nonne sunt verba et gestus tyramni? Ideo manifestanda est illius legenda. — B. III. 301, 192, 298.

Morbus comitialis.

(30 Juni.) Hic mordus in liberis plerumque est parentum culpa, qui in coitu nou observant tempus et valetudinem. Demi vatter vund Mutter sollieum bevde frisch vund gesund sein. — B. I. 94.

Euangelium in Italia praedicatum.

De Episcopo Maguntino.

(1 Şuti.) Hisce diebus Lutherus satis sollicitus de Episcopi magna malitia suspirans dixit. licter þerr Şefu Ghrifte, frifte mir mein tetemt, rennb færd mid. Zus ide bem þriften eine þatæn íderer. Pert eð ift nidst ein flidester, sed est omnium vaferrimus subsannator. Omnes alii Principes ejus respectu et judicio sant simplices rustic. Zus ift ein redder, qui andet glorfari, fös feren im sidst teil anfidetg jurid gamagur; quasi ipse cum Sathana commercium haberet. Ipse in causa Şans Zdantgen it as ibi captivavit Juristas, quod nultus causam contra illum suscipere veikt. Illi pavidissimi homines timent suas professiones conflicti, homut imitari Papiniumi exemplum. Trumé mus es bem Şundere gloic het glegat prevenu. ben er fan fær ue trefteren. Dum ego acertimas scriberem literas, omnia potuit simulare, praeter hoc argumentum, quod ei objeci, Zas er ber Xurnen tegen Etja Ştren pfenniq entoşeun betwa bey 80000 ft. inne gelstienn. vante bis 300 ft. Ştrifae Şins auff gaabt, niệt auff troft vermifilgt. Hoc male eum habut, fuisse publicatum. Sed illa meretrix Euangelli exemplo prissime obiti, scentadum Christi dictum.

Meretrices et publicani praecedent vos in regno coelorum (Matth, 21, 31). — B. III. 301. Z. 31 § 2, F. 3 ©. 306. [See B. IV. 678. Meine Bemertung bei Burtburte 2, 246]

Miracula et exempla contra blasphemos euangelii.

(7 Auli.) 7 Julii Lutherus incidit in morbum dysenteriae praecedente prius diarrhoca, eumque publice praedicare non potuit, domi euangelium ejusdem Dominicae praedicavit Luc. 15. Illo die venerunt multi piissimi viri, etiam advenae, visitaturi eum, varia nova referentes. Philippus Rector recitavit miraculum in patria sua Bretten factum nuper, quod puella de altissima turre delapsa incolumis permansit, eamque illico post lapsum in altum prospexisse, timens, ne pater vidisset. Rt Luther .: Mibie ift fenu teuffel gewest, Soundern ein engel gabriel. Deinde M. Cellarius reeitavit historiam Budisinae factam in pago, ubi Pastor impius apostata, virulentus Euangelii calumniator factus, horrendo fulmine et tonitru tactus exspiravit. Ita parochus quidami in Fridberg juxta Franckfort euangelium cavillatus est ante novem annos, bo bie Edweisfrandheit regirte, deum seilicet mundum novis plagis punire, Den fie hetten neuen glauben vund false lehr, ipsi autem deberent manere in obedientia matris ecclesiae, et constituit eis proximum diem, ubi supplicationibus et litaniis processiones vellet habere contra hunc morbum; illo die mane Pastor ipse mortuus est et ita processio abiit in funus. Rt Luth.: Talia exempla essent observatione digna, in quibus videmus dei potentiam praesentissimam. Postea multa dixerunt de miraculis, quomodo puellula in agrum exisset vaccas quaerens, in nemus pervenisse et ibi copiosa nive obrutam errasse. Illam vero per triduum perditam fuisse. Tandem a suis sub arbusculo inventa. Eratque circulus magnus, ubi nulla nix fuerat, et vocata respondit: bie bin 36. martte auff bie fue, tanquam una hora exspectasset. Ibi deus fuit servator. Philippus quoque recitavit factum cujusdam organistae aulici, qui, eum a suo episcopo donum accepisset, domum suam illi ornavit et episcopum invitavit: Er wolt im auff biefen tag vnnb ftunbte cin munberlich spectaculum machen. Adveniente episeopo et adornata domo organista sensit dolores et incepit agonizare, commendans suam uxorem et liberos episcopo, et exspiravit. Huc pertinet exemplum, ubi monachus 26 anno in publicis concionibus Paulum spermologum et mendacem appellavit, et illi non esse credendum, quia esset eontra Christum, quia dixisset (Röm. 12, 15); gaudete cum gaudentibus. Et mox haec verba effutiens exstinctus est. — B. I. 160 und 205 f. — B. L. 159 f. T. 29 & 3, 7. 3 3. 283. — B. I. 206. 2. 23 § 5, 7. 3 S. 3. [CR. IV. 1050, 7 3ufi. XIV. 528. XX. 582 f. XXV. 578. Script. p. p. IV &f. G 4. Manlii Locc. comm. I. 19. Sauspostiffe, Leipzig 1655, Th. 3 fol. 51, Jahr 1535. Grimm, Deutsche Sagen no. 361 G. 463 nach Stangwalt.] - B. I. 206. — B. I. 160 f. Z. 29 § 3, F. 3 S. 284.

Euangelium Lucae 15.

(7 3 ut.) Eaungelium 3 Dominicae post trinitatis ift ein trefflig gemethe, quando deus sit affectus ergu pescatores, quonodo illos quaerat sollicitissime; est status et propositio hujus euangelii de poemitentia. Nun loquitur de peccatoribus contritis et poemitentibus illis hoe euangelium praedicandum. Est deinde interrogavit douinum Cyriceum (Gerifa): 520 ir segfertu gar uns gyrevõget? C 3ρ. respondit, 3½ tekig mein @cefe rein ans. Rt Luth.: 20 ifts and 3cit anifhoren, 2m bit Nunt fabe ids geferum: nen ich nimmer fabt, fo þere ið anif. Et reettavit historiam cujusadam monachi novi praedicatoris, qui, cum exerceretur et sibi concionem in 8 folia conceptam editicisset et illiam verbatim citissime promunciasset, in quarta parte horae finit concionem. Σu mor loss felfein ans. Vieber βergart, 2ωs δρέmu folien Rectores ecclesiarum fein, qui nihil noverunt. Tandem insistente morbo abierunt Celtarius et alii; dixit Luth.: Orate dominum pro me, 2ω siα frumü werbe. 3α beger niật feunger 3ulebeum. Cen ich bin fein muțe. 28ittet, bas ide cin felig fredicitum functien mag abeteu.

Notitia lex

Jus alias dicitur ut est
Facultas Possessio.

Jus naturale est principium practicum versans juxta mores, probibens mala et praccipiens bona. Jus positivum est sententa haberas eircumstantias prohabilibus rationibus consentiens juri naturali. Causa hujus est deus, qui hoc lumen condidit. Illius vero causa est magistratus. Ut furtum habet poeman suspendii es jure positivo propter probabiles causas, non ut Draconis lex, qui omnes fures, etiam gallinam furantes suspendio dignos dammavit, quod non habet probabiles causas, estque contra naturam. Eleo dicebatur illa lex sanguine scripta. Est tamen illa poena inter ferociores mationes ferocius exsequenda. — B. III. 121. I. 285. 3. 22 § 48. 66 § 42, 7. 2 © 3. 38 f. 4 § 5. 25 f.

Medicorum objecta.

(10 M1i.) 10 Julii ingravescente morbo medicorum consilio recipiebat clysterium. Postea dixit: În illo actu pat vercemdă a în @mc. Nam medici cum patientibus tamquam matres cum infantibus ludunt, quanwis sese mutuo decipiunt. Sicuti D. Stortz Exploratiae cuidam bibulo rustico nihil dare voluit, felte Gorinher ejen. Ille vero indoctus cunit 4 Gafenère cum pergamenis et illos corrosos deglutiit usque ad 4, petiit, ut etiam liceret bibere. Medicus comperta cuusa jussit cum bibere quantum vellet. Ita Heidelbergae cuidam medico accidit, bui adolescens quidam juvenculem impraegnavit illisaque urinam mule valentis ex impraegnatione ad suum medicum attulit, qua Studensus, Lastechas Explache v. 1, 1988.

visa medieus saepe deliberans illum adspexit dicens: Gefel, gefel, fid womit Zu umigscht. Is vero conscientia motus respondit: Ah lieber herr bector, fit bie biern fedwanger, fo lagt mirš, fo wil ids fie gur eh nemen. Circa illa objecta versantur medici.— B. I. 431.

Sanne fturm anabaptista.*)

(12 Aufi.) 12 Julii mentionem fecit anabuptistae Şoaus ţurm, qui, cum hic in arce scapius visitatus, examinatus et eruditus, noulit resipiscere. Cum ego cum in multorum pracsentia interrogarcun: An etiam crederet, Christum esse salvatorem ipfantium? An etiam crederet, Christum pro illis mortuum? et is crederet, mortuum pro infantibus, ergo illo habere peccatum, pro quo Christus sua morte satisfecisset, respondit ipse: Verum est, Christus est mortuus, sed nobis in exemplum, ut et nos morimum: Et ita virtutem et fructum passionis Christi plane negavit. Nam hac ratione Christus nihil plus esset, quam Joannes Baptista et alii sancti, qui etiam nobis in exemplum mortui sunt. Talia multa ille mordicus tenebat et multos in errorem duxit. Ideo in ⊠dipcrintţ in vinculis mortuus est. — B. II. 104. 2, 37 § 99, 3, 3 € 4.05, ve § III. 4.36.

Nova ex Anglia.

(14 \(\gamma\) 14 Julii venerum literae ex aula de legatione Anglica, quod a rege housetissime sint accepti et magnam esse spem de cursu euangelii in Anglia, Episcopos multos libdem promtos esse ad synceram doctrinau cuangelii, sed tantum ibi defectum esse doctorum bominum, populum alioquin esse diligentem et annantem doctrinae veritatis. [CR. III, 557, 559 1]

Duplex necessitas.

(14 Mril.) Necessitas absoluta, sellicet que sun natura talis exsistat. Necessitas consequentiae vel contingentine, quae potest aliter esse. Ut Cansur vicit Pompejum, Judas prodidit Christum. Hace victoria et proditio non est de natura Cacsaris et Judae, quia non est ita ordinatio dei, sed in voluntate Judae. Quod factum est, infectum reddi non potest. Man ums es lafsen feit wie es ift. Nam onne quod est, quando est, necesse est essee, sed necessitate consequentiae.

Verba moribundi.

(17 Juli.) 17 Julii Lutherus, adhue graviter laboraus, pulsus variationem sensit. A medico consolabatur. Rt: Ego sum in voluntate dei,

⁸⁾ A. p. 133b: "Dand Zülrm ift ein tildssevere gewesen in der Zereinstat zwo meil van Zonsselb in Osserreich" Bemertung P. Rummeres mit rotter Dinte, volvertost im Register. Vanstlen ist Kronselben 6 Zennden von Breis, 4 Zinnden von Breissat. — Herzog's Coronit von Josidan II. 216 f. D. G. Zonniet's Hausmann Z. 51.

illi me plane dicavi. Gr. wirks wef mathem. Ego certo scio, quod ipsc non morietur, (30h. 11. 25), quia ipsc est vita et resurrectio, et omnis qui vivit et credit in cum, non morietur, etiamsi mortuus fuerit, viete. Trumb las ife fueru willen. — B. III. 210. 2. 26 § 65, § 3 © 152. — Sgl. obru © 51. (CR. III. 557, 509 11

Hispanica petulantia.

(20 3ttli.) '20 Julii*) venerunt literae ex aula Ferdinandi, quae salacitatem Hispanorum sordidissimam et beluinam indicabant, ubi coitus ma-

 B. I. 248 (20 Sufi 1538).
 Z. 3 § 40 (18 Sufi 1538) unb 48 § 16 (20 Sufi 1538). 2. 1 C. 192. 4 E. 266, vgl. unten ben 30 September, geben gum Theil, was R. p. 361b-363b, aber ohne Jahr und Tag vollftandig fo bat: Humani Corporis fragilitas. Post dysenteriam graviter vexabatur tenasmo (b. i. τεινεσμώ, Plin. Hist. nat. XXVIII. e. 14. s. 59), dixit: 36 miß dem are fein regiment faffen. Nam deus etiam habet suam poenam in his membris. Sicut legitur 1 Samu; 5 (B. 6) de plaga Philistinorum arcam domini captivantium. 3d meine, fie wurden recht im Sindern geplagt, bas fie onferm Berr got muffen gom fenileopffer machen 5 guften Erfe und 5 guften medig. Ita deus in omnibus creaturis est potens et exercet mortificationem et vivificationem. Nam revera somnus noster est mors et mors est somnus Bas ift onfer tod anders, benn ein nacht schlaff? [Bgl. Genes. 49, 33 tom. IV. fol. 246. 23atch II. 3045. CR. XX. 574.] Nam sicut per somnum omnis debilitas eedit et spiritus redeunt, also bas aines auff ben morgen frifces mut auffftebet. Ita in extremo die surgemus, quasi tautum unam noctem dormiverimus, perben friido pub flordi fein und nur bie angen wifchen, als benn werben bie wurm, Daben und ftand wegfallen. Optime dens, quam mirabilis es in compositione membrorum humani corporis; quam caduca et tenerrima sunt illa, quae ex gutta sanguinis primo oriuntur. Cor optimum in homine membrum et essentialis pars est tenerrimum. Noch ftürmet man darzw, als wer es eine Mafir breier elen bid. Quam plane versamur nos in media morte. Ideo gravissima querela est in lob (14, 1.), qua definit hominem: Homo natus de muliere, breri vivens tempore, repletus multis miseriis. - Cum exhaustus et debilis sederet in lecto nihil cibi capiens. oravit: Ich lieber herr got, wenn dw wilt, fo thilmb, benn ich bin schwach vund abgeerbettet, tantum sum vivum cadaver, verleibe mir ein seliges stündsen. Contra quae suspiria cum adstantes orarent, né fieret, dixit: Licben foinder, schweiget fille von allem onferm leiben und tobt. Es ift nur bie Simeonis tob. Laft ben tob allein mas groffes fein, ubi Christus mortuus est, cum quo omnes creaturae totaque rerum uatura compessa est. Andiens hace filius ejus senior febricitans cupilt mori pro patre. Respondit: D wie wol gesche bir, lieber sou, si jam morereris, quia mox ab omnibus scandalis futuris liberareris; nam horrenda tempora sequentur. Co ifis auch not, das ein menich bem aubern weiche, benn bie welt ift amul. es than thainer fur bem anbern auff thumen, than both nicmand 310 ainem Hauf thumen prae copia hominum. Est fere sient tempore Esaiae, qui cap. 5 (S. 8) Israel arguit: Numquid vos soli habitabitis supra terram? Ach lieber Berrgot, wie ein ebel Wainat ifte umb einen gefünden leib, ber effen und trinden, Echlaffen, barnen vob icheiffen mag, wie wenig bandt man got bafür. Ideo deus tam varios morbos homini imposuit, auff bas fich bas arme fleisch erthenne, noch wil es nirgend bran. Bir folden ia alle tag feben, was wir weren, quia origo nostri corporis oritur ex minima guttula seminis, sicut lob cap. 10 (S. 10) dicit: Nonne sicut luc emulsisti me et sieut easeum me eoggulasti? Das ift bie berliche antbunfft eines menfchen, sculorum et foeminarum contra naturalem modum variis modis exercerent et jam fere spurcitia Italicas et Florentinas muptius superarent. Rt Lath, cum exclamatione: O domine Jesu Christe, veni cum extremo judicio, quasi diesta perde mundum et libera taos sanctos. 8th were not gefertenn ner, 3th begre mir nicht 3futeen. Illo die visitabat eum Joonn dux de Anhaldt, quam humanissime in ejus cubiculo ante lectum stetit et arcuna quaedam cum Doctore loquebatur. It Lath:. 3th begr mir nicht mehr, 2en ein felige fumkein. Ten 3ch 8sh mun 8s befi am enangelie erfetct. — B. 1. 377 pag. 148.

Hostiae humanae nostro seculo,

(21 3µti.) 21 Julii dicebaut de humanis hostiis, quae adluce hodie exstarent, quas Carolus Caesar hoc seculo abrogavit et in illorum locum monasteria Minoritairum fundavit. Referebaut, in aula Ferdinandi esse vestitum sacerdotalem illius superstitionis, qui ex variis versicolorilus plunis avium sit contextus, manicas vero parvas, manus de auro, gemnis et lapidibus contextas. Isto vestitu ornatus sacerdos exspectat revelationem et cligit deinde pucrum aut hominem mactandom et sacrificandum magan cum populi reverentia. R. Luthi. Nom miruu est, tales cultus florcre jam, cum in populo dei, viventibus sauctissimis prophetis Esaia et Hieremia, illa idolatria floruerit, cum qua prophetae usque ad mortem luctati sunt. Nam idolatria semper summan habet speciem.— B. I. 187. Z. 5 § 22, § 1. 3. 205.

Romana malitia.

(21 βμti). Hio die aderat Eustachius de Schliken, quem D. Jonos haudabat a sapientia et pictate et quod male locutus essect de Romana caria. Etsi qiinquemio finiseet in Ralia, ultra paucas hebdomadas non manisses Romae propter insignem malitiam Romanae Curiae, ubi tantus contentus dei, pejeratio κ. esset. Σοs man alte tag latifiç die thet uni gelbs witten. et ipsi oblati fuissent 20 ducati, ut pejeraret, quod cum aversatus fuisset, derisus esset: illa bestia non vult jurare propter 20 ducatos. Rt Luth.: Qui perspecti alique modo Romanae curiae ficieur, videbit i psius Suthanae reguma. Ideo episcopus Magnar: est pars integralis illius corporis, qui dedoluit, nunc adsuefictus homicidiis et rapinae omnia andet. €r bat ten Ṣanta Ṣdanţen nich alfein cruvuşt, [ouner ali fein gutt [cinen Gréen genummen. βre þat man ands [cinen Gammermei]ter verlevra. — B. Il. 331. ₹, 65 § 7, δ. 4 €. 477. [Инфасильно 20 [Ст. 1774] × 1. 174 f. × 1. 174

qui tam infirmissima creatura sese ceratori opponere audet." (§§]. Script. p. p. VII. p. 639 f. Genes. 6, 3. tom. 1. fol. 109, Seloth L. 639 f. be \$\$V. 70.3 CR. IV. 88-35.

— R. p. 2071; "Grenler. Totus mundas igi nidig benu Øcunhter, ∂ürften, Ørallen, Siliter, Øerl, Øiliger (din tieti Ørniker, 38em igt ainer 50 fl. 30 wegen bringt, fol fegt cré in Saultel, mit Sault

364 Sechend, III. 175 366 497, Album p. 201, 225, 133, Wenderfe Nacherfe Nacherfer Macheria, III. 180-kird, Schend, III. 180-kird, III. 18

Facies ecclesiae.

(21 3uft.) Illo die admirabatur ecelesiae Christi faciem, quae in tanta infirmiatae, semalda, peccatis, tenuitate latitaret et, quasi deo nii curne esset, adspiecretur, cum econtra falsa ecclesia potentia, autoritate, sanctitate excultaret. Ideo non fristra Paulos Rom. 11 (3: 35) exchamust: O altitudo x., postquam vidit rejectionem Jadeorum et gentium receptionem. Ideo in articulo Symboli clare positum est: Credo ecclesiam sanctam. Quia non videtur, ideo creditur.

Casus matrimonii.

(21 3uli.) Casum matrimonii referebant D. Jonas et D. Balthasar (Vvi), quomodo quidam puellam deperiisset huieque vovisset matrimonium Lipsiae, sed tandem compertum est, quod ei dederit philtrum, Das fie im bie lieb gemacht bette, et deinde ab alia muliere iterum reetificatus cessaverit illius amor. Ibi D. Lutherus iratus dixit: Quid me tentatis hac apertissima causa? Haec est seutentia, quod ipse eam ducat aut suo magistratui clare demonstret cireumstantias, se philtro esse deceptum. Si illam excusationem permitteremus, tunc quilibet sese expurgaturus esset post poenitentiam. Ah man jul uit diesen sachen nicht also scherken. Cum quis se sentit virum, ducat uxorem et deum non tentet. Drumb hat das meidlein ir punglein, ut illi afferat remedium, ne pollutiones et adulteria oriantur. Deinde deplanxit horrendas teutationes pollutionum in monasteriis, ut fratres singulis fere noctibus vexati sint, ita ut sequenti die non celebrare missas ausi essent. Sed cum tantus unmerus missarum nobis impositus et adseriptus propter nostram excusationem negligeretur, tune publice prodiit Prior admittens, ut quilibet posset et deberet celebrare missam, etiamsi habuisset pollutiones. pfu did Molan. folt man boch nur umb ber ichentlichen pollutiones willen alle flofter vund fliefft gufterenn, ubi homines ociosi luxu saginantur et indies tantum ad has spurcitias crapulis et segnitie provocantur. Lieber gott, behut vnns fur biefem greuel vnud laf vans in dem beiligen ebstandt bleiben, ubi connives nostrae infirmitati. - B. II. 355. 2. 43 § 130, 7. 4 G. 114. fuber ben Bittenberger Diatonus Loi be B. VI. 514. 676. CR. IV. 846. VI. 756.]

Conventus Lipsensis.

(27 3ูนโเ.) 27 Julii Dux Georgius Lipsiae magnum conventum suorum praelatorum, episcoporum, canonicorum, item nobilium บนเชิ bes สหรัฐบนรู้ con-

TO VIAU AMSOTLI: O₁₀₂

vocavit, ubi vulgaris fama resonabat, D. Georgium euangelii doctrinam et sacramenti ordinationem admissurum. Den er wolt bleiben benn bans von Sachsenn, feinen brubern vnnb vetternn. Rt Luth .: Non credo. Die nen Beittung find fo autt. Sed hoc sentio; cum D. Georgius videt Papistarum, Cardinalium fallacias cum Concilio, quos ipse decretali Papae libenter vellet reformare. fo wolte er nicht gernn, Das febne reformation mit im fturbe. Ideo suos canonicos, episcopos et praelatos acerrimis legibus premit, ben ber alt bergog Georg wirdt wider fummen, qualis fuit ante euangelii praedicationem, scil. ein rechter pfaffenn pfeindt, qui mirifice episcopos et canonicos et abbates vexabat, ita ut D. Friberich cogeretur intercedere. Ideo proverbium de Duce Georgio spargebatur. Das er ein pfaffen Jeind were, quia esset bohemici sanguinis vom Gerfid [b. i. Georg Podiebrade Enfel von Bena]; ideo dicebant: Er hats nicht gedrunden, Er hats gesogen, quasi dicerent: est natura et progenie hostis clericorum. Sed postquam praedicatio euangelii oriebatur. Da wolt er fich weiß prennen. Fortassis nunc iterum prodibit ille D. Georgius priore forma, nam jam ita premit aliquot Abbates, Das fie auch vanger Churfürst fur im fouten mufe. - B. II. 322. T. 45 § 14, F. 4 G. 186. [hierans icheint ber Brief bei be 2B. VI. 205 entftanben gu fein. - Mar Jordan, bas gonigthum Georg's von Bobebrad. Leipzig, 1861.]

Pii carne subjecti Satanae.

(27 Quti.) Illo die satis debliis erat Luthersis in calculo et arthetica in poptitibus, dixit: Satan me undiquaque vexat, non simpliciters, sed composite, multis morbis. Ex if mir fenerités gram. Sed deo sit laus, qui nos eripuit ex potestate diaboli, recipiens in filios suos. Olim plane eramus sub potestate diaboli, nune liberati per Jesum Christum. Esto pii et credentes corpore et rebus adhue sint subjecti diabolo morbis et tyramnide, sed hoc fit in nostram utilitatem, ut discauss deo federe in infirmitate, sutditisa, pecato, ubi deus vult ostendere in nobis suam potentiam, sapientiam et justitiam. Sumus quidem sub ira dei et deus nostris tentationibus silpumdo comivet. Misericordia tandem erumpit et excellit. Sitee maßt ers mit mir maß feinem willen.

Vaticinium Staupicii*).

(27 Juli.) Si ego mortuus fuissem ante promotionem doctoratus, jam non opus esset, me illas calamitates pnti. Aber Doct. francițen prophecei hat

^{*)} S. p. 288b; "Cum Doctor Stanjitas aliqanado cogitalundus sub piro in horto deamblante et Martinus vileret, sie inquie! Domine Magister, rectre Doctor Theologias, fo firigi fle cuest sp (éstjen. Secundo anno hace prophetia impleta set. Movit cuin Doctor Martinus questionen de poemietaria, indulegantis et ecteris raditionibus Papae." — Studedr's Stateberg 2. 47, 3@qen8 H. 254 I; Stofe I. 1151. 1394 I. IV. 167, 3@danteneo Vita Luth. St. A Sh.

mußen war werten, cum ego promotionem doctoratus recusarem propter infirmitatem, alioqui morerer. Respondit: Ω6 iftr fitter, fo δατfi ener gott αμφ 3μ feinem regiment. Haec vatidica vox in me impleta est. — B. III. 154, ναί. 2. 22 § 9, 7: 2 © 370.

De Cicerone.

(27 Quit.) Deinde feet mentionem Ciceronis, optimi, sapientissimi et diigentissimi viri, quanta ille passus sit et fecerit. 30 feefi, finquit, unangra proposita mirti de proposita virit im runb feins gleicheun auch genebig fein, quamvis non est nostrum, illud dicere et definire, [entern feltem ben bem revelato tériere. Qui credidierit et baptizatus fuerii zr. (2klart. 16, 16.) Quod autem deus non possit cum aliis dispensare et discrimen habere inter alias gentes, hie non est nostrum scrie tempora et modum. Erit enim novum coelum, nova terra nulto amplior et latior. Bene potest singulis secundum sua merita retribuere. — B. II. II 78. \$\tilde{x}\) 7. 8 \$\tilde{x}\) 9. 7. — [CR XXIV. 940. 943]

Gine Laute gur Defe.

(27 3μ11*) Recitavit, quandam historiam sibi contigisse, cum esset Exparliae juvenis to noachus et exisset terminatum in villam quandam, et cum ad celebrandam missam se apparasset, tunc custodem incepisse cancre in testudine: kyrie elepson, et: patrem. Ibi ego cogebar cancre missam, qui vix a risu me continere potai. Ten is pleiqer orgelm nidiq genoment vax. Whith mein Gloria in excelsis maß feinem Kyrie ridjenu. — B. I. 122. 2, 35 § 7, 3, 3 © 353. — [103. XXV.184. 715. XX. 5551]

Aquae liquor nobilissimus.

(1 ¾ngn(i).) I August: iterum decubuit ischiadica, gravissimo morbo femorum et ita angustiabatur, ut in stramine terrae prostratos e volveret et tandem liberatus mane et oratione ejus exaudita egit gratias deo pro mirifica liberatione, cumque defessus aquam libenter biberet, dixit: itéer gett, usé ein événu lepfit épitu géten am ben liévenu usafer, quae excellit omnis vina, et tamen, cum sani sumus, flocci pendinus aquam, baš bod je liétifd futet vunb erquidet. — Я. р. 106 baţı negêt [difdidid, ben 7 ¾ngn(i. ¾g. doc m €. 87.

[&]quot;) Bair bas Zahum in bem Briefe Enthers an feine Skutin aus Beith bem 28 Juli 1545, "Zieinflag Rondfodfatag", be 28. V. 753. VI. 2. XXV. Burtharet 2. 475, felt nach immer bir fiderer Beglandsigung, baß es Zontoloonis fel, ber 28 Juli. Diefe ergiete fich aber aus bem word von Jamos verfußen Germant fein, ber 28 Juli. Diefe ergiete fich aber aus bem word von Jamos verfußen Germann, blimbendom abergländischer Geschulde, Jahr 1909, im CR. IV. 77 um bei öhngerhann, blimbendom ja ber Gelefische 28 Meistedags zu Angebeng i. 3, 1509. B. L. 2. 104, wo es beigi: "Rondford paritaber ersinist effen." Byl. Jen. V. 131, Mach XXV. 1171. Hier bab Stonffeln im Wales: Ballet Cents of feln. "Beit Diefe Schulder der Statter Zeit. Son 28. . . 6. Erher Bank. Bertin, bel direktern Ampade Gertsin, 1844. 222 88. (Ediklinds Refirs 2. Erje in State).

Laus mediocritatis.

(1 ± u u pl., € omrestag.) Prima Augusti multa diochant de Caroli Caesaris tarditate et modestia, quae plus promovit, quam nocuit. Respondit: Magna est laus mediocritatis, quae omni seculo mirifice est laudatu. Sed difficile attingitur, sicut Isocrates dicit: quia medium attingere difficile est. Ideo potius est minus faciendum, quam excedendum. Qualis fuit fectique Mazimiliamus secundum suum proverbium: Tene modum. Nam cum Palatinos Duces devicisset, mira modestia victoriam suam temperavit, illorum familiam et regionem defendebat, ne fieret magna mutatio apud posteros. Ita ubi cum Venetis ingens susciperet bellum et vidit, eos cum Terca foedus habere, ne illud malum promoverit, suscepti cum illis foedus. Modium te-muere beati. Über es finb ia guniel beineg. Et humana natura nimis infirma est, quae facile irritatur ex utraque parte. — B. II. 327. Ž. 45 § 56, Ž. 4 © 2. 216. — (ECR. XXV. 142. 784. § 25. Z. 45. § 3. ② 1. 2]

Mortis dilatio.

(1 August.) Mirabilis est stultitia hominis timentis mortem, quam effugere non potest, quae est communis omnibus hominibus. Cicero hat fich fein fonnen troftenn, ut gentilis, 1 lib. Tuscul. Multo magis Christiani hoc facere deberent, qui mortis destructorem habent Christum, vitam et resurrectionem. vnnd wen wir gleich gern lenger leben wollen, fo ifts boch eine clepne frieft. Gleich als wen ir viel gegen Dieben mannberten, etlich vunb 4 hor, etlich pmb 7 ober 8 binepu femen, muisen both pher nacht alle ba berbergenn. Ita Adam paucis horis nos praevenit. Er wirdt doch nicht mehr Dan ebne nacht geruget haben wie wir. - Cum adhuc morbus artheticus instaret, ita ut Lutherus innixus baculo tripes difficillime procederet, dixit: Ah lieber hergott, hab ich nicht genug gelebt, was zeiheft bu mich? Sed sine me orare cum propheta Jona cap. 4 (B. 3. 8.): Et nune, domine, tolle, quaeso, animam meam a me, quia melior est mihi mors, quam vita. Ita et Judas Machab: oravit cap. 13 (1 Macc. 13, 5. Simon.): Non enim melior sum fratribus meis. Cum Philippus eum interrogaret, an majori morbo vexaretur, respondit Luth.: Der leib ift etwa fcwach, Darbu Darff ich nicht hulffe. Aber in ber feel Darff ich einen ftarden glauben. Den ber teuffel ift vims grant, fucht vberal prfach zu viins. - B. I. 99 f. T. 48 § 17, 7. 4 S. 266 f. [Sqt. Genes. 20, 8, tom. II. fol. 153. 155. Baid I. 2011. 2019.]

Hospitalia Italica.

(1 Muguft.) Deinde dixit Lutherns de Italorum hospitalitate, quomodo ipsorum hospitalia essent provisa, regiis aedificiis constructa, optimi cibi et potus in promtu, ministri diligentissimi, medici doctissimi, lectus et vestes mundissimi et picti lecti. Quanprimum infiraus inducitur, tunc omnibus vestibus suis exuitur, quae in praesentia Notarii bona fide illi servantur. Σα gaußi man im conen weißen tittef aun, legt in ein føen gemalet bette reput tulegr, mox adducumtur duo medici; famuli adveniunt afferentes cibum et potum in calcibus vitres mundissimis, ruren bei nidit nit einen fingerietien an, sed in disco offerunt. Huc concurrunt honestissimae matronae, quae totae sunt velatae, ad aliquot dies serviunt pamperlius quasi ignotae et dein iterum domum redeunt. Hace ego vidi Florentiis, quanta cura hospitalia serventur. Sitse auß bit fumbling heufer, ubi infantes optime elocantur, aluntur, erudiuntur, fisunden fijd all in cent closbung num! farb et paternsisme procurantur.

— B. II. 283. ₹. 14 § 19, ₹. 2 ©. 213. [Wesnit's ⊗sitree I. 345 fl. Curisitien VI. 285.]

Medici temerarii.

(1 ¾uguR). Medici temerarii sunt pestilentissimi, quia comnia socundum voluntatem patientum connivent. Zofde gejellen mußen viel firégéf jabenu. Ideo magnum donum dei medicus doctus et prudens, qui non facile hinc inde promoretur. — B. 1. 97. ≳. eben ≳. 51. — [Gen. 13, 9 tom. II. f. 31, %345 1. 1277].

Marchio exhaustus scortatione.

(1 ¾nguř). Multa dixit Lutherus illa vespera de Electore Marchione, qui extrema scortatione se exhausit, ita ut dixisse fertur: Ben bie freuè cuig ție nerm felit, quod tantum ab uno scorto ad alterum ire et ferri deberet in lectos, se non cupere vitam aeternam. ¾6 lifetr Şergut, quanta dementia et impietas. © s forbe fiei nieri, 26 maře verčen, praecipue sense ille, attanen ipse (ut Gauvicus medicus dixit) persuasus est a suo Ariolo, teuffels banucr, 23s cr noḍ 15 iar alf felt februn. Summa: ipse vixit in summa impietate, habult foedus cum Sathana, ipse et pater ejus, et foedissiama scortatione occubuit securiosime. Justus vix salvabitur, qui credit verbo dei et hetatur cum Sathana et carne. Quid Illi accidet? Deus avertat. — B. I. 307. Z. 45 § 4, § E. 17. 3g., doeu neu 22 Şercuar € . 39 um £ Z. 4 § 89, § 1. © 253.

Tentationum spiritualium dolores.

(2 Mŋŋth.) 2 Augusti. Praeterita nocte gravissimos dolores habuit Lutherses ex arthetica in brachio. Tum dixit: Sit nomen domnii benedictum. Tast sun man uech fipreden, ben es ift nech feiblid, ben yfemig, Med, bie hautt hincin yn feiden. Cum autem veniunt spirituales tentationes, Tas bas maledicta dies, in qua natus sum x. (Sich 3, 1 fj.) brumf folget, Ta bait mutc. In simili fere tentatione Christus fuit in horto, cum dixit: Pater, transfer catheem istum a me; bie erat voluntase contra voluntatem, attamen mox se

Vulgi murmur contra deum.

(2 ¾uguβ.) Deinde referebant populi blasphemias et murmurationem, quod in messe pluviss daret, qui prius sicitate eos punisset. Responditi ¾tse mud gott gebandt werken, et nisi deus propter credentes aliquot pancos mundo parceret, diu periisset. €s wirêt bem freumen tenig ≳afomen ands febr wed getband fabeten, cum in senectute quiescere voluisset et regnum suum fillia commendavit, qui mueme et auvum praeter justitiam ditexerunt. — B. I. 109. ₹. 4 § 68, ¾. 1 ≅. 244. ¶84, ∑. 1. 5 ± 11, ≈ 2. ≥ 2. ≥ 2.55]

Altiora ne scruteris.

(2 ¾nguñ). Oun quidam perserutaretur altiora dei judicia extra Scripturam contra sapientiam rationis apparentia, respondit: Hoe est nobis probibitum. Tamen ipsa naturalia non possumus perspicere, ut visivam virtutem pupillae aqueae in oculis et soni articulati in linguac vibratione κ., teunen wir bes nicht erfareun, quanto minus divinac majestatis consilia. — Ugl. Ղ. 2 § 9, 3. 1 © 90. Ugl. anter ben 15 September.

Carnifices olim honestissimi.

(3 Mugui). 3 Augusti dicebat de ferocia et temeritate carnificum, qui assueti sanguini humano nerène iciafertia bufen, nihil fere discerneutes inter sanguinem hominis et bestine. Ideo in sacra Scriptura legitur Que bir èfectifet Methe foches fammes, folds werd bateun thun miffenn. Ita apud Romanos factum, ubi securi percutiebantur rei, baben vot gefeben Que ein groß Quing ien, einem Menforn bas feben nemen.

Annus 38 nocivus.

(3 Μιμμ). Pracesns amus est saevus et periculosus fün redt (διπίβα, 3dr), nullos garvissimos morbos afferens; naturaliter fortassis propter cometas et conjunctionem Saturni et Martis; spiritualiter propter infinita peccata hominum. Mr es jit bech sidels uit beidem telenu. Illi mild tribuamus et deo credamus vitam neterman tribunti. Per gié bum ch ni feliga jumbétic 32rug, fo finit wir trot für generien. – B. I. 249. (242.) 2. 3 8 41 umb 48 8 20, \$\frac{1}{8}\$. 193. 4 € 268.

Amicorum fallacia.

(3 Mugult.) Wie tembts, Tas ber einen am febriten betrengt. Tem man auffe bedöft vertruct? Respondit Philippus: Optime seribit Xenophon: Facis id. quod est facilitimum, amico injuriam. Pen ein firmum berifdt fißen idie. Tarimum ift er fabre berngtet. Id quod jam Mogdeburgae factum est, abi duo nobiles amicissimi fautores jocc convenerum et tandem commotus muss alterum sauciavit. Is se defendeus huie jugulum ferro secuit. — B. I. 169. [CR. XX. 584. XXV. 96.]

Euangelium Marci 8.

(4 Huguit, Dom. VII p. trin.) 4 Aug: summum miraculum enangelii consideravit, nib Christus 7 pamibus 4000 virorum satarasset; qualia miraculai midies facit. Attamen nemo illa curat. Wen er alfee grofe µr forut. alle brum ven [eurel gemacht hette, attameu contenusissent. Sieuti calumniati sum eum supra Lazarum (206. 11, 21. 52); Si cum dilezisset, non fuisset mortuus. Et cum multos saamsset, petieruut signa de coelo (Warre, 8, 11. Wattfi, 12, 38, 16, 1.). Summara Wenne gott, bunifer Pergott, thut. Ie haugt es nidet. Wen mirs aber felber cruwlen. Ta iffe etmos. Talis est prudentia carnis. wen fie gar berdfuttet wirk, lo fan fie es hidt criemne. B. II. 1273 f.

Rarger Filt.

(4 Mugufl) Avari cujuslann sordidissimi tenacitatem referebant Luthero, qui suas facultates proprio suo corpori denegaret. Respondit: Thesaurizat, neset cui. Sqf tumbe éfsent numb trinden, uveil wirs mugen unib gott fur feine gabe banden. Es freigens bodo anniver nady vans. — B. II. 161.

Julii Caesaris Alphabetum.

(4 Mignit). Deinde demonstrabant Fiscarorum Chirographum, qui alphabetum variis modis variarent, ut utullus legere posset. Respondit: Haesunt ingeniorum summorum inventa et pessimorum seculorum occasiones. Sicat de Jalio Caesure legitur, quod etian tales literas scripserit. Et ajunt, nostrum imperatorem Carolum propter infidelitatem suorum serribarum in artuis causis semper duas literas conscribere contrariis sensibus et deinde usas obsignare, illis ignorantilus, secreto. — Z. 72 § 3, 7. 4 ž. 50.3.

Dux Georgius patronus, Episcopi z. clientes.

(5 Muguít) 5 Angusti Lipsenses quidam Juristae aderant dicentes de conventu Episcoporum, Abbatum et Praelatorum, cum quibus Dux Georgius solus cum solis sine omnibus consiliariis deliberaverit et causau proposuerit quam secretissime, sed status causae est, Ducem Georgium velle reformare saue ditionis ecclesias; cum juse sit patronus, Episcopi illius clientes (ut Doctor Pritterba\u03c4 respondisse dicitur), wil er bennede wißen, ne \u03b8 te gutter fein, wen er fie ein mal beburifte. Rt Lath: \u03b8 \u03c4 repug \u03b8 eerg weire mid fram maden, ut facilius means, quam suam reformationen sint electuri. \u03c4 f\u03c4 f\u03c4 re ni\u03c4, qui consilium dei uegkeerunt confidentes in homimbas, sell. Cosare et Duce Georgio, ut nunc confundantur. Nam Spiritus sancti consilius suut frama, ner fei ni\u03c4 f\u03c4 alem vil, \u03c4 rm sie ertfarente. Esto Duce Georgios suut frama, ner fei ni\u03c4 f\u03c4 alem vil, \u03c4 rm sie ertfarente. Esto Duce Georgios glorietur cauones decretalium, attanena si secundum illos Episcopos et Prae-tatos judicaret, tunc non liceret illi irrumpere in bona ceclesiastica, neque illorum caset patronus, sed clientalus. Sed Juristue dicunt, quod jura sint discernenda secundum tempus. Also tunt Duce Georgius and. findi ten funffien \u03d3 flect, quaerit praereguitvan, cum tameu Elector nonter acquale jus habeat cum ipso in ecclesiasticis, sicut et in regalibus et \u03c4 erguergen. — \u03b4. \u03c4 \u03

Nulla calamitas sola.

(5 High[f.) Cum morbus morbum urgeret et arthetica et calculus sacviver, respondit Lutherws: 15 patientiam, Dumine, et ut tautum moeitnemu tri filli passiones et mortem. Esto varii sint morbi in nobis. Est secundum proverbium Adao: Nulla calamina sola. Sicut de Duce de Sophoy dicitur, qui uno die regis Galliue inuicitias contra se audivit et Uletecinium foedis contra ipsum, et filli mortem rescivit, jit genug auff ein nat genețien. Talis est vita mundi omnibus calamitatibus exposita. — B. II. 389. 1@s rez 2-de-plung, Teunctivici von Sans 2-ads. Sigelii Polm. ed. 3 p. 308b. Garificitien II. 518. Suprif Zeitzsch. II. 257—267. Jază edudichaă que erran cobardes, decia În ankio, por parcecrle, Que nuace andala una sola. Yo digo que son valientes, Pues siempre van adelante Y nunca la esgaldad volven." Calteron, la vida es sucio. Jornada II. 30.

Primus cursus euangelli.

(5 Μημής) Illo die multa dicebant Lipsenses de cursa euangelii, quod mirabiliter primo processisset. Rt. Luth.: Ingenue fateor, ne hanc ardunu causam non ex proposito incepisse. Nam talis eram Papista, quod contra Examunu scriberem papatum perstringentem. Sed deus me mirabiliter per intervalla et occasiones in hanc causam vocavit. 36 þet Gritii 6 2016 μης tragen wer einen jeden reter, 2 er missam, coelibatum þet angsgriefjen. Hoc ettam multum þrút cursum camgelii, quod anno 19 Maczinilanns moveretur et in isto interregno Papistae mirum in modum contra me scripscrunt. 2c multi β miðu pereru. Sei fit alles diviso cousilis gridgeter. — B. Ill. 178 f.

Sathan morbis percutiens.

(5 Angust.) Illo die recreandi causa Lutherus curru abiit iu lucum et agros canens et exsultans in gloriam dei, et dixit: Meac cantilenae thun bem teussel sept vec, sicut econtra nostram impatientiam et ave ridet. Er hat lust

bune zu plagen, fonnberlich qui Christum fatentur et praedicant, quia, cum ipse sit princeps mundi et hostis noster, so mußen wir im burch sein Lannd paßiren, so will er warlich ben zoll auch von vuns haben, et percutit corpora nostra variis plagis. Medici in morbis tantum naturales causas observant et suis remediis succurrere student, et bene faciunt. Sed non considerant Sathanam impulsorem naturalis causae in morbo, qui causas et morbos illico et facile mutat, calidum in frigidum et econtra bonum in malum. Darumb muß eine hobere artmen fein, seil, fides et oratio, sicut psal, 31: In manibus tuis sortes meae. Diefen locum hab ich jetund in biefer fraucheit gelernet bund wil in corrigirenn. Nam prius tantum ad horam mortis eum applicavi. Es fel aber beigen: In manibus tuis tempora mea, zaupós, i. e. omnis vita mea, omnes dies, horae et momenta, quasi dicat: Menn gefundheit, francheit, vufal, glud, leben, fterben, freub, trauren stebt in beiner bannbt. Id guod experientia testatur; wen wir benden, wir wolten frolich, luftig, from, gefund fenn, tunc contrarium apparet et econtra. — B. I. 227. T. 24 § 71 f. mb 47 § 16, F. 3 S. 51. 4 S. 252 f. Bgl. oben S. 51 den 1 April.

Contra sciolos scripturae sacrae.

(5 Maguft). Lutherus: wir nerven nod fønder 2m er fedigen fyfrieft betrieru. Quis, quaeso, potest hunc ummu locum (1 Betr. 4, 13) capere: Gandete in tribulationibus? 2as wir mitten in ber fedigen myt leiden fytisfe fait. 2a gerne, wie bit finter, bie Stuthen pußenn*). Valeant igitur epicuri et arrogantes sciol, qui scripturum sacram tam derident aut mox perdiscunt qualis est Qacot 8 zβenæ (et J. Agricola), qui sunt pestes religionis, quorum arrogantiae et contentus fructus erit amentin et coocitas. 3% liefter gott, wir wellen in tuo sanctuario [o thūrţiqlid βanubelnu et tuam scripturam nobis subjicere. Tamen ridenus, ethnicos in suis falsissimis religionibus ardentissimo zedo incessisse, bes Quagfarum umb 20terone be temple uit tren þaren geftr þáben. — B. Il. 200 [, Ž. 1 § 9, ሕ. 1 ≅. 10. — [%]. Zenbő Gatefijuns, Sørtek, 2m II. 201 [, Ž. 1 § 9, ሕ. 1 ≅. 10. — [%]. Zenbő Gatefijuns, Sørtek, 2m II. 201 [.].

Ungari petentes communionem privatam.

(5 Majuli). Ungari quidam studiosi petebant in ecclesia mostra eucharistiam sub utraque, sed quia ipsi gernancio non intelligerent, cupierunt propriam et peculiarem coenam latinis verbis. Hoc Lutherus illis negavit, quia scirent Christi institutionem, manendum esse illis in communi ecclesiae ordinatione. — B. III. 30, 2, 19 § 8, ∂, ≥ ∂. 300. [CR. XXV. 374. 763. 28. 806, 216 kebutunblen kangdrebur x. 8. 1. 2dnjaj 1866. ⊘. 420 §] ∜gl. unten ben 22 ≅priember.

^{*)} über Buß für Suß be B. IV. 343. (Yeo in Şampt's Zeitschrift B. III. 3. 532. Şofjusanı's Fundgruben I. 3. 391. 398. Şub L I. 3. 630 f. B. I. 320.

Benedictio del communis.

(5) Miguitl.) Frater Lutheri Jacob: Inber illo die advenit cum M. Coelio, de Alberto Comite multa dicentes, quod esset pestis populi sui. Rt Lath.: Dolco vestram iniquam sortem propter illius maltitum, quae inpedit dei benedictionem, [nam cum deus dat communem benedictionem] Ris mit bergurerga et una persona sidi appropriare vult et deum enpirare, tum figit deus cum san benedictione. Gr wil in feltem gaben frop bagefangen frin. — [Ris. p. 148-b]. B. II. 1611. 2, 48, 94, 8, 11. 2, 260.

Euangelium in Italia praedicatum.

(6 ¾13µ1f.) 6 Aug literae a Bucero venerunt significantes, concilion l'incentile cese finitum et Cardinales discessisse et in multi magnis cittatibus Enungelium in vulgari (praedicari) magna constantia Placentine, Bononine, et Papam mirifice furere, qui boua fide quendam Germanum, Corfontium nomine, Homan vocavit, qui cum co venisse et Papam accessurs, in
titinere de poute in Tiberim projectus est. Respondit: Hace est fides Italica
Papistarum. Bene ülli, qui inlipusnodi nebulonibus una conditt. Si autenilli in Italia in praedicando Euangelio permanserint firmi. [o virée vici
Euts feftem. Videte, quil indicis in Germania miris technis contra nus consulucrunt, bas vir leine fumb ner in fider [rin, cum varia stratagemata hac
acastate tantum concluserant in multis locis. Nisi dominus pro nobis vigilaret,
[o betten wirs lengit verifolojjen. Sicut hisce diebus Lannalgracius Muniter
cocupavit ut dominus, consentiente Episcopo, quan civitatem Caesariani
miris modis occupare studnerutt.— B. I. 142. Z. 78 § 141, 5. 3. e. 255 f.

Meerfagen.

(6 Muguřt). Mentio fichat vou affeuu wund merchagen, quae animalia essent iracenda et letalia, homini insidiantia. Rt. Lufih. Sunt noastrowa animalia, în quibus Sathan latet, neque cum illis ludeudum. Sed cum aviculis, gĕsfcin, liţiliţen, fdcofen, bfimubfcin, cum illis lutius possumus jocari în tempore. — B. Il. 108.

Vitae aeternae conditio.

(7 81aµ16.) 7 Aug.: dixit: Ego quidem graviter decubui hoc morbo, itan tritam neam deo commendarem; multa tamen in hoc tempore ufirmitatis mihi in mentem venerunt. 286 wie 5a6 ich gebacht, was boch bas ewig lefen fen, was es fur frende 5ab. Quanvis ego certus sum de illa, quan per Christum nobles est donata et illa jaun mostru est, quia credimus, sed olim revelabitur. Spie felten wirs nicht wießenn, quonodo illa novi mundi creatio sit, cum hanc priman creationem numlei et creaturarum no possumus per-

spicere. Si ego ante conditum mundum apud deum fuissem, bett ich im birfen Stath nicht fonnen geben, quod ex nihilo tantam machinam sphaericam confecre debuisset wund bet baren eine fannge bir fen gebeffin, qui velocissimo cursu totam terram illuminat; item quod masculum et femellam ita condere deberet. — B. I. 114. Z. 3 § 10. 49 § 8, \$\frac{1}{3}\$. I \$\overline{\overline{1}}\$. I77. 4 \$\overline{\overline{1}}\$. 289. \$\overline{3}\$! often \$\overline{3}\$. S7 ben 26, \$\overline{1}\$! Mai.

Teuffelshuren.

(8 Maguřt.) 8 Aug: multa dieckant de epicuris et contemborribus dei sees Sathamae addicentibus Mis bie \(\frac{2}{2}\)ettertrana\(\text{derita}\), \(\text{Midbolts}\)idebietin, \(\text{Zuiffet\(\text{depictra}\)}\) et aug quibus \(\text{Satham coiret}\), deinde de tribus servis, quos diabolus \(\text{y}\) \(\text{Misting flat party fet\(\text{definity}\) fill to anno, qui se Sathamae dedidernut. Rt. Luft.: Hace est poeua peccati. \(\text{Wir mans treist}\), \(\text{but mans treist}\), \(\text{derita}\) and \(\text{mist}\), \(\text{cert}\), \(\text{qui min mis constantia et suspiriis vitae aercmae exspiriavi et oldormivit\), \(\text{qui min min aconstantia}\) et assistivit et 16 diebus nihil bibere potuisset, in summa fide et patientia obdormivit\) in domino. — B. 1. 228. III. 1. 2. 24 \(\text{gr}\), \(\text{Ti.}\) \(\text{Ti.}\) (2. 3. 5. 5. 2. 98. [\text{Pilmer\(\text{Smer}\)}\) and \(\text{decite}\) \(\text{decite}\) \(\text{decite}\) \(\text{decite}\)

Vina vetusta.

(8 Muguit) Luth. Vina vetusta funt vappae. Nam vina trium annormus unt minus efficacia. Valcant impii thesaurarii, qui illa diu conservant. bes fie gartigi verterum. Impediunt dei benedictionem et hominum solatum. Sicut fecit Episcopus Wurtzpurg:, qui solidum cellarium in rupem saxeaun confecit. ±0st critiф Şmuetr faß Trin craftterun sine vasibus, sed deceptus est in sua πλeoresfig. — T. 4 § 100, 3; 1 ≥ 270.

Musica.

(8 Muguit) Musica est optimum refrigerium turbato homini, etiamsi tantuu aliqua canat. Sicut ille dixit: Tu calamos inflare leves, Ego dierre versus. (Virg. Eclog. V, 2.) Eing bu bic nethen, so wil ich ben text singen. — B. II. 146. 2, 68 § 1, 7, 4 © 564.

Opificum negligentia.

(8 Νημίι). Multa dixit de fastu et negligentia opificum, qui parum diligentiae et multum mercedis haberent. 36 hab truß genu, mag mir aber fein βρόξει Infaren maßenn. 36 hab '75 is baar hojsen [refter 4 mal griftit, mill je noß the mohy fliden, che ich mir neu laß maßen. 2en es ilt fein vleijst nemen viet materia, gefen rien forma. Ideo in Halla optime fecerumt, ubi sar-clores baben eine [multerfide amilft 2bi eur hojen maßen. Milie gleijen jie hojen 82mmen 8166 alies in tienti [rem. — B. II. 125. 2. 7.2 § 4, 8. 2. 5.03.

Arrogantium Suermerorum pestis.

(14 Muguft, Wittwood.) 14 Aug: aderat honesta matrona Friburgensis, uxor W(olf) L(ofe), quae coram Luthero temeritatem et arrogantiam J. S(denf) deplorabat et quo fastu Wittenbergam contemsisset. Rt Luth.: &6 ift berfelbigenn geifter funft onnb grt, quod soli sibi placent, aliorum omnium autoritatem contemnant, et recitavit aliquorum audaciam. Meister Lorent [Berder] von Torgaw Anabaptista, item et aurifaber huc vehebantur; illi tanta insolentia incedebant, voluerunt a nobis examinari ridentes: was hats geschlagen? Item: quid tu, Mgr Luther examinas? Ich hab das gewust, Eh du auff epnen strowisch baft geschiffen. Ich bin getaufft vnnd beilig. Ich barff fein finder mer lafeen teuffen, den alle menne finder werden Benlig vonn mir geporenn. Talia portenta Sathann parturit in securis et arrogantibus ingeniis. Ideo bene dicit Salomon Proverb, 28 (B. 14); Beatus homo, qui semper est pavidus; qui autem mentis est durae, corruet. Laft vuns wol furschen vund bitten, ne intremus in tentationem. Et optime constitutae sunt visitationes, bas man folden freuelern fteuren fann. - T. 37 § 101, F. 3 S. 406. [be B. III. 450 f. Maulii Collect. I. 94. III. 25.]

Caesar optimam occasionem neglexit.

(14 Maguft.) Mentio fiebat pacis et concordiae inter Cassarow et Gallum perspetuae, ubi varia nova referebantur hinc inde, litterea uatum Padua e scriptae indicabant inducias decennales hac conditiones Betder fie nidet platen wortenn. Joit einer Zem anubern 6 monte gamor anffigaen. Rt Latheman singulus 2er Reifer [cf [cf]] but melden wie in Demm, qui olim fut fortunatissimus, nunc infelicissimus. Es hejfis: Fronte capillata, post hace occasio calea (Cato II. 26). I pse habutit in sun nanu Gallum, Papan et Turcema ante Viennaum et occasionem contensisi. Gett grufte βn, er fout im aber nidet banden. Ideo Salomon in suo Ecclesiaste deplorat hano vanitatem, quod deus homini dederit substantiae potestatem et illa non utatur. It anostro Cassaria cacidit, ber mus icțum Mavlant, Çophei Isfeen faren et eligere Ducem in Cardinalem. Pas fii fein feduridăe catăprepă. — Z. 45 8 87, A 4. S. 236 f.

Crocodilus.

(4 Maguit). Interrogabat Latherus, quid esset crocodius. Es mus gewistió en itrimeverne fein, Gim grofes Giber 18 cetu lang, bestia Aegypti, quae sunmon gaudio afficeretur, si humanu carne vesci deberet, ita qued lachrimas prac gaudio effundat. Et tamen illa immanis bestia ab Ichnemonoe interficitur. Ideo Aegyptii utrumque pro deo adorarunt. Ideo etiam Ichnemono contra aspidena, serpentem venenatissimum, luto armatur. Seudst ciu Icunen panquer aum, et vinicit diraconem; bès iţi vangres hergates [bict], qui non

viribus, sed sapientia procedit, et typus Christi. Tam potens est deus in creaturis. Sed nos animantia terrestria non cognoscimus: Mouoceron, Rhinoceron, Parlim, leopardum, camelopardum, tygrim, strutilonem. Mirabilis est deus in creaturis suis. — B. II. 108. 2. 7 § 148, 3. 1 €. 404 f. 24f. oben bru 23 Warti €. 69.

Gestus mundi cavendi.

(14 ឱាŋujit). Superstitio semper habet locum et praetextum superstitionis, qualis fuit mouachorum gloriatio de contentu mundi: Nam Paulus Rom. 12 (8. 2.) diett. Ne inulémini gestus hujus mundi, quasi impium esset, ordinationibus et constitutionibus políticis inservire. Cum Paulus et tota Scriptura tantum affectus et motas illos animi impios secundum similitudinem mundi prohibeat, ambitionem, avaritiam, libidinem, vindictam κ., quibus affectibus totus mundus indulget. Sicut Autuerpiae ante biennium optimum gestum mundi celebrarunt, ubi spectacula demostrabantur. Autuerpiau depictam in curru velochant cum titulo supra scripto: Ilegina mundi Anterpia. In cujus latere uno erat Noptumus offereus reginae magnos thesavors. Ab altero latere Mercarius obtalit multa. Hie vero est gestus mundi, scil. contemptus dei, superbia et insolentia in donis, abusus creaturarum. — B. II. 274.

Ecclesiarum spoliatio.

(14 % nguft). De rapina omnium Episcoporum et Principum et de bonis ecclesiasticis fielat mentio. Ibi, cum quereblattr, dicebat D. Dototr: Tempus est pestileutissimum, ubi ecclesia negligitur, nihil illi datur, sed spoliatur. Olim reges et principes confirmabant, nunc vero spoliant. Zem bir firfe fengt Squifur, 2 vm. Tygnets eins ettres mantte. Nihil additur pauperum et ministrorum stipendlis. Sed qui dispergunt in verum usum, persecutiouem patimutr. wirbt im géten, wie es 8. Loucreatio regumngum (fl. qui bona ecclesiae dispersit pauperibus contra Caesaris edictum. — B. II. 284. ₹. 56 § 3, ₹. 4 ≋. 361.

Magna diversitas tentationum.

(16 Ruquit.) 16 Aug. Luth. miseriam et calamitatem hujus vitae consideraus, quam infinitis morbis hoc mortale corpus in hac vita vexaretur, et dixit: Si dolores futurae vitae debent esse majores et perpetui, tunc illa nostra corpora, ut jaan sunt, mugen es nicht ertragen. Vix possumt illas momentamens passiones lujus vitae sustinere, et vichtern mihi, alia futura corpora. Et mox addicht correctionem: Cessenus de hac re, 68 juin uur megne gebanden. 68ct tebut, 75 su wirs nicht erflaven, [aft uma ße in illorum numero [fin, de quibus dicitur (20tatt), 5, 4): Deuti, qui lugent. Nam et hic in terris diversae et impares sunt tentationes pro personarum diversitate. Si alias has tentationes sustinere debuisset, quas ego, din mortuus esset. Ita ego angelum \$\tilde{Statemas}\text{...} \text{constant} \text{...} \

Sathanae colaphisantem non potuissem ferre, sicut Paulus etiam gravissimas tentationes Christi tollerare non potuisset. Summa: Tristitia est praesentissima mors et in momento. Sed hac de re non est nobis disputandum, sed dei judicio relinquendum, et illa, quae revelata sunt, consideranda.

De Erasmo Roterodamo.

(16 Muguft) Luth.: Erasmi propositio et status fuit, serviendum esse tempori. Tantum in se respecit. Vixit et mortuus est, ut Epicurus, sine ministro et consolatione. Qit şefarm in Buff correptam. — B. I. 275. Z. 37 § 121, β. 3 S. 416. [3ca. V. 117, Strandmung an bic @cifitiden etc. 1590. Z. 43 ş. 163, β. 4 S. 186.]

Vita puerorum.

(17 Auguft.) 17 Aug: filiorum suorum disputationem et lites audivit et deinde iterum reconciliatos observavit dicens: \(\text{u}\) \text{terfor} \(\text{Qrept}\), quam tibi placet talium puerorum vita et ludi. Imo omnia illorum peccata sunt niĥil aliud, quam remissio peccatorum. — B. II. 19. \(\text{2}\), 3 \(\text{8}\) \(\text{5}\), \(\text{4}\), \(\text{8}\). 1 \(\text{\text{\text{Q}}}\) 198.

Apum natura.

(17 Yatguft.) Fucos involantes occidit Lutherus. Interim vero apum naturam et ordinem consideravit, quod nullus sapientissimorum hominum apum naturam posset perspicere. Nam si apis aculeo punxerit, est inanis et cogitur esse liixa, ut adferat aquam, ita degradatur. Et illa animantia justissimo et fidelissimo labore opus suum perficiunt et sinc coitu generantur. — B. II. 168.

Nullus finis sectarum.

(18 Waguf). 18 Augusti mirabatur J. Agricolae arrogantiam et vanitatem, qui frigidissimis suis cogitationibus regum parturire pressumeret et
interim negotium euangelii remorarctur. Respondit Philippus: Sunt querelae onnium temporium, nam omnia negotia ardua paucos habent adjutores,
multos vero impeditores, et tamen deus in infirmitate paucoum procedit
contra multorum impedimenta. Deinde dixit Lutherus: Quis cogitasset de
illa secta Antinonorum? 26 des brez grardité vetter retfet, Yuhntger, Sacramentariorum et Anabaptistarum. Illis sopitis aliae oriumtur. Æsse pirè bes
férciébens lein Enbe merbenn. Ego nunc non cupio diutius vivere, quia nulla
pax speranda est. Veteres bene dixerunt, ut Dernhardus, quatuor esse praedicanda: virtutes, vitia, praemia, minas. Et optime est dictum. Sed Antinomorum prudentia longe aliter sentit. Versus:

Indocto tria sunt recte inculcanda popello:

Virtus cum vitiis; his addes praemia, poenas.

B. II. 63 f. ₹. 37 § 35, ₹. 3 ♥. 363.

Magistri Forstenii quaestiones.

(19 Muguft). 19 Aug: Mgr Joans. Forstenius per literus aliquot serupulos Lathero proposuit. Primo: utrum concionatores sint publice arguendi, cum fraterna correptio Matth. 18 (2). 15) videtur tantum de personalibus peccatis loqui, illi vero, publice peccantes docendo, etiam publice sint corripiendi, ut Moses Core, Ibatan et Abiram, Elias Baalistis, Paudus Petro, nos Papase publice resistimus. Rt Lath.: Prius privatim est arguendus frater, praecipue si error est novus et paucorum; si vero est inveteratus et multorum error, ita ut singuli non possint moneri et singulos accedere non possis, tune publice est arguendus et reprehendendus error. — B. III. 121, 2, 22 8 50, 78, 22, 3900.

II Quaestio. Textus in Mose Nun, 35. Deut 19, privatam vindictam permittere videtur ei, qui cognati interfectorem deprehenderit, antequam in refugii civitatem se receperit. Qui loci videntur contra Scripturam privatam vindictam prohibentem. Respondit: Illud praeceptum in Mose est judiciale estque abrogatum, sicut et usura Judacorum inter gentes erat permissa et tantum cessavit cum cateris indicialibus.

III Quaestio. Cur Ruth jure propinquitatis egerit, cum Boas non fuerit viri defuncti frater, et lex Deut. 25. clare exprimit mariti defuncti fratrem. Respondit: Ille locus est expositio legis Deut. 25, scil. quod, si frater defuncti noluerit, tunc proximus post illum in sanguine duere debeat. Praeterea Naemi Ruth non accepit, ut huic nuberet Boas, sed quia sese quan familiarissime adjungeret, ut ab eo bene posset perspici, quem textum in disputatione Anglicana tractavimus. — B, Il. 254. [CR. III. 6. 10 f. 26. 36 f. 39. 56 u. f. m.]

IV Quaestio. Contra Judaizantes, qui testimonia veteris testamenti postulant, seil. Mariame ext ribu Juda et de domo David finisse, quae tribus et familiae post captivitatem Babylonicam plane erant confusae. Respondit: Enangelista noster expresse dicit: Mariam ex tribu Juda fuisse. Qui hoc nolunt credere, maneant infideles. Neque tales Judaizantes hoc loo possunt sesee defendere Judicum ultimo, ubi Benjamin tribus erat disrupta, quae tribus non erat amplius populus dei propter fornicationem, sed erat separata et excommunicata tribus a populo. Ideo 600 cogebantur, gentiles et raptas ducere in uxores. — B. II. 254.

V Quaestio. De loco Scripturae Josuse 24 (B. 19): Non poteris domino screire, cluss cain sanctus et fortis ectator est, nei eigenoset seclerius vestris. Quibus verbis plane videtur rejicere populum impium. Et tanen mos exquantur hace verba: Si dimiseritis dominum et servieritis diis alienis, quae significant, illos adhue fuisse pios et nondum defecisse. Rt Luth: Ex ultima valedictio Josusa, qui eos singularibus affectibus admonet, quasi dicat: 36 (ba) 50rg. 37 metret gett med tim and regurann, fo witer bud gett fruiffen Zen er fans nicht leiben. Zo ir in ban ergurnet vumb von \mathbb{\mathbb{m}} faltenn werbet, tume irascetur deus ze. Altera solutio est illa, ut priora verba sint dicta de impiis, et sequentia de piis. Sicut passim multos habemus psalmos, in qui-bas coelum usque effertar et laudatur populus; mox in sequenti in infernum usque deprimitur; et per synecohene illie de piis in populo, hie de mais dicitur. Sicut et nos facimus in concionibus nostrae ecclesiae, laudamus scilicet partem bonorum, mox econtra impios et malos reprehendimas. Sic Ecclesia dicitur sancta, cum minima pars sit saucta. — B. II. 254 f.

VI Quaestia. Utrum maritus, cujus uxor in adulterio deprehensa, aut si ab illo fugeret, posset aliam ducere ipsa vivente, cum secundae nuptiae non conjugium, sed fornicatio et adulterinum conjugium esse videantur. Respondit: Paulus 1 Cor. 7 expresse respondet, licitus esse secundas nuptias, ubi dicit (28, 15); Quad si incredulas discedti, discedat, non est scrutiati subjectus frater vel soror in hujusmodi, sed in pace vocavit nos deus $\mathbf{x}_{i}$, ubi permittit palam aliud conjugium. Vide annotationes super eundem locum. Deinde recitavit casum in Eisenmad, ubi uxor noluij cohabitare viro et saepius abiti sine oumi cansa; tandem marito permisimus alias nuptias, prohibitas nocenti parti: — B. II 370, $\mathbf{2}$, $\mathbf{4}$ 8 § 29, $\mathbf{2}$, $\mathbf{4}$ © 8.00

VII Quaestio. Cum Bileam tam saspins daemonium consuluit et diversa responsa acceperit, num verum deum consuluerit et a vero deo responsum acceperit? Respondit: Bileam verum primo deum consuluit, a quo recepit responsum. Sep bem wert folt er auds gefüfetenn feun, sed posten, ejus avarita promissionibus Balac suscituta, mox se ad magos contuit, qui altier discrunt. Tertio verus deus iterum ei per angelum restitit. Attamen postea se ad magos convertit, et quamquam in textu fuit (Num. 23, 4): xryx yxy quasi dominus responderit, tamen sunt voces facti, non rei. Sieut Payistea gloriantur verum deum et Christum, et tamen sub illias nomine gloriantur et faciunt diaboli opera. Et textus illic est clarus. — B. II. 251. 231. 2, 1 8, 34, 5. 1 8. 40.

VIII Quarstio. Quomodo sit intelligendus locus Josuae 5 (28.9), ubi legitur: Hodie transtulit a nobis deus opprobrium Aegypti? Responditi: Simplex est solutio. Nam postquam Moses populum secundum legem circumcitilsset, dixit: jetţ feit ir nimmer Eupptifd. Een ir feit befuniten rumb feinb unn nimmer beiram. — B. II. 255.

IX. An David peccaret, cum adversus populum dei ipse coram Achis (1 \(\infty\) and 29, 8.) obtulent pugnaturum? [I Reg. 28, Rt: Non peccarit.] Nam Saul tum erat reprolatus et non amplius fuit rex populi dei. Ac fuit in co loco, quo nume sunt Papistae. Secundo: David non ultro obtulit suam operam,

^{*)} Go vermutbe ich, benn bie Sanbidrift giebt Unfesbares. Bei R. p. 113 Lide.

sed quia fuit sub Philistinis, postulatus est a rege tanquam minister. Sicut nostri subditi contra papisticam ecclesiam pugnare possunt. — B. II. 255 f.

X Quaestio. Locus 1 Reg. 2 (8. i. 1 & m. 2, 25) quomodo intelligendus: Si pecacarei ir ir ir virum, placari ei potest deux; si autem in deum quis peccaevrit, quis orabit pro eo? Rt Luth.: tollerabilius esce peccare contra secundam tabulam, quam contra primam. Er jei mr decalogum redit jur nemen, tune videbit, majus peccatum esse contra primam, quam contra secundam tabulam.— B. II. 256.

XI Quaestio. Nnm Saul spiritn malo potuerit prophetare et qualis fnerit prophetia? Respondit: Saul eo tempore, dum prophetavit, non agebatur malo spiritu, prophetia autem illius fuit expositio legis in domo sua. — B. II. 256.

Episcopus Maguntinus depilator.

(20 Yinquit.) 20 Aug: de Episcopo Mag: referebantur nova, eum in Raliam profectum et Geromainar reliquises, Papatum sperare fortassis. Rt Luth.: Si hace vera sunt, tunc insigne scelus est, dignum Cardinale, qui, cum suas civitates et cathedrales ecclesias plane deglubit et suos nobiles magna auri copia optignoravit et unum nobilem turt von "Mutery" mit 63000 ft. errifett fat, postea illos relinquit. — [3m. VII. 356b, \$38rr ben \$3164 ju \$Magbe-inqui 1589].

De incantatricibus sententia Lutheri.

(20 %uguft.) Illo die D. Spalatinus retulit insolentiam incantatricum, quad quaedam puella Aldenburgae lachrimas sanguineas fundat; si illa mulier adsit, etiamsi eam non videat ant seist, attamen eigs praesentiam sentit et lachrimas effundit. Rt Luth.: ∇ a folte man mit folden ad supplicia cifen. Juristae nedlen ju nief testimonia fabenn, contemmentes illa manifesta. Ego, inquit, hisce diebus habui casum matrimonii, ubi uxor maritum veneno occidere voluit, Hise bas er Gibriden bat ausgeproden, et ipsa tormentis examinata nihli respondit, quia tales inantatrices sunt mutae, contemunt poenas, ∇ er teuffel fejt jie niột reben. Illa facta satis testimonii afferunt, ut exemplum cum illis fiat in aliorum terrorem. — B. III. 11. 2, 25 § 4, $\mathbb{R}$. 3 $\mathbb{R}$ 9. 8, $\mathbb{R}$ 9. Hutte $\mathbb{R}$ 2. 12 betta $\mathbb{R}$ 3. 13 $\mathbb{R}$ 9. 8, $\mathbb{R}$ 9. Hutte $\mathbb{R}$ 2. 12 betta $\mathbb{R}$ 3. 14 $\mathbb{R}$ 9. 15 $\mathbb{R}$ 9. 15 $\mathbb{R}$ 9. 16 $\mathbb{R}$ 9. 17 $\mathbb{R}$ 9. 18 $\mathbb{R}$ 9. 18

Wicelius.

(22 Muquft). Wicelii anarulentiam et livorem mirabatur, qui multa contra Lutheranos scribere tentaret sine materia, sed capiat occasiones ubicunque potest, ut illam sententiam nostram cavillatur, ubi docuinaus, opera quaestoris longe excellere omnia opera Anachoritarum. Di expostulat contra nos miser homo. Ille non observat opera vocationis, sed superstitionis tantum. Paulus in suis epistolis copiosius et concinnius de virtutibus et bonis

operibus scripsit, quam omnes philosophi; ille magni effert opera politica in pinis. felter Zauibs trieg umb fidads nitid felter genden ficit. The re rafter beften fromften monde fajten, betten, ut interim taceam monachorum superstitiosorum, qualis ille fuit, qui suam concupiscentiam vincere voluit, dum fregit dilectum cacabum; magna profecto fuit mortificatio. — B. II. 283. Z. 14 § 12, \$5. 2 \$5. 200. [8gl. siredoupplik, ©pifcin, Nativ. I., Safe XII. 146. Genes. 42, 22 tom. IV. I 104b. Safed II. 2302]

Quomodo Bileam inter Midianitas occisus.

(23 Mugust.) 23 Aug: interrogavit disputans: unde Bileam fuerit, si ipse in Syria super flumen Aram habitaverit, ut textus indicat? Quomodo autem concordat Scriptura, quae dicit, eum occisum inter Midianitas? Respondit: Fortassis Bilcam fugit Mosen seditiosum (ut ipsi eum accusabant,) quasi diceret: nu wirdts mit bem vold zu trummer gehen. Jam oritur seditio et ita fugit ad Midianitas victores. Nam Bileam vidit magnas vexationes et turbationes populi Israël, wie sie gott hat lassen plagenn. Ja gott sie auch felber bat geplaget, scil. ad indurandas gentes, quae semper sperabant ruinam Israël, sicut hodie Papistae de nostra confusione gaudent bona spe. Ita populus Israël omnium gentium judicio aestimatus est impiissima et seditiosissima secta, et credo, Pharaonem, regem Acgypti, Mosen et Israëlitas tanta securitate esse sequutum, ut deum pro se contra Israël stare cogitaverit, aleich als bet fich bas meer omb feint willen auffactbann, quasi diceret, ut textus sonat: Nunc implebitur anima mea, (2 Dof. 14, 3.) Nun hab ich fie gewiefs Das ich fie im meer ergreiffenn foll, et ita in summa securitate perit et illi in infirmitate evadunt victores. Also wunderlich ftelt fich gott in seinem regiment. Das wiber in ift, icheinet fur ibn undt Das fur ibn ift icheinet wiber in. Jam apparet fortis, jam infirmus, Das fic ber fathan noch aller clugbeit brenu richten fonnen. Christus saepius Sathanae apparuit fortissimus in miraculis, mox infirmus in passionibus, but ben Teuffel aar irre gemacht. Ideo ad opera dei mirabilia pertinet fides, non sapientia carnis. Ita excaecatus est Oecolampadius illo argumento: Caro nihil prodest (3ch. 6, 63). Ergo corpus Christi non adest. Et Zinglius: Sedet ad dextram patris (Ephes. 1, 20). Ergo non est in pane. Das find ire aenei muri gewesen Darauff fie ftunden, et excaecati videntes per vitrum coloratum onnia secundum suum conceptum judicabant mordicus. - B. II. 252 f. T. 2 & 164, 7. 1 S. 167 f.

Literae Cardinalium ad Nauseam.

(23 ¾uguft.) Lutherus legit epistolas Cardinalium et Papae ad Friderichum Nauseum, praedicatorem Ferdinandi, satis supplices, in quibus Nauseum ad concilium congregandum adhortantur et Lutheranos tanquam impelitores illius accusant. Respondit: Ipsi nolunt concilium, et nequaquam

congregandum, nisi prius deletis nobis. Olim non dignati fuissent Cardinales, ad tam exiguum scribere, quem jam venerantur, quia conscientia ipsorum vacillat. Mujsen nu begaiem, nos fie ann brun litera Céprilo verjénuit pioce. O Domine, justus es et rectum judicium tunum. Banctificetur nomen tuum, et non nostrum. — B. III. 91. 25, 54 8 2, 7, 4 ©. 318.

De monachis.

(23 Muguit.) Lutherus: Ego arbitror, quod luxus aulae et malitia mundi aliquos bonos homines in monasteria compulit, et tamen interim nihil praestabant, quam hypocrisin. Impia est conditio monachatus, qui contra deum doctrina et vita pugnat. Nam monachatus non est studium, sed obliteratio et offuscatio Scripturae. Nullus enim ibi studet, nisi quis singulare donum legendi Scripturas habuerit, ut ego habui. Chrysostomus dicit: Rex fulget corona, monachus vero interius virtutibus. Dicere debuisset: hypocrisi. Quasi deus respector personarum illius cappam eligeret et regis catenam auream rejiceret. Rex et magistratus in summis heroicis virtutibus pellitur indies procedere, et probissimi monachi privatas virtutes pro tempore et arbitrio faciunt. Summa: Christianismus et baptismus debent esse supra omnes monachos, fie fein fo frum fie Junner wollen. Econtra Suermeri nostri plane rejiciunt Scripturam, ut Monetarius omnia ad suum spiritum applicavit et Wittenbergenses fures Scripturae appellavit, et jam noster J. A(gricola) dieit: 3ch hab auch einen fopff. 3a wenn gott bamit gufriedenn mer. fo bett ich auch einen. Ita indurati procedunt et non sentiunt suum malum. Ach lieber Sergett, libera nos a malo illo. Beneplacitum tuum est super timentes te et qui sperant in misericordia tua (\$\sigma_1.147, 11). Si mortuus essem, illa omnia non viderem, Aber vunfer bergott wil mich noch lenger marternn Den baviften Ru tret, qui tamen post mortem meam mea beneficia agnoscent vind der spruch wird ben in an mir erfullet werden, quod mortuus est justificatus a peccato (Röm. 6, 7.). — B. I. 131. II. 64. ₹. 30 § 14. 37 § 44, ₹. 3 €. 292 f. 369 f.

Concilii Niceni sinceritas.

(24 ¾uquft) 24 Augt dicebat, his temporibus non fieri posse concilium, quia Papa fugeret judicium et aliorum immodestia impediret. Videto, quanta reverentia et modestia fuit in concilio Niceno, ubi tota congregatio uni Puphnutio cessit, qui castitatem concubitus dixit majorem, quam sanctitatem occibiatus. Talia verba ego unuquam ausas fuissem dicere: castitatem in concubitu. Sed: in conjugio, dixissem. Attamen Ebr. 12 (28. 4) thorus immocaulatus dicitur. Jam si centum Paphnutii resisterent, cremarentar, quia Papa concluderet: Nostrum concilium est sancta et catholica ecclesia, quae non potest errare et nulli debet cedere. — B. III. 91. (II. 366.) T. 54 § 3, 7. 4 © 3. 318 f.

Chrysostomi eloquentia sine dialectica, verba sine re.

(24 Rīguft) Deinde dixerunt de S. Patrum scriptis supra bibliam, qui lectorem asspessum relinquerent. Responditi Mihi uon litet judicare de ipisis, quia sunt receptae autoritatis et ego cogor esse apostata. Sod legat, qui volet praecipue Chrysostomum, qui sumanus est rhetor, quam digrediatur a statu rei in aliam materiam. Dum epistolam ad Hebracos enarraren et Chrysostomum consulerem, nihil ad argumenta epistolae scripsit. Et credo, Chrysostomum, summum rhebrorem, habuises auditorium copisoum, sed sine fructu docuisse. Nam docere debet esse primma et principale officium praedicatoris, ut ad rem et argumenta et summam rei respiciat et auditorem erudiat. Hoc facto, tune apte potest rhetoricari et exhortari. — B. III. 139. 2, 57 8 6, 7, 4 2, 37 2 [

Concubinatus.

(24 Nuguft). Postea dixerunt voun ber furfen beimifden ehe, quae vera essent conjugia, sed tamen non principali pompa confirmata. Σαθ biefelbigen lither auch uicht beim vanb [shift betten. Et videtur quaedam similitudo concibinatus Patriarcharum, [qui etiam cum aliis uxoribus] liberos generabant, sed non haerodes. — B. I. 313, Σ. 43 § 63, β. 4 § 74, B. pag. 118b.

Periculum in falsis fratribus.

(24 Nuguit). Illo die mira dicebant de miserrimo spiritu J. Mgricolae) et J. S(dend), quia simulando suan prudentiam exercernet et hominum applausum mirifice venarentur. Respondit: Hace oportet nos videre in falsis fratribus. Ideo Christus al Pudum dicit (2019, 9, 16): Vade, ego ostendam libi, quane pati debeas. Er reisis ben feinen fauer madem. Er hat mid 30 andipinien appracht, ber liée berr wirdt mir and herauß betfign. 3d þaf ganug, nen 3d feine gane debalte. B. H. D. 52, 273 § 35, 3, 3 (2) 37.

De catabaptistis.

(24 Maquf). Illo die literae venerunt ah Electure Savonico de Anabaptistarum furore incessabili, qui omnes regiones inficere studerent auis opinionibus. Nam Landgravium aliquot captivos habere 3n woltfersberff, apadquos inventi literas fratris Petri Zaffa, qui illos adhortatur ad cursum, nam Angliam, Tharinjioni, 6041fd x. habere fratres illius doctrinae, qui co misisunt. Ideo has literas translatas latine quamprimum excudeudas ad monendas omnes regiones. Nam mirabili ektoriţa homines seducunt illae viperac.— [CR. III. 517, Burtlanet 2. 30. Seek. III. 181. Selectevet, surefeip, kum granuturapi.

Mildbiebin.

Mendacium parvum valde obest ecclesiae.

(25 Magnit). Deinde diechatur mendacium de D. Powerano, quod jam in Davia divortio separasse divitem uxorene enuque D. Patro Palladio conjunxisset. Rt Luth.: Nolo credere; tedni mendacia confugunt in nos ad opprimendum evangelium, quia levis occasio Christianis magnum praebet seandalum, ut in Historia Ecclesiastica accusantur Christiani, quando conveniunt ad eucharistiani, tunc corpus humanum occisum devorant. Hoc mendacium Longduni in Gelifu multum saugunias effulit inter Christianison. Ita bodie nobis impomunt. 36 mott bas inir ber chesaden fog univen, quae muquam quietem studii abunt; quia indies homines nubunt, indies causa orinutur. Hacc ad magistratum pertinent. — B. I. 421. [Surisere & 446. 888iii in 2 Zecl.

Salomonis regnum.

(26 August.) 26 Aug: Lutherus: Salomonis regnum erat ordinatissimum, ubi erat certus ordo constitutus suntuum. Das er auß puţlt, wieniel tegliß vergreu teorib burds ganţe famiel 3n ben 24 Empteru, ut 3 Reg. 4 describitur. Erat autem cibus Salomonis quotidie 30 chori, 60 chori farinae. 10 bores pingues et 20 pascuales x. Also ift fein ganţ famit gafaţ gewejen. Nam illi sumtus non ad autum Salomonis pertinent, sed ad totam regionem. 3d balte, Das ieşumber 4 reißifebt tegliß mehr verşehven in tanto luxu*). — B. II. 296. T. 45 83 4. x. 4 S. 202.

^{*)} B. I. 339. R. p. 296b: "Maximi sumptus Torgensis Aulae: Indies 5 vaß Torgisch Sier 500 (beifeit habern wohlich, 26 Genner Jäder Jertisch," "Die Benebiger haben eine Guldene Wiegen bem Bater Maximiliani gefchandt nato filio. Aber er legt einen Sünde brein, als balbt gerupert er von einsuner."

Plagae contemtus verbi.

(27 Riguit). 27 Aug: deploralat Latherus futuras calamitates Germennie propter contentum dei et verbi sequentem maltitam. Nam cum primo incipiunt homines apostatare a deo, quod est initium omnis superbiae, ut Jesus Syr. cap. 10 deplorat. [6 gépent alic junbe mit greadt, ut hodie, proh dolor, videnus, quod brevi tempore mundus tam insolens factus est ei iram dei provocat. Ita Zodomitis accidit, qui vivente adhuc Abraum, heroico vivo, qui illos liberavit a 4 regibus, dei beneficiorum obliti sunt et jusum Abraham ipsos docentem contemserunt. Ta ift anda religio, politia, mores untergamagem et plaga mox secuta; quannvis Judaei extenuant peccatum Zodomitarum, seil. quod puellam miseriorusismam elemosymas dantem insolita morte occiderunt. Sed saneti Patres suae posteritati hace ita pictura inculcarunt, quadam prophetica voce super omnes contentores. Nam Euangelium est illa puella; omnibus hominibus promititi auxilium gratiae. Sed proh dolor, extreme persequitur mundus euangelium. Ideo ipsae plagae sequentur. (Set fefff ms. — B. I. 170. 2, 4, 8, 69, 8, 7, 18, 245.

Species coelibatus supra conjugium.

(27 Muguit.) Illo die multa dixerunt de erroribus sanctorum Patrum, qui nihil digne de conjugio scripserunt, sed potius decepti sunt immundo coelibatu, ex quo tanta monstra orta sunt, vnnt haben leider nicht geschenn conjugii ordinationem tam in veteri quam in novo Testamento. Nam deus conjunxit masculum et foeminam. Abraham, piissimus patriarcha, tres habuit uxores. Christus accessit ad nuptias et confirmavit. Paulus vult Episcopum unius uxoris maritum et praedicit de futuris temporibus periculosis, ubi nuntiae prohibebuntur. Videmus tot peccata, incestus, scortationes, fluxus, ut S. Ulrici epistola deplorat. Attamen illa omnia vicit species coelibatus. Primi Patres find fromme leuth gewest. habens audechtig gemennet, sed non viderunt sequens malum. O utinam Christiani possent adhuc servare thorum immaculatum. Et illa ventris animalia volunt legibus corpora et conscientias ligare, quas periculosissimas sancti Patres bona intentione non potuerunt praestare. O bone deus, ita accidit, quando verbum dei et articulum justificationis amittimus. - B. II. 365. 2, 43 § 175, 7, 4 S. 147 f. filber Ulrich vgl. I. 31 § 3, A. 3 G. 312. 43 § 182, A. 4 G. 151 f. Genes. 4, 1. tom. I. f. 69 b, Balch I. 441. Mathefins Br. 5 S. 38. UN. 1710 S. 137-141. 1734 S. 962 bis 964, Rrumbaar, Manofeld G. 43. Er ward i. 3. 993 canonifirt. Ge. Calixti Tract. de conjug. Cleric. p. 444 sq. B. Gerhardi Confut. Cath. p 815 sq. Aen. Sylvii Germania p. 1053. Opp. Poët. Evricii Cordi p. 183. Mensa Philosophica ed. 1514, 8f. t 2. v. Raumer's Sobenftaufen VI. 354. Curiofitaten X. 400. G. RIcum, Die Frauen. Bo 2 3. 350 f. Dobnite's Gaftrom I. 3. 52.]

Dieta Patrum de fide.

(27 Muguit.) Videte, quaeso, quantae tenebrae de fide fuerunt inter Patres. Nam obscurato articulo justificationis impossibile fuit, unum crassissimum errorem opprimere. S. Hieronymus super Matthaeum, Epistolam ad Galatas, ad Titum scribit, sed quam frigidissime. Ambrosius sex libros super Genesin scripsit, D wie Dunne sein sie. Augustinus nihil acriter de fide scribit, nisi cum contra Pelagianos pugnat. Die baben Augustinum auffacwedt ound sum manne gemacht. Optime quidem docuerunt, sed extra pugnas non potuerunt publice tradere. Ift both fein commentarium vber bie epiftel ad Romanos et Galatas, quod aliquid synceri traderet. O quantum seculum hodie habemus in synceritate doctrinae, et, proh dolor, contemnimus illud. Sancti Patres haben je beger geleert, ben geschrieben; wir, gott lob, fcreibenn bas, ben wir lebenn. Deinde recitavit horrendum lapsum Gregorii, qui fratrem unum cum 3 fl. in sepulchrum maledixit et deinde per alium fratrem 30 missis redimere curavit. Deinde irruit Papa cum suis pestilentissimis traditionibus, homines esu carnium, cappis, missis alligavit, an fennen bred unnb scheißerig geset. Ita horrendus lapsus indies crevit, ita ut dictum Augustini Papa pro se urgeret: Euanaclio non crederem zc. Id est: Ego Papa sum caput Ecclesiae, ubi ego sum, ibi est ecclesia; cum ipse tantum sit minister et servus Ecclesiae. Non observant occasionem dicti Augustini, qui loquitur contra Manichaeos: Ego vobis non credo, quia estis damnati haeretici. Ecclesia autem, sponsa Christi, non potest errare; huic assentior. — B. I. 17. III. 139 f. T. 57 § 7. 20 § 26, 7. 4 S. 373 f. 2 S. 343.

Somnus.

(27 ឱបន្នប្រ]t) Sommus opus naturne utile et necessarium. Ego arbitror, summas esse molestias, si somnolentus a quiete perturbatur. Ideo Hippolytus ex Italia scripsit, quod summa tormenta sint, quando latrones examientur. Daŭ man (ic midt fajs [diaffer, quae inquietudo est omnium tormentorum extremum. — B. I. 97.

Augustanorum inobedientia.

(28 Muguft) 28 Augusti literae venerunt a senatu Augustano, in quibus indicabant, M. Joannem Forstemium esse abjectum, quia esset contentiosus, virulentus, negligens et incorrigibilis. Et ita optimum virum summa cum ignominia rejecerunt, quod noluit illis Suermeriis Michaeli Cellarjo et Bonifação comivere. Ipsique autem mihi infacien escriburt, se semper docuisse et docere, quae nos docemus; nolunt errasse videri et nobis errores imponent. Hoc facium tme vivente et talia audent ad me scribere. Ideo nunquam mihi placuit illa facta concordia. Timeo, ne posteriora pejora.

prioribus fiant; quia ipsi non ex corde fuciunt, sed a magistratu compulsi hoc concordiae vinculum quaerunt. Ego satis commotus me a literia ad ipsos missis arcebo ad tempus et Mart. Hucero rem et negotium commendabo. băt ets rec'h incia gerrott. fo mag et's mot binas jurenn. Ge finò bit vier ver-jucific[fien trop[fien. Ille Misland Cellarius pavidissimus in Comitis fagie-bat lucem (discedens) ex civitate. Talis erat Münervus, Karobstadus, Zingtiss, qui in prosperitate audaecissimi fuerunt, in periculis pavidissimi. Ideo merito dicuntur feroces in fortuna, in periculis effeninati. — B. I. 359 f. 2. 37 § 69, Å 3 © 3.84 f. [2 Now Zeńscien bey Stasts ven 19 Suppl ets ilustratus 2. 305 f. k 28. VI. 206. V. 124. CR. III. 570 f. Sunfécr's Spicil. XX pag. X. Spaciatis et Gwrine 3. 1121

Dispositio psal: 51 Philippi.

(28 Muquft.) Hujus psalmi propositio est: Tu promisisti misericordiam, deus, ergo praestabis. Deinde narratio multis repetitionibus, scil. se esse peccatorem, indigere misericordia. Idco debet eum aspergere, justificare et novum spiritum reddere et liberarc a sanguiuibus, a culpa et noxa mortis, Deiude sequuntur argumenta a causa finali: Doccho iniquos tuos x, et exsultabit lingua mea. Hoc est optimum argumentum, scil.: utile est, exstare exemplum tuae misericordiae; mea conversio est exemplum tuae misericordiae, ergo mea conversio est utilis. Ideo docebo et praedicabo illam. Quoniam si voluisses x. Est confutatio, quae non rejicit sacrificia legis praecepta a dco, sed cultum illum impium ex opere operato belligeratur, sicut omnia tempora prophetarum et apostolorum et nostra cum hac peste dimicarunt. quia impii sempor praestant cultus alio fine, quam deus praecepit. Sacrificium, deus x. Hacc est definitio veri cultus et sacrificiorum discernens ab aliis cultibus. Benique fac, domine 20, Sicut prius pro se oravit, nunc orat pro tota ecclesia: Fac, domine, ut tota ecclesia constet et augeatur. Tunc acceptabis sacrificium x. id est, tunc placebit tibi cultus noster. Et ita solvit argumentum prins propositum: Quoniam si voluisses. - [Skuteder's Mateberger 3. 84. CR. III. 539.]

Devastatio Hierosolymae.

(29 Muguft, Σemerstag). 29 Aug: legit historiam devastationis Hierosolymitanae. Quanta civitas potentia et copia, et obsidione a Tito et Viespasium radicitus eversa. Σαδ hat ben 3µten febr nebe getham. Den abb hat gett mufenn jum fuguer nerbenn, quia ipsi Judaci omnes promissiones dei curnalitier intellescrum, ut hoc dictum Hieromiae (17, 12): Sanetum domini una evelletur perpetu. Muff ben trog vanb viel mehr þrinds baben be 3µten gepeðt num þar nveitifið unter bir prophetu genurðer, sed tandem viderum, suam securitatem et praesumtionem confundi. — B. I. 464. Σ. 74 § 9, 7.4 ⊗ 0.16.

Utinam appenderentur Iob 6.

(29 Muguft). Responsorium canebatur a pueris: Utinam appenderenture cectad meet, gubus iran merui, in statera κ. Them (13, 22): Voca me, ego respondebo tibi. 3a uartifa, olse mus man mit gett reten. [9 moție mans ținată firem, neu man also mit îm expolutirte. Φas er fem reten muți vêer-gefer. 36 quanta miseria est hominis vita. Ille Iob tiuț gentiis et tamen feliciosime conversus. Item canebatur aliud responsorium: Discubnit Jesus κ. Dixiti: Φas îţ ein [four note, aude in [fourt tegt. nisi quod ad unau speciem torserunt, et textus de convivio Asueri (Giţer 1, 3) est detortus. Nam S. Thomas dicitur responsoria composuisse, qui plerunque ex novo testamento illa composuit et versus ex veteri testamento. — B. III. 17.

De Judaeis.

(29 Miguit). Deinde dicebant de Judacorum fuga in Italiam et Germaniam. Nam Cicero in oratione pro Flacco conqueritur de Judacorum superstitione in Italia et videmus in tota Germania illorum vestigia. 381 co6 tein flabt ober Torff, 68 foi namen, Zeidem bunb gaßen, et dicunt, Judacos Ratisponae fuisse et vixisse longe ante Christi tempora. 68 ift ein grof meditat voit grueft. — B. I. 405. 7, 74 § 10, 7, 4 © 616.

Galli duo Wittenbergam venerunt.

(30 Suguit). 30 August. duo Galli ex Italia, houestissimi viri, huc venerunt, Lutherom et Wittenbergam videndi causa et aliquitus diebus commorati sunt, lectiones visitantes, et cum D. Luthero pransi sunt et alia praeceptoribus. Dicebant, se in Italia studiorum causa vixises, sed cun irtum Galliam revisere vellent, prius Germaniam et Lutherom pietatis causa videre constituise. Rt Luth.: Hie videtis nostrum regnum pauperrimum, me monalum in monasterio, sed mirabiles fratres, sedi uxorem et liberos. Haec dicere potestis. Sed cavete, ne nos vidisse, sed tantum audisse dicatis, et deus vos conserver in illa animi vestri constantia. — B. I. 378. III. 17.

Adhortatio ad patientiam.

(31 Mugufl.) Ultima August: multae et variae tentationes D. Luthero a Jona indicabantur, quibas pii mirifice exacerbarentur. Respondit: Habenda est patienti et orandum. Nam si omnis secundum nostram voluntatem succederent, tantum segnesceremus et obbrutesceremus, sicut Romanis accidit. Ideo tentationes sunt optima nostra remedia, quae nos contra multa mala acumt, nt vester calculus, D. Jonas, facti vos sollicitos et plus prodest volsi, quam g fads. Deus optime novit, quomodo suorum vitam regere debet; nostrum est, obedire secundum vocationem. — B. II. 317. 2, 26 § 49, §, 3 ©, 131. [52, 1742 ©, 169 t]

Ecclesia dei in societate hominum consistere debet.

(31 Maguft). Ideo deus ecclesiam suam in medium mundum inter infinitas extermas actiones et vocationes posuit, ne Christiani fierent monachi,
sed in communi societate viverent, inter homines innotescerent nostra opera
et exercitia fidei. Nam societas hominum, ut Aristoteles inquit, non est sibi
finis, sed est medietas, utilums autem finis, docere invicem de deo. Ideo
Aristoteles dicit: Non medicus et medicus, arator et arator r. faciumt societatem. Tria sunt genera vitae: Laborandum est, bellandum, gubernandum. Ex
illis constat civitas. Ideo dicit Plato: Sicut boves non reguntur a bobus et
caprae non a capris, ita homines non reguntur ab hominibus, nisi heroicis. —
B. 1.15, 2, 20, 3, 7, 2, 26, 331 f.

Traditiones.

(31 Muguft). Traditiones humanae in Papatu molestissima et tyrannica superbia efflatae fuerunt secundum dictum Christi (Watth, 23, 4): Digido non attingentes. Nam plenissima autoritate Papa urgebat, quae ipsemet contensit; ut illi duo Galli ex Roma venientes dicebant, se Romae in ipsa bona sexta feria publice edisse carnes. Si hoc facerent in Gallia, igne cremarentur. Tanta est impietas Romanae sedis.— B. III. 17. 2. 33 § 1, 7. 3 © 5. 32.

Angliae nova.

(1 September, Dom. 11 p. trin.) Prima die Septembris ex Anglia a Vicceancellaria venerunt literae de felici cursus cuangolii, quod multi Episcoporum consentirent una cum rege et quod rex insignem locum peregrinationis ad S. Mariam Portelasse devastasset et simulachrum destruxisset, thesaurum abstutisset, quam idolatriam Papa cum summo privilegio confirmavit. — B. III. 18. [Пасредьйвана. 8gl. Erasmi Colloquis: Peregrinatio religionis ergo. CR. III. 692]

Calendarium restaurandum.

(1 @eptember.) Multa dixit de cursu solis et quod maxime necessarium esset, ut calendarium intercalatione emendaretur, quod essex officium Principum. Den ber fafenber regiert die gange welt. Es find a temporibus Julii Caesaris die 1500 gar geben tag gurud. Es fit noch und 2 tag, fo lang fleth bir met nicht. Elli folten biefes 32 var efterum Reminiscere ben tag 3 umer beben gebaltenn, sieut Judaei strenue observant. [o halten wirs 5 wechen hernach, quamvis mathematich, is omnes convenient concorditiers, facile possent annum restaurare. — B. I. 217. 3gl. oben © 5.59 ben 8 Spril.

Turca.

(8 September.) 8 Sept: horrenda nova de Turca scribebantur, qui in propria persona quatuor exercitibus ad Ungariam properaret et ipse propria persona Budam civitatem et sedem regiam occupare vellet, et illic hibernare. RI Luther.: Si res vera est, fo faten mirs verifdiaffen. Ego arbitror alhue, esse figmentum Ferdinandi, qui vult habere (teur, nam ssepius hoc coglitavit et illis figmentis effecit, quod illi non credant, cum rei jesa postulaverit, sicut in Assopa scribitur, Ta man ten wolff jott foldenn, cum non adesset, deinde cum praseens adesset, enem affuerit. Ego valde timeo de perditione Germaniae, quae exhauritur pecunia et virbus et deinde Turcae objicietur. Mer 36 armet Yuther muß alles gethann haben, sicut et rustioorum tumultus et Sacramentariorum secta mihi imponitur. Trumb fabi id puniferm ferçaget officie fiduffet fir bit thur aenorffic.— B. I. 406. 7, 75 8 18, 7, 4 26, 644.

Accidentia ecclesiae.

(8 September.) Went man den hjarner Nur die substantia lief, tunc essent provisi. Nostra parochia Wittenbergensis sub Papatu in substantia tantum habuit 90 fl, sed cum accidentibus ultra 350 fl. En de retgiff h de accidentibus fat mundenn, Terminarieu, hfothem, Caplenne, Utariften groß getragen, Daß hat daß gemenne vold nicht gemerdt. Iht aber werden dauer num burger so reich dausnur. — B. III. 121 f. Löß, Genes 26, 31 fl. tom. III. f. 23, Essig 1. 103)

Lochense iter.

(10 September, Dienstag.) 10 Sept: Lutherus ab Electore vocatus in Lochaw, cum quo multa contulit secreta. Ibi in itinere exposuit psal. 103: Benedic anima mea domino. Ibi examinavit Jonam, qualis esset psalmus. Est excellentissimus, qui gratias agit deo pro immensa dei gratia et donis. Ideo tripliciter adhortatur: benedic. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus x. Theologice intelligo hoc, sed grammatice non possum. Describit autem perfectissimam gratiam et remissionem peccatorum. Das gang leben ift buns in biefem pers geschendt, Omnibus. Secundo addit: Qui sanat omnes infirmitates. Hoc non intelligo, quid intelligat per infirmitates, nam varia est infirmitas affectuum, languoris, passionum. Qui reducit ab interitu vitam tuam. Est absolutissima praedicatio remissionis peccatorum, est deletio chirographi, ubi deus se nobis totum praestat. Sicut contrarium facit Sathan, qui tantum terret, vulnerat et captivat conscientias. Summa hujus psalmi est: Deus misericordissime ex gratia omnia peccata remittit et sanat naturam in reliquiis peccatorum, quae adhuc nobis adhaerent. Er hilfit rund heilet. Sicut sequitur, quomodo corroborentur, scil. gratia et ignoscentia, quasi dicat: sic deus suos adjuvat. Non tantum lavat, sed et adornat nos regaliter. Bas aber bas fur dona fein, weiß ich nicht fo boch aufgureben, quia ignoti nulla cupido (Ovid. ars amat. III. 397.); nam quod nescimus, non possumus loqui. Ideo sequitur: Qui replet os tuum bonis. Sie ist bie febber nicht geschnitten, bas man bas foste bamit schreiben, quid sit os, quid bona illa, quibus nos replet. Ideo

dicit: Renocabitur desiderium tuum. Est epiphonema, Zu mirți în ron neum geterem, sieut aquila juvenescit, quamvis de omnibus avibus potest intelligi. Tie fiß maufut mub vermeur. Sieut corlum a terra: Misericordia dei țiț bód gepanet, wie bod ber Qimel îit venu ber reven. Attamen infirmitas nostrae carais somper putat et dubitat, Ter țimit urce îi mauți fir în lăși falien, cum misericordia et gratia sit longe excellentior nostro captu. Ideo Paulus exclamat Phil. 3 (8. 12), se uno esse perfectum, sed persequi illa, et Rom. 7 (8. 6) super legem capticantem conqueritur Paulus. Tes troft ich mich auß, si video Paulum illa nou posse apprehendere. Valeant ambiticsi omnia sibi vendicantes. Sicel miserelur. PL sicul ortus ab cecasu. Magna confirmatio. Attamen non credimus. Sed nota în loc psalmo, quomodo semper ponit: Timentibus cum. Zie migient plum. Et sequitur explicatoi timentium. Pulvis sumus et sicut foenum. Ilace est descriptio hominis. Attamen non credimus doo miserenti. Dominus in coelo. Est conclusio, i. e. deue set potens et effeax, qui non sinet nos impunitos et potest omnia reddere. — B. Il. 228 f.

Pecorum campi consideratio.

(10 September.) Cum videret Lutherus in campo incedere vaccas κ, dixi: Σο geben υπιβτεν predjer, bie Mildstrager, puttertrager. Σie festrager. qui nobis indies praedicant fidem erga deum patrem. — B. II. 108. ₹. 2 § 51, β. 1 €. 114.

Locus 1 Petri 5.

(10 Ærptember.) Pussile oves Christi, ἐπισκοπούντες, i. o. feţh wol şin, niţt vnwitliğ, founber gerne. Midr eigennuţia, founber vou redifaţifen berţeun. nidt tramniţi vber ben banifen ∂er end kefelenn iţt. Est summus textus, qui omnes fere ministros arguit, nam nullus est tam synocrus, qui tam sponte faceret et prendicurat ad glorim dei. — Ψξq. (cen tem 30 Myrit ≅. 75.

Contemtus verbi Antinomorum.

(10 Æepteméer.) In Lochaue dischatur, quod in episcopatti Wirtzburgensi 600 opulentissimae parochiae vacarent. Respondit: Mala sequitur consequentia. Et nobiscum fiet in tanto contenutu verbi et ministrorum. Ψen idi eig ued reid werten. verbe 3d nidet preègen, jounter ein gandfer wertent. Zurd bie laumte jieden, plumes propter pecuniam spectatores habere vellen. Nam et rustici dixerunt ad visitatores objicientes, cur snos parochos nollent nutrire, cum pastores pecudum alerent, responderunt: 3a, quaen hitten umi@en wir faden. plu bid, je neit; if es funumen nobis vientibus. Zurga bienet bie Antinomi [et] wod, qui securis addunt praesuntionem. Et jam video tantam praesuntionem in Antinomis, quod su biducia misericordina audeant facere, quaecunque libeat, quasi credens mili) pecet, sed credentes tai justos esse.

nt praedicatione legis non indigeant. Nau somaiant ecclesiam ita justam, ut fait Adam in pararaliso, cui ira de coelo revelabatur, quasi diceret deuss: $RSum_1 \gg 1061$ even aiten friedren ejera, $RSev = ven \approx 1$ avon Velem folt jeër, le virifun ferrtenu. — B. III. 122. $\lessapprox 1.1$ s 21 mm 22 $\lessapprox 5.3$ (65. 155.), $\lessapprox 1.1$ $\lessapprox 22$ mm 2 $\lessapprox 3.3$ 39. 139. 148. (A. XIV) 306.

Colloquium Lutherl cum J. S.

(11 September.) 11 Septemb: Lutherus audivit J(acobum) S(deud) concionantem satis temere secundum psalmum, effutientem sua rhetorica, quem deiude a prandio privato colloquio eum D. Jona convenit, cupiens illum lucrifacere, sed proh dolor impoenitentem, impndentem, rebellantem, ambitiosum, pejerantem. Cni eum Lutherus ignorautiam objieeret, eum iuexereitatum, non dialecticum neque rhetoricum talia andere contra suos praeceptores, respondit: 3ch muf es thun vmb bes bluts Chrifti willen vnnb feins theuerus leidens, Darbu zwinget mich auch die große schmerbe mednes gewißenns. Das ich gott mer foll furchten Den alle menne praeceptores. Den 3ch hab fo wol ennen gott als ihr. Rt Lath.: Esto penitus nostram doctrinam intelligeres, attamen nos praeceptores, a quibus primum didicisti, honorare debes in gloriam dei. Ita si ego omnes psalmos Davidis seirem co spirita, quo compositi sunt, Roch bennoch wurd ich feinen fonnen machen, Ich vermocht nicht ben eriten vers primi psalmi zu madeu. Tandem discesserunt irreconciliati. Dixit Lutherus: biftu Da guriegen, fo lepp bich ber teuffel. Bun wir mufsen bas periculum in falsis fratribus auch mit leiden. Das arme frenderg verwinds unmmer mehr, sed deus nitor disperdet illum, qui violavit templum suum. Nam hic est proverbium: Mala mens, malus animus. (Terent. Andria I. 1, 137.) Ein verzweiffelter boser bub. - Deinde in coena sedebat eum illis in mensa satis protervus eavillator contra Latheram et Friburgenses, illos et Latheram perstringens, respondens: wan Ich ben Soff fo frum mach, als ir bie welt, fo hab ich perthami. Et tamen semper protervo vultu et oculis demissis et obtectis sedebat, ostendens animi sui malitiam, et tandem cum Luthero abeunte expostulare cupiebat. - B. H. 65 f. X. 37 & 47, R. 3 S. 371 f. - [Rad Burtbarbt E. 304 war Edent feit bem 8 3uli hofprediger in Beimar.]

Sathan est homicida.

(12 Zeptember,) 12 Sept: dicebant de fallacins Sathanae homicidae. Die D. Martinus dixit, generum Petri barbitonsonis fuisse hominem militarem invulnerabilem. Tandem is praevidit suam mortem dicens: Whit fdower fold thim. Hem: om tifé nere ide critodean verben. Hem illo ipso die dixisse fertur Dicterichus (hoc enim illi nomen erat) ad uxorem: fauff cin, Zu wirft bentt gelt behamen, spectatores. Ze bat in ber teuffel begalet. Deinde dixit Pontanae exemplum simile, quomodo duo nobiles extremi hostes inter se in anla Sichbann, Laberdock Tageich t. J. 1508.

Cuesaris fuerint, Das einer ben anndern Zuerwurgen geichworenn bette. wo er in vberleme. Quadam nocte Sathan alterum occidit alterius gladio, quem iterum ad lectum in vaginam reposuit et dum hoc fieret, alter in gravissimo somnio dormiit putans, se illum interficere. Item equus illius tanquam agitatus in stabulo in summa angustia et sudore constitit. Primo mane alter truncatus in lecto inventus est et ita multorum suspicio propter hostilitatem in alterum cecidit, et insuper ejus gladium cruentum invenerunt. Et tamen inse non fecit, sed Sathan. Is nobilis incarceratus et ad mortem damnatus est, sed eo fine, wen man in auff ben plat precht, folt man bie erd feine ichattens bin weg stossen et ex regione relegare. Das beist man civilem mortem. Quia ipse voluit alterum occidere et insuper per Sathanam factum est, ideo reus est. Et conclusit: Miso gehte biefen, qui faciunt pactum temporale cum Sathana, qui ad tempus suos fovet illisque blanditur. Aber zu lett bezalet er fie redlich. - Illa vespera erant in Lochaw laeti. Dixit Luth.: Ach wie gern wolt ich einen abennd ben bem bernn Chrifto gewest sein. wen er einmal frolich geweien ift, qui satis alioquin afflictus fuit. - B. I. 228. III. 40. T. 24 § 74 f. und 7 & 44, 3, 3 G. 52 ff. und 1 G. 345. [über Beter Barbierer be 28. VI. 687, 712, Deine Bemerhing bei Burtbardt S. 6. Jen. VI. 270b e. Dr., Balch VIII. 1318 f. Bieler fconen Spriiche ed. Lorenty Schwend, Bittenb. 1558. 4. Bl. Ma if ff. (Lemnii Apologia Bl. D 8b. Belch IX. 414. 423, 3en. V. 521. 524. Mein Minger G. 68.]

Canonicus Sodomita.

(12 ②eptember.) Canonicus Wurtburg. vi novam nuptam sponson ademit, dicens: Si placet tibi, permitte; tune habebis gratiam apud me domino tuo; sin minus, so mullu eš bennoh feiben. Respondit: 2ns fine Zodomitica chamautia in coelum et sicut in Genesi dicitur cap. 6 (28. 2): Acceperud in uxores, quascuaque volebant, etiam non in sanguinis reverentiam attendentes. — B. I. 136, £, 27 § 130a, \$5, 3, 247.

Justitia dei in Paulo.

(12 Ξεγιεπιέετ.) Illud vocabulum justitia Tas iţi in memem ţerţenu cin Toumerţāţag graveţt. Nam quando in Papatu legeren: In justitia tua libera me, (Ystatu 31, 2), item: in erritate tua, mox putabam illam justitiam vindicantem furorem, scil. divinae irac. 3d nar bem Paulo von Şerţen ţinkt, ubi legebam: Revelatur justitia dei per euangeţium. Scd postea, cum consequentia viderem, scil. sicut scriptum est: Justus cx julc sua vivet (Walat. 3, 11), et insuper Augustinum consulerem. Ta nuretri iţi ţrolis; ubi justitiam dei misericordinm justos reputantem cognovi, ibi affilico renedium contigli. Scd Antinomi nostri hominibus securis volunt delire blandiri et memoria justitiae illos emendare, cum tale seculum sit, quod non possit fulmine legis terreri. Man foli tiet bounern umb tibigenum int bem geţie yam ber großen.

jidertjetit tvillen. Nam rustici et eives adreo impii sunt, ut ne unum Pastorem curavent. 32ens jurijen omno bjerru midjt tjum, jolicu nivi midjt lamg bleifen. Ideo bene divit Esoinas (49, 23): Reges erunt nutritii ejus, puuru wertensi nitit tjum. Sieut prob dolor bothe experientia videmus in ingratis. — B. II. 274 f. ₹. 12 g. 85, pg. 11 3 g. 23 mm 1 g. 30, 7. 2 g. 1143, 170. 1 €. 33. [Genes 42, 18 tom. IV. f. 150, 8st60 II. 2182. CR. XY. 1046. Manlii Locc. comm. III. 141. Melandri Jooo-Seria pg. 6071 [€ oben Tu 29 Wali & 81.

Altiora ne scruteris.

(12 ②cptcmbcr.) Quidam Ilmagarus mirabiles quaestiones scriptas, ineptas et non necessarias Luthero proposant. Disti Lutheros: O utinam in voluntate dei revelata nuneremus, deus enim omnia in Christo nobis proposuit, hume audire debennus. 2cr weiß biefe orgament alle reof µ feluiren. Imo in Christo omnia dare vult deus, modo nos humilienaus vera obedieutia, sed nos nolumus, et extra illum sumas stulti, geben mit bem quare bmb: norumb gut toà adjo modat. biefe adje apfehem lefet. vumb roulem aude demos in fipicie fepu. — B. II. 134 f. 2. 1 § 82, βs. 1 ②. 72. 3gl. bru 2 ¾nquit ②. 106. [21rad 3, 92, Genes 17, 10, 12, 23-7, tom. III, § 28. 108. 1384 h. 1833 1864]. 1 1833 1864].

Simplum Christi.

(12 Zeptember). Augustini dictum piissimum, qui dicit, Christum suo simplo mostro duplo concience et lis perfectum numerum reddere. Nam Christi mors dictur simplum, qui tantum carne moritur, nostra autem mors duplum, quia corpore et anima aeternaliter damnati essemus propter peccata nostra. — B. III. 40, ₹, 7 ± 44, ₹, 1 ₹, 3 ± 44.

Inobedientia erga majores.

(14 Æρtjember*). 14 Sept: Lutherus una eum Philippo ludinagistrum Nimeconsen contra Plastorem inflatum satis aeriter objurgavit, quod tales ministri suis dominis seuioribus ita struerent madins, et ex ambitione illorum seniorum defectus amplificarent illisque detraherent omnesque fierent €ξαmentifican in errato Norh (1 2001 9, 22.). Et tandem acerrima admonitione illum ad reverentiam suorum praeceptorum hortatus est, ut desisteret ab hae inobedientia, βær feit fest lamm unigla fein.

Germaniae plaga certissima.

(15 €cptember, Dom. 13 p. trin), 15 Septemb: gravissimam exhortationem habuit ad orationem contra plagas futuras Germaniae a Turca, Papa et Rottensibus, quas nostra impoenitentia provocaremus. Ideo opus esse, plaganu venire. Deus avertat malum. Nam totus mundus nihil aliud est,

^{*)} über bie Disputation wiber bie Antinomer am 13 September B. III. 318. T. 37 § 86, F. 3 S. 396. Norbes S. 241. Lingle S. 249.

quam inversus decalogus. Eitet contemtus, Eitel blasphemia, Eitel inobedientia, scortatio, superbia, furtum, wiriv joier reiff sur joiadtéangt. Et Sathau per Turcum, Papam, Rottenses non feriatur. — B. 1. 300 f. ₹. 4 § 56, 76 § 10a, ₹. 1 €. 238. 4 €. 663 f.

Poëtica obscoena.

(15 September.) Postea dixit, summopere necessarium esse. Tas man librario Javenalis, Martialis, Catalii, Virgilii Priapum afis benn Ladis umb idulen thete, quod tam obscoena et İndicra scriberent, ut uou possent sine damno legi. — B, Il. 178. 2. 73 8 10, № 4 ≤ 600.

Status et loci euangelii Dominicae 13.

(15 Zeptember). Enangelium hodieruum Lucae 10 de Samaritano est punkerrimum. 2Mm folb fülid 4 wochen Lucau privajem, qui aset celebratum et jucundum, ut Magister Scutentiarum 4 libro illo ordiatur. Σen kas enangelium kut wiel fücurr locos gratiae et legis doctriman pulcerrime et breviesime descriptum; deinde malignam hypoeritam naturam in Seriha, quem etiam satis perstringit, tegalet in refst, ten wie feute ers frinkfeliger maderun, ben kas er sacerdotem et hevitam sanctissimos in populo dei alse obamatel, 2m się furu ntergebenn, vajeen 3m tiegen, beiffen in nidet. Si tantum dixisset: ji baben in nidet spekem. Sed diedt illos tam duros, quod semivirum negleserint. Σvos felten turcef en nidet tun. Ideo Samaritanum in illorum opprotrium producti. Postea de allegoria est uberrima materia, item de duobus denariis x. Summa: esi itei nreide ramaetium.

Arrogantia praedicatorum pestis ecclesiae.

(15 ₹eptember.) Postea D. Jones nulla dixit de insigni arrogantia J. Algricolary et J. S(dernl, quod magua conati esseut Respondit: ₹bi quanta est pestis homini, qui citan prosperitate plus degruerat, quam cruer. Nam illi tantum er prospero successu in tantum arrogantiam inciderunt, omnia sibi inexperti vendicantes et praesumentes, se otissos et gloriosos reguaturos in nostris laboribus. ₹a felte cine facene ecclesia felgem. Jandadum Catechisms in ecclesia periisset, quem sunmo cum freutu adhue praedicanus. Deus conservet nos in puritate illius doctrinae. — B. II. 67, ₹, 37, § 48, ₹, 3 ₹, 3 ₹, 37, 5 ₹.

Cervorum nuptiae.

(15 September.) Dum sylvam Luchensen pertransiret, multas ferarum cohortes vidit cervosque luctantes et saltantes invicem. Dixit: quanto ordine deus creaturis ordinavit, ut hace fera certuu tempus singulis annis servet nuptiarum snarum. Deinde nihil curat. Est auimal unundissimum. Saltem homo est tam immundus et spurcissimus. Ideo etiam foetidissimum cadaver.

— B. II. 108.

Oratione conjugium incipiendum.

(18 September.) 18 Sept: recitabat Lutherus aliqua exempla scaudalosa conjugii filiarum P. M(elanthons), L. K(ranachs), H. L(ufts), qui suas filias male elocassent. Me lieber bergott, fie betten nicht. Illa ardua sine timore dei tantum temere praesumuut et tentant. Ideo merito puniuntur infelici conjugio. Ideo ille Epicurus D. Pistor impudenter derisit nostram copulani in ceclesia, quod urgemus orationem ad conjugium. Gleich als man nicht betten Dürffte gu folden fachenn. Er ift ein alter Rarr. wird nu fcwerlich annbers, juxta proverbium: wer im 20 Jar nicht fcone. 3m 30 Jar nicht ftard, 3n 40 Jaren nicht eing, 3m 50 iar nicht reich wirdt, Darff barnach nicht boffenn, Alter hilfft fur therheit nicht. Sieut Episcopus Brandeburg: qui fuit humilis conditionis et potando suun episcopatum impetravit. Deinde tauta arrogantia inflabatur, wolte furitlid gehalten vund genennet fein, furitlide Deute baltenn. Dachte nicht, bas er enn schreiber gewesenn wer. Multum interest inter unturum et artem vund einem gepornen furften vund gemachten. - B. H. 356. I. 43 S 33, R. 4 G. 53. fuber Cranache Tochter Barbara Gerftemann's Rene Mit theilungen B. H. S. 650 f. Uber Biftoris Epp. obsc. vir. ed. Böcking S. 99 f. H. 2, 599, B. 11. 31. be 28. VI. 688. Über bas Spriichwort f. oben E. 71 ben 27 April; Goebete's Pamphilus Gengenbach & 591, Cifclein & 346, - Kirchenpostille festo Epiph., 28ald XI. 586, Genes. 41, 16, tom. IV. fol. 69 h, Balch II. 1972. Beinhold, Deutsche Frauen E. 256. - Bal. oben G. 42 ben 25 Jebruar.1

Principiorum certitudo.

(18 ≥cytember.) Principia sunt certa duplici ratione, quia sunt lumen divinitus in mente conditum. Seemado, quia dato opposito sequiture corruptio naturae. Ideo onnis certitudo doctrinarum oritur aut ex principiis, aut experientia, aut ex verbo dei. Experientia autem est certa, quia sic est ordinata a deo. Valeat Academicorum perplexitas, quae est falsa et tollit et verriti omnium rerum certitudinen. — \$2.6 cert \$3.9 lt en 20 mii.

Varia de nationibus.

(19 ≅eptember) 19 September varia dixit de nationibus Germaniac, quae omnes essent simpliciores et veritatis studiosiores, quam Galli, Hali, Hispani, Angli, id quod ipae seruo linguae indicat, qui ineptissime proferunt sibilo et blacas lingua. Ideo de Gallis dicitur, illos aliter loqui, quam scribant; ime etima aliter loquantr, quam corde sentiant. Germanica antem omnium lingua est perfectissima; multum graccissat. Nam latina lingua satis est exigua et teunis, non regulata, quia caret diphthongis, voculbus, item ψ, χ, Ξ, ε. Tex bat gracca lingua, friin, quam etima germanica, inintatur. Quamiental control de la
vis in germanica lingua tot dialectos habes, ut se mutuo non intelligant. Helvetii fere nullam habent diphthongunu. Suevi et Cherusci*) mutuo se non intelligunt, immo ipsi Barari sunt inter se barbari, qui se mutuo non intelligunt. Omnes nationes respectu Saxonum sunt simplices. Ideo si Saxones, Flemmingii in Italiam veniunt, pejores finnt ipsis Italis, ut dicunt: Almanni Bassi sunt solertissimi, butte bich fur evnem Italogermano. Nam quamprimum Germanus in Italia discit Epicurismum punt percenet das bell füddein, tunc est fraudulentior Italis. Qualis est Episcopus Mag:, ille est verus Itulogermanicus, cuius praedicatum non potest satis dici. Nam Edants suo fibello tantum subjectum dicit, ego debeo adhuc addere praedicatum, nam tanta est illius impudentia et malitia, ut omnes synceros derideat, ut caeteri Marchioues in Zerbst doluerint cunu sui sanguinis.**) Cum ego ei ante triennium literas acerbissimas scriberem, non respondit, sed simulanter praeteriit, remisso nuncio honorifice. Sed unicum hoc verbum contra me inflavit erga omnes Marchiones, Das ich seine art icatt. Hoe modo voluit contra me totam progeniem Marchionam provocare, quod tamen simpliciter ego de sua persona scripsi. Den es fan wel funumen, das ein fremmer patter einen lofen fun tann tragen, et econtra. Sient Ezechias, pius rex, ab impio patre natus etiam impium filium procreavit. (Sistia, 2 Son. 18 ff.) - B. I. 386 f. 2, 76 § 24, 7, 4 3. 674 f. [be 28. V. 123.]

De 10 Leprosis status Euangelii.

(22 Ærptember, Dom. 14 p. trin.) Dominica 14 Trinitatis dixit de Euangelio de 10 leprosis, quod haberet insignem locum theologicum de fide ejusque efficacia, qui maxime est inculcandus afficis conscientiis; deinde locum moralem de ingratitudine, qui necessarius est contra magistratus et contentores verbi omnium seculorum. €5 déronet and in téjem canagite unt par 8 tagem Lucae 10 et in multis aliis. ₹3a Œțrijua bem Qubifden voul feir gractier, a quibus vellet regum et sacerdiotium adimere. Ideo hie tam amplificat Judaeorum ingratitudinem, in quo illis et Samaritan-tum mirifice laudat, qui, alicuigena sine lege, redit laudans Christum summe. Quben tumb priețer finăț fedet genețem, ii au t gentilis illos superet sinceritate fidei. ₹2a bețil 30 rediți bas gețes garțes gerevişt in istum populum sanctissimum: Samaritani lege nu no bstricti legem plus observant, î bee de le Quben auff bas gețes quifă bedife triugenu wiber bie foitem, medete jie ceniger weber fie Saltem. Summa: les Mosis tantum Judaeis tradita; et ille locus multa solvit argum

^{*) §.} p. 295b: "Hessorum lingum. Hessorum linguam commeudavit D. Doctor super omnes dialectos Germanas, quod accentibus et canendo promuntaret verba. Austriacos nullas dibithongos servare. Francos loqui unisona et crassa voce.

^{**)} I. 2 § 153 und 22 § 86, B. 1 G. 161. 2 S. 403. Bgf. nuten ben 30 September S. 139.

menta, fidem justificare et legem nibil ad ecclesiau in illo circulo justificationis pertinere. Summa: Judaci sunt populus superbissimus et superstitiosus, glossis deditivisimus. Videte, quaeso, quomodo illum locum et egregiam promissionem de Christo torserunt (Quagai 2, 7): Veniet desideratus cunctis gentibus. Hoc ipsi interpretantur copiana urir, argenti, potentiae, honoris. Qua fei in redditif temmen, et fingunt sibi quasi novum paradisum et ita spiritualissimam prophetiam et promissionem ad curualia et sumu ventrem detorquent, cum tamen ipsa experientia quotidiana indies vident, suas imaginationes esse fulsas. — B. I. 454.

Hungari studiosi.

(22 ₹eptember.) Illo die Ungari studiosi quidam instabant petentes sacrametum utrinsque speciei, set damen jasi Germanicum linguam non intelligerent, ut latine illis porrigeretur privatim. Rt Lutherus, rem esse mali exempli in ecclesia, velle privatim communicare. Esto jusi verba non intelligant, cum tamen scirent ordinationem esse veram et institutionem Christi, Christi testamentum, et in ecclesia nostra publice et communicer dari per verbum in verbo, ideo nequanam deberent sese ab ecclesia segurare, quia multo tutius esset inserum conscientis, et ecclesiae minus scandali foret, si communione publica sumerent sacramenta. Idque quoque fecerum obedientes et gratias agentes. — B. III. 30. 2, 19 § 8, 7, 2 ≥ 300. %sl. ober hen 5 %agapi ≥ 108.

Contemtus ministrorum verbi.

(25 €cptrember.) 25 Septemb: deplorabat futurum ecclesiae statum, quae brevi passura esset magnam ministrorum penuriam, qui periculis et laboribus essent expositi et non nisi miseras viduas et pupillos relinquerent, quoruno nemo miseretur. €s wirêt wiber bajin mujem fummen, ut fieto oselibatu fugiant conjugium et se deinde iterum applicent civibus et illorum uxoribus ac filiabus, quas si habuerint reconciliatus, tunc ipsi martit et patres cogentur illos amarc. Ita numdus vult habere, qui veritatem et synceritatem odit et contemuit; provocabit mendacia et imposturas. — B. III. 122. 2. 22 § 54, §, 2 ©. 391 f.

Cursus euangelii in Dania et Anglia.

26 September) 26 Septemb: venerunt literae ex Dania et Anglia optimae de urusu euangelii scribentes: În Dania regen et ecclesias et universitatem constituere optimo et pissimo ordine, in Anglia multis disputationibae Papistas esse victos, omnia esse confusi praeter missam privatam et conjugium sucerdotum, illa adhuc paululum haerere; sed ex monasteriis liber est cuilibet extus, poreginationes Sanctorum eradicantur. O S. Thomas mit fichem

guiten fund leivt ueth. Rt Luth.; Dun Cardinalis ex Anglia pellebatur, tune fundamentum Papatus heelebatur, num Cardinales in singulis nationibus sunt bases ipsius Papatus, sient nos in Germania 4 Cardinales habenus, ita et Gallia et Hispania. Ita Papa adlune hodie san sanctitate et potentia condidit, etami ni despectum Sodaruni, tucunque sit enervatus et revelatus cun sun impietate. Magna fuit coecitas hominum, qui omnia Papae concesserunt, ut, quiequid textaret, lieeret. Clemens Hippoplatum in Cardinalem creavit, qui singulis annis 60000 ducatorum solidae pecuniae habuit, qui tantum erat privata persona, nihli negoti ant imperii gerebat. Noune fuit horvenda tyramis? Tandem ipsi omnia ad se rapieutes obbrutoseebant, et miseri homines omnia crebebant de illorum autoritate, ita ut Clementum Papam sanctissimum venerati simus, qui, iniquissimus et versipellis nebulo, fuit filius sororis sune inbaptizatus, militaris. — B. II. 32 [$\frac{\pi}{2}$, $\frac{\pi}{2}$ $\frac{\pi}{2}$ 4 $\frac{\pi}{2}$, $\frac{\pi}{2}$ $\frac{\pi}{2}$ 4 $\frac{\pi}{2}$, $\frac{\pi}{2}$ $\frac{\pi}{2$

Czingiius.

(26 € eptember.) Cinglius home crat lactissimus et ingenuus, sed post lapsum in tantam irruit praesumptionem, ut auderet dieere et scribere: 3d balt, bas fein menfic in ber nett geglantet lab: 2as ber feit vamb blutt Gkrifti im facrament fein. Illa contra omnium fere hominum notitiam loqui ausas est, et ita etiam misere periit, sicut Egramus, homo importumus. — ₹. 37 § (21.) 27, № 3 €. (354.) 357 ‡. irrig avom 29 €sptember.

Coecitas Papistarum.

(26 September.) Benn vufer Bergott einen ftraffen will, fo left er in blind werdenn, ut verbum dei plane contemnat, quales sunt hodie Papistae, qui confitentur pro nobis, nostram doctrinam esse verbum dei, sed illum syllogismum non possunt concedere contra ipsorum conscientiam: Quando deus loquitur, tunc est audiendus: Euangelii doctrinam deus loquitur, ergo audire debetis. Respondent: Non est audiendus, sed Ecclesia est audienda. Mirabilis profecto consequenția, qui concedunt utramque propositiouem, et conclusionem nolunt; sed ita perrumpunt; Sicut in decreto Constantiensis Concilii scriptum est: Licet Christus veritas haec diceret, attamen non obstante Consuetudo pro lege habenda. Mijo mūš man Die Argumenta foluiren Ben man wil recht behaltenn. Si illud non est peccatum Antichristi in Spiritum sauctum, tunc nescio definire peccatum, nam ipsi nune volentes et scientes peccant et peccatum defendunt pertinacissime contra veritatem verbi dei manifestissimam. Quis, quaeso, hic non vellet resistere Sathanae impudentissimo mendaci? Non miror, Joannem Huss solum cum tanta fiducia mortuum, qui tantas impietates Papistarum audivit. - B. III. 273 f. T. 27 § 47, %, 3 E. 200.

Magnitudine [Multitudine] librorum ecclesia obruitur.

(26) ②cptrumer.) Augustani et Wittenbergenses adhortabantur Lutherum, ut ipse permitteret, san scripta in tomos redigi. Respondit: Ego nunquam consentiam in hoc vestrum cogitatum, mallem, omnes mece libros perire et tautum sacram bibliam legi. Æir nervem mit jedder melj auff bas fderiefte graruten vam bi biblia lafesa farem. Xam et Brentins super 12 capita Lucae tantum commentarium fecit, ut pigeat lectorem inspicere. Talis quoque est commentarius in Galatas. Miror, quis illos tantos efficiat rhetores. Quis vult tanta volumina emere? Etiamsi emat, quis legat? Etiamsi legantur, quis aedificetur ex illis? — B. III. 192 ∮. ¾gl. ben 30 ②cptember ②. 138 um Ž. 1, § 76, ἢ 1, ½ 6, 68.

Status et loci concionis de angelis in die Michaëlis,

(29 September.) Illo die, quia festum Michaelis erat, multa dixit de angelis, quomodo illorum cognitio in ecclesia esset necessaria. Ideo pii praedicatores diserte et pie de hoc loco praedicare deberent. Nam loci dialectici sunt sedes argumentorum, praecipue loci interiores a definitione, divisione et causis sumti. Ideo quicunque volucrit dicere pie et apte de angelis, primo: quid sint angeli? definiat, nempe spiritus et ereaturae incorporeac. Secundo divisio: quales spiritus? seil. boni, non mali. Hie ex antithesi de malis dicendum spiritibus, qui non snat ita a deo creati, scd lapsi suut odio erga deum, quod odium in paradiso et omuibus seculis erga ecclesiam exercuerunt, et usque in finem durabit. Ideo angeli non sunt tales impii spiritus, sed boni. Tertio dicendum de officio illorum, quod sint spiritus ministri piorum, Heb. 1. Magna profecto consolatio et exemplum' humilitatis hie offertur piis, quod purissimi angeli nostris officiis ministrent, ctiam sordidissimis, in oecononia, politia et religione. Ibi sunt fidelissimi nostri ministri, thun bie werd Der fich auch ein armer Clender menfc bem aundernn gu Dienen ichemet. Ita apte per locos dialecticos dicere debemus de angelis. Qui illos locos dialecticos non observant, illi multa quidem diccre possunt aliena impertinentia ad statum et parum aedificabunt. — B. H. 106 f. T. 23 & 2. 7, 3 E. 1. [Sgl. Genes. 24, 5, 32, 1, tom. II, fol. 236 sq. III, f. 153, Walth J. 2523 ff. II, 1060. CR. XIV. 527. XXV. 556, 572, 596.]

Justitia Dei pueros recipientis.

e(300 €eptember.) Ultima Septemb: inspexit filiolos snos in meusa selectes. Dixit: Christus dieti (Matth. 18, 3): Nisi similes his efficiamini, non potestis ingredi in repunm coclorum. En lieber gett, 2u madețile al grob: 2sa în bede se feubriider madețil et illos pueros. bis Picriin, nidit fe gar crutețil. We bațiu îsa benelen, sapicultem postponere stultis pueris? Wie fanu runțer Şerr Gott mit feinem Judicio vunu Justitia brițchu, quam Paulus

tam gloriatur: Justitia dei, Justitia dei? Est hace Illa justitia, qua sapientes rejiris et stultos recipia? Es beijt altie: credo verbo dei. Oiis bita griamagu, umirt bergaet bat reiner gebanden 'Zon mir baben. Er mus vans, aljo entgrefen (sieut Bonerneri dieunt). Er mus gar grobe elte vanto þrétur evan mes meg banen Gb er felds fubrer vum Sterfein ans vums madt. Æst ur feiner reine grebanden fabren Zie finber, quomodo coelum et mortem sine omnibus dubitationibus inspiciumt. Ipsi suut tanquam in paradiso, et in pmeris hervoicis semper suut gestus miraculosi. — B. II. 19, £3, 8, 56, §4, 1, €, 199.

Erasmi Roterodami Epicurismus.

(30 September.) Erasmus Roterodamus multa praeclare scripsit, quia habuit ingenium, otium, erat sine omni molestia, sine officio, non praedicavit, non legit, non fuit oeconomus, fuit in genere vitae sine deo, securissime vixit, sicut et morixit, qui iu agone nou petiit ministrum verbi neque sacramenta, et fortassis illa verba suae confessionis iu agone: Fili dei, miserere mei! illi affingunt. Bebut mich gott, bas ich an mennem lettenn ennbe nicht einen frommen bienner folt begeren; into, ubicunque proximum vocare possem, gratias agere deo vellem. Sed ille homo Romae haec didicit. Sed taceuda nunc sunt propter ejus autoritatem et libros. Postea iterum dixerunt de operibus Lutheri in tomos redigendis, sed restitit: Nolo, meos libros, praecipue priores, evulgari, imo mallem omnes obliterare. Nam tota ecclesia impletur libris, biblia negligitur. Nam multi libri Augustini uihil sunt, Hieronymus totus fere uihil est exceptis historiis, Das man auff 4 quatern brenngen mocht. Mundus vanus est, semper nova appetit, pia negligit, oritur quaestus bibliothecarum, et ita meum exemplum aliis dat occasiouem. Es wil ein ieder ichreiben. Den ber Luther bat geschrieben. - B. I. 275 und III. 193. T. 37 § 121, F. 3 G. 416. Bgl. G. 137 ben 26 September.

Joannes Agricola.

(30 ≷eptember) J. Ag: has maximas tempestates egregie dissimulat, fingit sibi vultum et miror illius hominis laetitium, qui in tantis calamitatibus non humiliatur. Ipse mihi suam palimodiam commendavit, fortassis has spe, me modestius agere cum illo. Sed ego gloriam Christi, non suam quaerum et definiam cum suis verbis hominem ignavum, superbum et impium, qui ecclesiae multum obfuisset, et hanc recantationem suo nomine Casparo 68 uttet et caeteris dicabo praedicatoribus. — B. III. 68. 2. 37 § 36, 3. 38. 364. [Saret-2. 296]. Siliure Genetralaga et settrasti et 2. 9. 4 ettrasti et 2. 201 siliure Genetralaga et settrasti et 2. 9. 4 ettrasti ettras

Monialium literae ad Lutherum.

(30 September.) Illo die scribebant ad eum Moniales ex Erfurb 3n Riberlanno, se commendantes illius orationibus, erantque piissimae virgines,

quae semper vixerunt ex laboribus mannum suarum in concordia. Misertus illarum distit: Zelde Nondein felte mat flafen pleiben ad illarum placitum, sicut et monasteria camporum finht fluffen geftilip pro personis nohibbus. Sed mendicantium ordinės fuerunt retia et Hurpyise omnia attruhentes, digni confusione. Maxime optarem, monasteria camporum umu geftili permanere ad alendas personas nobilimu et pauperum ministrorum. 36 fluò andy toun antegin nidės unters Caneu gefdrirdenu. Nanu ex istis monasteriis deinde possunt homines apte cligi ad ecclesiam, politiam, occonomiam. — ₹. 30 g. 16, §. 3 ©. 294. [lilmanu*] optom 26;de Sett. 1]. Sgl. dern ②. 67.

Dysenteria Lutheri in merdipoëtam Lemchen.

(30 September.) Quam bene conveniunt tibi res et carmina, *Lemchen.* Merda tibi res est, carmina merda tibi.

Dignus erat Lemchen merdosus carmine merdae, Nam vatem merdae nil nisi merda decet.

Infelix Princeps, quem landas carmine merdae, Merdosum merda quem facis ipse tua.

Ventre urges merdam vellesque cacare libenter

Ingentem. Facis at, Merdipoëta, nihil. At meritis si digna tuis te poena sequatur,

At meritis si digna tius te poena sequatur, Tu miserum corvis merda cadaver eris. —

(B. I. 432, 248.) 35d., obert & 190. Die Entmert bezulf in Lennii Epiger. ihre III Statt J2; "Ipse dysenteriam pateris damaque cacando, Quamque allii opsta, eneutil lis tilti- 85d. Burtipert 2. 327. 516. br. Betet VI. 199. Nodi Lennii Apologia Statt C 3b muren in feine Griptenme am Pfinighlage, 9 Jan., over skinetokie in Bittenberg iffentilis fei festiture på C C 2 mm 5. Camerarii Vist Mel. ed. Zerted 2. 178. § Bitterert 3 Machieri, vister 8. IV. 2. 444—361. § 2. 1729 Murang 2. 1226. 1739 2. 508 f. Opera Politica Erricli Cordi Ipse 2226. Etgist 9 Poemata ed. 3 Vol. 1 pag. 318b. 4471. 532. 426. 4330.

Scholne bases ecclesiae.

(1 Exteber, Ziensta), Prima Octob: laudabat fructum scholarum, quae, quamvis haberent simplicem adspectum, tamen magnum fructum exhiberent, qui simpliciter esset conservatio coclesiae. Hic cuim educatur jurentus ad pictatem et conditiones omnes apta. Hine collaboratores et lautimagistri in ministros ecclesiae eliguntur? Vae Germaniae, quae ita negligit scholas. Vae Episcopo Magnutino, qui Erfurdiae, Magnutiae universitates dissipat, quas uno verbo posset servare; vae illi, qui tot catherdrales ecclesias perdit, quas sine pecunia uno verbo posset servare. Unus iste angulus in Witenberga floret studiis. Ete papițien rerêvea mit ber gleit ben fall net paane, reau bet Esfelf bas fiche gêrteșem Ist. In hoe peccate Episcopus Mag: est reus, ino petits scholarum et totius Germaniae. Non immerito etiam jam luit poenas, qui colorem luridum in fincie habet, (Telefra tetific, quasi Intura sanguiu ma-

culatum. Sient est et natura ingenioque, ita colorem habet. La profecto instigavit Leminum contra D. Pondamum, ut illum excellentissimum rabulomem vocaret. Meam personam non multum curat Episcopus, quia est mortuus in prima tabula, sed Pondamum metnit in secunda tabula. Ideo Leminus est incitatus, ut in illum inveheret. Nana versimile est, suos audicos et Juristas odiosissimos hostes Pontani esse, qui cum hac invectiva retaliare volum. 3d util ven ₹. 29 utd epacerbirem cum Rabula. — B. 11. 14 f. ₹. 67 § 4, ∄. 4 £. 544 f.

Coelibatus et velamen virginum.

(2m 1 \$\(\chick\)\) Cttober.) Magna est coelibatus hypocrisis, ita ut ctian sactissimi patres impegeriut in hauc speciosam sanctitatem. Augustimus, qui adhuc finit in tempore benephacito, velamine virginam est deceptus, mit ven frenden, et quamvis illis conjugium permisit, addidit tamen, velle mubere illis case peccatum. Sed postea, cum venit tempos faroris et coecitatis, cervit mendacium expulsa veritate, ut plane contennereut sexum prae minia sanctitate et fino, sed unica solutio Christi omnia solvit argumenta: Mosculum et foeminam creacit eos (1 \(20\)\, et 2l. 1, 27). Quamvis sancti Patres satis inconcinne de conjugio scribaut, sient S. Hieromyans de conjugio scribit, abi maritus duxi tuorem, quae prius novem maritus habiiset tempore Dumosi papae; tandem ille superstes coronatus fumus sequntus est, quasi cum triumpho victoriac. — B. 1l. 566. \$\(\chick\)\, 2. 30 \(\chick\)\, 34 mb 43 \(\chick\)\ 176, \$\(\chick\)\, 2. 30 \(\chick\)\ 18 176, \$\(\chick\)\, 3. \$\(\chick\)\, 30 \(\chick\)\.

Consuetudo assueta.

(1 Scrober) Was einer gewent jit vand Sobey ergogen, Zes faun er fidmidt bergen. Gir inferviere, wen er vber buder fundst, jo leit er fid merefen. Ideo vidi quendam hospitem publicum, qui omnia instrumenta militaria; giladiatoria, musica, mammaria habinti in promptu et conspectu, quibus quendibet hospitem advenientem agnovit, cupius esset conditionis.

Avaritia religionem conculcat.

(2 mm 7 Cetebere) 2 Octobris deplorabat miserrimam politiarum confessionem per avaritiam illam sathanicam, quae onmem justitiam politicam, debitum, ordinationes, contractus impediret; quibbet en respiecret, ut thesaurizaret sibi multum pecuniae, framenta et victum. Illi avari non tanti aestimant, sicut pecuniam, quam tamen vorare uon posennt. Nich jite Ter nett aulies mubs gafet pathem, dis bitaja jed num feio Cran. Contemnitur deus et proximus et Mammonae servitur. Videte, quaeso, nostra tempora, quomodo nobiles, cives et rustici avarissimi religionem pedibus conculcent, praedicatores extremas fance figuat, 2 deller uniferm tergat tiel mbain judic panen, pie vire

innen ir bano wiber gufalien, ut prophotae Haygenis et Malachias satis horrenda minantur suis contentaribus, qui plane ubili darent ad cultum dei; ideo illis quoque denn milii daturum, sed fume, hello periturus. Vide ibidem locos prophetarum; annon idem accidet nostro seculo? Es werben granifa girit femmen, pacie majores quam super Zolonoma 12. 7 Octob: cogebar [Castrotao] ire in Grannae, ut D. Martimon vocarem domum, qui ibi erat alligatus calculo D. Jonne, qui gravi paravyanon laborabat, dicens ad Jonome' Oportet, te esse patienten et jam vivere sab legibus; nam its aunt casas mundi, ut Terenius (Adelph. IV. 8, 21) inquit, ac si tesseris luderenus. wir wellen gun franche; dichen, fe fenumen wir gun telèren. — B. II. 161, II. 178, 2, 4 § 90, 5. 1 Z. 262. [Sirácuspélite D. XXVI. p. tr. 38sta XI. 2934 § 20cin ëmberprite 2. 56]

Contra pusillanimitatem.

(7 Σcteber.) Postca dicebant de pusilhanimitate Welleri, qui plane sunn domm despiceret, qui satsi ingenii, fanndiae, cognitionis laberet, plus quam omnes Papistae, attannen, quia se aliis aequare non posset, retrocederet. Nequaquam ita faciendam, sed quidhet in suo dono contentus quiescere debet. Non omnes passant esse Pauli et Journes Implistae, sed etiam quortet esse Timotheos. Man buij Fer fuițiria mer Ten Ter quatratier⁸).— B. III. 123. Z. 2. 28 58, 78, 2 5. 393, 194. 4. 6. 104 f. 7. 73 8 14. B. I. 271.

*) M. pag. 304b f.: ..Longge conciones exstinguant ardorem et spiritum desiderli audiendi in auditoribus et ipsi praedicatores sibi injuriam facinut. Arguens M. Georg: Majorem de pusillanimitate hortatur, ut non respiceret doctiores se, sed vulgus observaret, ut illind erndiret. Man fot aliff bem predigftul bie Biben berafig giben und bas gemeine wold mit mild fpeifen, benn es wechft alle tag ein Newe thirthe ailfi, quae indiget primis priucipiis, Drumb fol man nitr ben Catedifmum fleiffig treiben, und bie mild auff tailen. Die boben gebanden und ftarden wein, fol man für bie folifalin privatim behalten. 3ch mit D. Pomeranum, Jonam. Philippum in meiner prebig nit wiffen, benn fie wiffens bak. benn ich. 3d prebige ibnen auch nit, fonber meiner Lenichen, Senticen, Elifchen, illos observo. Es milfie ein teller Gertuer fein, qui in magno horto tantum nuun florem observare vellet, caeteris omnibus neglectis. Ergo videte, ut pure et simpliriter doceatis." - B. 1. 271. 3. 73 § 14, 3. 4 2. 604 f. - - R. p. 300; "Gratia dei Psulterium et Prophetae jam optima translatione sunt ehrubrati, ut ex nudo textu plus roguoscamus, quam ex longis rommentariis. Ideo nou amo meum Psalterium, es ift ein lang geschwett. Ego olim fui tam facundus, Das ich bie gant welt well zw tobt baben gewaiden. Ego jam uon possum facere, 3ch bin ibiinder auf ben gedanden thimen, 3ch ibandt vor weiten mehr van ainer bilimen maiden, bann ibant van ainer gauben mifen. Ego jau non amo verbositatem. Rt est e Spiritu sancto et immutabilis ulli homini mibi placet." (?) - Etficen ift Eife Naufmann. Im Trinitatiofefte 8 3mi 1533 wurben in Bittenberg (Album p. 149, val. Barnde's Die urkundl, Onellen n. f. w. Z. 578 f. 669. 695.) inscribirt: "Johannes Lutter filius D: Martini Lutheri 8 Junij. Fabianus und Andreas kauffman Mansfeldenses," Entbers Reffen. B. H. 301: "gleich als man id meinen Entere nicht bette gestrichenn, vonn feiner untugent ober tifch gefogt und ibm buder bund mandel ternen (28afd VIII, 496.) gegeben bette, tune eum peiorem feeissem,"

Job habitavit Uz gentilis.

(7 October.) Deinde interrogabat de Job, qui germanice proprie dicitur Of, sicut hodie Of von Colleben. Nam hebraice scribunt איב, qui fuit gentilis Idumaens ex sanguine quidem Abrae, sed non circumcisus, longe post tempora Abrahae, fortassis in quinta progenie post, habitavit Uz, zu Athich ben Bratte, nam Uz nostrum Athich valet. Illi mittitur verbum dei. Es lautet febr troftlich, anod deus miscros gentiles non contennit, High, Nacman Syrum, Aethiopem, Reginam Sabae, Ninire. Die wil er auch Bu seinem reich babeun, quasi dicat: Esto salus ex Judaeis, attameu non solum ad Judaeos pertincbit. Videte, quaeso, Spiritum sanctum iu Hiob geutili, quam manifestissimis verbis describat denur et illum incarnatum, vitam aeternam et resurrectionem mortuorum, ita ut neque in veteri, ueque in novo Testamento resurrectio mortuorum tam claris verbis descripta sit, ut in Hiob: cap. 19 (B. 25); Scio, quod redemtor meus vivit x. Et in novissimo die x. Hinc hodie apud nos dicitur: novissimus dies. Et oculi mei conspecturi sunt. Aft bas nicht berlich gerebt von einem gentili incircumciso, so weis ich nicht, wie mans clarither reten felte. Imo deus dedit etiam gentibus suos prophetas, sicut Babylon, Persae habuerunt suos prophetas, sed Alexandro et Romanis nullos dedit prophetas. - [Album p. 44: "Offo de Sliebeu in Barath 18 Fe. 1513" u. f. w.]

Man foll den Teuffel nicht zu gaft laden.

21c tentifon I. 12 § 60, 2c. 2 c. 127, 194, 15 § 88, 2c. 2 c. 200) unights (from môt moth, nos bount andangar) was feeters, solicit doit event in for eiters 1 junget a Debn mid's n. 5, no. Referaţõe II. p. 126 (c. i. 226) (famatţ Bethez juleamen: "Quand ego al Andream filium morm virgis non junissem". Unio 6 filium tam filo feum feraboul multichoul, Noţ tuntere úter mit cinem Kuvecos bereichert nor. Die êterciferiften voriler in Pelife was Definamin' Galprians a. Devo e. 2. 48 ji. no. 2. (s. v. — ns. 11. 229, I. 25 § 20, 2c. 3 2. 117 (d. tam K. p. 228 şu fefen: quod meus Dans filiam n. f. n. 85f. D. 9. êdum'hr 8 vil, cunsamun e. 88 p. 1 — 85j. It & discirings.

Monachus Lichtenpergensis.

(7 Ectober.) Ter tuffet ift mir feind, non immerito, quia ejus regnum diaceravi; quod nullus regnum aut principum praestare potuit. Tas bă just burd mid armen bettler ausgarids, cințiiden munden eiermann. Esto quod multi me depictum în prophetia Lichtenpergensi puteut, Ten id mus es fein secundum illorum judicium. Es îft Tes tuffets propheci, qui bene vidit suum regnum ruere, non posse constare mendacio. Ideo praevidit monachum, incertus, qualis esset. Er fan im fein far fan ejient lapse géen, malet im mur cinen Tenffet auff Ten naden, ut homines absterreret. — B. I. 442. [Seine telipjer Silspaniera S. 64) Selfing, Epp. obsc. vir. II. 2. e. 406 [I. 1. 2. e. 406]

Prudentius poëta.

(7 Σcteber.) Deinde dixit de Prudentii hymnis, qui optimus et christiansimus fuit poëta. Si temporibus Virgilii vixisset, commendatus fuisset plus quam Horatlus, quem Virgilius tautum laudat. Ego maxine optaren, ut Prudentii carmen in scholis praelegeretur, sed scholae jam indies incipiunt prophanari et secrae literae iterum expelluntur ex illis. — B. III. 141. 2, 57 8, β, 4, 2 8, 374 l.

J. S(chenckii) stultitia.

(7 October.) Postea mentio fiebat J. S., qui superbus et mendax omnia tentaret et tamen negaret, et, ubicunque esset, dissidia pareret, fretus et confisus autoritate Principis et applausu populi. Sed confundetur suo tempore, sicut J. A(gricola) erat magnae autoritatis in aula et fere consiliarius intimus, attamen sine me corruit ejus aestimatio. Dum Czicensi synodo praedicaret, omnibus displicuit. Ille miser homo, sua arrogantia inflatus, se ipsum decepit novis vocabulis. Revelatio irae est praedicanda, urget, non lex, cum revelatio irae et lex idem sint et synonyma. Ego plane nihil curarem revelationem irae abolita lege. Adeo stulti et inepti sunt, ut synonyma non intelligant, quasi ego dicam; vom tobe fol man nicht predigen, vom sterbenn mag man prebigen; quae esset haec insania. Ego huic homini in tantum confidebam, ut doctrinam, Ecclesiam, domum et secreta mea illi commendarem, et is sua sathanica simulatione suam malitiam occultavit, indies mecum colludens. Nunquam in aeternum illi confidam eumque in illam familiaritatem recipiam. O bone deus, custodi nos a lapsu arrogantiae, permitte juristis, medicis et aliis superbire. In theologia arrogantia nullum habet locum, quia requirit pauperes spiritu, qui denm invocent, quos deus eruet, et addit: Honorificabis me, non te ipsum. Item: Coeli enarrant gloriam dei (Bf. 50, 15. 19, 2), nou gloriam uostram, sicut arrogantes illi scioli faciunt. Miserum est, quod nos miseri homines in tantis calamitatibus adhuc gloriari volumus.

un I Google

28ir baten vuns mit bem tenffel zu blagen vund zu nagen Ter fat zur flarde Sundemn, eh wir fle zubeißenn. Paulus vund Christus haben genug mit bem tenffel zuthun gehöt. Ego quoque indies experior meos agonismos, sed illi miseri inexperti gloriantur ante victoriam satis praesumtuosi, qualis fuit Muntzerus, Garlfað*), ∃winglins, ↑Cecolampað:, fuffel. €nflebenn, qui onnes arrogantis lapsi sunt. Deus me servet, quis sum homo peccator. Зō fan ands falten. — В. II. 69 f. bat ben 18 Zeptember. ♣. 37 § 52, ♣. 3 ② 374 fl. ebm Catum.

Όρθοτομείν Pauli.

(7 Στιουτ.) Verbum dei beue et diligenter secandum, quia duplices sunt homines: contrit, ad quos consolationes pertinent; praefracti, ad quos lex, minae, irae exempla, ignis Heliue, aquae diluvii et Hierosolymitana perditio pertinet. Σir [of man flur angarifien υπιθ intredem. —] 2 Σim. 2, 15.

De Electore Saxoniae.

(7 € ctober.) Principis Electoris sinceritatem et constantiam praedicavit, qui mirum in modum mendacia olit, hactenus quidem in suo officio comivebat. 3d þoff, er werte mun unffusden. Sient Fridericho Electori juveni accidit, qui primo erat pamperrinus. Φa er bornað bir regifter winð orðnung felter anfdante, factus est ditissimus. Φerfite Ern Edofernn**) niðti atbergar. — B. I. 341. €, 45 §§ 78. 68, 7. 4. €, 292 223.

***) S. p. 405: "Manns Lutheri sen aëröyçagov in Biblia Joan. Schulteti Edwijer 310 Hin. Zachaer festinans descende (vm. 19. 5). Zochens vor ein Zolure, hat ober einen debenen Ramen, dem die Zolure felten genüg thün. Denn Zochen d haift Purus, mundus, wie Dalik d. 15 pf; Get rein periodt: Et eineus, 1. e. mundus sis, enm judieuris (18. 6).

^{*)} R. p. 283b f.: "Vtrum vocatus sit, qui ambit praedicaturam. Primum hoc certum est: man mun Junac Yeul auff giben, qui discant scripturam. Die wiffen barnach. bad fie gw pfarbern folien gegogen werben. Illi si quando post se offernut, eum couditio aligna vacat, bas beift fid nit eingebrungen. Sed er ift bereit, wer in fobert, bas er weiß, bas ere thun fol. Sicut puella educatur ad matrimonium, si eam ambit aliquis, fo thul fie ed. Einbringen aber beift, einen anbern abftoffen. Sed aubicten fein ministerium et dicere: 3ch wiss gern thun, wenn ihr mich bazw wolt brailchen, si accipinat eum. est vera vocatio. Sieut Esa. 6 (B. 8): Mitte me. Sie bin ich; tbumpt felbs, ba er bort, bas man ginen prediger borff. Et hoe debet fieri. Man fol feben, ob man fein borff, et deinde ob man in haben wolle, bas milf allch baben fein. Quod objicitur de taleuto (Luc, 19, 25), est additum în textu, qui dicit de vocatis servis. Es brift ign Paulo: Desideraus Episcopatum, ben binbert nit, nam bene facit (1 Tin. 3, 1. 10.). Denn einbringen beift als Cariftabt, qui me absente descrebat arcem feinen prebigftil et menm occupabat et mutabat missam. Haec omnia faciebat que cincu (?) beruff. Sic etiam faciebat Orlamundae et dicebat, er woll ben Theologis av ichaffen machen." B. I. 22 f. I. 22 § 6, 7. 2 3. 367 f. unvollitandia. Meine Lutberbriefe 2. 81. Bal. Comm. in Galatas 1585 Bl. C iiijb ff, Wald VIII. 1572 ff. CR. XIV. 836.

Mures Anno 1539.

(1539 ben 10 October, Freitag) 10 Octobris praedicavit in arce. Deinde exhortatus est ad orationem pro pane quotidiano. Nam tanta calamitas est in hortis propter mures. Ete alles gureitent wurb in her Grben jufferotten, Das zu befergenn ift, Das eune notige teurung felgen werbe. Den wir baben junit Die mutwillige theurung ex malitia rusticorum et beneratorum. Die bet Safer Britten, fordet mish, Das eine motige teurung Just frügir volgen werbe. Oremus pro piis pauperibus, Die bas hechfte tragen nuffen, ut illi habeant panem quotilianum et dei benedictionem, Amen. — 2. 15 § 33, § 2. © 247. § 36, B. II 193.

Mors tempestiva.

(1538 ber 10 Cctober, Zounerstag) Deinde deploravit miseriam humanae vitae, quam tamen omnes homines amarent; hemo illam linquere vellet, cum semper alia atque alia instaret calamitas usque ad mortem. Ideo Plinius lib. 20 cap. 1 (28, 2) tempestiraum mortem oplimum remedium hominis*) (dicit). Et Julius Caesar contensit prodigia sume mortis et pericula non fugit, dicens, satius esse, subre semel, quam carere semper. Dictum a gentibus satis. Sed tamen deus no tentandus. — B. I. 101. ₹. 48 § 21, ₹. 4 € 263 f. [Sam. Johnsou: "life protracted in potracted wew".]

Suspecti hostes.

(10 Στιδέτ). Illo die cum multa de J. S(φετα) diecrentur, respondit: Nolo illum accusare de ductrina, sod meliorem spem habere de illo. Suspicione vero non possum carere, Σcn is tin geprama. Zurij nel aufjichenns, man ito in wie man welle. Pestive dixit Syllad e de Ailio Caesare alo omnibus laudato: Vincite, habete, seitote, Caesari multos inesse Marios. Ita Petrus, episcopus Alexandrinus, de Arrio presbytero suo dixit, cum alienum fore a gloria Christi. Mortuo Petro successit Alexander, qui illi quoque restitit.

Dad Du rein, frinde, geredt wed unfchiebt, erflinden wirß, wenn bes geridder wirbelt, benn get wit grunt, fibm auß form hit rijen, med wonen, en um doußt Zachesum, 20-8 iß, bie der nin notien folgten fein und recht batten im feinem wort, bie felbigen gleit er wibremmös alle filt Zacheson, quand reine ober underfilled, mell fie in rein und Zachesum batten in feinem worten, wob ulifen Jimen recht when, Zenn er fprinde, mei finet bleten und [miligni jeinen gunden telen, Mo. 3: I pies nobes Justens, ammes non peccatores, (Jaje 1514. Reine tutger-trie & 2.6 H B. J. 303. 456. (E. V. 1 21. Georg. Fabriel Libert) Vil der poeltet. Gehtpung für gehtpung für gehtpung für geht gehtpung für gehtpung für geht gehtpung für geht gehtpung für geht gehtpung für geht gehtpung für gehtpung gehtpung gehtpung für gehtpung gehtpun

^{*)} Hist. nat. XXVIII. 1, sect. 2 § 9: "Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat, ex omnibus bonis quae homini tribuit natura nullum melius esse tempestiva morte idque in ea optumum, quod illam sibi quisque praestare poterit." Seidemun, Lasterhache Tagebach v. J. 1558.

Et Athanasius conservus illi restitit. Quos omnes contemsit. In haeresin pessimam lapsus est. — B, II, 71, 3, 37 § 53, 7, 3 ©, 376.

Italerum conjuges,

(11 Çctebet) II de Halorum malitia dixit, qui uxores suas nou convivitis hospitum concederent ueque liberum egressum, funderm fedalteun, verfédicfeur, perpinden fiz. Ideo historiographi mirantur Germanorum dexteritatem. bis leib vamb nevib sund finder cinander pertraeur. Galli sunt lascivi, sed Hispani sunt plane feroces, qui Halos et Gallos omni malitis superant. Es fann fiz fein natien nicht telbem. Ideo rex Ungariae hoc anno noluit ullum Hispanem in Himparia contra Turcau seire, baben fiz elle binneg apfédagem. Sunt ii multo crudeliores Turca*). — B. II. 346 f. [8gl. Eppobev. vir. ed. 86mg § 2841.

Hypocrita.

(11 Στιοθετ.) Ego laudo homines apertos, qui rem verbis et gestu revelant et non sunt mendaces et hypocritae, quales sunt J. Λ(gricola) et J. S(φεισ.), qui omnia amice et tamen mendaciter agunt. Nomen et appellation hypocritae est vehementissima et emphatica, sicut etiam Christus utitur. Mon font cinen miệt bêper [φεlτειπ, quam hypocritam, cinen βιαφέετ, qui est pestis extrema. — B. II. 71 2. 37 § 53, § 3 © 376.

^{*)} R. p. 425 f. aus Luthers Sandpfalter: "Germanorum proprietas. Germanus habet gestum gladiatorium, incessum gallinaceum, vultum effrenem, vocem balbam, mores feroces, habitum dissolntum et lacunatum. - Galli. Gallus habet gestum mollem, incessum moderatum, vultum blandum, vocem dulcisonam, sermonem facilem, mores modestos, habitum laxum. — Hispani. Hispanus habet ingressum, mores gestusque festivos, vultum elatum, vocem flebilem, sermonem elegantem, habitum exquisitum. - Italus incessum tardiusculum, gestus graves, vultus inconstantes, vocem remissam, captiosum sermonem, mores magnificos, habitum compositum. - In cantu Germani ululant, Galli modulantur, Hispani gemunt, Itali balant. In oratione Germani duri et simplices, Galli prompti et superbi, Hispani culti et jactabundi, Itali graves, sed versuti. - In consiliis Germani utiles, Galli inconsiderati, Hispani astuti. Itali praevidi. - In victu Germani inconditi, Galli copiosi, Hispani delicati, Itali mundi. - Erga exteros Germani agrestes, inhospitales, Galli mites, Hispani blandi, Itali officiosi. - In conversationibus Germani imperiosi intolcrabilesque, Galli mansueti, Hispani cauti, Itali prudentes. - In amoribus Germani ambitiosi, Galli leves, Hispani impatientes, Itali zelotypi. In odiis Germani ultores, Galli minaces, Hispani pertinaces, Itali occulti. - In negotiis Germani laboriosi, Galli solliciti, Hispani vigiles, Itali circumspecti. - Pag. 426: In militia Germani truces, venales, Galli magnanimi, sed praecipites, Hispani callidi et rapaces, Itali strenui, sed crudeles. -Insignes sunt Germani religione et mechanicis artibus, Galli civilitate, Hispani navigatione, Itali literatura. - Laus Deo Patrj | deo filio deo Spiri | tūi sancto vni et aeterno Deo. Amé i Exscripsi ac fine Jmposuj | 22 die Nouembris 1554 | Caspar Khumer , Pastor Ecclesie dej | iu Orttrandt. -

Wicelius.

(11 Cctoèrt.) 11 Oetob: dieebant de amaruleutissima invidia Wieelii et Coelei, qui contra articulos confessionis Lutheri seripsissent, multa de Patribus gloriati. Respondit: Ego nolo illo slegere. Esto multum glorientur Patres, quos et ego legi. Attamen uman habemus Patrem in eoclis, qui est super omnes Patres. €\$ gitt ir fiticru vanb Vappennerd nichts. Esto nihil, quam ex malitioso et blissphemo animo seribaut, attamen illa seripta in publico judicantur mendacium. — \$\frac{1}{2}\$ \& \$\frac{1}{2}\$ \\ \$\frac{1}{2}\$ \& \$\frac{1}{2}\$ \& \$\frac{1}{2}\$ \\ \$\frac{1}

Christus ex libro praedleavit.

(11 Στιούττ.) Deinde dieebant, D. J. S(derid) non praedicare ex libro. Respondit: 25 thue es nicht unb nothe builden, sed allis in exemplum. unwid Durij jid bes buds unij ber cangel niemannd idenumen. meil Chrijms ber hohe meijter Luc. 4 vnns Σαδ εχεπιγεί αια Σενα ύπα μι predigem gelaßen datt. — B. III. 123 [2. 7, 8 45, β. 1. 8. 34.5 8g. 2. 22 § 135, β. 2 & 431.

Veneficia Italica.

(11 October.) D. Basilius (Monner) Legatus ex Gallia dicebat. miram Italorum esse malitiam, qui jam euidam veneficium intulissent inspecto speculo. Es find subtile morber Itali, qui omnes sensus possunt occidere. Dicebatque, iam ubique interrogari de Lutheri libro de votis monasticis. Rt Luth.: Iste liber multis dedit maximum consolationem et est ab Erasmo Roterodamo commendatus, qui fuit Canonieus regularis et dispensatione Romani pontificis deposuit habitum, sed non conscientiam, quae deinde per hunc librum est erecta, est enim porta egressus ex monasteriis. Ducis Georgii pertinacia est extrema et desperata, qui non cessat a suo proposito. Potius mare siccatur. Si ego primo pro Papa seripsissem, tune ipse fuisset contra Papam, Sed cum contra Papam pugnarem, inse pro Papa pugnat, semper enim suam sapieutiam metitur, si aliis se opponere potest. Tale ingenium habuit Licentiatus fuchenmeister Freyburgensis. - B. I. 373. T. 76 § 26, 7. 4 S. 676 f. [Album p. 43, 95, 109. ? A. Th. Kuchenmeister, MS Theodor Riidenmeister fein Amte-Jubifaum erlebete. Fregberg, 1746. 4. G. 9: "In ben Reformations-Actis Cofchers wird gedacht L. Gebaftian Ruchenmeifter ober Archimagirus, von Fregberg, ein Domberr gu Milerbeitigen in Bittenberg, weicher nach Art bamaliger Reiten, 1507. Baccalaureus Biblicus, 1508. Sententiarius unb Formatus, 1512 Licent. Theologiae worben, hat auch in biefem Jahr bas academifche Rectorat verwaltet, und muß vor 1517. geftorben ober weggejogen fein." 20fcber 1. c. I. 316]

Wicelius.

(11 \$\times ctofer.)\$ Cum mentionem facerent Wicelii, amarulentissimi hominis, qui omnes Lutheri articulos [confessionis] impugnaret et miris cavilla-

tionibus blasphemaret, respondit: Ideo illos non lego, quia tanta amarulentia et blasphemia scribunt contra verbum et propriam conscientiam, nihil omnion interim aedificantes conscientias. Sicut Cocleus argumentatur: Articulus de Trinitate nunquam in sacra Scriptura est expressus; attamen creditur; ergo et humanis traditionibus extra verbum est credendum. Ere Büţel [Rect volter errores et blasphemias sine fine, nod [spt moun Cen bufen lefemu. Ille jam laudat J. Sgérnd; et J. Agrieclaum) nobis in opprobrium, quod recte docuerint, semel conversum non posse amplius peccare, sed quicquid faciant esse bonum. 8ther twie [ed mm im tµur? 3]ts bed ©. \$aut nicht nunbers 3µmagen. Facianus mala, ut eveniant bona. Oremus contra illorum blasphemias. — B. I. 158. 2, 28 § 17 unb 40 § 2, ∄, 3 ≅ 278 f. 4 ©. 23. Serapeum 1870 ©. 172.

Disputationum usus.

(11 \$\text{CtoFet}\$) Deinde dixerunt de utilitate disputationum circularium, quae magnam utilitatem et exercitium afferrent adolescentiae. Dumb man furret ble fieldgenu affellen unter ble ruben, ut experirentur, quales essent. Ideo ego adolescentibus laudo argumenta, quamvis incomposita, et displicet mini Philippi Met. exacta ratio $Dos er Tele armen gefellen [o batb berrumpet]. Nam oportet per gradus nos ascendere ouf einer treppen jur anner fuffen. Nam nemo repente fit summus. — B. II. 144. 2. 67 § 8, <math>\mathfrak{F}$. 4 $\mathfrak{S}$. 500 f. \$\$\mathbb{S}_{\mathbb{L}}\$ unter the 17 \$\mathbb{Center}\$ ero be en 2. 81 be 12 \$\mathbb{M}_{\mathbb{L}}\$.

Antinomi.

(13 Sctobert, Dom. XVII p. trin.) 13 Octob. domi pracdicabat Evang. Luc: 14, cum in templo non posset. Illo die maxime mirabatur Antinomorum impudentiam, qui legis doctrinam necessariam ita rejecerent non videntes illius effectum. Ideo Angustinus pulcerrima similitudine virtutem et officium legis depinixit, nempe peccata in nobis fieri perspecta et iram augeri, quod quidem non esset culpa legis, sed naturae nostrae, sicut cabx quiescit, sed si aqua superfunditur, tunc calescit, non aquae culpa, sed sua natura; si autem oleum in calcem fuderis, tunc quiescit et non fervet. Egregia est similitudo. — B. I. 51. 7, 12 § 70, 8; 2 © . 134. [pe 28:tet VI. ©. XIX.]

Electoris studium in reformatione universitatis.

(13 Σctofert) Electoris animum laudabat, qui propensus esset ad promotionem studiorum. Ideo etiam huc venit, ut confirmaret reformationem universitatis et lectores, ut frequentius majori diligentia suas electiones praelegerent. 3d faß mith auch Dunden, er bab J. S(denden) recht bas capittel gefagt, quia ipse jam est humiliatus, quamvis adhue non vult peccases videri, sed vult testibus confault. Oremus prue Electore nostro, ut ipse Ecclesiam

et studia conservet. Nam hace miserrima universitas est quasi fundamentum religionis synecrae, ut ipsa conservatur lectionibus et stipendiis contra fremitum Sathanae. Dicebatque de Alexandro Magno, qui, cum monarchiam conservare voluisset, stipendia unilitaria infantibus lactentibus constituit illosque adolescentes per puglies et athletas mox institui curavit, ut denide haberte milites et bellatores. Ita faciet deo volente nester Elector. Œr fifet wel, vas er mit 'Qem abet nicht verneret ift. Nam Sequestratores dicuntur in quinquemnio consumsisse 7000 fl. Œr wil nun felter sequestrator fein, nvirt nun unifunden. gott geb im ein lamages lebem, Amen. — B. I. 341. Z. 45 § 86 vgl. § 77, Ä. 4. 2. 236; 231.

J. S(deud) falsus frater.

(13 € (tebert.) Nemo miretur gloriam J. S., qui ad tempus habebit applausum propter facundiam sine re. Mundus enim vanus nova et insolita ambit semper. Sed postquam verborum illius adsucti fucrint aulici eumque semper in eadem chorda oberrare, fastidient. 3½ teo£ ¾ butle affo gamuqem. ut ipse hine inde conqueritur de arrogantia falsorum fratrum et mirabili applausu vulgi; vide totum caput 1 Cor: 4, ubi suam doctrinam et Timothei sinceritatem gloriatur contra inflatos pseudofratres, qui regnum dei in sermone tantum ponum. 3¼ nich sumbr. 72 es et ums adm bivefrert.

Ponere os in cocium.

(13 Σcto§ct.) Ad mensam legebatur psal: 73 contra scandalum prosperitatis impiorum, ubi conqueritur David (28. 9): Posucrunt in coelum os suum, i. c. liberrime et confidentissime locuti sunt quicquid voluerunt, qualis fuit doctrina Papae de potestate sua, Tu es Petrus (396, 1, 42. Wanth, 16, 18.), de indulgentiis, qua impudentia Joanness Şuğ et me iu arenam provocarunt, instantes et concludentes: quia Papa dicit, ideo credendum, quamvis Joannes Şuğ uondum intellecit Papatum, quia tantum abusus agnovit aliquos et ex moribus ad personam Papae argumentabatur; nos vero a persona ad mores procedimus. Weun 8r Tapit gleid S. Weter ner, tamen esset impius.

Sieca missa.

(13 ℃ctober.) Postea dicebat de privata missa et ejus superstitione, quant intuata fuerit aestimatione. ut non putasseem, eam, cum primo de abroganda missa seriberem, aliquid decedere. Missa summus quaestus et basis Papae. 2a war ein felds meßperem, ut si qui domini et potentes maue non audissent missam, fo mult man in ein traden meß balten, onnes orationes, epistolam, euangelium, canouem, et consecratam hostiam ex cilorio cum calice erigere. Respondit D. Basilius: in Gallia non tantam esse digitattem Papae, qualis apud Germanos fuerit, tantam missam bij adhue florere, tanen

hac conditione, ut singuli unam missam devote audirent indies, deinde alias missas omnes contemnerent sine reverental praeterentes et regem Galliue semper dare celebranti coronam. Rt Luth. Es ift Σ ennoh [etr gefaltenn. Nam videbatur mhib primo impossibile, quod missa deberet ruere, quae erat fundata in tolics et cordibus. Σ en sucramentum utriusque speciei spécti, io wirè Σ ic mej might fannag írchenn. Ideo libenter certus esse vellem, utrum verum sit, quod episcopus Coloniessis utraque speciem admiserit. Er if junit ein gutter Epicarus, er glante fjoulet als ber fund gar Ston. — B. I. 120. Σ , 35 § 5.5, Σ , 3 Σ , 30. 30. [se St. V. 411.]

Origo regui Papatus,

(13 文ctoèrt.) In Decretis sunt multi et optimi loci ex Patribus sunti et inserti, sed Papa illis autoritatem rapit sibique soli jus determinat et ita sub nomine dei ingreditur et regnat, cujus regnum durare debet 600 annos secundum numerum bestine, ut Johannes dicit (Apoc. 13, 18). Camt bas bertgicht batt bath post Greyorium primum engfammgrum. Postea Episcopus Constantinopol: et Romanus disceptarunt de primatu usque ad Carolum Magnum, ubi emersit Papa Romanus, factus dominus super omnes reges. — B. III. 237 f. 2.7 s ≥ 6, 3 ≥ 6. 189.

De Antichristo.

(13 Sctober.) Opinio de Antichristo erat frigidissima, quod ille singularis et privatus homo et persona regere deberet, sieut spectacula ludorum eo respiciebant mit bem gelbitreuta, qui sanctos Iletiam et Enoch occideret. Es iți ben papițien gefdeen secundum prophetiam Sapient. 1 (8.5 fj.), puniul cos secundum auditionem ritus corunt. — Z. 2.7 g 6.5, 3. S. 2.20 f. [182]. Qu. 1. 325 3m ben drijitiden litel: "Zer Untedeiți must bie fdețe ber Green leten, soi es retilintei [48].

Conjugium odiosum.

(14 October.) 14 Octob: dicebatur de anlicorum scortatione, qui hic impudenter interrogassent de scortis in domibus inquirentes. Respondit: 2th quantum Sathan odit illam conjunctionem masculi et foeminae. Quad liect, ingratum. Nitimur in cetitum. (Orid. Amor. II. 19, 3. III. 4, 17.) Huc omnes comoediae respiciunt, quod odiosum conjugium sit hominibus, scortationem vero ambiunt. mmb mer in bas badt geh Der geht im traum. mmb iți nițet (tagl. De 3u fat nun uod gehoffiei superstitio cocilibatus. Zu fat S. Jeronymus cit ibud, contra Jorinianum insulsisme gehiricen de viduis fidem primam frangentibus, quasi illicitum sit illis nubere, cum tamen sequens textus clare urget (1 Zim. 5, 14): Volo viduas juniores muber. Item quod Paulus dicit (1 Ger. 7, 1): Bomum est, multicrum non attingere, ibi Jerony-Paulus dicit (1 Ger. 7, 1): Bomum est, multicrum non attingere, ibi Jerony-

mus mox infert: Ergo malum est, ducere uxorem; cum dicit Paulus "malum" i. e. laboriosum sive difficile; ipse vero damnabile exponit. — B. II. 81 f. ₹. 43 § 62, ₹. 4 ⊗. 73 f. [CR. XI. 428.]

Summa: Finalis cansa traditionum humanarum,

(14 \$\times(16\times(1)\times(

Regula jejunii papistlci.

(14 ∇cto5ct.) Deinde dicebat de rigido Papistarum jejunio, quo miserima caedes et corruptio juventutis facta est, ubi homines proportione arithmetica ideu tempus, cibum observare cogebautur, et ila unturales vires sunt corruptae. Ideo Gerson coactus est scribere consolationem afflictis, ne desperarent, qui sjeunautes minus peccarent in excessu, quam defectu, quia defectus exstingueret naturam. Tales teuchrae fuerunt in Papatu, ubi neque decalogus, neque symbolum, neque oratio dominica docebatur aut sciendum putabatur. — B. III. 19, 2, 33, 8, 4, 8, 3 e 325.

Hio die Lutherus satis valetudinarius dixit de depositione tabernaculi sui, Cen er fonte ninmer, er hett 238 sein geschann. gett wurde under nach im erwesten. Es ver mit im ans. Er woste noch thun, was er sonte, sed sub remissione peccatorum.

Casus matrimonii.

(15 Στιοντ.) 15 Octob: casus matrimouli offerebatur: sponsum quendam ante naptines homicidium perpetrasse et anfigisse in locum ignotum. An sponsa ab ipso libera esset? Respondit: Est res politica ipseque est civiliter mortums. Si ipse reus potest civiliter reconciliari, tune ducat eam in nomine domini. Scandas casus: Adultera quaedam infamis tandem cum rebus domesticis cum adultero anfugit. Respondit, hanc esse citandam et causam audiendam et deinde separambos. Illi casus proprie ad magistratum pertical.

nent, quia conjugium est res politica, cum omnibus suis circumstantiis nihil pertinet ad ecclesiam, nisi quantum est conscientiae casus. — B. II. 371. **2**. 43 § 82 f., **3**. 4 **3**. 81 f.

Papistae non habent similem potestatem apostolis.

(15 \$\tilde{\text{ctoftr}}\) Papistae multum gloriantur de autoritate episcoporum, quod habeaut potestatem ordinationes dei nutandas, quia apostoli mutavorunt baptismum. Respondeo: Est magna dissimilitudo, nam apostoli sunt heroicae personae iu generali vocatione, qui extra regulas et sine regulis et exemplis agere possuma: Episcopi autem in speciali vocatione contenti debent esse exemplis Scripturne. — B. II. 122. ₹. ₹ ₹ 64, ♣ 3 & 26. 207.

Concordiae encomium.

(16 ∑ctoère.) 16 Octobris in die Galli multa dicebat de actionibus Juristarum et contentionibus et bellis, qui semper aureo piscarentur hamo. Ideo optimum esse, illior reconciliari. Si ad contentiones et proclia deventum fuerit, tune sequitur calamitas. Ideo bene discrunt veteres portisque publicis adscripserunt: Pace bidens vomerque currit. (Tibull. 1. el. 10, 49.) Item: Die redie megen wol ridten, aber nicht [cenn. Quia post diuturum bellum tandem oportet sequi pacem, ideo convenientissima est concordia, quae multis occurrit malis resistitque calamitatibus futuris, sicut consulit Klaus Narre.

Mag: Nicolai Hausmanni literae ad episcopum Misnensem.

(16 unb 17 October.) - [28 October.] Reverende in Christo Pater. Postquam vocatus sum ad gubernationem ecclesiae Fribergensis et his praesertim diebus periculosissimis, sentio quam siui impar isti oneri. Deinde quod et Papa videtur forte nunquam Concilium pro reformatione ecclesiae et doctrinae permissurus esse, cogor ego conscientia urgente circumspectare, ubiubinam possim invenire consilium et auxilium, quibus sustenter. Cum vero P. V. in hac regione summam vocationem habeat et secundum Paulum dispensator esse debeat, qui familiae Christi cibum praebeat in tempore suo, statui, P. V. his literis humiliter adire et quantis possum precibus tentare, si forte dignabitur dominus, per P. V. mihi solatium et spem ostendere, quo felicius tanto Episcopo fretus ecclesiam istam gubernarc queam. Nam etsi nos pleraque in dogmatibus Papae jure summo reprobemus et familiae Christi studeamus fideliter et syncere verbum ministrare, tamen nunquam (ne ipse quidem Lutherus) sublatam et exstinctam Episcoporum autoritatem voluimus, ino eam non solum salvam et illaesam, sed adjutricem et confortatricem optamus, maxime in isto seculo indomitorum hominum per omnes ordines a summo usque ad minimum. Quare v. p. per Christum oro, ut mihi dignetur ostendere, quid in hae re vaihi a p. v. solatii et auxilii spectandum sit, quo possim certius mihi injunctam provinciam gubernare. Verbum pure cupio docere, Ecelesiarum disciplinam tueri, majores revereri et, quantum deus dederit, omnibus vivere ad acdificationem, neminem offendere, si modo permitti hoc mihi poteste, simul et a V. P. auxilium et favorem obtinere potero. Exspecto clemens et pium responsum in Christo. Bene valeat P. V. Simonis et Judae [28 Settéer] 1538.

17 Octob: abit venerabiis vir Mgr Nicolaus Haussman, venerandus senex, fidelis ecclesiae Christi minister, al vocationem suam Friburgoussen, cui Luth. valedictionem suam dedit, ut in nomine domini susciperet hanc vocationem: Vade, mi domine Haussmanne, deus tecum erit teque confortabit, noil frangi, res non tua, sed Christi, filii dei, agitur. Dum hace loqueretur, incipit lachrimari uterque cum adstantium lachrimis.— R. p. 399 f. pat bic fem Brift alom be bemert µur liber(prift; Likerae M. Nicola) Halisamani Ad Episcopum Misnensem" ned; "Consilium et Phrasis Lütherj", unter ber Unterforfit, "Nicolaiis Halisamani Ad Dipiscopum Similiter alber ejus successor Superattendens Caspar geintr consilio et phrasi Lütherj ad Episcopum eundem scripsit. "Brine Yuthertvirfe & 49 ff. B. III. 291 ff. 179. Serapeum 1870 & 172.

Sanns Detid.

(17 Σctober.) Şannış Metfiş secundo admonitus a Luthero, ut resipisceret, respondit se excusans, innocentem esse, nihil se habere odii cum aliquo. Sed Dominus dector prius ct postes nobis diaconis mandavit, ne illum ad sucramenta et baptismum admitterenus. Hac hebdomade etiam nobilem quendam Heinrichum Styber, insignem usurarium, in faciem corripuit et suo Pastori probibuit, ne illum ad sacramenta admitteret, qui 30 ff a 100 singulis annis auderet accipere. Et tanta est nobilium impietas, ut sine conscientia audeant gloriari, cintr βa 43 Sünber cin βar gajimnett. Alius: [61 er niệt 40 ft Şertifs ven ţantbert neumen? — B. 1. 27 ft \$2. 21 § 4, (4 § 113), R. 2 € 3. 51. 273. [84].

Friberga quando coeperit et quomodo.

(17 October), Anno domini 1172 aedificata est Friberga in Missica a Sazonibus ex Gorsdar. Ideo adhue pars illus appellatur bie 2a6¢ficta), quae tum fuit plane vasitas (deasis) nemoribus inhabitabilis, nisi quod circa ripam, quae jam dicitur bie munybad, maximus pagus fuit nomine Chrifti, aredorff, dos adientfailera an der bad şinab gelegen ili, nijê ver bode, do ieşt S. Petters find ſtett, pat ein galgen gelamnêra. Belefe gegend alie Warsquif October 18th in ber Gelfe ſeile gelefent haben. De ober gur gir ſuntur gegenn Gorsfor geſaren ſimbt vumb albo an bem weg andşeſapten erţte geſeʃen, wedſs bem Gorsfor ifchem gelfeg feʃenm, habem ſie ea amf pen nagen rungeſctig och Den Gorsfor vegeren rungeſctig och werffen, das sehr viel seideres gehalen in ber proka. Alskalt sindt eilide Zahfen von Gorsfar mit dem surman zu dem ert gegen, hoben geschusst in den eingesschlichten der zusel zu der
Sie consulo ego Hieronymus Schurff, Jurium D. ordinarius Wittenbergensis.

(October.) Der vierbt artidel ift ben driftlichen leuten leicht muerantwortten Nemlich unnb alfo. Es fen einer jedlichen unnb driftlichen gemenn lauts beiliger gottlichen geschriefft vergunft vand nachgelagenn, fich pastorna vand prebiger zu suchen, zu erwelen unnd fiefen Die Inen Das lautter rein gotliche wortt pund repu cuangelium predigen pund perfundigen, pund ire feel mit dem gottlicen wortt. Dorin allein die feel lebt. fpeifenn vnnb nehrenn. vnnb die gewießenn getroftet werben, welchs auch in gefattenn rechten an feinem ortt verpotten gefundenn wirdt, vnnb wenn es anders barin gefunden wurdt, fo were Dafselbig; wenn es berept vonn einem engel gefatt. teuffelisch vnnb auffrurisch. Run bat ein erbar rad zwen prediger guttes lebens pund beilfamer driftlicher leere Die Do gunders nicht predigen Dann Die beilige idriefft. was in bepben testamenten alten bund neuen gfat. vund alfo Das rein lautter wortt gottes on allen gufat bund verminderung, wie dan gott in Deutero; gevotten, feinen gufat thun, noch etwos Drumb ift ein Erbar Rabth in troftlicher untertheniger gunerficht, ir genediger berr Der Ersbifcoff als ein geiftlicher prelat unud furft werbe fie Daben genedig hanndhaben vund foutenn, wie auch Das feifertiche recht cap: quodam 25 q. offentlich verordnet, Das man festiglich verharrenn foll Daben big guuergiegung Des bluts Das bie prophetenn vmb beiligen apostel gefomennbt | R .; gethor nent). Das ift mann foll Das festiglich baltenn. Darnach leben vnnb brob vergießenn. Das blutt vund alles unglud Dulbenn unnb leibenn unnb alfo Das heilig creut willig tragen vind entlich Darob 3m geift wonn vund freud haben, wie Chriftus im Guangelio leruet. Ranu aber mit Dem allergeringften angezangt werben, Das punfer prediger einer ober benbe etwas wiber Die beilige ichriefft ober enangelia geleeret ober geprediget ober Das baron nicht gegrundt sep, vand sie Dagelbige offentlich nicht widerruffen werben, fo wollen wir fie felbs veriagen unud vertreibenn. Aber onn bas wifen wir fie teins wegs znuerlagen. Wo auch vonn bem bifchoff wurde furgepracht Das etliche burger Das heilig facrament unter benber gestalt, wider Die beiligen concilia Der vetter, vund ordnung ber firchen

nemend, ift auch leicht umerantwortten, vnnb alfo. Remlich Dag Chriftus Das bodwirdige Sacrament Des altars feines beiligen leichnams unnt blutts zu einem gewießenn zeichen vand blut vergiegung aller Chriftglaubigen funder erwurget. ertobet. vund ben himlischen vatter versonet eingesatt vund bas bodwirdige facrament allen Christenn zu soldem gedechtnus zu empfaben vnnd zugeprauchen zum gewießen zeichen vergebung ber Gunden erlenbet, vnnd befolenn. Dieweil Dau Chriftus feinen unterscheitt untern geiftlichenn und weltlichen macht, wollen fie fich vuterthenig versehenn. fein &. G. wirdt Des auch feinen vugefallen tragen Dan Dieweil Chriftus ordnung unnd einfatung clar verbannbenn, fo baben weber concilia noch vetter etwas Darwider gufeten. Dieweil Denn Dieft ber feeleun feligfeit unnd Die gewießen betriefft, fo horen auff alle menichliche gufat bund gepott Die allein Die regirung Des leibes, außwenndig gutter vnnt fittenn vnud ftraff Des bosenn Dienen unud nicht Die gewißenn Des meuichenn, welche viel zubartt Dazu findt. fonuber Die werben allenn erbalten Durch Das Reine lautter wortt gottes wie offentlich im Euangelio. Ron in folo pane zc. (Matth. 4 B. 4.) vnnb wo es evnem Erbarnn radth geliebt vnnd befemlich in Der verbor furfummen wurde. jo mochte man wol zu trot ber paviftischen sectenn vund hablitarrigen vugelerten pfaffen vnud monche auch bas fur wenden lagenn. Das auch nicht mit epnem buchstabenn Jun ganben geiftlichen rechtenn zu befinden were Das die communication in bepber geftalt Den Leuthen verbotten vnnb Das mag man in wol trot biettenn Das fie feinen text werben anzevgen. Das fonnber zweiffel auf ichidung bes Aber Das wiberfpiel ift offenbarlich in geiftlichen almechtigen verblieben. rechten aufgebrudt. Nemlich Das sub poena saerilegij gehotten ift Das feiner Das facrament onter evner gestalt allein neme, unnb macht ber tert bafelbs fein unterscheidt unter pfaffen unnd leihenn sieut in eap: comperimus de consecrat: distinet: 2. Wiewol ber teuffel ein rubrum Dawiber gefett, Das biefer tert allenn were verftannben vonn ben pfaffenn, welcher verftanubt nicht allein wiber Den text. sonnder auch wider Die priach Des texts Dafelbs ausgebrudt ift. Go achte ich es auch Dauor man werbe es in kennnem beiligen altenn vatter finden wiber im Eppriano. Cirillo, Silario, Augustino, Sieronimo vund andernu. Papistae dicunt, deum omnia verba orantium intelligere. Sed Bernardus diversum sentit, ubi dicit, deum verba illa orationis non audire. nisi illa prius ab orantibus audiantur. [- 3ft biefer Rathfolog für Salle? "Papistae dicunt" u. f. w. gebort taum bann, 1 und ftebt B. I. 62.

Caesar contra Germanos Infelix.

(23 € eteber, Witmeek). 23 Octobris diselant de Cassaris apparant contra Turcam, ne fiat etiam contra Germaniam. Respondit Philippus: Quid, si Caroli fortuna eventum exspectaret? Nam ante decennium ipse insectabatur cervum et relicto cervo lupum occurrentem secutus est et lapaus de cquo erus vulneravit. Nas figés entgunète. umb vere figir syfortem, Quid, si juscervum Turcam relinqueret et lupum Germaniam adoriretur cum sno periculo? Rt Luth.: dominus det pacem et resistat Sathamae sanguinolento. (Illo die Gabriel e Turque scriptis de Jacobo: d. Qetel Fléteit réet.), gelte mil nisti téimgént, ipse est antinomus. Rt Luth.: Christus in hac pugma est bene exercitatus, quia dieit (Wattfa. 10, 36): Inimiei kominis erunt domestici ejus. Interna venena plus nocent, quam externa in cute.) — B. II. 382. Z. 45. § 55, 7. 4 ©. 216. f. [85]. CR. XX. 545. XXV. 398. f. 567. 38cine Reformationsigit J. 108. 346; 1532. — 248 dissipilamenter [161] et di. p. 562. 252.

Mures frumentum rustici corrodentes.

(23 ∇ctobet.) Afferebantur nova scriptis literis, quod quidam rusticus dives suum frumentum hisce diebus in civitaten vexisset venditurus, sed cum juxta illius aestimationem nemo vellet emere, dixiase fertur: idy nifs nidr neber geben, βdy nifs ehr wiber beim furen vanb bie meng laßen frejenn. Quod cum fecisset, repente tanta copia murium in domo congregata, qui ci onme frumentum corraserum magno tumultu. Cum is e domo fügeret in suos agros, et sata sun invenit depasta et populata muribus, caeteri silnesis. Respondit: Si hoc verum est, tunc est certissima dei vindicta, sed proh dolor ingrato mundo exemplar rinae. — B. II. 102. Σ. 4 8 97, Ş. 1 ≤ 2. 59.

De potentia Sathanae.

(4 November, Montag.) 4 Novemb: multa dicebantur de potentia Sathanae, qui homines sibi addictos corporaliter per aëra auferret. Sient quidam, qui habuit pactum cum Sathana, tandem sensit suum periculum poenicus et confitens; veniente et appropinquante hora saepius praedixit: Zer ichi it Zes terifici. Æter Zer ich uirt Qestalen verbeun. Tandem ille in frequentia multorum custodum raptus est per fenestram. Respondit: Mem Zurff Zen truffei iniqi toder, er famiti vol fumlt. umb vofit ums gern bee, als unifer adsplagter feinbt. Sient Scriptura eum horrendo titulo depingit, ubi eum appellat Principem mundi et deum hujus seculi. Gs ift ein furder großer feinbt. Ideo ego credo, si non esset baptismus parvulorum, tune nulla foret ecclesia, nam adulti, qui viderent potentiam Sathanae, nunquam baptismum et votum contra Sathanam susciperent. — B. I. 203. 2, 24 § 106, 3, 3

Eloquentia mulicrum periculosa.

(4 November.) Anglus quidam homo doctus sedebat in mensa non intelligens Germanicam linguam. Dixit Lutheras: Ego tilu tworem neam in praeceptorem Germanicae linguae propono, quae facundissima est. fie tans fo fertis 2 as fie mids neitt bamit veterminet. Sed eloquentia non est laudanda in mulioribus, plus decet illas esse blaessa et balbas. Zas figth in soll besser ann. Sermo magnum et divinum est donum in hominibus. Nam sapientia verbalis, non potentia regit homines, erudit, aedificat, consolatur, mitigat in omnibus conditionibus vitae, maxime in conscientiae negotiis.*) Ideo Deus sermonem audibilem et sacramenta visibilia suae ecclesiae proposuit. Sed illi sancto ministerio Sathan ex animo resistit et cuperet plane esse exstinctum, quia illo solo Sathan expugnatur. Mirabilis profecto potentia verbi vocalis, quod illo infirmo verbo oris humani Sathan, superbissimus spiritus, fugatur et confunditur. Ideo tam acriter illud impugnat in Sacramentariis, qui plane contemserunt, ut Carolstadius sibilum oris humani appellans, ut interim taceam de Anabaptistis cavillatoribus verbi vocalis. Paulus dicit (1 Theffal. 2, 13): Si accepistis me, non ut meum verbum loquentem, sed ut dei verbum proferentem. Item Rom. 10 (B. 14): Quomodo credent in eum. de quo non audierunt? Item ad Thessalonicenses (2 Theff. 2 S. 4) dicit de Antichristo, qui extollit se super deum dietum, leyourvor. Connit murdt ein ieder fanatieus extra hoe verbum einen sonnderlichen gottesdinst unnd gott tichtenu. Rom. 1 (B. 16): Potentia est dei ad salutem omni eredenti. Item (Matth. 10, 20): Non vos estis, qui loquimini. Attamen Sacramentarii impudenter audebant rejicere verbum vocale sic argumentantes: Nulla res externa est salutaris; verbum dei vocale et sacramenta sunt res externa; ergo x. Respondeo: Longe aliud est res externa dei et hominum. Res dei externa est salutaris et efficacissima. Miseri homines putabant, ministerium dei externum esse idem, quod Papistarum frigidae traditiones. Also gienng ber teuffel mit schupenn: Caro nihil prodest (30h. 6, 63). Si hoc argumento conclusisset, tum ineffabilis consequentia secuta esset, ita ut omnia media externa rejecisset. Tandem et ipsam humanitatem Christi rejecisset. Eo respexit Sathan. Den er pfleget am geringen anzuheben, bis er in Die hobe fteiget. -B. I. 252, 43. T. 3 § 77 und 1 § 41, F. 1 S. 208, 45 f.

Orationes et cantilenae Papistarum.

(4 Nosember.) Postea legit statuta monialium scripta, frigidissime compilata, suspirans: Casi bat man beé mujen baltem, contemto interim verbo dei. Videte, qualis carnificina futi in Papatu, ubi orationes canonicas tam rigide urgebant, ut Hugo, magnus ille vir, horrendam vocem scripserit: Si quis unam syllaham negleserit in suo chrove et in altero chrov unam syllaham non observaverit, quod redditurus sit rationem cum extremo judicio. Ego arbitrov, Hugonem pie dixisse in disciplinam puerilem, quod deinde degenerati in permicen conscientiarum. Conscientia nondum est in pueris; illi sunt.

^{8.} p. 424 ans Enthers Cambefaiter: "Nihil infirmius voce hominis, et tamen nulla machina movet tanta corpora et res, ut sunt homines et bestiae. Ergo spiritus rerum subjecti sunt voci hominis."

disciplina educandi, postea veniente conscientia Moses est lapidandus. — B. III. 274 f. ₹. 27 § 104, ₹. 3 ©. 230.

Jus canonienm.

(4 Storember,) Jus canonicum secundum judicium omnium Juristarum est spurcissimus liber 228 nady gelt þindt. Tolle ambitionem et avaritiam, tum nihli substantine manebit, et tamen sub optimo fuco habet splendorem Em eš mus figi in nomine dei altes vaglant augberun, sicut in solo nomine dei justitia et salus est. Ita etiam sub illius nominis praetextu oritur omnis idolatria et superstitio, ideo non immerito post primum praeceptum secundum sequitur. Non assumes nomen domini dei tui in vanum. — B, III. 286 f. 2. 32 S. 1 mb 66 § 34, 7. 3 S. 318 4. 2. 5. 521.

M. Hansmanni mors,

(6 Rovember.) Sexta Nouemb: literae ex Friberga afferebantur mortem subitaneam piissimi et fidelissimi Pastoris eorum Husmanni indicantes, qui, cum homo effoetus magnam suscepisset functionem, in prima concione ita consternatus et exhaustus est, ut apoplexia illo die perierit. Hunc tristem casum celavimus Reverendum Patrem D. Lutherum de syncerissimo suo amico et successive cum languentem, postea graviter decumbentem, tertio suaviter mortuum indicavimus uxor, Philippus, Jonas et ego (Lauterbach). Cujus morte Lutherus mirum in modum est affectus et inter optimos amicos sedens saenius lachrimas effudit diceus: Miso nimbt gett bie frummen binneg, mirbt barnach bie spreu verprennen, secundum dictum Scripturae (Sefai. 57,1): Justus periit et filii [viri] misericordiae corripiuntur [colliguntur]. Periculosissima sunt tempora. Deus horrcum suum mundabit. Ego oro, ut me mortuo uxor et liberi mei non din vivant, sequentur periculosissima tempora. 3ch hett mich folder bosbeit in ber welt nicht verfeben, gott beiff puns, bas wir ber feinem wortt bleibenn, vnns beseernn. Das ift mir gar ein lieber freund gewest. Et ita toto die tristissimus sedebat coram Justo Jona, Philippo Melanthone et Joachimo Camerario, Casparo de Cokritz, inter quos sedebat tristis et lacbrimis nlenus. - B. l. 100 f. T. 48 S 4. 7. 4 S. 256 f. ISal. D. G. Edmidt's Sandmann 3. 76 f. CR. III. 604 f. 607 (vom 8 November). 772.]

Woll redenn.

(6 Nevember.) Sexta legit pracfationem snam in Assopum, quem librum mirifice commendarit, qui esset pleums doctrima et morum et expericutiae. Deiude addidit: Ser ned reben fann Σer ift ein man. Nam sermo est supientia, supientia est sermo. Serem fomte rem raben, a consilio, (multi-beit genofielm emm mid geret. Its Assopus loquitur, non garrit; proposit rem et veritatem sub forma stulti mori. Ned mus er Tunter verfeigt werben. — B. II. 178 1, Z. 73 8 9, δ. 4-5. 600 (8, 374 — 375 b).

159 Contra Wicellum non scríbéndum.

(6 November.) Deinde mentionem fecerunt perfidissimi apostatae Vicelii, quem Lipsenses vocarunt, qui sua insaturabili invidia tantum cavillaretur. Rt Lutherus: Habete patientiam, ille pessimus nebulo et αὐτοχατάxperos non est dignus, ut illi respondeatur; scit enim, quod defendat injustissimam causam contra suam conscientiam et ipse est ingratissimus nebulo, qui dignus fuisset morte, et nostro beneficio servatus est honorifice. Nunc sequitur praemium. Habebit suum judicem certissime. 3th welte nicht gros geldt nemenu, ein einigs budlin wider in Ru idreibenn. Talis nebulo non est timendus, sed contemnendus. Er wirdt fampt allen papiften mit feinem lefternn unnd schelten nicht viel gewinnen noch aufrichtenn. Nos autem ita facere debemus illis blasphemantibus; tacere debenius, sed orare et benedicere pund nicht holz 3mm feur tragenn. Ideo consilium meum, ut talibus impiissimis hominibus nihil respondeatur. — Deinde dixit discrimen inter zólaza, Gnatho, scurra, Paulus Jovius; συχοφάντα, amarnlentus proditor, ut Haman, Wicelius; zαzοήθης pestilentissimus, Ahitophel, Sadoletus. — B. I. 153 f. 170. 2. 37 § 70. 4 § 70. 23 § 18, F. 3 ©. 385. 279. 1 ©. 245. [CR. III. 587. 606.]

Heroicus vir non est unus homo.

(6 %Foremfer.) Papistarum cascitas contra manifestam verituten, ideo quia sit ab uno homine revelata. Quasi Helias Thesbites, ille mendicus mus homo non grandia feccrit contra tot Baulistas. Item Journes Baplista unus homo in tam parvo tempore tam insigni victoria prostravit Phurisacos. ©8 bețit niật unus homo, sed homo dei. Heroici viri non sunt unus homo. — B. Il. 206. Z. 63 § 7, 8. 4 § 4.50.

Rothaje. Item de Landgravio.

(6 Stovember), 5 Nouemb: hastis Kolhase vieum Maretzan 1½ milliaribus distantem al Wittenberga noctu cum praedonibus devastavit et Ten gefeblijmam [suspensum] in vaporario transfixit et pastorem avexit cum magna praeda istius pagi. Ex quo facto, cum audiret, Lutherus satis turbatus incidit in suspicionem Zoa es muje mit Rventtera Jagebenn, quod nobiles et praefecti Sazonici conniverent. Ben foldes Tem Vanunbgraffen in Deßenn roberfure. wurbe es im nicht gessendt. Es ijt ein ebler furst, helt sein lanne vumb straße rein, will sein geleitt für aller fursten und brieg gesteit abuncemen. Nam hoe est ossiciam proprium Principum; weil Tex Rollhasse begunnet blatt zunerzießenn, sot erst might lange treiben. Tass blutt foli in ersussien. Sempeum 1870 E. 174. (Butthartis soublasse E. 41 bat ken 7 Stementer. Ks. Sv. V 273).

Disciplinae monasticae bonae.

(9 November.) 9 Novemb: dicebat de disciplinis monasticis erga juventutem, ut facerent adolescentiae conscientiam. Ben es cin & frief, fo must es in Die hell faren. Jam proh dolor ita insanit mundus, wen mann 100000 flete, nemen fie Juen fein gewißenn Eruber. Die flosfer habenn ein feine antunsfit. Mer illa superstitio et fiducia operum hatt alles ungfunt angericht, es ist Des tensfels artt. — B. I. 128. Z. 30 g 17, 3. 3. 2. 295.

Ruriden weiberidmud.

(9 You ember.) Kurfenn umb mugenn ift Der weiter f\(\text{donnifter umb embers}\) f\(\text{defter umb umb explicitiefter umb undenf\(\text{irfer}\) f\(\text{defter}\) ende ver manne nettig\(\text{fer ferbung}\) foreinn umb vommers. Nam tibialia virorum nihi aliud sunt, quam extensum femorale Qu\(\text{s}\) mann \(\text{Die Furifier wom ber furifie bif auf\(\text{if}\) bir fuf\(\text{b}\) bat gebennet. —

B. I. 128. II. 120. Q. 30 \(\text{g}\) 17, \(\text{d}\) 3. \(\text{d}\) 29. \(\text{Strifter}\), des termina, \(\text{Strifter}\) des Abbot et. 21. \(\text{St}\) 28. x \(\text{ kirrsens}\). Curch or cap. W. Scott, \(\text{Old Mortality et. 15}\). The Abbot et. 21. \(\text{St}\) 20 \(\text{s}\) 30 \(\text{s}\) 17. \(\text{d}\) is a description.

Silentium quinquennale discipulorum.

(9 November.) Deinde dicebat de temeritate sciolorum, qui plurimum confiderent scientiae speculativae inexperti rerum, cum experientia, rerum magistra, omnia moderari deberet. Ideo optime fecerunt philosophi, quorum discipuli quinquennio tacere cogebantur, i. e. non judicare, ne fierent temerarii judices. Et non immerito in universitatibus certa tempora promotionis sunt constituta. Parisiis nullus in theologia promovetur gradu, nisi decennio in illa facultate operam dederit. Erfordiae tantum quinquagenarii in doctores theologiae promovebantur. Multi stupebant meum doctoratum anno aetatis meae 28. Compulsus a Staupitio. Summa: juventus est temeraria. Ita videmus Juristas primo anno esse dominos omnium legum, secundo anno sunt Justiniani, tertio Lytae et Prolytae, quarto opiniarii, quinto efficiuntur tandem scholares tremuli. Also thut ein Junger Angb auff Dent Regel plat Der will 12 fegel erstlich treffen. Darnach 9. Darnach sex. Darnach 3. Bulent neme er einenn vnnb feilet noch bes leichs woll. wen Die Jugent clug, Das alter ftard mere, fo mer es febr fein, sed deus melius ordinavit. - B. I. 409 f. III. 128. I. 22 § 77, F. 2 S. 402. Bgl. I. 1 § 23, F. 1 S. 26. [Renbeder's Rabeberger S. 60 f.1

Turca se Sarracenum gloriatur.

(10 Nevember.) 10 Nouemb: varia dicebat de Turcarum mendaciis, qui se impudente gloriarento Faracanos et populum dei impudentissimo mendacio contra sacran Scripturam. Verum quidem esse dicum, Isuac fuisse filium promissionis, sed cum is mactandas esset in monte Orob, fugit ex patris obedicatiia, quasi ipse culturum vellet afferre. Interim Isuaci se officendum obtulisset sponte et ita factus esset filius promissionis. Hoc mendacium est impudentissimum, sicut et Papistarum de una specie. Non est peccatum ignorantiae, sed obstinaciae. Ita Turca gioriatur se populum dei et religiosissimum, quasi oimes alli essenti idolatne. Nos Christianos accusat.

quod tres deos colamus. Non potest dividere unitatem personae et essentiae, quae fides est rationi contraria. Ideo plausibilia proponit in sua religione, dicens et jurans per unum deum, conditorem coeli et terrae, cum angelis suis, et per quatuor Euangelii Chronographos, et per vicies quater prophetas de coelo lapsos, inter quos maximus est Mahomet. Omnes imagines rejicit et solum uuum deum gloriatur. Hoc plausibili argumento etiam optimos homines sibi devincit, quia ipse medium quaerit inter Judaeos et Christianos. De Christo sublimia gloriatur, scil. eum esse prophetam sanctissimum, natum ex Maria virgine, esse verbum, i. e. nuntium dei, sed illius officium cessasse et Mahomet illi successisse, quem deo a dextris pingit, Christum a sinistris. Et ita prophetas tempore sibi succedentes docet, inter quos numerat Christum. Illa species religionis et monachatus humilitatis fictae multos decepit et vincit etiam sanctos dei, ut Daniel dicit (7,21), quamvis etiam deus suos credentes in media Turcia habet, sed coutemtos. - B. I. 401 f. T. 75 § 1a, ₹. 4 €. 645, 642.

Lingua Turcica.

(10 Hovember.) Linguarum autem Turcae prima et principalis est Scythica, qua utitur in aula et literis conscribendis; deinde Arabica propter religionem, quia Mahomet arabice scripsit. Tertia lingua et quarta sunt graeca et latina, quae illis sunt barbarae. Ipse autem potitur imperio solus, magna parte Asiae extra regnum Persarum, item Aegypti, Graeciae, et omnibus regionibus, quaecunque ad orientale imperium pertinent. 36 hoff er foll Das occidentale zu frieden lafsenn. Si venerit in Germaniam, non veniet ut dominus, sed ut praedator. Si Germania haberet unum dominum, tunc facile posset illi resistere, sed Papistae, infensissimi hostes, potius Germaniam volunt exstinctam. Darzu hat Der turd luft, est militia exercitatus, semper est in armis, si una parte fugatur, altera parte tentat, et fatigat adversarios suos. - B. I. 406 f. T. 75 § 1a, F. 4 €. 646 f.

De Wiceijo et Sigismundo imperatore.

(10 Hovember.) De Wicelio in Lypsiam recepto dicebatur. Rt Luth .: Gaudeo, eum illic esse. Quasi in muscipula captus est, quia ipse est plenus pessimarum opinionum; si ipse erumpet, retalietur. Er hat Die gifft vonn Dem Campano gejogenn, qui impiissime scripsit librum hoc titulo: Contra omnem post Apostolos mundum. Es ift viel auff einen biegenn gefaft. Sed ipse diminutus est capite. Wicelius belbt binber Dem berg, Drumb findt feine predig fo falbe. Frigide docet, quia non audet prodire, geht wie ein gespanter hase, timet auditorum judicium. Ejus oratio non est libera, sed carcere ligata. Oratoris autem verba, quae alios movere debent, debent esse liberrima. Nihil syncere docet, wie tenn bie arrogantissimi atte thun, sicut Carolostadius cum suo rofro fecit pro ciréa. Summa: Spiritus docet, non lingua. Sed linguae adjuvant spiritum, sine quo sunt vanae. Verba servinur febus, non res verbis. Sicut accidit Sigismund oimperatori in concilio Constantiensi, qui dixit: Nolumus habere ogloque. Respondit Orator: Non ogloque, sed ogloque. Ille econtra: Si sumus dominus jurium, i. e. rerum multo magis grammaticae, i. e verborum. Sed Papistae eum captivarumt. Er mult cinen Diocen rod sujtéen vanh èse cianaquitum fefen in Cer defitmeije. Et ita omnis imperator est Romanae ecclesiae diaconus. Romanus Rex est subdiaconus. Deinde mox factus est infelicissimus contra Turcame eferrumans. Regum Bohemiae corruit plane devastatum, quod olim erat optimum; ita ut Ladislaum, optimum regem, interfecissent et pellionen, avum Ducis Georgii, strenuum militem, eligerent in regem. Tandem Matiesio rege defuncto cessavit regumu Bohemiae. — B. I. 154, \$\frac{x}{2}\$. 28 § 18a. 27 § 20, \$\frac{x}{2}\$. 38. 27 § 19. 4. (liber Companus gel mutte test 17 Stocentre 2. 11.4 (E. XXXV. 7.10. IV. 1980)

Novi sponsi privilegium per Mosen.

(10 November.) Postea dicebat de sponsalibus et privilegio novi sponsi. cui rigidissimus Moses fuerit aequus, qui ei integrum annum daret privilegium libertatis ab omnibus officiis (5 Moj. 24, 5). Non frustra factum, ut illa ordinatio dei naturalis et divini juris ab omnibus Patribus culta maneret incolumis, quam Papa mutare voluit suis fictis votis. Ego miror majestatem et potentiam Sathanae, qui sese huic clarissimae divinae ordinationi opposuit sub fuco castitatis et voti, quasi non omnes Christiani castitatem vovissent in baptismo secundum 6 praeceptum et non posset esse castitas, nisi in virginitate, cum tamen maximus in coelo numerus esset virginum. Den es sterben vict mehr Jungffrauen, Den frauen. Quotquot ante 12 annos moriuntur, sine concupiscentia fuerunt. gott hat biefenn ftaund, sexum, gefett, Das er bie Bureren werete. Sed papisticus coelibatus non castitatem jurat, sed conjugium abjurat. Bas Darnach Darauft gefolget batt, fein wir woll gewar worbenu. Deinde addidit hoc consilium, ut ante sponsalia non publicaretur multis res. Benn viel leutte Darzwischenn fommen, so iste fehrlich. Et post sponsalia non est diu differendum. Et recitavit casum sub sponsalibus Philip: Melanch:, quod miserrime illius sponsam gravissimae personae traduxissent mendaciter. Es ijt nicht gutt viel barzu rebenn. Deus consulendus, orandus et mox procedendum.*) - B. H. 337. T. 43 § 34, F. 4 S. 55 vgl. 41. [CR III. 591. Sarcerii Ein Buch vom beiligen Cheftanbe, ed. 1553 fol. CCXXIX b.]

^{*)} S. p. 381; "Conjughua dei donum illiusque Storgae Phisike. De suis naptilis lecti mentionem. Si ante 14 annos voluissem uxorem ducere, tum Bosilii uxorem Annom de Schonfeld elegissem. Meam nunquan amavi, semper ema habali susperim susperbine tirient est, sed deus its volait, ut derelictae miserirordiam praestarem, et feitleissiamun milii contigit conjugium sel gratai. Habbe" n. f. e. \$831. B. H. 138.

Pli viri mors signum irae dei.

(10 Nevember) Lutherius: men the her Casè nir frummer mann gefrorteum ițin perforteum tiți perforteu dis much furite, gast fre her neit gramm, Cer Chi fremmen himneg nimmet, Tie befen ampagreiffen. Poemitentiam age, Germania, tempore gradiace 68 îli getit; ob în giriri fiere, ții am mir nide tief getegem, ban id liege am hes babije Bann. bin țietu tențife, ideo me odit et persequitur. Deimed dixerunt, quod Lutherus suus conciones singulis diebus aliter posset tractare novis cogitationibus. Respondit: Nequaquam. Ego semper în codem statu versor dialectice. Sed rhetorice variare potest aliquis suus conciones et lectiones Bier Tao and met lam. — B. III. 112.4. 2, 22. 58. 59, 78. 2. 5. 393 f.

Diversa operatio solis.

(10 November.) Sol diversa operatur une motu in diversis objectis, resolvit enim onne calidum, frigidum vero constringit. Ita unum est frigidum qualitate, calidum vero virtute. Nam duplex est causa, vera et necessaria quam Aristoteles vocat αίτων τίκηθεντό είνα το δ τ. Altera causa est sine una non, quue non est necessaria ad negocium. — βάτθελ abalty, not. III. 11.

11*

^{2. 43 &}amp; 28. 3. 4 3. 50. - Milo 1589. - M. Lorenz au Grimma bat im Cachfenarun 1861 No. 8 G. 81-84, ugl. G. 120 (Rarl von Lichtenberg's Chronif ber Stabt Liebenwerba. Torgan, 1837. C. 74.) Ausgunge aus ben Rimtidener Riofterrechnungen bes Beimar'ichen Archivs gegeben fiber Die Jahre 1509-1519, Die Folgenbes gemagren: Lene von Bore (B. II. 357, III. 216, \$2, 26 & 66, \$2, 8 \$2, 153, Mcbenfied II. 162b, 225b; materteram Magdalenam, exoris materteram.??) war 1502-1508 Siechenmeifterin und noch 1519, aber 1526 nicht mehr im Riofter. Ratherine von bore ericheint i. 3. 1509 unter ben 58 Riofterperfonen an ber 43. Stelle ale vorlettes abliges Frantein, nach ihr Aue Schonfellb. 1515 Bemeine Ginnabme; 30 Gr. von Ratherina von Bhor pff pre confeabunge entpfangen Montages nach Francisci Confesjoris (8 October 1515); por ihr wurden eingesegnet Ave und Margaretha von Coonfeld, Die babei Montage nach Cantate (7 Dai 1515) 3 Schod 20 Gr. fcentten, nach ihr Montags nach underim mil. virgin. (22 October 1515) 3ife Rip. fcere, Die 40 Gr. gab. - 3n Spal. ap. Menck. II. 621 und Ameborie Briefe an Spalatin vom 11 April 1528 (?) bei Burthardt 3. 56: Dem burchlauchtigften hochgehornen Furften unbt berren, bern Friderich bes beiligen Romifden Reiche erhmarichald, Churfurften, Berbogen gen Gaden, Lantgrauen In Doringen und Marggranen gen Mebffen, Meinem gnebigften berrenn Durchlauchtigfter bochgeborner Churfurft quebigfier berre &. Churf. g. feint mein andechtiges gebet und was 3ch guts vormag undertenigs demutigs pleis gemorn, Gnedigster Churf, und berre. E. Churf. g. feben funder zeweisell, wie geschwinde leuffte und entporungen In gemeiner Eriftenbeit In begeben geiftlichen und weltlichen ftenben fich begeben, Alfo auch, bas etiliche geiftliche personen, pr ebre but feliefeit binban gefaegt, fich auf pren Orben und Cloftern begeben, pr gelobuis, fo fie bem Almechtigen gethan, noch [la] fen und pren habitt und Orbenseleibt ablegen, vub bas alles gen funderlicher ichmebung Gotlicher Maichtet und vordampnis prer Gebien, Bie ban buber anbern nebft an bem beiligen Oftertage, etliche perfonen und Clofter Junefframen gen Rumphichen fo mir und meinem Clofter mit ber geiftliefeit gengethan, nemlich Ir newne auch furgenobmen, Go auch villeicht von etilichen G. Gourf. g. undertanen bud vorwanten borbu gehalten bud gefurbert, Bie ban bas alles e. Churf. g. funber tyweifell

Casus matrimonialis.

(10 November.) Si quis virginem adamatam volentem raperet, utrum ille peccaret, quia volenti non fieret injuria? Respondit Violentia raptus non ad personam volentis, sed ad voluntatem parentum referenda est, quibus fit injuria. B. II. 371. 2, 43 § 84, 7, 4 © 82.

Nuptiarum substantia.

(10 November.) Cum sollicitus esset de nuptiis et convivis invitandis, dixit ad sponsum et sponsam:*) Sitis bono animo, illa nihil ad vos pertinent.

woll wiffentlich, Auch haben fich ehliche vom Abell undt ber freuntschafft birnochmale an bem nebften Bfingfimontage (25 Dai) bren perfonen 3re finder und Comeftern midder ber Eptischin und prer Camptung wille hiraug gennehmen unberftanben, Beide fie auch alfo mit bnen biuweg gefburet, Auf welchem thun, wo es alfo folte gengeben, mas por entrottung ber geiftlideit birauf entfteben wolbe, Auch villeicht zeuftorung bes Clofters E. Churf. g. Stifft, haben felbig E. Churf. g. zenermeffen, 3ft bermegen an e. Churf. g. mein vnbertenig empfige bitt, E. Churf. g. wolten hirein gnedige einseben thun, auff bas fulch obell furber mochte vortommen werben, dan es ift mir befgleichen auch ber Eptischinn fo wir bende pleisfig und treulich, mit guthe pub ernfte geweret, fie auch bornor gebeten, und vorwarnet, nicht möglich weitter bir Ine gemoebren, aber fuich thun ane buiffe bud benftand e. Churf. g. gemortommen, E. Churf. g. wolten fich bir 3men, ale ein hochtobtider Criftlicher furft Jumaffen e. Churf. g. Elbern, anetbern ond porfarn, bochioblicher gebechtnift, gethan, auch ertreigen, als 3ch ban 3n feinen geweifel ftelle e. Churf, a. anediatich thun werden, das wil 3ch fampt mebnen Brudern, auch ben frommen tindern obgemelte Cloftere Rumphichen, fo noch vorbanden, vint e. Churf. g. langteben ond gludlich Regiment gen Gotte gemorbitten unberteniglich gevlieffen fein, Gegeben geur Pforten Dienftags Primi und Reliciani [9 Juni] anno ze. rriif, Bitte bes underteniglich e. Churf. g. mit briuefexciaer anchige antwort. E. Churf. G. untertbeniger porbitter Betrus Apt genr Bfortten. -Priginal im Archive ju Beimar, augen: Abt jur pfortten ber aufgetrettenen Ronnen balt vund bitt furber umb bantbabung.] - Dafelbit corrigirtes Concept: Son gots angben Briberich et. Bunfern gens Bunor, Erwirdiger lieber Anbechtiger, Ewer Jezig ichreiben, Co 3r vnne gethan, wie fich vergangen Oftergags Rewn Clofter Jungfframen auft bem Clofter Bu Rumptickta begeben, und volgend bren perfon 3re finder und fdmefter Am pfingftmontag wieder ber Ebtiffin, Willen auch baselbs beraufgenomen, und wegtgefurt, Mit Jurgewanter bith. In foldem guebige einsehung Butun u. haben wir feine Inhalts boren legen, und ift nit menigere by Ebriffin Au Riembicta, bat Augor biefer Cachen balben auch an pns gelangt, aber nachbem wir nit wiffen, wie es bmb biefe fach gewandt, bud wer by elofter Juntframen Bu foldem grem fur nemen vorurfacht, und wir uns biganber biefer und bergleichen fachen nie augenomen, Go laffen wird bei ir felbs verantwortung bleiben. Das wollen wir euch nit verhalten. Datum Torgaw Connabends nach dem achten tag Corpores Corific Anno x. rritis. [13. Juni.] An Abt Bur pfortten.

*) M. Smérojius Sécrate unb buders blichet Skajbafene Saarimann, f. eben 2. 2.— R. nag. 327: "De suis Consunguisseis. Cum mentionem faceret ingratitudinis suorum frattrum et consanguissorum, qui de dividenda haereditate iniquins egerant cum eo, ajelat: Hoe me vivo faciant. Qui flacerent liberis meis me mortno? 3d webt, bas jet bei 200 ja, seillete haereditatem mean, m. aidt reifel Samon beigutte betten. Dess mihi plus dat, quam hoer. Ego anusatim plus consumo, quam haereditas unea est. Dest, qui me ministruma suma aestimat, beue neu metrit, 205 bat er bij antera mur. Nos cogitamus de accidentibus, vos autem estis substantia. Tenn an len gueçon Perfomen iți alies gelegum 30 biețe fode. En fostrum est cogitare, unue bann 310 bett. 36 lieler Şergett, bas es ber Teiner Tremmy unue treatur blieb, unue Tos mans infat beğer gelechți gamaden, uivi finites veil innen worben, uivi manus beğer gemadu başte. — B. II. 336 f. 2. 43 § 34, A, 4. 5. 54 f, wi manus beğer gamadu başte. — B. II. 336 f. 2. 43 § 34, A, 4. 5. 54 f.

Principia | practica.

(10 Nevember.) Deinde interrogabat Lutherus, quae esset causa, ut homines minus intelligerent principia practica, quam speculabilia? Nam bis 4 facit 8 x. Hoc speculabile principium semper est certum et firmum. Practicum autem: Honoru parentes x. minus observatur. Respondeo: Est naturae nostrae depravatae culpa et causa, ita ut nostrum judicium ita sit obscuratum, ut illa naturalia minus videre possimus.

Simplicitas Lutheri.

(10 November.) Deinde domini pracceptores dicebant de sagacitate ingenioque Lutheri, qui res gravissimas perspiceret ante eventum. Respondit: Nequaquam, sed se esse hominem simplicissimum, qui facile posset decipi; sicut philomela avis omnium simplicissima facile capitur, ita et M. Luthero facile imponi. — B. III. 170

Communio rerum.

(10 Merember.) Non est juris naturae communio rerum. Non est praeceptum, sed concessum. Esto esset praeceptum. Attamen propter naturam corruptum non posset servari, quia plures essent, qui consumerent, quam qui pararent res, et ita fieret confusio.

Aër Italieus pestilens noctu.

(14 November.) 14 Novemb: multa dicebant de dispositione aëris Italici, qui esset subtilissimus, ita ut nocte omnes fenestras et rimas clauderent,

beseiß III des mes liberes commendo, ut sit jaye pater. 200 fet in größer föbs [cin. Em mess filme ert di eine, meis consagnitein smedlicantibus. 30 wit in gibt beitu wei mit mein frinte nectren et volo honorare perentes mens mortune et illorum voluntatem exequil et illeres ingratorum alere. 2 cmu ert to un frimite (cin. perele beneficia, Quidquid gratitudinis illi acciderit, huerum sestimet. Omnie aunt impratu, mind feciore benigne et [CR XXV. 600. 439, 446]. — 33 weit gern mit voluntatem gern gern et velocite, and perele control exemple et al. (CR XXV. 600. 439, 446). — 35 weit gern tilt voluntate menn et pessiones, etcen res velo grat met voluntate, man fette etc. 21 fette gern etc. 21 fette freit in tiltugen und telum febru und nitum f

quia nocturnus air esset pestileus. Rt Luth.: Mini hoc eum fratre accidit in Italia, quod tota nocte apertis fenestris dornientes altissimo sonno oppressi usque ad horam sextam, experrecti tandem capita nostra erant plena vaporibus, ita ut tota die tantum militare possemus ire, tanta siti vexabanuf, et summam nauseam vini habentes, tantum agama/quae est letalis cupiontes. Tandem duobus malis granatae reficielamur, Cemit cripici tunus gett bos fefenu, optimo illo frutcu. Addit Anplas quidam, in Anglia perpetana sess pestes, nunquam cessare. Tune Basilius: Galliae aëven etiam minus tutum esse neque Germanis convenire, ipsos autem Gallos modestiores illi resistere dixit, qui singuli potarent ex suis vitris, et salationes illorum tantum duo paria aut tria semel frequentare caeteris interim spectantibus. — B, I. 373 § 2, 76 § 26, 6.77.

Ubera optima et materni lactis virtus.

(14 November.) Postea diverent de virtute materni lactis, quod maxime aleret et nutrivet. Imo josi vituli plus aluntur lacte, quam omni pabulo. Ita et infantes fortiores fieri diu lactantes. Helvetii ndolescentes fere ad vaccas currere dicuntur, ut sugnat. Deinde dixerunt de uberibus, quae essent decus mulibere, si essent proportionates, nam magnas mamellas et carnosas, case infelices, multum promittentes, parum praestantes. Nervosae antem nammae etiam parvae, et muliercularum minimarum esse fecundissimas, quae plures infantes possent lactare. Deinde dixerunt infelicem lactationem infantis a gravida, nam foetus in utero semper optimam materiam attrahit Nimbt Zen Nem umb left Zen armen gafte soughen bes mofetn. Ideo omnium matronarum concors judicium, satius esse infanti, ut mox ablactetur. — B. I. 252 £ 3 8 80, 7 1 2 200. [Egt. Genes 27, 43 30, 14 tom. III. 1.7 115, 119b, 8366 II. 497, 833, tr 28 . 7 1.6 XIII. 27 XXIV, 179. 38.1 4.7 XXV. 489. 839.

Stiefffinder.

(14 November.) Conjugia esse periculosa et infelicia cum alienis liberis repettis dixerunt. Rt Luth.: fitiffiinter x. βa, won Tie Whitter ober vatter frum ift, fo mufs fids leibenn. — ₹. 43 § 105, ₹. 4 €. 99. (Cnc. 17, 17. ₹. 2 § 41, ₹. 1 €. 110.)

M. Franciscus Vinariensis.

(15 November, Řevitag.) 15 Novembe: Lutherus cum D. Jona ad Electorem vocatus abilit maximorum consiliorum causa, ubi et Franciscus Vinariensis Vicecancellarius cum tribus optimis caballis propriis comitabatur. Dixit Lutherus subridiens: Quantum odium illius viri fortuna concitabit, et tam parvo tempore tanta autoritate crevit. Jie mujsen feķm, ut ipsi dicunt, Zas ber gematte Christophorus Cre Ictenbig Sitter ©. george wiret fur iren андени. Nam ille homo magnum nomeu adeptus est ex illa legatioue ad regem Angliae, quem rex beneficentissime excepit, audivit et cum donationibus dimisit, qui voluit eum summis stipendiis retinere in Anglia vund au concm Ritter bes reichs ichlaen. Deinde recitabat juxta currum, quanto zelo rex contra Papatum esset concitus, quod primo colloquio interrogaverit, utrum verum esset, quod Principes et doctores in Germania dissiderent in causa coutra Papam, quod ab hominibus verissimis et fide dignis percepisset, M. Franciscus autem illud magna constantia confutaverit, esse impudentissimum confictum; si regia Serenitas verum illud esse experiretur, se una cum collega suo perpetuo velle captivum esse. Quo nuntio multum regem Angliae confirmavit liberrimumque congressum accepit, ubi multa dixit de constantissima confessione Augustana. Dixit D. Jonas, quod multi ad doctores ibi dixissent: Lieben bern, getraut ire nicht zu erhalten, fo Dendt, Das ir lannt vnnt leutt nicht in icaden furet. Doctores vero respondisse: Bollet ir nicht ben unns fteben, io laft buns allein fur Rab: Maieft: fummen bund bus verantwortten. Elector vero Joannes zelo summo et fide Abrahae dixit: Das welle gett nicht. wellet ir mich aus ichliegenn? 3ch wil Chriftum mit euch befeunen. - B. I. 270 f. T. 80 § 1, 7. 4 3. 700 f. [CR. HI. 597. 600. 616.]

Oratio Lutheri pro hostibus.

(15 November.) Deinde in timere multum secum deliberavit, utrum H(αns) M(elfs) excommunicatum ad nuptics invitave deberet, ne admitteretur ad ceremonius, quod in sua malitia induratas staret, multa boan non promoveret, sed impediret sathanico suo ingenio, et adhuc gloriaretur in sua multia. Quantis indics pro ipso core t pro Duce Georgio, etiam Episcopo Maguatino, ut, si Domino placerent viae hominis, ipse converteret inimicos. — 3g. B. I. 27.

Eleemosynae gratis.

(15 November.) In Jossen*) oppidulum ingressi dabat eleemosynus pauperibus. Bib Josses steim dabat bis verbis: Sête ruêți no mira gett miver bețdeert. Rt Luth. ridendo: Ościch als end gotu nidțt jurmals geben bette. Libere dandum esse ex charitate promissima. — B. II. 282. 2, 14 § 13, 7, 2 © 2.10. (fugia © 2.93. 305.]

Consideratio creaturarum.

(15 Movember.) Mirabatur deinde amoenitatem et fructum cervorum luci *Luchensis*, ubi ferae stantes, salientes observabant homines, be hat rumfer

⁷⁾ R. p. 305b: "Postea dixit Doctor M: de vocibus praedicatorum, quae multum adjuvarent auditorem, et Phil: Mel.: dixit, vocem canoram, qualis esset Pustoris in Jessen, multum conducere ad intelligendam materiam. Es ligt nicht an geroaltigen Etimmen. "Shorter in Jeffen son Wolfgang Brauer. Z. 66 § 8, A. 4 2. 483.

bergott frine Imfe auch þer grifelt ad conservandas aulas Principum. Deiude vesperi viðit Lutherus avicalam in cacumine arboris residentem et pernoctaturam. Dixit: Illa avis jam habet suam cosenam hic pernoctatura scenrissime, nihil sollicita de crastino die neque de domicilio, sed, ut Dacid inquit (\$\mathbb{R}\$, 91, 1), in protectioue cocli commorabitur. Ĝr liệte aufli fiquem Spacificito glafriferum, lefet gett forgem. ¾ si lapsus Adae non ommis corrupisset, quam ergergia et divina creatura fuisset homo, quanta cognition et suspientia plenus extra omnem calamitatem beatissime vixisset, et deinde sine omui gustu mortis transmutatus depossisset corpus animale. Onnes creaturas fuissent ei jucundissimac, onnium rerum fuisset jucundissima vicissitudo, sieut adhue in miserrima hac vita in multis creaturis depinxit resurrectionem mortnorum. Errantes in luco cum vidisset, in arboribus 2 ic Rustem grimupfi, dixit: Hoc tibi dat pletta, ut seias, quue sit via recta. — B. Il. 108. III. 67. 2. 3 8 18, 5 1 2. 8 185 [

Papa Caesari bona ecclesiastica concedit, ut vendat.

(16 November.) 16 Nomembe dicebantur nova de Papa, qui Carolo Caesari et Duci Ferruriae promisisset, ut omnia bona ecclesiastica dividerent, etiam Abbatias integras ad sumtus bellicos contra Lutheronos. Jie geben mit unglufe unt, fajt unts bettem unto frumb frin, ut zelo nostro etiam pro exteris, pro ducatu Ducis Georgii simus solliciti. Es ift gutt Dus untfer furften verbin hinteg hobem.

In psal. 32 quaestio.

(16 Ψevember.) In redita interrogavit Lutherus D. Jonana de concordantia hujus loi psal: 32: Beatas sir, cui damius nou imputacii peccatum, nee est in spiritu ejas dolus; quomodo hace duo concordarent: beatum esse non imputatione et sine dolo esse? Respondit D. Jonas, esse propositionem categoricam, sel. Lates esse spaceros et pios, esseque dictum contra illo, qui licentiam carnis acciperent ex euangelio. Rt Luth, pie esse dictum, sed non in loco, nam propositionem hanc hypotheticam esse. Prior est: Beatus est ille, quem deus suscipit sun gratia et misericordia. Altera: ueque est in spiritu ejus dolus. Gr mus anф glenfenn, fo wirtêts im trefitid fein. Esto non crediderit, attemane deus verax est; sed non illi.— B. II. 23 li.

Excommunicationis mos.

(16 Զ¢enember.) Deinde multa dicebant de reservandis consistoriis ad arcendam malitiam vulgi excommunicatione. Dixit D. Brueck: Nobiles shit timent, ζr nerbet an panerum anțe\u00f3enu mun\u00e3 \u00d2arna\u00e3 an jie flommen. Rt Luth.: bătlet ir \u00e4urit flurițiern nur vere eneru Moralibus, firaţifet \u00e7a nur rebido, medien vir umţre Ceremonidia aud \u00e5pumbehent et excommunicatione vera, non ficta et al.

frigida Papae aliquos carne Sathanae tradere, quicunque illi sint, sive rustici sive nobiles. — B. I. 28. 3, 3, 3, 2 ©, 350.

Distinctio de duplici peccatore necessaria.

(16 % vermëter.) Illa distinctio de duplici peccatore concionatori maxime est necessaria, poenitenti et securo, alioqui tota Scriptura est occlusa. Ideo Austorff. Schmatkatiliae rigidissime initio coucionis coram multis Principibus dixiti: Tos emangdium gebert 3 ar Ten armen terruteten ume inité 3 au ende furirem unue berren, qui vivitis in delicis since tentationibus. 6 sif fet nerveriresifié exordium unue captatio benevoleutiae genefenn. unue mus Teód fein, quia ipas spiritualissima enangelii doctrina etiam optima et pia ingenia vexat, sicut in Paudinis epistolis videmus, quanto studio illis restiterit: Mortificate corpora vestra; absit, at pecceis (Sci. 3, 5, 6sd. 2, 17.). Ten man fielt Tas inití afficiu les Apportius andrit, sed hoc est molestum, quod etiam doctrina gratiae debeat facere hypocritus. Trume mus man Teje Zistinction de duplici peccatore nos fatten unue mit Ter grommumicatie folgenn. — Mêm indi giett fouid als Tein 3.a. Respondit D. Gergerins Frust: Inno plausibilior est causa negantis quam affirmantis, nam actori incumbit probatio.*) — B. III. 124. 1. 267. Z. 28 g 60 (73 g 12.), x 2 s 334. (4 s 6,02 4 d 5.)

Quaestio ln Hiob.

(16 ¾coember.) Postea Lutherus interrogavit D. Jonam de loco in Hiob: ubi claris verbis exponeretur, quod deus concesserit Sathanae, ut ipse verbenaret S. Hiob, quia dicit (1,12): Eere, in manu tua est, sed illius animam serra, et tamen dixit etiam, quod deus extenderit paululum manum suam. Hanc quaestionem reliquit indiscussan. — %gl. ��. ��. £4 § 51, \$\hat{n}\$. 3 \$\otimes\$. 40.

Enaugellum veteris testamenti explicatur.

(16 November.) Novi testamenti cultus et fidei religio certissima, quae verbo vocali fundatur. Nam euangelii vocalis praedicatio certissima, estque explicatio tottus veteris testamenti adhue obscuri, ut Apoc. 5 indicat libram signatum per agnum apertum et revelatum. Papastus habet cultum omnium speciosissimuu, in quo verbum dei, fidem, Christum, sacramenta, charitatem, spem M. gloriatur, sed virintem illorum omnium abnegat et aliena

^{* 1. 20 § 63, § 3. 26 151. —} Ø, pag. 316; "Hoe milt placet, qued Jura semper sont propition sero, quam actori. Nam si reus non habet advocatum, potest extradi dies indicta, quod non litert actori. Deus servabit suam linguam in terris in ben 25criciblerun. Theologi sunt bei kipid an ter ?decr. partiate de hichingup, sem [cui mit nesitin bit bird on ben ?decru beblietu, seil. Theologos, amittant et Juristas.* 2. 66; 53, § 6. § 6. 22, mm 2. 1. § 6. 22.

contrarira docet. Ideo Paulus bene dicit (2 Tim. 3, 5): virtulem pictatis abnegantes; non dicit: pietatem non habentes pro sua vita, neque dicit: pietatem abnegantes, sed virtutem pictatis abnegantes, scil. falsa et superstitiosa doctrina.

Thomas, Scottus, Oceam.

(17 November.) 17 Nouemb: multa dixit de Thomistis, Scotistis et Modernis, tribus sectis, qui mira argutia sese lacerabant de vocabulis materialiter aut significative sumtis, ut in illo exemplo: Nullus et nemo mordet se in sacco, utrum Nullus et Nemo materialiter accipiatur, quomodo haberent dentes? Item: Meretrix erit virgo; ibi meretrix in futuro et alia significatione sumitur, scil. puer nondum natus, qui erit virgo, erit deinde meretrix. Item: Nullus homo currit: illa propositio est vera quiescentibus viris, etiamsi omnes mulieres currerent, quia Nullus esset generis masculini. Das heißenn fie restrictionem. Item: Hacceitas, Oppositio, Suppositio, Alienatio. Hacc omnia ex ignorantia grammaticae et figurarum grammaticarum acciderunt. Nunc felicissima sunt tempora omnium artium et facultatum, quae clarissime proponuntur et brevi discuntur. Dauor wir gott nicht funnen genng Danden. Vae adolescentibus, qui illo aureo seculo abutuntur. Olim literae erant in Graccia illustriores, in Germania et Italia nihil. Nam Parisiis multorum errorum auctrix, sicut et hodie est, quia ibi nihil, nisi Thomas, Scotus, Porphyrius praelegebantur. Ita literae peregrinantur hinc inde. Hodie florent in Germania et Gallia, gott gebe lannge. - B. III. 152. [Sgf. I. 274, 3. 37 8 107, 7, 3 3. 409. bc 28. V. 395. Böding Epp. obsc. vir. tom. II. Pars. 2. pag. 552. 556. 589 f. 320.]

Latomus.

(17 November). Postes fiebat mentio Latomi Galli, qui contra Lutherum scripsisset. Rt Luth. Ille omnium antagonistarum meroum era tiusignis, cujus status principalis erat; Quicquid ab Ecelesia est receptum, hoc non est rejiciendum. Hoc est argumentum plausibile. Sicut Judaei clamabant: Populus dei, ita Papistaei: Ecelesia non potest errare. Tosi iļ Toža boģdi ragument. 2 muit fid bie propietra tumb Stopide gleidaganu fasten, ut Moses Deut: 32 (St. 21): Prococcurum tem ien. co, qui non est deus; prococcio illes in gente studta. Item Paulus (Nēm. 2, 29): Qui in abscondito Judaeus, est populus dei. Item Esaias (11, 10): Gentes sperabunt in nomine ejus. Ideo argumentutur sic Papistaei: Impossibile est, deum relinquere Ecclesiam suam, quia vobiscum, inquit Christus, ero usque ad consummationen seculi (M2ttf. 28, 20); ergo. Respondeo: Sas vobiscum muis mam ted Feitfigniture, quae scilicé sit vera ecclesia, an sint afflicta corda, an puserones illi Romani. — B. I. 150. 7. 28 8 20. 7. 3 8. 281.

De triplici ecclesia Papae.

(17 November.) Deinde dicebat de impudentissima temeritate Papae, qui triplicem fecisset ecclesiam: essentialem, congregationem piorum; repraesentativam, constitutum Cardinalium; virtualem, Papae decretum. Illa virtualis ecclesia erat super omnes, sicut: Cuncta noverit mundus x. Item: Si Papa infinitas animas in mancipium achennae duceret x. Illis respondendum: Christus dicit (Math. 28, 20): Doceatis ea, quae mandavi vobis. Papa tantum autoritate crevit ideo, quia Petrus et Paulus Romae fuerunt. Hac insigni specie Antichristus regnum suum occupavit, ita ut Caesar et summus Elector Palatimus officium stratoris gerere coacti sint, Sabenn Diefer Beitienn Den Rugel vand Sattel nugen haltenn. Ideo ita superbiebat, ita ut Cardinalis Augustae ad me diceret: Quid putas, quod curet Cardinalis Germaniam? Nunc cogitur, Germaniae maximam partem videre defecisse, item Angliae, Daniae, et ab ipsis suis defensoribus non aestimari. Er ift gemartert spiritu oris (Siob 15, 30), sed destructur adventu domini. Dux Georgius, insignis defensor Papae, vult illum reformare. O quam intollerabile dictum est: Reformatio, ut Placentinus Cardinalis in Concilio Florentino de Boëmis dixit: Sinite Boëmos, illas bestias, edere et bibere quiequid velint; sed ipsi volunt nos reformare, hoc non est ferendum; nam si in uno articulo illis cesserimus, tune actum est de nostra ecclessia. Cogitabunt: punt ift auch war. Nam illam consequentiam optime vident: uno individuo falso totum genus generalissimum erit falsum. Nam qui semel malus, semper praesumitur malus. Ergo ipsi in possessione sedentes nolunt cedere et manifestissimos errores defendunt. Darumb ifts nicht wunder. Das mir ber Satbann gram ift, quia ipse non deserit suam ecclesiam, sed firmiter pro ea pugnat, mordet calcaneum piorum, sed Christus caput illius conterit. Ille debet dominari in medio inimicorum suorum utcunque Papistis, Anabaptistis, Sacramentariis furentibus. Oremus igitur, non enim parva res agitur, sed irritatus est Sathan. Si bellum in Germania ortum fuerit, quod deus avertat, sequetur vastitas. - B. III. 275 f. 241. 263. 2. 27 § 105 (§ 4. 31. 94. 28 § 11.), 7. 3 ©. 230 ff. 275. (176, 192, 221.) Corpus jur. can. ed. Righter, I. 523, 126 f. B. III. 284. -[be B. IV. 113. 2, 7 § 141, 7, 1 3. 401.] Bal, oben G. 20, 40, Boding Epp. o. v. II. 2. pag. 659.

Duo capitalia errorum in Papatu.

(17 %corenter). Illa fuerunt duo capitalia omnium errorum in Papatu, scil. satisfactio propria et impletio legis, quae inter se mutuo pugnant et etiam contra meritum Christi. Nam si audit conscientia: Lex est implenda obedientia perfecta; tu non fecisti; ergo satisfae, ibi perpetua carnificina fuit. Sed pie fecti ille monachus in agone, qui tandem perrupit omnes traditiones apprehensa Crucifixi imagine dicens: Quid opera et merita mea et totins mundi? illius meritum et opera osculor et confido in illis. Es hatt fich S. Paulus mit Dem argumento justitiae legis contra populum dei mol zu balget, sicut Rom. 9. 10 ct 11 ardentissimis argumentis sudat. Es miret im viel betrubuus aemacht babenn, ita ut cupiit esse anathema pro fratribus suis. Das im die freude febr felham wirdt geweseun fein, quia magnas habuit instantias, ubi dicit (Nom. 9, 4): Numquid deus est injustus rejiciens populum suum? Ja wenn Der teuffel souiel gewalt bette als gott, tunc videremus experientia, quod esset iniquus, sed deus semper plus bona dat, quam mala; ideo justus et verax in effectu deprehenditur. Si autem uon possumus apprehendere, tunc exclamemus cum Paulo (Nom. 11, 33): O altitudo divitiarum, quae exclamatio est pulcerrima solutio et generalis omnium judiciorum dei, estque bonum, quod deus sua judicia praeservavit. Dixit Buccrus, qui coenabat cum Luthero: Paulus conversus dixit (Apftaid, 9, 6); Domine, quid vis me facere? non dicit: Quid tu vis facere? Rt Luth .: 3ch mocht febr gerne mit G. Baulo reden vonn den hobenn quaestionibus tentationum, quid fuerit σχόλοψ et angelus ille Sathanae colophisans (2 Cor. 12, 7)? 3ch balt, es fen Des Lucifers legate a latere ober fein hochster Carbinal gewesenn. Si Paulum non haberemus suis scriptis, jo ftunden wir febr blok. Ideo non immerito S. Paulus a Papistis cavillatur blasphemiis, quasi esset haereticorum pater, et sicut Ditric de speth, impissimus ille nebulo, impudentissime dicit. Er habe nicht großer brey buben, Den S. Paulum, ben bifcoff gu Salpburg vnnb ben Galamanda, Diefe Drev babenn alles vnglud angericht. Er mochte Den paulum wol aufleschen unnd fich an feine ftabt fetenn, Das bes teuffels Trinitas blieb, ober ließenn Sadoletum vnnb Petrum Bembum barben fein. - B. III. 276. II. 122 ff. T. 27 & 106, 12 & 71, R. 3 G. 232, 2 G. 134. | Dietrid Gpethen, Speth, furpfalgifder Obrift, foling 1525 bie Bauern bei Dodmibl, wurde 1529 bei Biens Belagerung faiferlider Generalfeldmarichall und ftarb 1536. (Bebler s. v @peth). CR. XXV. 593. - Gubriel Salamanca, Gunftling und Rathgeber Rerbinands I., Menck. II. 94 Nahr 1535; Hante, Gefch. Deutschl. im 3M. ber Ref. ed. 2, B. 2 3. 134. 139. B. 4 3. 74. Bebler s. v. Ferbinand 1.1

Enangelium posteris relinquendum.

(17 % cvermter.) Deinde dixit Lutherus. Nos deo volente dabinus operam, ut nostris posteris relinquatur vera ecclesia et schola, ut ipsi habeant, quod doceant et gubernent, quamvis illa ingratitudo et prophanatio mundi me tervet, Σω Σiβ fidst nidst lamış fiden wirtt, nidst vert 50 βar. Σen tvis bat alşieti feinut nuff géabet, ut temporabus Patriarcharum ad tempus florebat sub Adams, Noa, Loth, Mose, Josna, Senmed, Davide, Josia, Ezechia, vumb it alşeit ywifdenn Ziqie ber abad hummen, Σu sat mans wiber muğenu auftreißenn. Considerate cursum verbi tempore Christi, qui non duravit 50 annos. Ino nox temporibus apostolorum ortae sunt haereses faborum fratrum. Deinde surrexit Δrvius. Meindehosoins, Illiarius, Augustius iterum verbun

restaurarunt. Postea iterum exstinctum est per Vandalos, Longobardos, Also bat mans Dar nach in Graecia et aliis regionibus gehabt. Ift Junner fort actionbert, wie iesunder in Daniam band Angliam, et spero quoque in Italiam, scd non sine magna persecutione, nam Ecclesia sanguine martyrum crescit et purgatur, preciosa est enim in conspectu domini mors Sauctorum ejus et honorabilis coram deo sanguis piorum. Benn man bas vergeust, so ichrevet bes habels blutt 3m bimel, quem deus non potest nou audire. Quod autem illa insignis malitia, ingratitudo et prophanatio in mundo oritur revelato euangelio, occiso Antichristo, ideo fit, quia prius ante lucem euangelii peccata non ita vidimus, sed nunc orto lucifero totus mundus quasi ebrius expergiscit et videt aliquo modo illa peccata, quae prius non videbantur iu somno et nocte opaca. Hoc autem spcro, diem extremum nou longe abesse, uon ultra centum annos, nam verbum dei iterum deficiet, orientur tenebrae ex defectu ministrorum verbi. Tunc totus mundus brutescet et brutatus securissime incedet, tunc veniet vox (Matth. 25, 6): Ecce sponsus venit. Dann gott wirdts nicht lennger fonnen leibenn. - B. I. 47 f. T. 1 § 12, 3. 1 G. 16 f.

Careli persona.

(17 % overfier.) Deinde dicebatur de rege Galliac, quod esset leoriza, amatorius, et se infatuaret anoribus mulierum; Caesar per se esset bonus, sesed Hispania esset tyrannia. Ideo multi honiues dicunt; 3½ bir ingat nățerițid, ater tieft gult hifpaniițió. Nam illi sunt truculentissimi tyranni. Quanvis Bucerus Caesaris personam astutissimam esse affirmabat, ita ut nisi duobus principalibus utatur consiliaris. Es țim greje tenig et mouarchae, Duzid et Salomon nullum habet respectum, non fuit monarcha, bat cin pamb nel velde, ita ut fere numerum illius adiici populi vană lambuddes libri Chronicorum indicent. — B. II. 327 î. Z. 45 ş 51, § 4 £ 214.

Exandantium fluviorum causa.

(17 November.) Deiude Bucerus et Lutherus dicebant de fluminibus exundantibus, quae aute biennium generaliter erupissent propter praecedentes terraemotus in Campania et Alpibus, ubi terra dissoluta Spiritibus emisit fontes fluviorum. Nilas semper exundat, sed fructiferas glebas foccundat. Albis tantum affert areama et transfert domos et arlores. Albis Germanice dicitur Gilfi ab undecim fontibus, ex quibus nascitur. Est fluvius propter aream inconstans et brevis fluxus, Ilbenus vero, Padas et Danubius principes fluviorum, pic fifejam teritt.— B. II. 125.

Articuli fidel nostrae.

(17. November.) Fidei nostrae articuli rationi sunt stultissimi et tanquam persuasione constare videntur. Ideo verbo dei adhaerere uecessarium est. Ante triennium nobiscum hic erat monachus Aethiops, cum quo disputabamus per interpretem, et iste omnibus nostris artículis conclusus dicebat: Ista est bona creda, i. e. fides. — B. I. 54. (120.) $\mathfrak{T}$. 13 $\S$ 37 (35 $\S$ 4), $\mathfrak{F}$. 2 $\mathfrak{S}$. 178. (3 $\mathfrak{S}$. 334.)

Campanus.

Religio anciliatur superstitioni.

(17 श\u00e4coven\u00fcrts) Diligenter considerandus mundus, qui regitur opinionibus. Ideo sophistica hypocrisis et tyrannis dominantur; vera religio illis cogitur ancillari. Ideo Sophistica diligenter cavenda, quae non tantum in amphibologiis vocum consistit, sed in omnibus conditionibus floret, ut in religione habet pudecrimum fucum sub nomine sacrea Scripturae. Gis fit merți fiţeclidşi in Sophistica, quam ullus hominum perspicere potest. Nam natura nostra pronior ad mendacia Sophisticae malum videre non potesți, ideo Pado mirabliem descriptionem Sophistices ponit: Illi on sunt laudandi, qui omnia possunt invertere et aliorum sententias repudiare et în utramque concludere Carneadis more, sunt argutiae. Hoc est laus ingenit, quaeerer veritatem et simplicitate gaudere. — B, Ill. 311. 2, 40 § 2, 1, 5, 4 § 2.

Bona ecclesiastica.

(17 Nevember.) Deinde dicebant de infelicitate Ferdinanuli, qui eloquentia et variis polleret donis, sed quia adversaretur euangelio et Papistis adhacreat, esset infelicissimus. Nam unum Cardinalem summis expensis foveret secum, hominem imutilem, qui illis suntibus multos doctissimos alere posset. Rt Luth.: Bona ecclesiastica sub Papatu indigna sunt ad pium usum; venerunt de mercede mercheios (Μιξα 1, 7) et iterum co redeunt. Paulus scrvavit legem Mosis Hierosolpunis, ergo lex nobis est servanda. Respondeo: Verum est, Paulus servavit legem pro tempore propter infrios incrifaciendos, sed non est simile nostro tempore. Ideo bene dixerunt veteres: Distingue tempora et concordabis Scripturus. Mundus magna promititi, pauca pruestat; facit sicut hospites, qui suis convivis parum dant, verbis eso comsolantur, secundum proverbium Graecum: kalbazyna est majus gidiaxoğ. Die Jugab ijt großer den der tauff. — **B.** II. 284. **T.** 56 § 4, **F.** 4 © 361. [Cb gidixas? giddicar?]

Discessus Buceri. Scribarum gloria.

(20 Revember, Wittnech). 20 Nouemb: pransis dominis doctoribus et Cancellario et Viceancellario simul, resperi hora secunda M.Bucerus in pace discessit ad Landgrarium. Dominus deus illius legationem fideliter dirigat, Amen. Illo ipso die literae veneruat ab Auberg et Pulatinis petentes praedicatores euangelii. Deimed dicchat Latheras: Videte, quomodo deus humiles e stercore erigat. Miseros ad legationes vocat maximorum negotiorum, quia nobiles illud præstare non possunt. Serbils Şuratenfemniği utitur Princeps. Cas-par Melfert sedens in honorifico curru dicebat. Tas man unus alfo prædig intra affifekomaga magam Pas auctlem uris batem. Zen fie uniferen unus batem, nen fie gleich noch fo boch com abel findt. Esto noster §. Metjfd se hypocritice humiliet, sicut in sau sella scripsis: 36 bir mich ter 99 födrif eines (MRAIL, St.), je ter sbe objet damberts ivel; ben Grager, on vult esse centesimus perditus, treç bers in grike. — fix 28. VI. 562 681. 36cin Semertung de Suratror. S. of. CR. III. 684 x. XX. v. 563.]

Panis, Vinum.

(20 November.) Deinde sua vina gustabat ad nuptias, Wann felte, inquiens, ben geften ein gutten trund gebenn. Das fie frolid werbenn. Nam, ut Seriptura dicit (§I. 104, 15): Panis confortat cor hominis, cinum vero laetificat.

Deinde interrogavit Anglum, quomodo vellet vinum in cellarium inferre umb felte in weeker tin företren ned ajefen. Bespondit, 2Mam felte met finenoféretten, wiret Carnado weil wein Crang. Est Magia physica, naturalis. Deinde interrogavit, paue essent latissiame aquae in qualibet regione? Scilieten rives, pluvia et ros, Cas wafer gefer were vas samus laums sine terminis etiam in montibus. Nam altissimi montes acternis mivbus sunt tecti, quia sunt in media afris regione, quae est inhabitatis, tantum Sathan potest his habitare, qui est zoaquezeferoq, ut Paulus (Grées, 6, 12) cum appellat. — B. III, 68, Z., 3, 819, R. 1, E. 184.

Reformatores dei scioli.

(20 Revember.) Deinde dicebat de stulitia hominum omnium stultissima, qued nos miserrimi homines volumus judicare de verbo dei, cui nos obedire debemas. gició als be fadel cen repfer ferrem weite, wie er fie maden jette, wienici er finger baju braudenn feite. Ha volumas nos deo opponere miserrimae ercuturae erga ceratoren. © se fiet (Matth. 17, 5): Hune audici. Audi, filia, et vide, et inclina currem tuam et obbriscere domum patris tui (§§ 4.5, 11). 30 nem Ream indit gefellen were. Node hennode fetten wir vams allein nach bem Bertt gerichtet. vande wellen nun in foldem fall vand finsternus Zus bertadten. Ideo eeclesia Papae stalltisstim est, quae tantum secundum setternam rationis disciplinam sine verbo dei set fundata. 2014 tre Rußgerifiede finbetypfenn, borann foll vansfer feligleit gepunden sein. Si tamen fuissent moralia et juridica. — B. H. 136. 2. 1 8.8.4.8.4.8 16, § 7. 1.2.7.2.222.

Juristarum classes.

(20 % revember.) Deinde dischat ad doct: Heinrichum Schneiberuein, eum esse ingenio et natura aptun ad suum facultatem juridicam, fecitque classes juristarum. Quidan sunt naturales, qualis est D. Poutanas, qui natura esset excellen tissimus, qui practica esset efficax ac potens. Quidam artificiales qui in consilis multum valerent, qualis est D. Şeitre: Schrift; sed in practica mox deficeret. Quidam plane sunt probi, qualis est D. Sebaldus (Wümfter). Quidam plane diabolici ut Zurd, breptenba∯ x. — B. I. 291. Z. 66 § 41, ₹. 4. ⊗. 525.

Mundus regitur anomalo.

(20 November.) Mandas non regitur legibus et regulis, sed anomalo. Sient verbum nomalum Sun, se, set, eran, hii. De jit let in regularis consequentia. Fero, tali. De jinti defectiva. Hoc caret praeterito, supinis ix, vivios undjetin bellum grammaticade angista, nbi nomen et verbum sunt duo imperatores; nomen habet pronoumen, verbum habet adverbium, participium gétet beblen ju fén, praepositio, interjectio utrisque servinut. Méso gétés and in ber weft, nbi non pueste regi legibus. Den uman mus Sun, es, est lefar bétièrem tunb nids sum, sus, sut Drauß madgeun, Zem eß ift ein angenwülig verbum in ber grammatica. — B. I. 167, Z. 4, § 17, § 1, 2, 223.

Romanum imperium.

(20 Υξονεπθετ.) Romanum imperium non diu duravit in sanguine. [flore?] fie platens niet 200 ζωτ gelati. Doinde descendit ad Gallos κ. Tandem omnino pervenit ad Germanos, qui Romanum imperium quoed titulum continua serie ultro 800 annos obtinuerunt. — B. I. 352. 2. 45 § 24 76 § 27, 74 & 2. 196. 681.

Laus conjugii.

(22 November, Freitag.) 22 Novemb: spoussus M. Ambrossius (Vernot) colloquebatur cum sponsa in secreto. Lutherus illi arrideus dixi: Es munkert mid, was ein breutigam mit der braut also mid seit netenn haben, ob sie es auch muthe sonten werden. Soer nam Carss sie sabem briefs de muthe sonten werden. pber alles recht vund gewonheit. Deinde incepit de laude conjugii disserens, quod esset ordinatio dei et vitae genus optimum ac sanctissimum. Ideo merito cum optimis ceremoniis incipiendum esse propter causam efficientem, deum, qui vult, masculum et feminam convivere. Ber es beker maden will. Per fell es wel gewar werden. Esto uxor sit infirmum vas, attamen habet summam gloriam maternitatis, quia omnes homines concipiuntur, gignuntur, aluntur per illas. Hinc dulcissima posteritas. Illa gloria maternitatis merito omnes mulierum infirmitates tegere et absorbere debet, et pius maritus dicat: Si bona suscepimus, mala cur non sustineamus? Ita quoque Romana jura sunt conjugio acquissima, mulieribus dant multa privilegia respicientia in eas propter posteritatem, sicut et Paulus 1 Tim. 5 (B. 14) dicit: Volo viduas juniores nubere et liberos gignere. Ideo omnes leges respexerunt ad prolem. Ita canon est in jure: Si quis testamento 1000 fl virgini ablegasset, ut maneret virgo, illam, si nupserit, attamen habere jus repetendi legatum. Summa: es ift ein bober ftanbt, wen er wol gerebt, sin minus, tunc homo potius deberct mortem eligere, quam habere visibilem diabolum a latere. Si quis habet donum, agat deo gratias. Christus, Maria, Joannes Baptista fuerunt coelibes. Papa hoc donum singulare sine gratia voluit generaliter urgere. vand wolte es beger machen. Deinde interrogatus, utrum Paulus maritus fuerit? respondit, verisimile essc, eum fuisse conjugem, quia Judaei solebant mature contrahere matrimonia et tamen caste vivebant. Nam castitas est genus ad virgines, viduas et conjugatos pertinens, ut epistola ad Heb: vult (13, 4), thorum esse immaculatum. Coelibatus vero proprie ad virgines et innuptas pertinet. - B. II. 335 f. T. 43 § 35, F. 4 S. 56.

Jus Saxonum.

(22 ?Nevember.) Deinde dicebat de rustica barbarie juris Sazonum, quod rigidissimas haberet leges, optimumque esse, ai jus commune et Caesarenum per totum imperium maneret. Ge iţi aber gutieţi cingetiţiem, quod permutatio non posset fieri sine magna confusione. Ita jus Sazonum iniquum eet uxoribus. Si maritus post mortem reliquerit uxorem, quae multos annos illi fidelissime convicit, cogitur exire tanquam ancilla, quia lex dicit, quod relicitea uxori viduae danda sit sella et colus. Ho juristae grammatice exponunt: Giten jufl vumb reden. [o ţumb cin frumb neib refer-bar cin magh. Ego antens ellam et colum intelligo allegorice donum et victum; sicut etiam illud allegorice intelligunt juristae: quatuor pali Tir 4 rfeil pro integra domo. — Deinde dicebard, Doctorem βαθε sudasse, ut jus Sazonum in ordinen et methodum redigeret. Rt. Leth.: Frustra laborabit, quasi ego verbum Sum vellem regulariter conjugare: sum, sus, sut. — B. II. 286, ngl. II. 355. Z. 66 § 48. 43 § 29, 7, 4. € 5.261.

Bellum Papistarum de bonis ecclesiasticis futurum.

(23 November.) 23 November plura dixit de faturis dissensionibus Principum. Nam omnes Reges et Principes respiciunt in bona ecclesiastica, et quillbet episcopatus et optima monasteria ad se rapere tentabit umb uerr benn fid omb bie ausécult rezifien, es wirtel fid feiner noulen verfeinnen. Nam quo prior est tempore, potior est june. O Es fim bénne frenze, Rêagebeurg, Went, trier, Cofan, Birtspurgl. Drumé noch vel ein bams guthun ift. Ideo Papistae nostros urgent, ut reddant, Das fie barnach Delter befer Ju rezifien behem, ibs ber bebig par fale werte. 36 wil gat teleigs biettenn, Das er mich Etife Jeitt micht lage erichem. Er unt horrenda tempora. Nam omnes Duces et defensores cupiunt esse Papae, Das fie feine genut magem hebem. Et ita Papa erit praeda gentium, secundum dictum Apocal. (19, 17 f.): Venite, volucres coeli, comedite carnes. — B. II. 284 f. Z. 56 § 5, 3. 4.

Franciscanorum regula.

(23 November.) Deinde dicebant de regula Franciscanorum, quae initio hunc titulum jactavet: Secundum Euangelium Christi, cum tamen nihil de fide, spe, charitate et veris bonis operibus doccat, sed tantum de frigidissimis externis operibus fictis, de paupertate, castitate ficta, quae omnia in baptismo vere juravinus. — B. I. 128. T. 20. 81. 8, 73. 82. 295.

Catharina bon Branndenftenn.

(23 Revember.) Deinde dicebant de Duce Saxoniae Wilhelmo, qui, cum Annam, regis Hungariae filiam, uxorem duxisset, ean tam valde contemisset et incarecrasset, habens aliud scortum formosissimum secum Gatţa-tri nen branbenţtien, cum qauphtiee cubinum ivit regina vidente. Tandem mortua regina prae dolore ipse in terram sanctam peregrinatus satisfaciens pro pecaulis. Illiad scortum duxit în uxorem. Quem cum nobilis quidam audicus imitari debuisset, ut etiam suam duceret concubinam, mox ille alia virgime desponsata sibi providit. Mer gerţog 30:1fpt m, wicmed rr cin trefficier vodepătelmer furție war. umiţ er Cennod 30 utețt teşaten secundum peal: (58, 12); Numquid deus judex în terra. — B. I. 308 f. T. 45 § 25, T. 45 § 2

Odium laicorum in Clericos.

(25 November.) 25 Nomemb: dicebant de perpetuo odio cleri et laici, et non sine causa, quia vulgus indomitum non vult corrigi, at praedicatorum officium est, illos arguere, quod est molestissimum et periculosum. Ideo econtra lynceos oculos habent in clerum. fie mulgien an imme most abbénin unuo cinus gluveren criçõen. Glurin fice o mu gleição ai tren tockeron tumb fintere.

rrjehenn. Jo wolten fle fich germe rechen. Nisi Principes potentia illos superarent, simili odio illos persequerentur. Ugli omañ unr bep ben requen wertt bleiben, ut stemus in cathedra Mossi. Esto vita non sit adeo rotunda et perfecta, deus commiseretur, manente odio laici, secundum dictum vetus: Dum mare siccatur, dam daemos and astra levatur, Yume clevo laicis pidus animous crit. — B. III. 124. $\mathbf{Z}$. 22 § 62, $\mathbf{Z}$. 26. 396 f. [283 Dithion it aus bem 129 elect 13 Systemetra un Displacifica as rec. 280 ministráte in Stema, spl. 5. a. Nuffel um Stema, Nangiage fir ximub bes benifem Stinishure. Dritter Gabrigong. 1834. 29, 57. — Comment in Gal. esp. 626 pp. 284. 3848 (VIII. 1290. (Sple 1555))

Ornatus hujus mundi magnus,

(25 November.) Deinde inspexit ornatum spousse ven golbt gezogem bertten. Dixit: Das hat Salomon, Julius Caesar longe ditiores nobis nicht geragem. Es mas mun alles gelt hein. Das man Jum firden ichnud geben hette, beunget man nun en ben half, quanwis aurum et argentum achnuc commodior est ornatus, quam serieum s. lieber berget, nie fe manden figund foftu min gegeben ad vanitatem illius miserrimae vitae. Das zirbt Jenner fur ein trefficier fomud fein un entgen tebenn. Si Adam usque in hodiernum diem vixisset et mooreretur, tamen illius vita fuisset nihl et vanitus.— B. II. 125 f.

Braut bund breutigam Germanismus.

(25 November.) Semper sponsa praeponitur. Est Germanismus, sicut feğ unub broth. Ta mus lefe aush furgherun. Mun id mid mut gett þeffjen birfe þedgiðt aufridstrum, visitirást tik lefter. Et jussit, ut ludimagnister cum suis musicis að alterum diem incitaretur, nam in turba Musica non habetet uter. Ta skallen
Das Erdrich tregte nicht.

(25 November.) Deinde dicedat de Vitenberga despecta, quae ante triginta annos nullius nominis fuerit, plane stercorata et ignobilis. Ben man gleich frume chricke leut hieren zeichet bett, so werem grobe schieften auffgegungenn. Bie Der Gulnspiegel, Der seht auff einen Martet sieselssichen des die bei bubenn. wen ich gleich frumme Leuch sehet. Is giengen sehell auff, Den des Enne freigt micht.

Cur pauci historiographi?

(25 Nevember.) Dicebant de paucitate historiographorum omnium seumentum, maxime Germaniac. Respondit: 39, mere roeit historias iférciérum et veritatem seriberes sine magno odio. Nam Graveorum ingenia erant versutissima, Italorum fastuosa. Germanorum ferocia. Livius laudem Roma-

Norum, non Carthaginessians scripsit. Rloadas, Platina tantum pontificibus adulantur. Itali quidem ante imperium erant frugaliores, sed accepta monarchia degenerarunt. Ita nunc humiliata iterum sperat imperium. Nam Papa non frustra Caesari et Ferdinando permitti direptionem bonorum ecclesiasticorum. — B, I. 266. 2, 73 § 3, 5, 4 2, 506 f.

Papa direptionem ecclesiasticorum bonorum permittit.

(25 November.) Deinde dicebat de Papa infatuato, qui Caesari, Ferdinando et aliis Ducibus permitteret direptionem bonorum ecclesiasticorum, sperans, se retenturum autoritatem coram illis illa permissione. Ita regi Angliae scripsit, facile se illi permittere ecclesiastica bona, modo agnoscat eum summum Pontificem. Nam ita cogitat Papa: oportet me illis bestiis obtemperare illo periculoso tempore. Esto fluctuet unda, non tamen mergitur ratis Petri. Etiamsi 100 annos insaniant Lutherani, attamen tandem iterum Romanam ecclesiam agnoscent. Ego Martinus Lutherus gaudeo, me vixisse usque ad tempus humiliationis Papae, qui cogitur permittere direptionem suis patronis omnium ecclesiasticorum bonorum, modo ut retineat suam autoritatem. Ja, weil das wortt geht, wird nichts draug. Quid tum fiet lapsis monasteriis et templis? Die werden nimmer mehr gepauet. Jam impletur ista prophetia Apoc. 17 (B. 16), quod reges bestiam illam nudabunt et spoliabunt. Papatus fuit praeda et erit praeda. Ante 12 annos etiam Papa Ferdinando permisit direptionem illam etiam episcopatuum, Die musten sich lösen. Deinde Augustanis comitiis indicebatur illi, ut redderet bona illa. Nunc iterum concedit. Es mag ber Ronia Verdingub jegunder wol mit feinen funen fomerenn contra euangelium, si Papa illi tantum concedit. Est mirabilissimum seculum, de quo ante 20 annos non cogitassemus. Nam Papa, qui erat idolum formidabile, cogitur ferre suorum Principum contumaciam et contumeliam, quem ante 30 annos nemo Caesarum uno verbo ausus fuisset laedere. Summa Summarum: Papistae habent pessima consilia. Deus illa impediat. Oremus tantum sedulo per Christum. - B. II. 286. 2. 56 § 6, 3. 4 S. 362 f.

Turbatus est furore ocuius.

(25 November.) Deinde interrogavit Hebroeum (Murcqaflus), quid proprie significaret czzy? Non significare furorem, sed tristitiam, ut psal. (6, 8. 31, 10). Turbelus set furore oculus meus, i. e. prae tristitia, quas dicat: & medit ciner ned grau nerchem fur feldem farme. Nam furoris vocabulum obscurat totum versum. M is dis ind jir te wordenn, nen is din nerti redit funchen hab, Das hat mir ben gampen fentem ertenditet. Nam hie furor ducit animum nostrum ad iran, banen hie Det tetr indit faget. Hem in Paulo (Gybré. 4, 30) ielem verlum; Nodie contristiar Sipritum sanctum.

Foderunt manus meas.

(25 November). Foderunk manus meas et pedes meos (§§, 22, 17). Hunc textum de Christo crucifigendo Judaei plane irrident, imo dicunt, jam Christum non esse crucifixum, nam neque Moses, neque prophetae indicant, illud genus tormenti fuisse in usu apud Judaeos, sed lapidationem aut combustionem. Blis respondee, quod Romani non secundum leges Judaeorum, sed secundum gentium mores occiderunt. Nam adhue hodie in Syria homines sapenduntum; seut in Hungaria palo infiguntur. Ergo illa consequentia Judaeorum non valet, Christum non esse crucifixum, quia non legeretur in Mose de hoc genere tormenti, nisi de suspensione in ligno, sed non perforatione manuum ac pedum. — B. III. 40.

Lupus non potest dicere: pater.

(25 November) Deinde dixit ad Anglum de ingenio lupi, qui cum debuisset discere lectionem nominis Pater. wen cro anjonnen budfilabiret, jo [prader 2 damp. Er fent seinen germanismum nicht verzeßenn. Sed vos Angli non habetis lupos, sed ipsimet estis lupi.

Avaritia.

(25 November.) Magna est avaritia hominum etiam tempore euangelli nemini succurrentium in necessitate. Rt Lath.: Esto animus noster non adeo pronus sit ad dandum, tamen Christianus memor esse delete sui offici charitatis, ut sit hilaris propter officium, sicut econtra decoctores nimis omnia profundunt, ut Seneca dioit ad quendam prodigum: Tu morbum habes gaudens dando. Nam illa prodigalitas etiam non est laudanda, quae plane negligit parsimoniam.

Papistarum argumenta vitiosa.

(25 Mevember.) Papistae, cum malam habent causam, vitiosissimis sese argumentis defendere consantur, quae nullam habent consequentiam. Ideo illorum argumenta plane repudianda sunt. Quale est hoc: Omnis laudatio est invocatio; Saneti sunt laudandi; ergo sunt invocanti. Nego majorem, quia non omnis laudatio est invocatio. Item: Omnis actus concupicentiae est illicitus; actus conjugii est actus concupiscentiae, ergo. Respondeo ad minorem: non est actus concupiscentiae, est elle actus sexus ad sexum est ordinatio divina, quanvis per accidens est impura propter peccatum originis, attamen per se est licita et pura. Item: Doctrina de renissione peccatorum est necessaria; indulgentia est remissio peccatorum, ergo. Respondeo: illae indulgentiae non sunt remissio peccatorum, sed satisfactio pro remissione pecnarum, quod est figmentum. — B. III. 276; f. 2.7 § 10.7, 3. 2. 2.32 f.

Eloquentlac laus.

(29 November.) Eloquentia non est finus verborum accersitus, sed est oratio ornata, quae rem apte et dilucide proponit, sicut quaedam pictura concinnis. Quicunque autem nova verba effingunt, illi etiam novar res inferunt, qualis est Scotus cum sua realitate, hicceitate, et Anoboquistae mit ircr entgrobung, belprengung, funtrum, Cavendi sunt omnes, qui student novis et insolitis verbis et inusitatis. Nam hoc genus dicendi plane repugnat eloquentia.— B. II. 145. Z. 67 § 20, § 7. 42. 502.

Bonum duplex: morale, indifferens.

(25 November.) Ronum est non vesci carnibus et non attingere nulierem; ergo malum est vesci carnibus. Respondeo: Consequentia est fals, quia est fallacia compositionis et divisionis. Nam bonum est non vesci carnibus, scil. cum offensione fratris. Est enim bonum duplex: morale et indifferens. Quando bonum accipirur moraliter, tunc contarrium lilius est malum. Quando autem bonum est indifferens, tunc non est contrarium cum malo immediate. Nam regula de contrariis non valet, nisi in his, quae sunt immediate contraria. — 381 ceru S. 34 ter 119, 24rtuar.

Joann: Agricola.

(29 November, βering.) Penultima Nonembris cum suis patrais, fratre et sonoribus consunguipsies art hilaris et cum mentionem fecisent J. A. interpellaturi pro ipso, respondit: Ego hunc hominem pro fidissimo amico reputavi, qui me suis imposturis ita perturbavit, at unuquam possim illum in numerum fidorum ascipere. Egoque contra illum brevi scribam. Œ mag fide bes beriferum, quia ibi nulla est poemitentia, sed perfrictissimae frontis homo. — ₹. 3 π g. 8.5, π g. €. 35.6.

Pestis poena.

(29 November.) Deinde dicebatur de vehementia pestis, quae brevissimis paroxysmis homines occideret et illis diebas in duabus dominba Witembergae mortune sunt tres personae. Rt. Luth.: Peccatum sequitur poeus, sieut Paulus ad Corinth. (I. 11, 30) dicit: Propter yand multi infirmi et multi mortui sant. Es virit\(^1\) gravisi\(^1\) et in gatte lamp garec\(^1\) first. Le Quilus dicit 2 Cor: 13 (28. 3): An experimentum cjus quaervits, qui in me loquitur, Christas! Ita etiam insolita peccata impietatis et ingratitudinis iram dei extremam provocabunt. — B. 1. 93. \(^2\). 9 \(^1\) 15, 2 \(^1\) 19, 4 \(^1\) 8, 7, 2 \(^1\) 9, 19, 4 \(^1\) 8, 7, 2 \(^1\) 9. 19, 4 \(^1\) 8, 7, 2 \(^1\) 9. 19, 4 \(^1\) 8, 7, 2 \(^1\) 9.

Paulus Lindenaw.

(29 November.) Hoc die venerunt literae a Senatu Fribergensi ad Lutherum, quibus petierunt confirmationem Pauli Lindenaw in superattendentem et Autonium Lauterbach illius in locum successorem. At D. Lutherus commotus noluit in illius vocationem connivere, eum ineptum esse ad tantum officium illisque rescripsit suam sententiam. — [Egl. Burthertt 2. 117. 132. 160. 304 bt 35. VI. 147. 357. 675. CR. III. 606.]

Landgravius.

(30 November:) Ultima Nouemb: multa dicebant de apparata Land-gravii, Stufterbunna, Rt Luth.: Dominus deux det nobis pacem et impediat illos apparatus bellicos. microel vanjer furipen nidri grof jaunerbendenn fein, 2en una niadet fie fo genan, 208 man fein centroct noch reichstag belbet. Jehen nur, ueen fie ein verflock befummen fonten.

Divitiae, quae sint optimae.

(30 November.) Dicebant deinde de divitiis mercatorum et quomodo pater Crucigeri*) benedictione domini ditesceret. Respondit D. Jonas: Øett fen gefobt, Σωδ αμφ ein frommer theologus ein mai reid wirbt. Dixit Lutherus: Σth wir weren reid genug divitiis in Christo superreuientibus, sed illas proh dolor nihil aestimamus et parvum mundi thesaurum majoris facimus. — B. III. 124 f. Z. 22 § 63, β. 2 ©. 307.

Poena furti varia.

(30 November.) De furto dicebant, quod apud nullas nationes tan rigide puniatur, quam paud fermanas et Anglos. Gallia fruem insignem apprehensum virgis caedit, si iterum apprehensus, notatur aurium amputatione, tertio deprehensus capitali punitur poena. Rt Luth., legem Lacedae-"moniorum esse mirabliem, plurimum graecciantem, nam illa permitteret furmoniorum esse mirabliem, plurimum graecciantem, nam illa permitteret fur-

^{*)} Cruciaere erfte Frau bief Elifabeth, be 28, IV. 422, B. I. 123; fie binterlieft bei ibrem Tobe i. 3. 1535 1 Cobn Cafpar und 1 Todger Glifabeth, welche ber Bater am 6 Jumi 1546 öffentlich verlobte mit M. Andreas Regel von Mansfeld, Rector in Gisleben, ber i. 3. 1550 bort an ber Beft flarb, (vgl. Album p. 98. 165. CR. VI. 711. 945. VII. 318 f. Krumhaar's Manefelb G. 201. 355 f. 368. UR. 1712 G. 960.); fie muß es fein, bie Robann guther ale Bittme beirathete i. 3. 1558. Cruciger fdritt i. 3. 1536, be 28. IV. 684. CR. III. 44. Alb. p. 314, ju gweiter Che mit Apollonia Gunterobe and Leipzig, bie ibm 4 Tochter und 3 Cobne gebar, von benen 3 Tochter und 1 Cobn fie überlebten; fie ftarb am 28 Ceptember 1557, nachbem fie, ale Cruciger ben 16 Rovember 1548 geftorben war, ben Meldior Rafold von Edlestorf (CR. XXV. 596.), einen Meifnifden von Abel, Rector 1556 f., gebeirathet batte; ibm gebar fie 2 Tochter, beren eine, Ratharina, 48 Wochen alt am 30 Januar 1557 ftarb, die andre fie überlebte, Script. p. p. III. 122 sqq. Album p. 196. 200. (Lingle's Reifegeich, G. 228 f.??) be B. V. 370 f. - Caspar Erneiger Cobn batte eine Tochter Frojcheis gur Ete, Ser. p. p. V Blatt T 6. VII. 333 f. Sal. Melandri Jocorum u. f. w. Norimb. 160G. E. 580 f. DXXXV. Reubeder's Mateberger E. 229. Album p. 147. - Myconii Summarium bei Tentel Coprian Theil 4 3. 47 f. Cruciger als Schnellichwiber.

tum clandestinum: Das einer wol stelen mocht, allein Das ers heimlich hielt, Das man in nicht ergrieffe. Damit man leeret Die leuthe auff das ire achtung haben.*) — B. I. 413.

Quomodo benefaciendum.

(30 November.) Quidam excusabat se, libenter velle hominibus beneficiis succurrere, nisi ingratitudo hominum eum ita absterreret. Respondit: Beneficia debent esse obscura, et non gloriosa, eš sol stille vand on nun geschen.

Caseus.

(30 November.) Non Argus, largus, non Methusalem, Magdalena, Non Habakuk, Lazarus; caseus iste bonus. Panis habens oculos, non servans caseus ullos.

Equus.

(30 November.) Lucius, anguilla et leo, serpens, femina, catus; Auris acuta, brevis, caput exiguum, caro dura.

Epitaphium apostatae Epicuri.

(30 November.) Cygnus erat, bis pica fuit, ter fune ligatus. Crux quater hunc habuit. Mansit, ut ante fuit.

Partus mulieris miraculum.

(1 Φetember, Senntag I Advent.) 1 Decemb. ex Norimberga scribebatur, mulierem uno partu quadrimellos peperisse, duos filios et duas filias, et omnes vivos permansisse. Rt Luth.: Opus est divinum parere. Multomagis hoe est miraculosum. Mere bie Medinhær illae massae, thur ben weiberun großem ifaberm. Nam alii foetus helffen iid feiter tragen, sed illae massae sunt iniquissimum onus matricis. — B. III. 75. ₹. 3 § 24, ℟. 1 €. 186.

Lingua organum.

(1 Tecember). Lutherus dicebat de mirabili opticio dei linguae humanae, quae articulatas et intelligibiles voces et verba edere posest, quamvis diversae nationes diversas habent dialectos. Gracei suum oʻ tantum guture cum aspirationę quadam exprimunt, ita ut difficillimum fuerit Demostheni, literam oʻ explicare, sed tandem usu vicit naturam. Nam ex nimia humiditate cerebri lingua impeditur (ut in ebriis patet), et nimia siccitas linguam enervat. Deus naturae suum dedit organum. — B. I. 259. T. 69 § 3, 3. 4 ©. 572.

^{*)} S. p. 285: "Mors furis satisfacit fratri, non deo, apud quem opus habet gratia. Monachi contrarium docuerunt, quod sua morte mercatur vitam aeternam. Id est blasphemum in fidem nostram." §51. %516/ VIII. 828. 833.

Adventus ceremoniae.

(1 Φετεμθετ.) Deinde dicebat Lutherus de ceremoniis Adventus, quomodilae in gratiarum actionem incarnationis Christi optime fuissent institutae. Nam profecto inefiabilis domini miscriorotia et qu'Luch@goaxfa fuit, quod se in carnem et sanguinem vestiti. Ideo numquam potest humanis cogitationibus satis considerari. Mêer es ift μα legt μι ben grætlifeften idolatriis bes abænnis grætlern, Σα jit bas Rorate (Arlaias 45, 8) ein Juneriifo num eusfrifide furreren merken, praecipus Lipisiae, ubi tanta fuit scortatio, quae excellebat humanum captum.— B. III. 19, Σ, 14, 8, 4, 8, 22, 22, 18,81 sermademnag an bi @cifitiéen 1500, 3 en. V. 123, 131 (192). @ @epfert, @cific bes Vicijem gamubes 0, 200, CR IV 79 feb. Piggram p. 182]

Regina Poloniae Italica. [Bona.]

(1 December.) Regina Poloniae ex Italia ducta est [i. 3. 1518], de qua Poloni triplicia dona gloriantur: 1. Mentem fictam, 2. Faciem pictam, 3. Vulvam non strictam, i. e. minus pudicam. — B. I. 358.

Fertilitas Thuringiae.

(1 © ccember.) De Erfurdia fiebat mentio, quomodo fuerit Behleen fertilissima, obr man fet mit bem meit Tèr cel rajo perbert, quo modo benedictio in maledictionem abierit. Tèr thafer thun Cen benerns [o wol. Deus dabit illis Thaleros et adimet frumenta sequente fame.*) — ₹, 76 § 16, ₹, ₹ 5.67. З∮, 6 cen € 3 è ben 21 Mal.

Quaestio de morte Aaronis.

(3 \(^2\) (cumber.) 3 Deccaub: quaerebam (Vauterbad) a D. M. Luthero reconciliationem horum locorum duorum in Mose de morte Aaronis. Nam Deut. 10 (36. 6) dicit, Aaron mortuum in Moserah, mansione 27, Numeri 38 (38 38) vero illum mortuum in monte Hor., 34 mansione. Respondit, Aaron mortuum in Moserah et cadaver ejus deportatum in Hor ibique sepultum. — B. II. 256. [Exect Zenten um kritifu 1870 2. 455 ft. 466 I.]

^{*9 &}amp; p. 316; "Bierbräuen. Der Gräßie bir gekromen bat, ihre fut pentis Germanine. Om nie wort eine fran in weitern aben, ihr gefren gien zu gestellt ein der greibe seil. Areama, quae ublque seritur, Der moß faiffen bir Buffer vom Pülegre von anter reit im bir only. In Thursigni, teren ferendissima, beben fie bir faktali gefrum, bud prins erveit frumentum, ba miß nim Sänler moßette, necker rei erte alse oerkeret wub bir erten gar aßfelglet. — Omnie periture lundet domnism, ergo omn lingam et sermoe laudandum. Coesar coachust, in omnibus servis son legi, orari et missari, nis latina lingam. Et weit bem fieben Gördig verötiern go reken. Et plin int latination techen quae fun fieben Gördig verötiern go reken. Et plin int latinish Techen, qui tamen omnes lingams er uit pl. 18. 19. 19. 3. 19. Non saut loquelen neque sermones, quorsum son audantur roces corum. Gasera dicht: Tu non debes loqui. Christian dicht: Weit gin uits bed reken. Slip jüen fir gefamen. Videbimun, quis victoriam habebit. **
§ 15. 10. 2. 2. § 5. 7. 3. § 6. R. 1. 2. 18. 3. § 3. § 5.

Papistae sub Duce Georgio se ipsos reformare voluerunt.

(4 Teremter). 4 Decemb: Phil: Mel: obtalit Luthero Papistarum sub Duce Georgio scripta, quibus suam reformationem ipsi conscripsissent timentes Duceis Georgii duram et strictam reformationem, quae scripta Lutherus perlegit cursorie respondens: Ipsi volunt ecclesiam reformare et gubernare, suis cogitationibus et sapientia humansa, sodi ila rese est sublimior ommbus humanis consiliis. men unier ber gott feune ŝirde hat nellen refermiren, fo iți es divinitus, non humano more gefdera. Sicut tempore dosund, Judiciam, Samuelis, Apostolorum et nostro seculo. Tei pupițin furdine fid, feb iți not. Plus timent Ducem Georgium, quam Lutherum. Eit baben beraga Georgi au guatterum gepettem, welfen um fein germ de werbem. Nam si jusius reformatici procedere deberet, se muțit ber bapți fein profit lafen et episco; us Maguni: tantum quature equis equitare, et sie de aliis. — B. I. 16. 2, 20 s. 10, 3r. 28. 333. [85]. etci 2. 18. Seckend III. 203]

Propria justiția offa Cerberi.

(5 Φετεπέντ.) 5 Decemb: multa dicebat de pestilentissimo errore propriae justitiae, qui optimos quosque homines a veritate dei abstraxit. Judaei, sua sacrificia ex opere operato confecerunt, ut essent expiatio et satisfactio, quasi offam Cerbero into objicerent, quae sola offa Christus est, cum tamen omnia illorum scarificia devenut esse s'experorazie et gratificatio. Talis est Papistarum error de sacrificio missae ex opere operato, ubi sacerdos idiota nhill latine intelligens expiat peccata por alis. Tum incepit Lutherus multa dicere de prophanatione missae, quae omnes homines, tam missantes quam adstantes, captivos habuit. ren cinem piofica bas medigiturante del mur (pin bofelt truff. quia missam celebrare erat fac totum. Hoe ono mirum est, si in Anglia non tam cito abrogatur missa, quia magnam habet speciem.— B. I. 119, 2. 35 s. 8, n. 3. 8. 336.

Erfte Deß fingen.

63 December.) Primitiae missarum erant in summo quaestu. Es nari bohoras canonicas mit jaddina µ. De mult ber Jung bern mit ber mutter, fo bei lebt, den eritenn tanns hadenn cum summo fletu spectatorum. wie Chriftus mit feiner mutter tanste. Ego cum Exfardiae meas celebrarem primitias, fere mortuus essem, quia nulla aderat fides, sed tantum respiciebam in dignitatem personae meae, ne essem peccator, ne quid omitterem. — B. I. 119. 2, 35 § 9, 7, 3 © 333 f. [18] 1. 19 § 14, 8, 2 © 303. Stody XI. 988 § 108. 1715 § 1. 1-14. 3. Sediste, 208 stolet, 1. 555 § Stonit's Narrentshije el. Sarnte & 80. 1871 § 2. 1. 19 § 1. 14, 60. Per stonit Sarrentshije el. Sarnte & 80. 1871 § 2. 18 § 1.

Utrum Sacramentum sit in missa privata?

(5 Σετεπιβετ). Ego quoque vehementer dubito, utrum sacramentum sit in missa privata, quia hic negligitur pracceptum dei de sacramento et mutant in sacrificium. Ibi non celebrant synaxin, i. e. communionem, et privatum habent silentium. Solus celebrat, quod est plane contra vocabulum communionis. Sed ego nolo damnare illorum privixum et prodongatum abusum. mti fic es, bic papilira, lafen vertenbigen umb verantuvertten. Nos nolumus esses in illorum periculo. — B. I. 118.

Communio coram infirmis.

(5 Φετεπθετ.) Ad porrectionen sucramenti minister ecclesiae semper debet simul communicare. Si quis habet odium, doleat, et reconcilietur. Si non est aptus ad manducandum, ille quoque minus erit ad porrigendum, baptizandum, praedicandum, orandum. Olim pauca ernt ecclesia, pinistime accedebant ad sacramentum. Jam onnes confuse currunt. 3pd gebert minure, vic it\u00e4 abrogiren tvitt communionem illam privatam cum infirmis domi, \u00e4ter et al. mujsens alio balten, sicut ego feci infirmus, ubi cum aliis pluribus fiet communio. — B. III. 30 to \u00e8 93. V. 379.

Ecclesiae gloriatio apud omnes hypocritas.

(b Tecember.) Ecclesiae titulus et gloriatio summum est argumentum. Act. 7 clamant contra Stephanum (6, 13): Locatus est contra populum, contra templum, contr

Έπιείχεια.

(5 December.) Summum jus summa injuria. (Cic. off. I. 10 § 33. Tereme Heaut. 4, 1, 48) Ideo izutizuta opus est, quae non est temeraria legum et disciplinae laxatio, sed est legum interpres, quae mitigat aliquando
circumstantiam aliquam in casibus, praesertim de quibus lex non principaliter
loquitur. Cum illis dispensati; sed talis debet esse dispensatio, ut non sit
dissipatio. Nam contra jus naturue et jus divinum non sunt concedendae dissipationes et moralia officia necessaria sunt praeferenda ceremoniis, extra
casum confessionis. — B. I. 286 f. 2. 66 § 53, δ. 4 ≅ 535. [CR. XX. 571.
XXV 118.]

Pavor in peste.

(6 December.) 6 Decemb: cum contagium pestis in duas domos venisset, interrogatus Lutherus a diaconis: quid ipsis agendum? an ordinatio esset facienda, nam D. Petrum Hessum nollent ferre in publico propter visitationem infirmorum? respondit: Ad welt gett, das das all mein forg wer, fo bett es mit mir fein nott. Mann fol ber beternn nicht verpietten nochmals. Den wir werben, fo es vonn notten ift, alle gebenn vnnb gott lagen maltenn, quia deus ministros sui verbi plerumque custodit, wen man nicht in die herbrich unnd bette nochleufft, mit beichtboren bats fein nott, quia nos afferimus verbum vitae. Deinde mirabatur illum pavorem populi tempore euangelii et sub euangelio, cum olim in Papatu non ita timuissent. Et haec est ratio: in Papatu confidebamus in monachorum et aliorum meritis, ichund mus ein Jeder auff fich felbst trauen bund farenn. - Illo die, festo Nicolai, dividit pomum secundum regulam Plinii*), quod nuclei se vertant in bruma et solstitio. Ita et pestis solet cessare. Christus est natus circa solstitium, passus vero circa aequinoctium. - B. I. 93 f. T. 47 § 13, F. 4 S. 250, vgl. oben ben 29 November S. 182.

Vitae aeternae consideratio.

(6 Φεcember.) Admiranda Lutherus dixit eodem die de futura et aeterna vita ejusque inenarrabili gaudio, cujus speculationen ratio humana non posset apprehendere. Dann wir fennen mit uniferun gehandenn wer dos fidige vand leiblich nicht hummen, nam aeternitas gebet in feines menifiem berthe, folft man ted bese eniegin wol mub werben, juxta illud: labor jusa voluptas. Qualis illa fuerit laetitia, fennen wir iegt nicht begtriffenn. Ita Esa. 41 (d. i. 65, 18): Ezsultabilur usque in sempiternum laetitia glorificata. — B. I. 112. £ 49 8, 8, 74 € 289.

Landgravii laus.

(6 Τετεπιέτι). Landgrawii haudes efferebat, quod in regione sylvosa, petrosa et invis summam pacern coleret, it au troc latrones insectaretur, id quod pater ejus quoque fecit, qui spoliato 3000 fi reddidit et ibi arcem proximam devastavit decollatis nobilibas, dicens, fie jefen brumê ba. Zaō fie baš Iamb jeften rein bylten. Ita noster Landgrawiss hoc seculo est bellator vere Arminius, in persona exiguus, sed consilio et fortuna potens. — B. I. 300. Σ. 45 § 7, δ. 4 ≳ 179.

^{*)} Hist. nat. XVII. 10. sect. 11 § 64: "Juglandes nuces porrectae seruntur conmissura incentibus, pinene nucleis septenis fere în ollas perforatas additis" u. J. w. – über Şeğ te 28. VI. 514. V. 352. — — Script. p. p. V 26. X 5. VI 26. V 7 b. CR. VII. 544. 807. 1009. 1014. 1171 iber Şeß.

Universitas Parisiensis.

(12 Tecember.) 12 Decemb: multa referebantur de universitatibus et earum ceremoniis, quarum praeclarissima et frequentissima stadiosorum numero esset Parisiensis, ubi theologi proprium et amoenissimum locum civitatis haberent, Sorbonnam nomine. Ego arbitror dictam a sorbis, pomis Illis juxta mare mortum, quae sunt specie externa juxumdissima, intus vero cinis. Talis est universitas Parisiensis frequentissima, quae tannen mater est multorum errorum; habuit enim disputationes plane rusticas. [dreque unter conanter, sicut in taberna, latine, gallico, italico, et landem manuum complosione silentium impount. Quanquam nemienem in theologia promovent in Doctoren, misi decennio sit probatus, seil in sophistica vana. Ita quoque Bitungis promotos Doctores ornant, geben inen fijo verijen Zas five lieutipuit jafenn jellen.— B. II. 15. 2. 6.7 8 4, 4. 8. 5.45.

Regina Navarrae petulantissima.

(12 Ω·ccember.) Mentio fiebat de regina Nararrae in Galliis olim reguante, quae, cum in aree eminentissima [munitissima] sederet, sub cujus carcere [cubiculo ß.] flavius fieret, ex cum multos egregios adolescentes ad se vocasset et post concubitum perpetratum submersisest, ne palam fieret illius scortatio. Tandem vocatus nomine Buridams. Is tragocdiam sciens substituit suos commilitones, ut illum naribus exspectantes exciperent, et ita dejectus est extractus. Tandem iste multis ariculis captis singulis in collo schedulam suspendit in hanc sententiam amphibolam: Reginam Nacarrae licet occidere.") Tantus homicida est Sathan, qui homimes ita dementat. — B. I. 358. [886mg Epp. obev. tr. Il. 2. pag. 201

Incertus translator psalterii.

(12 Φcccm6cr.) Interrogatus Lathernes, quis esset translator paslterii, dicebat, paslimos habere incertum translatorene et obscuram versionen. Rogatus deinde, ut ipse latine transferred, nequaquam, inquit; omnibus darem exemplum et occasionem transferendi; sicut M. B(secres) psalterium evulgavit alieno nomine Arctii Felinii, quo facto ingenium suum improbum et arrogaus satis indicavit.— B. Il. 31. [π]-2. 1730 ⊗. 1229: Palm. Litet V. ad ebraicam veritatum versi et familiair capitanatione illustratip er Arctimas Felinosum, theologam Argentorati 1529. 4, tem Dauphin βronj son Valoli gurbinut. Sgl. %καιτ čiterat. 3a. γdgre 1957. No. 32. ⊗. 35. No. 46 № 77.08. 1898. No. 9 № 7, 188. CH. III. 1979.]

^{*)} Bayle s. v. Buridan. In der tour de Nesle in Boris. Die Königin ift Margaretha, Todter Gief Woderls II. von Burgund, Gennblin Rünig Undwigs X Hutin von Manorra und Frankreid, versiegen 1313, getbet 1315. Daupt's Zeitschrift II. 362—370. Arcargorta, Hist. de Eapään p. 236.

Vendidisti populum tuum sine pretio.

(12 Tecennter.) Legebatur ad coenam psalmus 44. Ibi de ilio versu (13) quaerebat Lutherus: l'emidistis populma tunus nies przito et non erat multitudo in commutationibus corum, quae esset illius versus sententia, quomodo posset esse venditio sine pretio, fel cé cin fauff (run, tunc necessarium est, ibi esse pretium, quia venditio et pretium sunt duo correlativa. Dirict ipse: Est obscurissima translatio. Hebraico significat: pro iniquitate evasio eis, vel: pro nihilo salvasti cos. Ha ut Christus Joann. 16 (28. 2) ait: Obsequium putantes se praestare deo, si cos occiderunt. Ha German.: Tu vertențiff Peiru octi vun funți runh mințit nidis 2 rune).

Carlitad, Petrus Lupinus, Eccius.

(12 December.) Deinde dicebat de Carolostadii et M. B(uceri) arrogantia, quae multum cursum euangelii impediisset. Nam in aliis artibus, conditionibus et donis tutius est superbire. In theologia est pestilentissimum, quicquam sibi arrogare. Nam coeli debent enarrare gloriam dei, et non suam, soli deo gloria (Bi. 19, 2). Ideo ego maxime verebar, cum Carolostadius haec verba diceret: 3th habe gleich fo gern ehr als ein annder. Noluit mihi Lipsiae primas partes disputationis concedere, ne ei praeriperem honorem, cui tamen libenter favebam. Aber er legt ichannte fur ehr ein Ru leipfig, quia est infelicissimus disputator, horridi et hebetis ingenii. Habuit materiam omnium jucundissimam, mihi vero ultimas Eccii propositiones de primatu Papae et Joanne Hus impugnanda reliquit. Eccius vero, homo imperiosus, imo impudens et impudicus, mihi Lipsiac coram Duce Georgio publicam fidem et salvum conductum impetravit, ut cum eo disputarem; alioqui ego tantum sub alis Carolostadii Lipsiam veni. Carolostad. et Petrus Lupinus primo tempore euangelii acerrimi fuerunt contra me hostes, quos cum disputando concluderem et Augustini scriptis vincerem, illi lecto Augustino acriores fuerunt in hac causa, quam ego, Aber die scheutliche arrogantia betrug Den carolitabt. Eccius, homo magni ingenii et tenacis memoriae, sed is impudentissimus homo, quia aliquamdiu Romae fuit, ibi optima Epicurissima exempla didicit, ita ut neque Papatum neque Euangelium curet. Optime deus, ego nunquam putassem ante 20 annos, quod Epicurei nostro seculo essent in ecclesia, cum fere omnes Romani epicurismo essent submersi, nihil de deo aut bona conscientia solliciti. Satis horribilia sunt tempora. Ego olim putabam, sectam Epicureorum longe esse exstinctam, at jam floret. Nam Epicurismus habet finem hujus vitae, ducit homines ab aeternitate ad temporalitatem. Qualis fuit Pomponius Atticus, Scipio et alii sapientissimi, in quibus deus demonstrat humanae rationis stultitiam, quamquam Cicero ad Octavium indicavit sententiam suam de aeternitate. Ift dennoth cin hoth ingenium in Cierrone grueft, qui dictante ratione concludit, tutius esse, se credere opinioni neternitatis, quam temporalitatis. vanto îți auch gențiidi rear. Esse se viel quosiferți ît node ve termunți, tos man țida d'Inistianismum geșe, quam ad Epicurismum. Nam si quis epicurismo fallitur, tunc aeterna amisit pro temporalibus. Si Christianismus fefellerit, (quod absit), tunc temporalia amisit pro aeternis. Gent bețut runs alte țur Dejer opinion, qua totus mundus jam incedit. — B. II. 31 f. l. 180 f. (199.) \$\frac{7}{3}\$. 37 § 7. 4 § 80, pgl. 1 § 25, \$\frac{7}{3}\$. 38. 345. 15. 25. 21. 28.

Lutherus in conceptu librorum parturit.

(12 ⊋ccemter.) Illis diebus Lutherus erat solicitus et anxius, dum in animo conceptum haberet libeli contra Magunt: Episcopum. Sed dum incepisset scribere, fluebat stylus. Interrogatus de celeritate calami sui, respondit: In conceptu parturio. Nam omnia argumenta et singula verba diliegenter considero omnibus es partibus, bos mili didefer fuefer concept tiel gleich, qualis erat liber de abroganda missa. Sed Papistae et adversarii nostri erumpunt et blaterant, scribunt quioquidi in mentem venit. — B. III. 180. [Rictramab & On 0.48]. @n VII. 352. Seckend III. 25.1]

Papistarum reformatio qualis.

(12 Φccember.) Deinde dixerunt de Papistarum sub Duce Georgio reformatione Respondit: 3g uită şeru țiețem, no să fie pri cue frițem redien țiellem, an exemplum ecclesiae primitivae tempore apostolorum, an martyrum ecclesiam. ibi opus erit ililis lectione onnium patrum, an veilnt sequi ecclesiam tempore haereticorum. To rereren ție aud țiețt viel mufseru şelciem potem, alioquin înfelicissimi erunt imitatores. Nostra ecclesia dei gratia proxima est apostolis, quia habemus sanam dortrinam, catechianum, sacramenta, usum politiae, oeconomiae. Manente et florente verbo, quod solum facit ecclesiam, tuuc omnia sunt salva. Papistae vero, qui ex canonibus et decretalibus ecclesiam constituere volunt, illi facient concordantiam discordantiarum et laterem lavabunt, utcunque rationis sapientia freti. — B. I. 16 ↑ ₹. 20 § 10, № 2 € 335.

Ordo sanctorum Patrum.

(12 December.) Illo die legit (**Lyprianum de singularitate elericorum, quondo se a mulieribus separare deberent, ubi inepta et puerilia tructat. Ibi mirabatur tanti viri ineptius, cum suspiriis dubitans, utrum liber iste esset (**Lypriani*). Were es ift nicht munker, wen man eon gottes wortt vanho ord-uung abfeldet, je mus man jich in 'Zen Gragerungen welgenn. Ita cum illi rejicerent conjugium, ordinationem dei, et manifesta Scripturae testimonia et exempla, inciderunt in scortationes, adulteria x. bomit baben jir jün muşen (datan: Ille Cyprianus fuit fere proximus apsotolis sub **Lediciano**, vix 230**).

annis post apostolos. Vetustissimus fuit Tertullianus,*) 2 Hegesippus, 3 Cyprianus, 4 Lactantius; deinde Gregorius Nazianzenus; postea Hieronymus. Augustinus. Eusebius. Illorum tempore degeneravit ecclesia. Imo ipsis apostolis viventibus videmus lugubres lamentationes Pauli super Corinthios, Galatas, et ipse Christus habuit inter suos sanctum Judam. Valeant illi, qui ecclesiam plane puram et purificatam habere volunt. Hoc est plane nullam velle ecclesiam. Ergo bene observemus nostram vocationem vigilantes. Nam facillimus est lapsus in uno verbo religionis et homines attoniti ac τετυφωμένοι facile erroribus seducuntur, alienati a veritate. Qualis fuit Pelagius, qui frigido illo argumento multos decepit in articulo justificationis: Gratia sumus justi; nosse Mosen et legem est gratia, ergo notitia legis facit justos. Ibi homines manifestissimam fallaciam non intellexerunt. Ita sancti Patres dixerunt, in oratione Dominica in 4. petitione non peti corporalia, quia esset contra dictum Christi (Matth. 6, 25): Ne sitis solliciti; quasi haec oratio non plus impediat sollicitudinem. Ideo dicitur ἄρτον ἐπιούσιον (Matth. 6, 11), quotidianum, Fur vund fur, Jmmer bar. Si Salomonis liber de creaturis (1 Kön. 4, 33) exstaret, de quo ipse gloriatur, esset optimus thesaurus. — B. III. 141 f. T. 57 § 4, R. 4 S. 370 f.

Musicae admiratio.

(17 Φεεεπιθετ, Σίτινελαμ). 17 Decembris cantores quidam aderant canentes egregias mutetas, quas cum Lutherus miraretur, dixit: [ο υπηθετ ψετ gett in Telerun teleru in bas [decişhan] felder eleg agben gaçebem du. mas wirbt in Jéneum ewigen lebenn gefdeen, ubi omnia erunt perfectissima et jucuudissima? Ilic autem tantum est materia prima. — B. II. 146. 2. 68 § 1, ₹. 4 ©. 564.

Nemo repente fit summus.

(17 2ccmber.) Disputationes circulares maximopere Lutherus extollebat, quis illa programasmata multum valevent ad exercitanda ingenia adolescentum. Olim frequentissimae erant illae disputationes, sed decrat materia. Jam materia exsistente stertimus; ideo deo volente iterum instituemus. Esto adolescentes non adeo apti sint, modo absit maltita et arrogantia et adsit bona voluntas, tune sufficit, secundum dictum: In magnis satis est coulises viris (Propert II. 8, 10, Tibull IV. 1, 7). Nemo repente fit summus.

^{*9.} R. p. 418: "De Augustino et Illierio. 12 Julii (1545) fecit mentionem sauctorum Patrum, in galbus d'un Augustinus et Illieries lucidius cripisient, allos revens maximo cum judicio esse legendos, cumque ego [Quitreba6] de Terbillion judicium percontarer, diti ema darum et suspersitionum, intenque Opprimums summ appellaverit Magistrum: Da Magistrum.* B. III. 142. 2, 57 § 9, g. 4 © 375 [cc 28. 1.85]. Silleris Vinaliste un bertelieries Nachridita 26. 1. 1854witt 1. © 3. 6.

Nulla est arbor, quae prius non fuit frutex. Ideo landamus voluntates adolescentum. Ita ut Augustinus dicit: Deus initus coronat voluntatem. Esto foris non habeat facultatem, sed arrogantiam contra voluntatem et facultatem confundit. — B. II. 144 f. 2. 67 § 19, 3. 4 © 561 f. Sgl. oben ©. 148 ben II. Strober.

Traditiones humanae ceclesiae pestis.

(18 Tecember.) 18 Decemb: dixit de ecclesia Papistarum, ubi monachi suis traditionibus conscientias vexarunt. Fuerunt pejores Epicuris papisiticis Cardinalibus, qui corporaliter regnarunt; find aliq cittif uiripite morbem, sed summa conscientiarum pernicie. 36 liécter jergott. Nomen illud ecclesiae fuit praetextus pessimorum errorum. Nam Papistae sibi hoc nomen arrogant, cum ipsi sint hostes ecclesiae ipsissimi, purtim Epicuri, partim hypocritae idolatrac. Ideo illorum aestimatio non est aestimanda absque verbo. Econtra Suermeirorum petulantia quoque non est ferenda, quia ecclesiae autoritatem plane rejiciunt et oderunt optimorum probatissimorum sententias et tantum suas opiniones ex Scripturae locis adorant. Utrique peccant. Ideo ecclesiae nomen diligenter observandum. — B. I. 17.

Italorum sacrificulorum ignorantia.

(18 Φετειπθετ.) De sacrificulis Italorum et Galliae ineptissimis et indectissimis dicebatur, quod plane essent barbari, nihil latine intelligentes, tantum missarum proventa viverent. Longe superant nostros Germanos sacerdotes ignorantia. Quot sunt sacramenda? Tres. Quas? Aspergillum, thuribulum, suncta crux. Suffeti thii muss. Si quis sacris initiabatur, si tres missas celebrare potuit, satis erat; 1. requiem, 2. de beata virgine omnibus subbatis, 3. de trimitate vel S. Cruce xt. Magna fuit proh dolor caecitas, et nisi abbreviatae fuissent dies, omnes obbruttuissemus. 3\(\phi\) ferth cèter, et suivit nad, una no\(\phi\) regre verben propter insignem contentum verbi. Nam Principes, Civitates neum jid Σer ţeitigen religiou neuig anu. Inf\(\xi\)et atles bennaga [hinachu], ribil madi puniumt. Periculosis-sima tempora sequentur. Summa: mundus est tempestas mirabilis. Dominus deus faciat illius finem.

— B. I. 118 f. 2. 35 § 11, 7. 3 € 3.37.

Itali suspiciosi.

(18 Φετεπβετ.) Itali homines sunt insociabiles, nullus alteri confidit, ut libera conversatione congrederentur sicut nos Germani, neque permitterent alieno colloquium publicum cum uxore sua. Ipsi plane sunt respectu Germanorum anachoritae. — B. I. 376. 2. 76 § 20, 7. 4. ©. 678.

Episcopus Maguntinus saevus et pavidus.

(18 Φecember.) Episcopus Mag: homo pavidissimus, attamen saevus et tyrannicus est, Wenфling. Magnanimi heroes omnia aperte faciment. David, Soitteman, Lauterbach Epischer 1. J. 1558. Julius Caesar et alii haben feinen laßen erstechen, sonnber sind redlich unter augen gaungen. Sed tyranni plerumque sunt effeminatiores. — B. III. 302. T. 31 8.2. R. 3 S. 306.

Concilii proregatio.

(18 December.) Illo die afferebatur schedula impressa de prorogatione Concilii ad mensem Majum, in qua impudentissima erant mendacia sub titulo et nomine dei. Rt Luth.: leug Dich nicht Bu tobe. Roma et Papa sua malitia superat infinitam eloquentiam. Nemo credit, nisi expertus (Sil. Ital. Punic. VII. 395.). Bie belt boch ber babit pber ber firche et vult eam aedificare ex accidentibus, scil. juxta externam speciem et successionem. Nos autem ecclesiam ex substantia, ex verbo dei et sacramentis judicare volumus. Esto, jam Papa concilium gloriatur. Interim tamen reges juramento sibi obligat. Summa: Papa judicio dei est praeservatus, ideo jam verbo dei jugulatur. Dux Georgius et alii, item rex Angliae Papam odit personaliter, sed non realiter; illi retinent animam Papae et tantum corpus occidunt (Suc. 12, 4 f.). Das tann Der bapft wol aufteben; post 20 annos sperat iterum suum regnum. Nos autem verbo dei animam Papae adorimur, corpus illius nihil aestimamus, non deplumamus eum sicut Dux Georgius et Angliae rex, sed jugulum eius petimus, wollen bie gans ann ben fpieß fteden. wen man fie gleich berupfft, fo filet fie balbt wiber. Ideo Sathan ita odit nos jugulantes Papam. Ita quoque facit rex Daniae, qui animam Papae petit. - B. III. 91 f. T. 27 § 48, 54 8 6, %, 3 S. 201. 4 S. 320 f.

Marci Antonii et Cleopatrae convivlum.

(18 December.) Marcus Antonius civis Romanus potentissimus, super omers reges Europae potens, quamvis non esset imperator, fuit hamen dux gregarius superbissimus, qui una coena nulle apros consumsit. Hunc cum Cleopatra, uxor ejus secunda, deliciis superare vellet, invitato tantum unum ferculum apposonit et ipas in mensa unionem devoravit, qui excellebat rient furțten [daţ. Nam is audacissimus priorem conjugem, Appusti filiam, repudiarit et Cleopatram, reginam Aegyați, duxit, quae Antonium arrogantia acquabat. Deinde recitabat Antonii superbiam, qui reginam invitabat şur cimum fifdjung et alligatos pisces extrahere jubet, ut esset maguus numerus. Regina astuta eum eludens econtra praeparavit piscium capturam, illum invitans etam alligatos pisces extraher juscium capturam, illum invitans etam alligatos pisces extrakerunt, dicens: Romani regna, Aegyptii pisces capere debent. Tandem Antonius se ipsum Athenis confodit.

Orandum contra Papistas.

(25 December, Mittmoch.) 25 Decemb: in festo Natalis Lutherus a prandio praedicavit, deinde exhortationem fecit ad orationem publicam pro cursu verbi contra omnem Sathanae insultum, maxime contra Papistas san-

Garage

guinolentos, qui adversarii essent acerbissimi, Turffert vună ju Junen nicțăs beferts verfețeum. quan quod quotidie contra verbum dei et publicam tranquillitatem consultarent. Ergo vos pii orate, poenitentiam agite. Non tantum audite verbum, sed secundum illud etiam vivite, Tos vivi vocț vunțeru bergott eine ru uțifuț de verneund antegetu. neuf dise vett, papistae, Epicuriu, nobiles, rustici foutd fundă surițățut, qui libere vivunt secundum carrem absque omni fide et charitate, omnia a deo accipiunt sine gratiaturum actione, nemini servientes. — Z. 15 § 21, § 2 © 242. — [Genea 43, 11, ton. IV. 60 134, Stafe II. 2331; "Quae est tira, quae secendi seut virgula funt, inet cim efridenter Trocisa. Tennisimus funus est, et pastillas odoratisimus," u. [w. , 8 f. Doctori Sebastino Cessarl, hem Catchyplink, Star Tercifico de Vipera June its spectea." Schie Geld. Per Şuniiti Sustier, St. I 271, Să, Speciige 3, 6. B. I. 428. [16], Sațetă. ISS, XXIII. S. 9. 4. Torcis, antorcha, torche. Jüşreng 1, 247]

Gaudium Lutheri de incarnatione Christi.

(25 December.) Illo vespere erat laetissimus, cuius sermo, cantilenae et cogitationes erant de incarnatione Christi Salvatoris, cum suspiriis dicens: Ich wir armen menfchenn, Das wir fo talt unnb faul zu biefer großen freubt unns ftellenn. Die Doch vnus geicheen ift, die große wolthat. Die weit, weit vber alle ander werd ber Schopffung findt unnd follens Dennoch fo ichwechlig gleubenn, fo es vans vonn engelan gepredigt vand gefungena wirdt. welchs himlische theologi findt vand haben fich vafert halbenn fo gefreuet. Quorum canticum est longe pulcerrimum et status totius christianae religionis. Nam gloria in excelsis deo est summus cultus, ben wunichenn vand bringen fie vans in Diesem Christo. Nam mundus post lapsum Adae neque deum neque creaturas novit, vivit plane extra gloriam dei. O quanta meditatio fuisset homini de deo in omnibus creaturis, ita ut in minimis flosculis potentiam dei et sapientiam considerasset. Den warlich wer tann Das aufdenden, wie gott bas icafft aus bem burren Erbreich, fo mancherlen blumlein, fo fcone farbenn, liebliche ruche, bie fein maler noch Apoteder also machen toundt. Noch fan gott grune, gele, rothe, blau, braune farb aus ber erben bringen. Haec omnia Adam et sui in gloriam dei transtulissent et omnibus creaturis cum gratiarum actione usi fuissent, quibus jam fruimur ad nauseam sine omnium cognitione, ac si vacca et belua optimos flores et lilia tantum pedibus conculcaret. Ideo hic angeli lapsos homines in Christo iterum revocant ad fidem et charitatem, scil. gloriam et pacem in terris.*) — B. III. 42 f. X. 3 § 13. 7 § 6, 7. 1 S. 179, 309 f.

^{. *)} R. p. 253 [chilicht bier [eine Abschrift [o: "Laüs Deo | Anno dnj 1554 Domica post | Exaltacionis crucis que erat | 17 Domi: post Trinitatl, Hec Apoteg | mata sint surchfrichen exercipa et | finem imposi CK |

Anhang.

In ber hanbichrift folgt nun von berfelben Sand Blatt f 6 bis t (f geht nur bis f 7) Luthers Brief an Melanthon vom 8 April 1540, be B. V. 275 ff., bei St, p. 254 f.: Philippo Melanch: Charissimo Christi discipulo. Quod scribis — Quamquam Caesarem credo — monstrum, quod Caesar — hactenus tam diu — frustra frementibus, meditantibus — et continget — sola est ner hanc in rebus - efficimus - nec volunt, nec - quia venit - toti jam dudum in - sunt submersi - Nos in carne peccatrice - a sanguine eorum deum sanguineum hunc - possedit - vestras literas accepisse. Hic salva sunt omnia. Nos oramus et exaudiri nos certe credimus, etiamsi supra quam quid intelligimus aut petimus, obtinebimus petita, sicut - vivificat et in media ira miseretur, in medio furore ridet. Ita et in media repulsa precum impetrata dabit. Sicut — nihil est ei — sive bellum affertis — aeternam, Amen. — Crucifixit enim eum — illudendum, insultabilem — credimus in Christum crucifixum, dominum et crucifixorem - vel etiam ante - Vale Wittenbergae 1540 Martinus Luther. Bgl. be &B. VI. 520. Burfhardt S. 352. Ueber bie Somenfinsterniß am 7 April 1540 Eberi Calend, p. 135, - Blatt t bis t 2, bei A. p. 256b f., ein Brief*) Melanthons an ben Nürnberger Buchbanbler Betreius vom 1. Juli 1546: Ad Joannem Petreum. Etsi non sum sine aliquo dolore, esset enim ferrei et impii animi, non moveri tantis periculis domesticis

wo mir solche sache noch hentigskags fürkeme, wuste ich nichts anders zu rathen, den wie ich graufen hab. Daß hat mich kein heell (wo es hernach offenbar wurde) Banaspelehen, ob nicht so füng sit, als sie sich sebrunten lächen, den als fünder bei sache devaumal. Nartinus

⁹ You vielem underdunten Briefe Medantisson nohm Herr Dr. Edmorr von Carolfelds und 28 spiril 1871, für mid understäglich und ghitigit Nedfrigt, des er fich im CR, nieft 1864, und 28 spiril 1871, für mid understäglich und ghitigit Nedfrigt, des er fich im CR, nieft 1864, und 1864, u

Bnb fage noch 3tt

et communibus, tamen nec novus est hic metus, nec prorsus imparatus est animus meus ad hos terrores excipiendos. Jam olim me hac consolatione · sustento, quae est in dicto Gamalielis (Act. 5, 38 f.): Quod ex deo est, non dissolvetur. Et addo assiduas precationes, ut deus res necessarias ecclesiae suae servet ac defendat ministerium evangelii verum et insi placens. Si me in acie proeliari necesse erit, nec ibi deero officio. Etsi enim multa acciderunt his 20 [R, viginti] annis, quae nollem, ut aliquid contagii etiam bonis rebus aspergit humana imbecillitas, tamen nunc hostes non mederi publicis malis, sed delere veritatem et stabilire idola conantur. Erit igitur deus judex horum certaminum, etiamsi aliquid duri patiendum est aliquibus. Et quicunque erit exitus, scio Carolum fabulam imperfectam relicturum esse, quem quidem mirarer [R. miror] adduci potuisse, ut hoc bellum moveret, nisi conuersionem fatalem rerum humanarum instare arbitrarer. Tu deum ardentibus notis orato, ut det exitum hujus motus salutarem ecclesiae suae, quae veritatem quaerit et illustrare studet. Bene vale. Cal. Jul. 1546. -Philippus Melanchton.

Bucerns bracht eine Crebeng und zeigt an, wie ber Landgraff auff etlich mangel an feinem Gemabel fich nicht mufte teufch ju balten, bette bisber auch fo und fo gefebt, Das nicht aut ift, und folt Evangelifch bargu ber furnhembften heubter eins fein, bemnach nham erft auffs bochft und theureft ben Got und auff fein gewißen Er tonte binfurt fold lafter nicht meiben, wo Rom nicht augelagen wilrbe noch ein weib aunbemen, wir aber erichraden folder narration faft febr omb bes muften ergerniß bas folgen murbe und baten f. f. g. woltens je nicht thun, barauf uns weiter gefagt marbt. Er tonte es nicht laften, mo wird nicht wolten aufgfen, fo wolte ers bennoch und unangefeben thun und von tenfer ober Bapft erlangen, Bir aber folchs auvortomen, baten wir bemutialich, wo es f. f. a. ja thun wolte ober (wie er fagte) auf gewifen und fur Got nicht anbers ju thun mufte, f. f. g. woltens boch beimlich halten, weil folde not f. f. g. bagu gwinge, ben fur ber welt bub bes Reichs rechte, were es nicht gu verthedigen, Beldes uns alfo ift zugefagt, Demnach woltens wird fur Got mit Exempeln, alf Abraham ze. belffen fo viel moglich gubeden. Goldes ift alles Beichtweiß gefcheben und gebantlet, bas man uns nicht fan iculbt geben, als betten wirs williglich und gern ober mit luft und freuden gethan. Es ift uns berglich fchweer genug geweft, aber weil wird nicht haben tonnen webren, bachten wir boch baft gewiften ju retten, wie wir vermochten,

Hette ich aber gewuft, das ber Landigraff solde noturift noulengister wol gebuste und buffen konte an andern, alf ich nien erft erfare, an ber zu Chawseg, solte mich freilich eine eugel zu soldem rath gebracht haben, 3ch dad die vommeldige not und schwachet auch die fer-licklet feines gewisseln soll wie M. Bucerus kurten, viel weriere fette ich dann

Stun folgen von antere Hand bie nachfedenten Schüte: Statt 12: D. Lutherus Lipsiae, cum invitaretur ab Henrico Scherlin, 8) cive Lipsensi, Anno 1545 et in sermonem quendam de doctrina et laboribus suis incideret, quo pacdo summo stadio Papatum refutasset, in eam sententiam allocutus fuit: D. (ter Same pur Uniefricificit ausgeprinden) 436; Turifica werder use foßaben tipum. Denn jür habet dem Bahft in Die Decretales also geschweren, Das ich mich michts guts troße. —— Bit 12b: Poenae futurne. D. M. Luth. frequenter dicere solitus est: Saepe deum oro, ut hanc nostram generationem nobiscum sinat mori, nobis enim sublatis periculosissima tempora sequentur. Und dernuter werden beriefen fremben Sami: Oratio Lutheri. Derr Derro der folge fertem erfenneß, rette Dein ehr vund nortseut, das die voglaubigen befranen mußen, dies ser der in ehre freche nortseut, und Das Zu unser firdem nortseut, das die voglaubigen befranen mußen, dies ser den ehre freche nortseut, und Das Zu unser firden nortseut, das die voglaubigen befranen mußen, dies ser den ehre freche nortseut, das die voglaubigen befranen mußen, dies ser den der ehre ehre vergetet, numb Das Zu unser firden mortsfolisch erborer Manne. — be SB. V. 70.3. —

What t 3 ron ber Jamb bes Sings, baher auch bei R. pag. 256: Lutherus. Nos tantum audemus in Christo. Ipse vivit et nos vivemus etiam mortui et mortuorum eurabit liberos et uxores. Ipse regnat et nos regnabimus.— Minaces et feroces Papistas non hujus facio. Si nos ruemus, ruet Christus

Dis fit die Beicktrech, die ich viellieche verschweigen wolke, wo es nicht die nur beraufgrungen, Winn die Jim micht plum. Dos derrit is au Terelen angiehen, als die die filte 73 Jaren bedgleichen geieret, geben sie zu verschen, wie gar ein freuntlich hern, sen den die 18 Jaren bedgleichen geieret, geben sie zu einsigkelt dusten, gerabe als wert ben Jim fein erzemtij mas gebreichen, die Zeben mah für Geit jemeere felne, where beiser weit verschiefigen, die beine bad die welt musj vom spittere Ired nochken getroft sieden vom Zeren, soweich im Ausmag vorzeigen. Wenn ich dies felt Jim berettigben, wood in ver Jaren, soweich im Muslang in sig der gettom so musse ich den Beyft anbeten, Soulten sie und Jir vorzigen Weiseln wertleibigen (ich will die Jeggien geldbeitsport) sie follet wer zerelles wert vor der in der zerelle met zugeboren der Geren d

Solder Bericht icheine ich mich nicht, wo fie auch fur alle well tomen folte, ohne bas ichs bin buluft willen (wo es moglich fein wolt) lieber will verschwiegen wifen.

M. Enther M. p.

hane supropositum Copiam er Oni d. Mortini Lutheri literis sen episola ipsins manu jun spugrapha conscripto, cui de verto ad vertum vertissime et bona fibr respondet, qu Joannes Schrastis bescripti 14 Decembris anno 1571 Antographum Lutheri tum fuit apud Keinricum a Salben."

^{*)} be 29. V. 753. VI. 547. Bogel's Annal. fol. 130.

una, scil. ille regnator mundi. Et esto ruat. Malo ego cum Christo ruere, quam cum Caesare stare. - Si non fiet quod nos volumus, fiet tamen quod melius est. Nam nos regnum futurum exspectamus, ubi omnia fefellerint in mundo. (M. hat nun nichts mehr, p. 256b ift feer und p. 257 beginnt fein 2. Theil.) Blatt t 3b, von ber Sand im Buche: Vaticinium*) Lutheri De seditione nobilium in Germania, Montag post Cantate (12 Mai) hora 12 peracto prandio Anno 1544. Dominus Philipp: Melanch: eo die rediens Lypsia retulit, Augustum, Saxoniae Principem, episcopatum Merschurgensem occupasse. Audiens hoc D. L. cum admiratione verba sequentia protulit: Die meisner geben sangsam an, aber fie fummen wol, zu lett greiffen fie Die geiftlichen gutter an. Ego sum mundus a sanguine isto, me nunquam consuluisse, ut bona ecclesiastica in politica transferrentur. Raptores eorum dabunt poenas. Quamvis melius est. ea in Germania retineri, quam a Papa et suis sacrificulis devorari. Interim proh dolor piae ecclesiae fame laborabunt raptis episcopatibus et canonicatibus. Daruber ficht ber Abel faur Den ber groß vogel frieft ben cleinen. Daruber wirdt der adel vand bobel erregt werden. Caesar vero occasionem exspectabit, quo nobiles ad eum confugient, qui se illis fraudulenter applicabit. Tunc sequetur tumultus per nobiles contra Principes Germaniae. Es gilt nicht bus theologen, funber ben furftenn, Denn ber Abel einer Retten gemacht wirbt ein Ibermen anfahenn, et ita Germania vexabitur et viribus exhausta regno Hispanico subjugabitur. Eo tendit Sathan, qui Germaniam liberam perturbare tentat. Ich bab forg, wir feind all verrathenn vand verlaufft. Nam cum nobiles et centauri hoc concedere tentaverint, so wird der feiser den abel mit auffregen. Nam Germaniae libertas est odiosa monarchis et Principes Germaniae sunt securi et boni socii, qui plurimos proditores in aulis suis alunt. Episcopus Magunt: jactitat, se in omnium Principum aulis habere proditores **), Den es ift ein fubtiler Dudifc topff. Das er feine fach burch zwenerlen bennbel treiben thann, wie er mich ben betrogen bat. burch frembe leuth in beimliden faden. Ideo Germania misera in summis versatur periculis, quapropter vigilandum et orandum est. Seditio rusticorum fuit tantum praeludium, quasi a b c. Illa nobilium seditio omnia perdet (nisi deus praeveniat). Episcopi et nobiles sunt scorpiones et cancri Germaniae, qui facile in Hispanicam practicam consentiunt. Itidem Juristae asserere audent, omnia scilicet esse Imperatoris. Hoc nos negamus et fatemur, Caesarem esse dominum super Duces, et non super servos. Summa: Omnia regna sunt servitus, sola

⁹ liber dutiers Ferspetzier de 28. V. 169. B. I. 294, R. p. 397. Kirdempölité Dom. 29. p. trin., 28aid XI. 2538. CR. XXV. 916. Buccr's Elogia Latheri in der Straßburger kirdemagnitis-, "Adde domum prophetiae, daß eltő, inie er ein "Ding det gelgt, geldichet." 193. 1718 ©. 316. 3cn. VII. 296b. 392, Sørrede ju Burdé Massignang von Luc. XIX, 1503, und Millen Bürderterie, do sob Gomagnium (feb abert; 446b. 34fgaren II. 292).

^{**) 2. 28 § 13, 3. 3} S. 276. B. I. 157.

Germania est libera. es gilt vans allen. wen der Abel die furstenn wirdt dempsfen. Die armen stedt vand launduold sindt obel dran, sunnmen dardurch in große noth. — B. I. 392. II. 285. Serapeum 1870 p. 169 f.

Blatt t 6 (andre Hand): Episcopus Moguntinus in Comitiis ad Philippum Melan: dicebat: Bolt ihr Lutherischen vos aus euerm scheiß windel resormirn, Das werdt ihr noch woll laßen.

Blatt t 6b (andre Samb): Autonius Musa. M. Antonius Musa, bot pur gert gefaget, wir alten prediger thaen nicht, den das wir die welt nur erzuren, ader an euch Jumgen werden in den gern außehen. Darumb mocht ürr euch wol furlichen. — [liber Musa well. de 28. VI. 685. Wantefins Pr. XII. 139. Burtherte S. 316. 237. Album p. 188.]

Liber Naturae. Adam berjit fein tud, quin habut librum Naturae, et onnes Patriarchae et Christus et Apostoli multa citant ex hoc libro, ut de dolore parturientium (20% 16, 21) et societate membrorum corporis (1 Ger. 12, 12), quae similitudo videtur mihi esse jucundissima apud Paulum: Diversa sunt membra, sed units corporis, sed millum potest carere altero. Gins bintt bem Rubern, neu bir Rugen nidt fehen, wie felt man 25 fuß pinfelen. Bien by fende nidt greifjen, wie welt man efen, wen bir fuse nicht gingen, we welt met fuse nicht greifen mei eine nien, wien num Dij beubt im nidt geben welten, Die brurben fig nidtge greiffen (mente. Hace docent legeme et untutam charitatem inter homines, ut illa pictura Graevorum de claudo et cacco, qui mutuis officiis profuerunt. Sed hoc est pulchrius, quod etiam remissio peccatorum depicta est. 63 tritt offi cin fuse ben andern, cin 3an brift Die gaugen, Wan [tel egit uit epnem finger in ein aug. 20 mus remissio peccatorum [cin, ober man bfeiti mitt einem finger in ein aug. 20 mus remissio peccatorum [cin, ober man bfeiti mitt einem ein 8, III. 60 f. 2, 2, 20, 3, 1 e. 9, 5 f. [CR. XX. 692]

Blatt t 7 (andre Sand): De matrimonio. Ben man will fregen foll man nicht fragen nach bem batter, sondern nach der Jungfram mutter gerucht, Ratio, Den bas Bier reicht gemeingklich nach bem bag.

Blatt t 7b; Melanthon retulit, Lutherum saepe dixisse, Articulum de remissione peccatorum esse fundamentum, unde exstruatur articulus de Creatione.

Injuriae devorandae. Gallicum proverbium est, pillulas et calumnias non comedendas, sed devorandas esse, 3he mer mans feuet, ie bitterer wirdts.

Blatt t 8 (Sand bes 17 Jahrhunderts): Man foll nicht ehr-geites balben in Rriegt giben. U. f. m.

Aus Rummer's aweitem Theile.

Pag. 258b f.: (Nahr 1542.) Siccitas. Cum magna siccitas esset, ut segetes et sata arescerent, antequam maturescerent, orabat D. Doctor, ut dominus propter suam misericordiam daret pluviam x. Illo sic loquente venerunt Bruci (b. i. bruchi, βρούχοι, βρούχοι) volantes in horto turmatim, et dixit: Deus iratus est, qui et vermibus reliquias vult auferre, ut Joël 1 (B. 4) dicitur: Erucae residuum comedent x. Tandem ingemiscebat et dixit: At domine, respice orationes nostras propter promissiones tuas. Wir haben in gebeten, unser hert seuffect, sed rusticorum avaritia impedit, postquam ex Euangelio adeo effrenes effecti sunt, ut, quidquid illis lubeat, liceat, non terrentur inferno neque purgatorio, sed dicunt: ego credo, ego salvabor, et fiunt foedissimi Mammonistae; illos nequam fame vult perire. Sed tamen deus habet media alendi suos, etsi impiis deneget pluviam. Varia enim deus servandi et perdendi media habet. Nam illo tempore siccitatis (1542 am Ranbe) venerunt multi bruci et dicebat, tali exercitu posset deus Turcam profligare. Nam in Ecclesiastica Historia legitur, maximus exercitus Persarum fen für Niniüe mit Muden verlagt worden. - - Run folgt: Fames Eliae temporibus. Horrenda et u. f. w., B. III. 133. T. 60 § 10, F. 4 S. 417; vgl. T. 2 § 121. 15 8 41. 7. 1 G. 151. 2 G. 251. CR. IV. 868. - Daran ichlieft fich

P. 259 b f.: Papistae confundentur. Obtulimus pacem, sed nolunt Papistae. Ideo oportet illos perire absque misericordia. Deus autem suos liberabit et illorum superbiam confundet. Sicut in Josua (9) legitur, qui omnibus civitatibus pacem obtulit et nullam praeter Gabeam suscepit, aliae omnes sine misericordia perire debebant. Also wirts in Auch geben. Comitia Augustana omni laude digna sunt, nam ibi invulgatum est Euangelium contra exspectationem et ipsius Caesaris et Papae. Bas ba vergert ift worben, bas fol niemandts nit remen. De fide ift fouil nie gehandelt worben, dum stetit Papatus, als ist aw Anafpüra.

P. 275: Propheties alias generales dixit, quas omnes Christiani sciunt, alias speciales, quae significant certa tempora, personas et res, qualis est Danielis, qualis etiam Esciae de Cyro. Hace fuerunt inspirationes Spiritus sancti et divini instinctus. Even als menn mir işt ein gebanden cinfid. Ibi cum diceret Anto: (Cuntertad): Mirum, quod potuerunt credere inspirationibus, respondiit Instinctus divinus fan Mid refer. Nes mans dante.

P. 279b: Praeticam Theologiae müß man erfaren. Es stehe wie lang es wolle mit eynem, doch aliss wenigst in agone mortis müs mans erfaren. Beatus, qui in vita experitur und des gewonet. — X. 7 § 96, F. 1 ©. 370.

P. 285; Non est volentis neque currentis. Ad illam sententiam respondeo: Paulus (9tour, 9, 16) nihil minus eo loco agit, quam ut de praedestinatione disputet, sed loquitur contra Judaeos et justitiam legis, et vult dicere: Ihr must verzweisieln et deo gloriam dare et dicere: Ich habs nit angefangen. Sie in Monachatu ego eram volens et currens, sed ich fham ie lenger ie weitter buijon. Quod igitur jam habeo, non habeo ex illo cursu, sed ex deo. Sic Paulus dicit eo loco omnia contra praesumtionem, ut discamus dicere: Domine, tua est gratia, quidquid in nobis est. Sic allegat etiam illam sententiam: Miserebor, eujus misereor. Ihr werbets nit aufrichten on meine vergebung. In summa; es ift alles gerebt wiber bie Sochfertigen: Wem ich gib, ber fol es baben, ibr folts mir nit angewinnen mit ewr beilithait. Bas fol er nun mehr thun? Dicet: Ihr folts haben, sed ihr fuchts und wolts haben mit gerechtigthait. Hoc non volo habere, sed che mil iche alles apreiffen und affitilaen, sacerdotium, regnum, meam quoque legem. Berschet ihr aber gnadt zw mir, so solt ihrs baben. Hic ab aliquo quaerebatur Doctor: An esset salvus factus, si non venisset ad hanc doctrinam? Das weiß ich warlich nicht, inquit. 3ch bette benn Baptismum angefehen. Hoc potuissem facere. Sicut multos, inquit, morientes vidi, Den hat man Crucem Christi vorgehalten. Der man ift gleich wol vber bem tobbette im braiich gewesen. - Bal. B. III. 222, T. 13 § 44, F. 2 G. 180 f.

P. 280b: De tentationibus. Augustinianus quidam dicere est solitus: Si quis volet de praedestinatione cogitare neque considerat Christum ab ipsis incunabilis, ut est nobis propositus, illum necesse est mox ruere in desperationem.

P. 289: In apertos verbi contemptores. 3ft Stutfers Strif an Thomas Zeifert, Warter gu Stila, som 26 Stagus 1529, to St. I. 326; pp 4 III. 498, Stufferbt S. 21, aler cign: Suightift and Datum, beginneris: Quod — blasphenis cont. — est cog. — provens tacere — aut palam — coërceautur — intelligis — quando decal. — etam docent — doctrimae politicae et occonmicae — volunt vivere — propter bonos, sed etiam — te docebit — bene vala — Tas String feft. Is uvergident bunit if p. 310: Qenomodo Sarramentariis et Anabaptistis Silentium imponendum. Contra Sacramentarios, oui multos turban et tacere non possunt, quomodo sint commeccadi? practo uni multos turban et tacere non possunt, quomodo sint commeccadi? practo

sertim de Nobili Prussiae, respondit: Si publicum ministerium ei non est commissum, dieat Princeps illi ut taceat et abstineat publice in conviviis in caupona vel in conventu hominum aliquid de ea re dicere, quia hoc non est sui officii u. f. w. B. II. 43.

- P. 299b: Hieronymus a Lasca, qui fuit cum Luthero in Torquae, appellarit Casarem respectu Turcae Caudam Imperii, quod crat valde odiosum. Lutherus respondit: 3th force es feir grare, neun man alfo fénetifith von vas révet, signum est, Turcam interiturum propter superbiam suam. — B. I. 397 f. 2. 7. 8 J. 1a, 5. 4 € 6. 555. [Manii Locc. comm. II. p. 16]
- P. 330h: Cuidam Nunctio ex Hall Jm Jutal, qui rogabat pro testificatione, Lutherum athue vivere, quem istic cum gaudio mortuum dixissent Papistae, Six expisst ei litteras. de K. VI. 193. 3d Dector Burkinus Vuther Sambafdrifft gar eins günt Berhen lolde Schmalfalten. Aber got hat noch nit wolfen lolde Frende besteligen. Er wirts ehe denn sie gülff das nun noch im leben were. B. III. 171. Serapeum 1870 p. 174.
- P. 366b f.: Cum Sathana non esse disputandum de lege. Victus est ille, qui vult cum diabolo de lege disputare. Et fore nut bev Betten aŭff. Nemo igitur cum illo eximio rhetore de lege aut de peccato disputet, quia ipse habet Chirographum contra nos. Et figu aŭf cinem tolaf ciu groffen berg maden, lede verbo Enangelli et doctrina gratiac contrancadus est, bas verbreiiţi in [cfr. Judas iţi [o not in numero Apostolorum ats [ouţi brej lipolet] et solvit infinita argumenta. n. [. n. 2. 12 § 42. 20 § 1, 3. 2 €. 116. 3 €. 100. B. Il. 120.
- P. 375b f.: Conceptus et dispositio praedicandi, unde et qualis esse debeat. Enfer Serrgot wil allain prediger fein. Nam praedicatores saepe in suis conceptibus falluntur, ut coeptum persequi non possint. Es ist mir offt wiberfaren Das mir mein befter concept gerrunnen ift. Econtra cum minime eram instructus, fluebat sermo in concione. Hoc et D. Amssdorffins fatebatur, sibi saepius accidisse. Tunc M. L .: O nein, es ift nit wie Juriften fac. Sed proh dolor multi sunt temerarii et securi, nihil curantes, quid et quomodo praedicent. D. Pomeranus satis copiosus et abundans est in suis concionibus. Ego vero siccus et aridus. Pomeranus una concione dat multos locos communes, materiam hinc inde exspatiandi; ideo optimus est Lector. Ego saepius in somno vexatus sum, quasi praedicare deberem et nullum habeham conceptum. Maledictus omnis praedicator, qui in concionibus ad sublimia tendit, cupiens paucis ambitiosis placere. Benn ich albie prebige, fo lak ich mich auffis tieffite beruntter, non respicio ad Doctores et Magistros, quorum vix 40 adsunt, sed ad centum et mille juvenum et puerorum, illis praedico et me applico, Die burffens auch. Bollens bie andern nit horen, ben ftebet bir thür offen. Ideo debet in Ecclesia sinceritatis et simplicitatis esse studio-

sissimus ad pueros et ineruditos respicore, sicut mater lactana cum puero facit. Die poprin mit bem flyindt puerliiter und figendr im auß igrem bofem, berif flyinen wein noch McMinuster, fenber bat ben beffenntelne triinen fin ihren brüßen. Tales etiam praedicatores esse debent in Ecclesiae concionibus. Benn fie der in disputationibus bee Quedgatern [ein, ba mäggen fie figh falfen boren in suo loco, wie gelert fie [ein, Zo fels in wed an fünfift feilen. Sed Graeca, Hebraea, Latina in concionibus effundere est supere in loco non suo, seil. ut homines stupentes illos laudent. — Sgl. Z. 14 § 45 (wo R. p. 274 fost: "Quarta feria post Epiphania in Math: praedicans conceptum habuit de Merito, Volens definire et dividere et causam efficientem reddere de merito, quare hie non esset meritum, illic esset meritum, et inter orandum amisit contextum. Ubi deus indicavit, Zuß er affein welt prebiger fein, Et non fui dignus (inquit) nec Auditores, qui explicarem. Vocabulum meriti est arduum et periculosum" n. f. n. 10 3muar 1532?) 22 § 11, 25, 30, 59, 73. 49 § 1, R. 2 © 233, 137, 373, 303, 34, 01.4 € 28. 28. 8, 8 W. 138.

P. 385b—387b Suthers Witfe an Kusberf vem 25 Necember 1538, be 59. N. 133 Ji. Literae Latheri ad D. Licentiatum Aussiorfium de peste ingravescente. — qued nibil — rescivi — Antischautriano — sed tamen de peste nulla — pestis, ego quoque hic — annos idem — nunc autem vera spe — tentet — in re Satanam ita — plus quam ante — inducias securi esse — oportuit timidos — nimium timiddi — oportuit securos esse — nisi Abisai — perfettur virus — judicium melius, etiam justus — viventes sentiant esse — sed ad omnes — hic fieri — Et iterum: Per — morimur — Paulum non — sentiert laborem — hace — proliza — querebaris — Video enim, qualis — esset, vobis — Dominus gubernet — Catharinae 1538 Mart: Luth:

P. 393 — 395b: vntfers Trif on ben "Sparrer Kübed in Gebus wom 8 gebruar 1539, be 33: V. 159 ff. — in Cotwitz — Kokeritz — licaerit — vivente adhuc — Electore — resistere ac se — consolor — suam ostendit potentiam x. tamen — causas gravissimas — sit nec esse — veluti milite — causae contra Principes — Turcam pugnare seu — Papa seu — tall militia — Hic enim est Caesar et — Satanae, tum — scientes — recidit — manus impiorum — dato — ridendo, furendo — quaesiverunt — exemplis cos — Antiochum noluerunt — vellet etiam — ei populus — Saulem — nec possit — formam mutare — civilia non facere — quid si hoc — certos esse — secretum mihi — 1539 Mart. Luth.

P. 398b f.: Altera Monitio Luth: ad Sans Metfá, praefectum, ante Excommunicationem, quam propria manu his verbis per duos diaconos ad illum mittebat. br 33. VI. 213 f.— prebigern, Kińń mit bem Rabt unb flabt, wie — Si obtuleris w.— mit thin wil bemidithia— flanb willen verbampt fein. — Das Übrige fehlt. [über Frösche vol. F. L. C. Freiherr v. Medem, Von der Wittenberger Universität im Zeitalter der Reformation. Anclam. 1867. ©. 33. 75. ©. oben ©. 183.]

P. 402b f.: Fragmentum ex Epistola Philippi Ad Aegidium Pastorem Lignicensem De Sacramento caute loquendum. — [85f. CR. VII. 187 f. B. III. 32. CR. VII. 408 f. 415. 438 f. Album p. 138. 978. 1757 ©. 771—775. 256% 3ufrés. XIII. 169. XIX. ©. 39. Seckend. III. 65.]

P. 403: "Anno Dnj 1541 26 Maij venerunt literae ex comitiis a D. Philippo indicantes, disputationis pugnam esse acerrimam, ubi Papistae extremum conarentur, etiamsi conclusi Scriptura fateri cogerentur, attamen affirmarent, Ecclesiam non posse errare. Ideo futurae reformationi Ecclesiae reservare vellent. Et Dominus Philippus propter suam constantiam Caesari esse suspectum, quasi a Luthero et Rege Galliae nostris Confoederatis esset instigatus. Respondit Lutherus: Agamus deo gratias pro illo cursu verbi etiam inter inimicos. Est enim iam hoc bellum inter Michael et Draconem. de quo Joan: 12 Apoca: scribit. Es wirt auch wel in ber welt also bleiben. quia nulla convenientia Christi et Belial. Quamvis Satan convictus, incipit tamen in calcaneum mordere. Nam postquam in Justificationis articulo Sola Gratia concesserunt, merita tamen voluerunt attexere, cum tamen nullum sit nostrum meritum in Justificatione, sicut neque in creatione, ita etiam in illuminatione, hoc solius dei misericordiae est. Iu externis deus promisit obedientibus merita, bas gehort nicht in articulum Justificationis. - Deinde fiebat querela de Epicurismo nostri seculi, ubi nobiles, cives et rustici neque deum neque acterna curarent. Respondit Luth .: Laffet end bas nit in ber letten Reit mündern. Considerate tempora Christi in populo dei sanctissimi, ubi inter Pharisaeos erant boni socii Saducaei in publica administratione, qui nihil crediderunt. - 2. 4 § 81, 3. 1 S. 251 f. B. I. 179. CR. IV. 303.

P. 404: (Şulfi 1543). Catechismus Episcopi Misnensis. Libellum Episcopi Misnensis ostandi (Yanterbad) Luthera, in quo imitaretur nostrae Confessionis doctrinam. Respondit: Julius Fffig seipsum prodit, qui talibus episcopatibus vult pracesse. Hunc libellum ante biennium perlegi, quo simulant, se semper talia docuisse et nunquam errasse, et ita nostram doctrinam obscurare conantur et iterum populum ad se trahere. Sient Hyaena in Nilo facit, quae vocem humanam imitatur, ut canes devoret. Est illud animal, quod cornas habet ovina et linguam draconis. Vigilemus igitur, Satan non dormit. Gr wirt es şar Manigridi perfisien contra verbum dei, et nos nostra ingratitudine illum promovebimus et Christum expellemus. — [8gl. meine Saterbrife & 5.35].

P. 405b ff.: (Juli 1543.) Scriptum Lutheri in suo Pariete apud fornacem Mann propria. Bet ym geringsten trew ist, der ist auch im grossen trew, Ber um geringsten ontrew ist, der ist auch im grossen ungerecht. Besach ist, An den lappen leenen die Hundt leder fressen. Also auch ver vom geringsten volssissische vorsität auch von großen volssissis. — Wer den Pssemia nit achtet, der wirdt krines gulden Herr. — Wer inte spunde versiement, der ver versiement auch wol einen lag. — Wer dos gerings verssenichet, dem vort dos großen int. — Were dos gerings verssenichet, dem virt dos hun nit. — Assissis Verach Were so spring ver des spekt, der verkrefte immer son. — Prouer. 13 Wer sos sis sis in sienem thun, der ist eine verkrefte immer son. — Brouer. 13 Wer sos sis sis in sienem thun, departen ist zwe lang gehart, wenn nichts mehr do ist. — Parsimonia magnum ventigal, der Sparssening ist reiser, dann der innen. — Wer sie Winstaden gering absetz, der wirt niture mehr eines große sienen. — Wer sich unt 100 si nit neren wil, der neret sich mit taussen auch nicht. — Fronde capillata post est oocasie calva. — T. 78 & 9,4 × 6,6 90 mrechtsinds (Witt kreite).

Originale peccatum in Memoria.

Ingratitudo, Oblivio beneficiorum, Infirmitas propositi, Inconstantia, Stupor erga deum, Summa insensibilitas, Indolentia, Inocipitantia, Stultitia. — Obstinatio, Praesumptio, Invidia erga proximum, Pavor mortis, Superbin, Contemptus, Summa aversio a dee et mandatis ejus. Idolatria. — In Mente Caccitas, Ignorantia, Error, Haeresis, Incredulitas, Insipientia, Dubitatio. — In Voluntate. Amor sui. Securitas sine timore. Irreverentia. Odium dei nadversis. Murumuratio. Desperatio. — In Carne. Concupiscentia. Iracundia. Invidia. Odium. Impatientia. Taedium boni. Vindictae studium. Avaritia.

P. 415: 8 Julij Anno 1543 dicebatur apud Doctorem de Papistarum duritia, qui Ducem Georgium plangerent, quasi veneno fuisset extinctus. Respondit Luth.: Percat Pharao cum suis. Esto aliquando compunctus sit, tamen unuquam vere poenituit. Zoŝ iţi ber gettlejen art, uveun ţie es nit uoclicu glaulen, ţo mâţiru ţie es efizare nub tiţê benmen nit traigle \$\frac{\text{c}}{\text{i}}\$ todenine deus, ne inducas nos in tentationem. Serva nos in via veritatis. Duc Georgius est eradiciatus et timeo, ne tota illa stirps \$Alberti \text{ vanescut, quia est translaticium, non naturale. Gett vermaş ciu zici lang zu [cḥett, barnach traigle traigli er ciu get@de@t in multas generationes unb leffet ţich merden, bas er ollsin Xilmedūs ţit.

Ende.

Inhalt.

Stoff State 2 Senser 2 2 Senser 3 3 Senser 17 17 17 17 17 17 17 1	Georg Karg. 1 Januar und 1 Februar.	Cur Papa non possit ferre conciliam.	
Refelici Samur Sebestici Petrant 18			17
Serolater Samar. Sebalastici. 2 Arctuar. 18 De Turca 6 Samar. Sebalastici. 2 Arctuar. 18 De Turca 6 Samar. Samar. Sebalastici. 2 Arctuar. 19 Hadrian irinapha. 8 Samar. Papath. 20 Individual of the second of the			
De Turca. 5 Zamear. Missa apod Italou summu cultus. 19 Contra tentationes Spiritus. Hadriani triumphas. 8 Zamart. Literne Jan. 24 Literne Jan. 24 Literne Jan. 25 Morbi ex vino. 9 Zamart. Gandolescens Statuax verants. 10 Zam. 25 Morbi ex vino. 9 Zamart. Gandolescens Statuax verants. 10 Zam. 25 Vagarass consulti Lutherum. Gansa matrimoni. June Statuar. June	Thornier, 8 Rammar,		
Courts extationes Spiritus 4 Indrian triumphas. 8 Samas. 4 Indrian triumphas. 5 Indrian triumphas. 4 I			19
Hadriant triumphas. 8 3cmart. 4 Inferconsulturu vanitas. 4 Directocoulturu vanitas. 5 Morbi ext vino. 9 3cmart. 6 Morbi ext vino. 9 3cmart. 1 John de Control ext vino. 9 Medite vivere. 5 John de John de Control ext vino. 9 John de John de Control ext vino. 9 John de Control ext vino. 9 John de John de Control ext vino. 9 John de Control ext v			
Jurissonultorum vasitas. 4 Literes fine Zeferio contra legis prace di cationem. 8 unb 9 3 manar. 5 Morbi ex vino. 9 3 ganaar. 6 Morbi ex vino. 9 3 ganaar. 6 Adolescena Satatas verantas. 10 3m. 10		Papatris.	20
dirattemem. 8 um 9 3cmart. 5 Merbl ex vino 9 3cmart. 6 Arbolectens a Satana vezatata. 10 3cm. 6 Arbolectens a Satana vezatata. 10 3cm. 6 Adolectens a Satana vezatata. 10 3cm. 6 Canas martimonii. 7 Angheire zanetunitarum. 6 Canas martimonii. 7 Adolectens a Satana vezatata. 7 Adolectens a Satana vezatata. 9 Adolectens poema 15 3cm. 1 Adolectens poema 15 3cm. 1 Adolectens poema 15 3cm. 1 Abolectic rejundam adolectensis. 1 Adolectic	Jurisconsultorum vanitas		
Morbi ex vino. 9 Januar. 6 Adolescens a Stana veratus 10 Jan. 6 Vagarus consului Lutherum. 6 Vagarus Consului Vagarus. 7 Vagarus Papas. 8 Vagarus Papas. 9 Vagarus Papas. 9 Vagarus Papas. 9 Valenta Vagarus. 9 Valenta Valenta Vagarus. 9 Valenta Vag	Literae Jac. Edend contra legis prae-	De Monachia	21
Adolescens a Satana vezatats. 10 2m. 5 Vageras consulti. Lutherum. 5 Causa matrimosii. 7 Maghier sententiarum. 5 Literae Anabaptistirae. 13 2mar. 8 Literae Anabaptistirae. 13 2mar. 8 Regnum Papas. 14 2mar. 9 Regnum Papas. 15 2mar. 10 Regnum Papas. 11 2mar. 10 Regnum Papas. 11 2mar. 10 Regnum Papas. 12 12 Regnum Papas. 12 12 Regnum Papas. 12 12 Regnum Papas. 13 13 Regnum Papas. 13 14 Regnum Papas. 14 14 Regnum Papas. 15 14 Regnum Papas. 16 15 Regnum Papas. 17 Regnum Papas. 19 Regnum R	dicationem. 8 und 9 Januar		21
Vagarus consului Lutherum 6	Morbi ex vino. 9 Januar	Arrogantia in Theologia pestilentis-	
Vagaras consului Letherum 5	Adolescens a Satana vexatus. 10 3au.		22
Casas matrimonii. 7 Maghter sententirum. 8 Casa Markimonii. 9 Literae Anabaptintirae. 13 Genus. 8 Roma cadaver hot tempore. 9 Megice vivere. 5 februar. 9 Regnum Papae. 14 Gamar. 9 Regnum Papae. 14 Gamar. 9 Regnum Papae. 14 Gamar. 10 Romicidae poens. 16 Gamar. 11 Fracticatorum paupertas. 11 Practicatorum paupertas. 11 Practicatorum paupertas. 11 Hora Scharf consultus a Lathero 12 Falmen Papae. 13 Regnum reformatores. 21 Gamar. 13 Regnum reformatores. 22 Gam. 15 Elifa Clementia mbana. 816 Galliar gergia. 14 Regnugurire. 15 Dax Georgius reformator Curiae. 15 Pec Concilio et Mogunt. Episcop. 11 Regnum Gurirer. 15 Lombacilia. 16 Istal impentitioti. 17 Istal impentitioti. 16 Istal impentitioti. 16 Istal impentitioti. 17 Istal impentitioti. 18 Istal im	Vngarus consuluit Lutherum		
Maghiter sententiarum. 8	Casus matrimonii.	Judaeorum argumentum de circum-	
Literne Ambaptistiren. 13 Genus. Roma cadaver hot tempore. 9 Medice vivere. 5 februs. 9 Hergem Papae. 14 Gamart. 15 Gamart. 15 Gamart. 10 Gonvertanles. 7 februs. 15 Parelica Gonvertanles. 15 Gamart. 10 Hergem Papae. 11 Parelica Gonvertanles. 11 Parelica Gonvertanles. 11 Parelica Gonvertanles. 12 Hergem Schaff Consulton. 13 Refraux. 13 Refraux. 14 Robert Consulton a Lathero. 15 Palmen Papae. 16 Palmen Schaff Consulton a Lathero. 17 Falmen Papae. 18 Perma recicleatorum. 19 Perma praedicatorum. 10 Begristum impossitionis. 10 Rem, Suhrf. 20 Bagrisum. 21 Hippan ilaborum-reformatore. 22 Perma forcesia verae. 23 Perma forcesia verae. 24 Perma forcesia verae. 25 Perma forcesia verae. 26 Rem, Suhrfar. 27 Perma forcesia verae. 28 Perma forcesia verae. 29 Gamart. 20 Bagrisum. 20 Cellarias. 20 Cellarias. 20 Ellarias. 20 Ellarias. 20 Ellarias. 21 Dax Georgius reformator Curiae. 21 Gerbus. 22 Gerbus. 23 Gerbus. 24 Gerbus. 25 Gamart. 26 Hergementum Philippi por tradition. 28 Palmen Philippi por tradition. 29 Babine. 20 P. Sabine. 20 Babine. 21 Bretuar. 22 Hergementum Philippi por tradition. 23 Portugat. 24 Hergementum Philippi por tradition. 25 Babine. 26 Babine. 27 Babine. 28 Refraux. 29 Babine. 20 Babine. 20 Babine. 20 Babine. 21 Bretuar. 20 Babine. 21 Bretuar. 22 Bretuar. 23 Bretuar. 24 Homo ex lato. 25 Bretuar. 26 Bretuar. 27 Bretuar. 28 Hergementum Philippi por tradition. 29 Gamar. 20 Babine. 20 Babine. 20 Babine. 20 Babine. 20 Babine. 20 Babine. 21 Bretuar. 22 Bretuar. 23 Bretuar. 24 Homo ex lato. 25 Bretuar. 26 Bretuar. 27 Bretuar. 28 Bretuar. 29 Bretuar. 29 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 21 Bretuar. 22 Bretuar. 23 Bretuar. 24 Bretuar. 25 Bretuar. 26 Bretuar. 26 Bretuar. 27 Bretuar. 28 Bretuar. 29 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 20 Bretuar. 21 Bretuar. 22 Bretuar. 23 Bretuar. 24 Bretuar. 25 Bretuar. 26 Bretuar. 26 Bre	Magister sententiarum	cisione.	23
Regnum Papae. 14 Sumar. 9		De concilio et missa Papistarum	24
Regnum Papae. 14 Sumar. 9	Roma cadaver hoc tempore	Medice vivere. 5 Februar	24
15 Quantar 10 Couventailes, 7 Réfenir. 25	Regnum Papae. 14 Januar	Fides	24
Honicidate poema, 16 Quarar 11 Pratres ignorantifac 25 Pracelicatorum papupertas. 11 Laxas saclificatorum, 11 Rétraux 26 Paradiciatorum pagintas 12 Referena 12 Referena 12 Referena 12 Referena 12 Referena 13 Referena 14 Referena 14 Referena 15 Referena 15 Referena 16 Referena 16 Referena 17 Referena 18 Referena 19 Referena 18 Referena 19 Referena 18 Referena 19 Refe	Germania maturescit ad mactationem.	Voluntas.	25
Homicidae poeus. 16 Quantr. 11 Fratres [specenatiae. 25 Praclicatorum pasupertas. 11 Laxas saclifidorum. 11 Referenz. 26 Praclicatorum pasupertas. 12 R. Absolutio enjundam adoleccents. 12 Referenz. 26 Referenz. 27 Referenz. 28 Referenz. 29 Referenz. 29 Referenz. 20	15 Sansar 10	Conventuales, 7 %cbruar,	25
Praedicatorum paupertas. 11 Da Jona propheta. 11 Ta na Petras. 12 Hans petras. 12 Hans Partens. 12 Palmen Payae. 12 Falmen payae. 13 Falmen payae. 13 Falmen payae. 14 Falmen generatio. 28 Farma accineta 18 Jamanta. 13 Falmen generatio. 29 Falmen payae. 13 Falmen generatio. 29 Falmen generation. 29 Fal	Homicidae poeua. 16 Januar 1	Fratres ignorantiae	25
13	Praedicatorum paupertas 1		26
Hilero, Schufr consultus a Luthero. 19 Funien Pipale. 19 Funien Carlos et al. 19 Funience Carlos et al. 19	De Jona propheta 1	Absolutio cujusdam adolescentis.	
Hilero, Schufr consultus a Luthero. 19 Funien Pipale. 19 Funien Carlos et al. 19 Funience Carlos et al. 19	Tu es Petrus	13 Februar	26
Forma reclesiae verae. 12 Pissism generatio. 28 Poenae practicarom. 13 Ite Bautismo. 29 Cometa. 18 Januar. 13 De spirituam spacifione. 29 Hispani Indocume fromatores. 21 Jan. 12 Ellia. Clementis nubena filio Galliae regià. 14 Reno Startirik. 13 Jan. 20 Dau. Georgiu reformator Curiae. 15 Dec Conclido et Mogent. Epitocop Honora patrem. 31 Dau. Georgiu reformator Curiae. 15 Dec Conclido et Mogent. Epitocop Honora patrem. 31 Dau Chapteria. 16 Cariano. 31 Danabardia. 16 Dec D. Sabino. 18 Retrast. 22 Argumentum Philippi pro traditional 8 Reno Bartismo. 29 Dec D. Sabino. 18 Retrast. 22 Dec D. Sabino. 18 Retrast. 23 Dec D. Sabino. 18 Dec	Hiero, Schurf consultus a Luthero . 1:	De Papistarum impoenitentia	27
Poenae practicatorum. 13 De Bardsmo. 29 Conneta. 18 Sanata. 13 De aprittuma spartitione. 29 Hispani Italorum-reformatores, 21 Jan. 15 Cellarias. 29 Elita Clementia Imbusta, filio Galliar ergis. 14 Rem Surrier. 10 Zebas Seutti, 17 Zetraar. 30 Rem Surrier. 15 Zebas Seutti, 17 Zetraar. 30 Reprisente. 30 De Concilio et Hogunt. Episcopi Mog. malità et infania. 31 Les de la composition. 31 Lombacdia. 16 De D. Sabine. 18 Rétraar. 32 Argumentum Philippi pro tradition. Pep. D. Sabine. 18 Rétraar. 32	Fulmen Papae 13	Homo ex luto	28
29 Despiritums paparitione. 29	Forma ecclesiae verae	Piscium generatio.	28
29 Despiritums paparitione. 29	Poenae praedicatorum 1	De Baptismo	29
Filia Cimentia nubrua filio Galliae regia. 4 de Germanicamus et Graccimum affines regia. 5 de Germanicamus et Graccimum affines regia Guarderia de Germanicamus et Graccimum affines de Germanicamus et Graccimum affines de Germanicamus et Graccimum affines de Germanicamus de Germanicamus de Germanicamus de Germanicamus de Germanicamus et Graccimum affines de Germanicamus de Germanicamus et Graccimum affines de German		De spirituum apparitione	29
regis. 14 19 Referent. 20 Rem Sturfurb. 15 20abs Semit. 11 Referent. 20 Dux Georgios reformator Curiae. 15 De Concilio et Mogent. Episcop. 15 29 Genner. 15 Lombardia. 16 India uppersitiodi. 16 India uppersitiodi. 19 Lati	Hispani Italorum reformatores, 21 3an. 13	Cellarius	29
Reng Starfurk 15 Sabas Stattel, 17 Referent 20 Duc Georgius reformator Cariae 15 Episcopi Mog. malitia et infamia 31 De Concilio et Mogunt. Episcopo 14 Honora patrem 31 Lombardia 16 Lombardia 16 Lati supersitioti 18 De D. Sabino 18 Referant 32 Argumentum Philippi pro tradition 8 8 8 8 8 8 Reng Starfurk 15 Sabino 18 Referant 32 Ren	Filia Clementis nubens filio Galliae	Germanismus et Graecismus affines.	
Dux Georgia reformator Ceriae 15 Episcopi Mog. malità et infamia. 31 29 Gamer 15 Les partes patrem. 31 Lombardia. 16 De Cariano. 32 Itali uspersitiodi. 16 De D. Sabine. 18 Retrastr. 32 Argumentum Philippi pro tradition! 80 22 23 10 10 22 23 24 24	regis 1	16 Februar	30
De Concilio et Mogunt. Episcopo. Honora patrem. 31 59 Samact. 15 Varia arma populorum. 31 Lombardia. 16 De Cariano. 32 Itali uspersititoti. 18 De D. Sabino. 18 Febraar. 32 Argumentum Philippi pro traditioni. 8voni gage(gt. 33	Ment Churfurft 13	3ubas Bruttel. 17 Februar	30
29 Şanuer. 15 Varia arma populorum. 31 Lombardiă 16 De Cariano. 32 Itali superstitosi. 16 De D. Sabino. 18 Şretraur. 32 Argumeatum Philippi pro traditioni- Stront jug/fegt. 33	Dux Georgius reformator Curiae 13	Episcopi Mog. malitia et infamia	31
29 Sanuer. 15 Varia arma populorum. 31 Lombardia. 16 De Cariano. 32 Itali superstitosi. 16 De D. Sabino. 18 Sretraur. 32 Argumeatum Philippi pro traditioni- Stront jug/fegt. 33	De Concilio et Mogunt. Episcopo.	Honora patrem	31
Lombardia 16 De Cariano. 32 Itali superstitiosi. 16 De D. Sabino. 18 %rétraar. 32 Argumentum Philippi pro traditioni- 8rout jagelegt. 33	29 Запист	Varia arma populorum	31
Argumentum Philippi pro traditioni- Braut angelegt	Lombardia	De Caziano.	32
	Itali superstitiosi	De D. Sabino. 18 Sebruar	32
	Argumentum Philippi pro traditioni-	Braut gugelegt	33
	bus humanis 1	Banten. 19 Februar	33

	Seite	T .	Sait
Somnus meridionalis an (noceat)? .	33	Diaeta medicorum. 1 April	- 5
Raritas praedicatorum	33	Cursus Euangelii a Rottensibus im-	
Bonum triplleiter	34	peditus. 2 Mpril.	5
Malum duplex	34	Laus Germanorum. 3 April	
Indulgentia juvenum. 20 Februar	34	Non omucs heroes aptiad monarchiam.	5
Afflictiones Sanctorum	34	Superstitio domina	- 5
Sathan est potentissimus în mundo.	35	Nuptiae Italicae.	- 5
Suspicio de Ferdinando. 21 Februar.	35	Otium administratorum.	- 5
Captivi Turcae	35	An resistendum Caesari.	- 5
De Carthagine et Roma	35	Lutherus venator.	- 5
Extrema caecitas sub Papatu. 22 Febr.	36	Πλεονεξίας maledictio	5
Contra gloriosam superbiam Judae-		Episcopus Misnensis ad Rochlicensem.	- 5
orum.	37	Poltergeift gu Suptis. 5 April	
Quaestio de deo	38	Musica.	5
Bischofhut		Unde veniant tentationes.	
Familiae inobedientia.	38	Conventus Bruuswigensis	
Fascinum.	39	Allegoria aquilae et corvi.	
Ex bonis legibus pessimae consuctu-		Insignis historia de ingratitudine	
dines ortae. 24 Februar	39	Virtus Dei sub Infirmitate.	
Joannes Huss.	39	Carnes ferinae melancholicae.	- 51
Ecclesiae magnitudo	40	Pericula circa Sacramentum.	
Haereticus, scismaticus, malecatho-		Deus imploraudus, non arioli	- 51
licus.	40	Mouschorum rapinae et avaritia.	
Coelibatus onus tyraunicum et dia-		8 April.	54
holicum.	41	Festi Paschatis tempus	55
Regalia non debent auro vendi. 25 Febr.	41	Spes in omnibus rebus	59
Confusio Episcopi Maguntini. 26 3ctr.	42	Etymologia episcopi. 10 Mprif	55
Templa ampla	43	Foedus cum deo paciscendum	
Ornatus nimius.	43	Danielis prophetia optima Chronica.	
De Comite Mansfeld. Hoyer		11 April	66
Bruntichirbel. 28 Februar	44	Ultima coena Christi.	6
Literae Lutheri ad D. Jacob. Schenk.	44	Otjum omnes homines quaerunt	
Semperstag. 1 ober 2 Marg	44	Ingressus Christi Hierosolymam.	
Doctoris regnum. 3 Mirg	44	14 April	61
Caro nihil spiritualium iutelligit	45	Neglectus verbi	6
Imposturae ad regem Angliae. 4 März.	45	Superattendens Helvetiae. 15 Mprif.	62
De regalibus et episcopo Maguntino.	46	Saxonia terra deserta	63
Episcoporum juramenta. 24 März	46	Dux Georgius calumniatus Lutherum.	- 0
De jure et judiciis. 25 Māra	46	16 April	68
Munsteri Hebraismus. 27 März	47	Bon Jundber Babft. 19 April	64
Erasmus Roterodamus ubi infectus	-21	Habitationes Daemonum.	
fuerit.	48	Fallaciae sophisticae.	65
Antichristi figmenta	49	Senectus laboribus et curis provocatur.	
Argentinensium petitio ad D. Lu-	32	Armis et proventu non confidendum.	66
therum. 29 Märg	49	Tetzelii impudentia cum sua gratia.	66
Lutherus consolatur Wellerum.	49	Papa bellis gaudet, quae Concilium	- 00
Lex. Euangelium	50	impediunt. 21 %prif	68
Concilium Vincentianum.	50	Concordia Helvetiorum. 22 Mprif.	68

	Seite		Seite
Vehementia Lutheri contra regem	Sette	Fictus de Turca rumor. 3 Juni	89
Angliae. 23 April	69	Defensores Papa e devoratores. 13 Juni.	89
Ichneumon typus Christi	69	Adventus Christi. 14 Juni	
Victoria piorum per Spiritum san-		De D. Jacobo. 20 Juni	90
ctum. 25 April	69	Lemnius.	90
Locus Roma, 8.	70	Tentatus.	90
Duo corpora ecclesiae. 27 %prif	70	Prima Principia	
De M. Joanne Agricola	70	De Helvetiis. 25 Suni	91
Bulla unde nomen habeat.	70	Sectae futurae sunt. 27 3uni	
Acta Augustana coram Cardinali	71	Vita seterna	92
Sara vetnla rapta.	72	Papistarum fallaciae. 28 3uni	
Fulmen Pragae. 29 Mpril	73	Rex diligens mendacium	
Consolatur Wellerum.	73	Fuangelium de Lazaro et divite.	- 02
Rhinoceros. 30 April		30 Juni	93
Assiduitate omnia vilescunt.	74	Bon Bischof Albrecht	94
Locus 1 Pet. 5. (B. 2.)	75	Morbus comitialis	95
Odium Papistarum. 2 Mai	76	Euangelium in Italia praedicat. 13uli	95
Arrogantia immortalitatem quaerit.		De Episcopo Maguntiuo	95
6 Mai	76	Miracula et exempla contra blas-	
De sumtione sacramenti quaestio. 8 Mai	76	phemos euangelii, 7 3uli	96
Asinae Christi crura quinque. 9 Mai.	77	Enangelium Lucae 15. (8 3ufi?) .	
De Bulingero. 10. Mai	77	Medicorum objecta. 10 Juli	
Gentes superant Judaeos malitia,		Sans Sturm anabaptista. 12 3mit	
Itali praesumtione. 12 Mai	79	Nova ex Anglia. 14 Suli	
Dona dei vilescunt assiduitate		Duplex necessitas	
Ecce duo gladii hic		Verba moribundi. 17 Juli	98
Exhortatio ad theologiam		Hispanica petulantia. 20 Suli	99
Euangelii successus in Anglia		Hostiae humanae nostro seculo. 213 uli	
Non temere respondendum		Romana malitia	100
Catechismi examina pueris utilia et		Facies ecclesiae.	101
necessaria	82	Casus matrimonii.	101
Ferdinandus pestis Germaniae. 21 Mai	82	Conventus Lipsensis. 27 Juli	101
Consilium Papae in congregando concil.		Pii carne subjecti Satanae	102
Maledictio terrae Erfurd.		Vaticinium Staupicii	
Arrius din regnavit	84	De Cicerone.	
Discrimen inter apostolum et epi-		Eine Laute gur Defi	103
scopum	84	Aquae liquor nobilissimus. 1 Muguft.	103
Frandenfiuch. 26 Mai		Laus mediocritatis.	104
Mentiri, Fallere.	85	Mortis dilatio.	104
Optimnm consilinm	85	Hospitalia Italica	104
Petrus vicarius Christi.	86	Medici temerarii.	105
Ejectio vendentium	86	Marchio exhaustus scortatione	100
Regis Angliae casus matrimonialis.		Tentationum spiritualium dolores.	
29 Mai	88	2 Muguft	105
Thomas Morus Tyrannus		Vulgi murmnr contra deum	106
Genesis praclectio	88	Altiors ne scruteris	106
Religio, politia, oeconomia	89	Carnifices olim honestissimi. 3 Mugust.	106
Comoediae	89	Annus 38 nocivus.	106
Saldemann Lantachache Taimhach v. I	1510	14	_

	Selta		Sait
Amicorum fallacia		Salomonis regnam. 26 Mugust	
Euangelium Marci 8. — 4 Muguft		Plagae contemtus verbi. 27 Mugust.	
Rarger Filg		Species coelibatus supra conjugium.	
Julii Caesaris alphabetum	107	Dicta Patrum de fide.	12
Dux Georgius patrouus, Episcopi etc.		Somnus.	
	107	Augustanorum inobedientia. 28 Nugust.	
Nulla calamitas sola		Dispositio psal. 51 Philippi	12
Primus cursus euangelii	108	Devastatio Hierosolymae. 29 Muguft.	12
Sathan morbis percutiens	108	Utinam appenderentur Iob. 6	12
Contra sciolos scripturae sacrae	109	De Jndaeis	12
Ungari petentes communionem pri-		Galli duo Wittenbergam venerunt.	
yatam.	109	30 August	12
Benedictio dei communis.	110	Adhortatio ad patientiam. 31 Muguft.	12
Enangelium in Italia praedicatum.		Ecclesia dei in societate hominum	
6 Muguft	110	consistere debet	12
Meerfaben.	110	Traditiones.	
Vitae aeternae conditio. 7 Mugust	110	Angliae nova. 1 September	
Eenfeloburen. 8 August	111	Calendarium restaurandum	19
Vina vetusta.	111	Turca. 8 September	19
Musica	111	Accidentia ecclesiae.	19
Opificum negligentia		Lochense iter. 10 September	19
Arrogantinm Suermerorum pestis.	111	Pecorum campi consideratio	
14 August	119	Locus 1 Petri 5.	
Cacsar optimam occasionem neglexit.	110	Contemtus verbi Autinomorum.	
Crocodilus.		Colloquium Lutheri cum J. Schenk.	-12
Gestus mundi cavendi.	112	11 September	10
Ecclesiarum spoliatio		Sathan est homicida. 12 September.	743
Magna diversitas tentationum. 16 Mag.	113	Canonicus Sodomita.	
De Erasmo Roterodamo.		Justitia dei in Paulo.	
Vita puerorum. 17 Mugust		Altiora ne scruteris.	
Apum natura	114	Simplum Christi	
Nullus finis sectarum. 18 Sugnit		Inobedientia erga majores. 14 @cpt.	
Magistri Forstenii quaestiones, 19 Mug.		Germaniae plaga certissima. 15 Sept.	
EpiscopusMaguntinusdepilator 20 Aug		Poètica obscoena.	13
De incantatricibus sententia Lutheri.		Status et loci euangelii Dominicae 13.	
Wicelius. 22 Muguft			135
	114	Arrogantia praedicatorum pestis	
Quomodo Bilcam inter Midianitas		ecclesiae	18
occisus. 23 Muguft	118	Cervorum nuptiae	13
		Oratione conjugium incipiendum.	
De monachis.		18 Ceptember	
Concilii Niceni sinceritas. 24 Muguit.	119	Principiorum certitudo	13
Chrysostomi eloquentia sine diale-		Varia de nationibns. 19 September.	13
ctica, verba sine re	120	De 10 leprosis status Euangelii.	
Concubinatus.	120	22 September	13-
Periculum in falsis fratribus		Hungari studiosi	
De catabaptistis	120	Contemtus ministrorum verbi. 25 Sept.	13
Milchviebin. 25 Angust	121	Cursus cuangelii in Dania et Anglia.	
dendacium parvnm valde obest eccles.	121	26 Ceptember	13

Seit	.	Seite
Czinglius		151
Caecitas Papistarum		
Magnitudine librorum ecclesia ob-	statem apostolis	
ruitur	Concordiae encomium, 16 October.	152
Status et loci concionis de augelis	M. Nicolai Hausmanni literae ad epi-	
in die Michaelis. 29 September 13		
Justitia Dei pueros recipientis.	hanns Mebich. 17 October	
30 September		153
Erasmi Roterodami Epicurismus 13		
Joannes Agricola	Jurium D. ordinarius Wittenber-	
Monialium literae ad Lutherum 13	gensis. (October.)	154
Dysenteria Lutheri in merdipoëtam	Caesar contra Germanos infelix,	
Lemchen		155
Scholae bases ecclesiae. 1 October. 13		156
Coelibatus et velamen virginum 14		156
Consuetudo assueta	Eloquentia mulierum periculosa	. 156
Avaritia religionem conculcat. 2 unb	Orationes et cantilenae Papistarum.	156
7 October	Jus canonicum	158
Contra pusillanimitatem. 7 October. 14		158
Job habitavit Uz gentilis 14	2 Bobl reben	158
Man foll ben Teufel nicht gu Gaft laben. 14		159
Monachus Lichtenbergensis 14		
Prudentius poëta 14		159
J. Schenckii stultitia 14		159
Ορθοτομεΐν Pauli 14	guriden Beiberidmud	160
De Electore Saxoniae		160
[Murcs Anno 1539 ben 10 October.] 14		160
Mors tempestiva. 10 October 1538. 14		161
Suspecti hostes	De Wicelio et Sigismundo imperatore.	161
Italorum conjuges. 11 Ectober 14		162
Hypocrita 14		163
Wicelius		163
Christus ex libro praedicavit 14		164
Veneficia Italica,		164
Wicelius		165
Disputationum usus 14		
Antinomi. 13 October		165
Electoris studium in reformatione	Aër Italicus pestilens noctu. 14 Neo.	165
nniversitatis		166
J. Schenck falsus frater 14		166
Ponere os in coelum		166
Sieca missa		167
Origo regni Papatus 15		
De Antichristo 15		167
Conjuginm odiosum. 14 October 15		
Summa: Finalis causa traditionum	cedit, ut vendat. 16 November	
humanarum		
Regula jejunii papistici 15	1 Excommunicationis mos	168

	Seite		Sel
Distinctio de duplici peccatore	169	Divitiae quae sint optimae	18
Quaestio in Hiob. ,	169	Poena furti varia	18
Euangelium veteris testamenti expli-		Quomodo benefaciendum	18
catur.	169	Caseus.	18
Thomas, Scotus, Oceam. 17 Rovember.	170	Equas	18
Latomus.	170	Epitaphium apostatae Epicuri	18
De triplici ecclesia Papae	171	Partus mulieris miraculum, 1 Dechr.	18
Duo capitalia errorum in Papatu	171	Lingua organum	18
Euangellum posteris relinquendum.	172	Adventus caeremoniae	18
Caroli persona	173	Regina Poloniae Italica. (Sona.) .	18
Exundantium fluviorum causa.	173	Fertilitas Thuringiac.	18
Articuli fidei nostrae	173	Quaestio de morte Aaronis. 3 Decor.	18
Campanus	174	Papistae sub duce Georgio se ipsos	
Religio ancillatur superstitioni	174	reformare voluerunt, 4 Dechr.	18
Bona ecclesiastica.	174	Propria justitia offa Cerberi. 5 Decbr.	186
Discessus Buceri. Scribarum gloria.		Erfte Meß fingen	18
20 November.	175	Utrum Sacramentum sit in missa	
Panis. Vinum	175	privata?	18
Reformatores dei scioli.	175	Communio coram infirmis	187
Juristarum classes	176	Ecclesiae gloriatio apud omnes hy-	
Mundus regitur anomalo	176	pocritas.	187
Romanum imperium	176	'Επιείκεια	187
Lans conjugii. 22 November	176	Pavor in peste. 6 December	188
Jus Saxonum.	177	Vitae aeternae consideratio.	188
Bellum Papistarum de bonis eccle-	_	Landgravii laus	188
siasticis futurum, 23 November,	178	Universitas Parisiensis. 12 December.	189
Franciscanorum regula	178	Regina Navarrae petulantissima.	189
Catharina von Brandenstein	178	Incertus translator psalterii	189
Odium laicorum in clericos. 25 Nev.	178	Vendidisti populum tuum sine pretio.	190
Ornatus hujus mundi magnus,	179	Carlitabt, Petrus Lupinus, Eccius	190
Brant und Brautigam, Germanismus.	179	Lutherus inconceptu librorumparturit.	191
Das Erbreich tragt's nicht	179	Papistarum reformatio qualis	191
Cur pauci historiographi?	179	Ordo sanctorum Patrum.	191
Papa direptionem ecclesiasticorum		Musicae admiratio, 17 December,	192
bonorum permittit	180	Nemo repente fit summus	192
Turbatus est furore oculus.	180	Traditiones humanae ecclesiae pestis.	
Foderunt manus meas	181		193
Lupus non potest dicere pater. , .	181	Italorum sacrificulorum ignorantia	193
Avaritia	181	Itali suspiciosi	193
Papistarum argumenta vitiosa	181	Episcopus Maguntinus saevus et	
Eloquentiae laus	182		198
Bonum duplex: morale, indifferens.	182		194
J. Agricola. 29 Rosember	182		194
Pestis poena	182		194
Paulus Lindenaw	182	Gaudium Lutheri de incarnatione	124
Landgravius. 30 Rovember	183		195
Banugravius. 30 Moremore	100	Cintion	

Register.

Anguftiner, Gin. 202. Augustinus, S. Z. 12, 30, 39 f. 41, 73, Ablakbriefe, 67. 73 87 94 123 130 f. 138 140 148 Adrian VI. 4. 155, 172, 190, 192 f. Mfrica. 40. Augustus, Saifer. 194. Agricola, Johann. 22, 70, 91, 109, 114. Aurifaber, M. Andreas. 35. [CR. V. 431. 119 f. 132, 138, 143 f. 146, 148, 182, 447. VL 640 f. 653, 659, 706, VII. 775. Megnpten. 38. 40. 116. 118. 161. 194. 779. FS. 1742 E. 522. 1744 S. 133. Ahasberus, 12# . Cofad's Speratus S. 152, 191, 199, 203, Atbrecht II., Raifer. 178. 219, 225.] Mlerander, Bifchof. 145. - Der Große: Aurogallus, Matthaus. 180. 52. [T. 63 § 10, F. 4 G. 452.] 142. 149. art, Bafilius. 162. - Der Gedfte, Babft: 9. Micrandria, 145. - Bifchof Petrus: 145. Alfair. 71. Mipen. 173. Babulon, 142. Misfeld. 62 Balern, 134. Mitenburg, 117. Banfrott. 4 Umberg. 175. - Auct von: 117. Barbirer, Beter. 129 f. Ambrosius, 7, 123, 172, Barns, Robert. 181, Bal. Gugiander, Amsborf, Ricolaus von. 18, 22 f. 163, 169. Baruth, 100, 142, 203 f. Bafel. 51. Anglicana disputatio, 115 Baumgariner, Sieronymus. 81. Unbalt, Johann von: 54, 100. Pauten, 29, 33, 96, Untonier. 67 Bellitidier, 14, 79. Antonius, S. 16. - Marcus: 194. Bembus, Beter. 172. Mutwerpen. 28. [3en. VI. 136b.] 113. Benedictus, S. 21. Arabien, 1. Berlin. 39. 68. Aristoteles, 25, 93 f. 123. 163 Bern. 62 ff. Arminius. 188. Bernhardus, S. 29, 41, 114, 155. Arrius. 7. 48. 84. 145. 172. Berndt, M. Ambrofins. 164. 176. Mfien. 40. Biel, Gabriel. 18. Mifnrier, 6 Bier, 2. 121. 185. (2Bermuthbier. 2.) Mejop. 126, 158 Biturgi, 189. Athanasius, 146 Bitterfeld, 10 Mthen. 194. Blondus, Flarius, 180. Attieus, Pomponius, 190. Bohmen. 162, 171 - Ronige Ladistav, Aethiops, monachus. 174 Bobiebrab, Matthias: 102, 162, Angeburg. 24. 67. 71 f. 81 f. 89. 103. 107. Belegna, 95, 110. 111. 122 ff. 137. 167. 171. 180. 201. Bon Cristian, 64.

214 Cate. 112, 206, Bona, Rönigin. 185. Bonaventura, 18. Catullus, 182. Bonifacius VIII., Babft. 2, 86. - Bgl. Cellarius, 3ohanu. 29 96 f. [Aibum p. Bolfharbt, 123. Borg, Lene von. 163. - Bgf. Buther. Celle, Mitgelie, Riofter. 89. 153 f. Brandenburg. 39. - Bijchof Jagow: 133. Dartgrafen: 134. - Joachim L 105. Johann: 18. 42. 57. 72. Johann Magnus: 105. Brandenftein, Ratharina von. 178. Brauer, Bolfgang, 167. Braunichmeig. 56 f. 60. - Convent: 43. 66. - Seinrich von: 10. 49. 54. 56 f. Breitenbad, Dr. Johann von. 108, 176. Brentius, Dr. Johann. 77. 86. 137. Bretten. 36. Brud, Guphrofone. 42. [Reue Mittbeilungen Bb. III. G. 117: verheirathet mit bem turf. Gerretar Bolf Lauenftein.] - Dr. Gregorius: 42. 47. 129. 140, 168 f. 175 f. Bucer, Martin. 13. 37. 64. 66. 110. 124. 172 f. 174 f. 189 f. 196 f. 199. Buda, 126 Bugenhagen, Dr. Johann, Pomeranus. 3. 22, 42 f. 121, 141, 203, Bullinger, Dr. Beinrid. 77 f. Bunau, Ganther von. 7. Burgund. 189. - Graf Robert II. von: 189. Buriban, 189, Burthardt, Dr. Frang, Bicefangler. 126. 166 f. 175. Caesar, Julius. 35 f. 52 98 107 126 145 179, 194 Cajetan, Thomas. 71 f. 89, 171. Caligula. 52. Camerarius, 30adim. 158. Campania. 173. Campanus, 30hann. 161. 174. Campegius, Loreng. 24, 88. Canterbury. 81. Capel, M. 67. [Rappelmeier? Oftermeier? Album p. 2. 27. 3 argens L 273. 430. II. 215.] Capua. 91.

Cardinate. 1. 3. 20 f. 37. 48. 51. 73. 83.

102, 118 f. 136, 174, 193,

Carneades. 174.

Cerberus, 186. [Sanstr. sarbara, ichedig.] Chriftiausborf. 153. Chrysostomus. 12. 119 f. [2. 57 § 11, f. 4 3. 379. Andr. Alciati Emblemata ed. 1608. Embl. 180 unb pag. 614-620.] Cicero. 75. 88. 94. 103 f. 124. 187. 190 f. Clemens VII., Babft. 14. 88, 136, 180. Cleopatra. 194. Cochiacus, Dr. Johann. 13, 86, 147. Coellus, M. Dichael. 110. Collation, 6. 53. 61. Columnefer. 16. Concilsordnung. 83. Conftautin ber Große. 83, 86. Conftantinopel. 8.35.61 .- Bifchof pon: 150. Constenius. 64. Cordatus, Conrad. 131. Cordus, Euricius. 13. Corfontius, 110. Corfica. 35. Coftnity. 17. 51. 82 f. 136. 162. Cothus. 204. Granad, Lucas. 31, 133. Cristian, bon. 64. Crotus, Robann, Rubeanus. 48. Crueiger, Dr. Cafpar. 32, 42, 183. -Cafpar, ber Cobn.: 183. - Glifabeth: 183. — Johann: 183. Cuneta etc. 20, 40, 171 Copern. 41. Cyprianus, S. 30, 155, 191 f. Cyrillus. 155. Cyrus. 45. 202. D. Damasus. 140. Dahme. 41 Panemarf, 3. 42. 69. 121. 135. 171. 173. — Rönig Chriftian II. 69. [Album p. 344.] - Chriftiern III. 42. 57. 60. 194. [C. 5. Clauf, Chriftian ber Dritte, Ronig von Danemart, u. f. w. Deffau 1859.] Dantiscus, Johann 6.

Davendrla. 71.

225.1 - Michael: 123 f.

Perdinand I., Ronig. 3. 32. 35. 37. 54. 73. Demostheues. 184. Deposition. 81. 91. 82, 89, 99 ; 118, 126, 146, 172, 174, 180, Dialogus Julii. 86 Ferrara. 25, 168, - Duca Ercole III. 25, 168 Dietrid, 129. - Beit: 42, 165. Dien, Leonbard, Lutberd Diener? 45. [Album Blorens, 16, 100, 105, 171 p. 162,1 Borfter, Dr. Johann. 115. 123. Diogenes. 66. Franciscaner, 9, 21, 25, 178, Frauciscus, S. 41. Dobitich. 7. [be 28. VI. 705.] Dominicaner, 9. 21. 25. Grant, Gebaftian. & Donan. 173. Franfen, Die. 134 Draeo. 97. 184. [be 28. II. 508.] Franffurt a. b. D. 96. Draidwin. 7. Franfreid, 2, 37, 108, 121, 125, 136, 147, Drebicit, Chriftoph von 7. 149, 166, 170, 173, 183, 189, 193, --Dreifigfte. 29. Ronig Franz L.: 9 f. 14. 63. 68. 108. Dreiben, 89. 196. 198. 112. 150. 178. 205. - Dauphins: Frang, Düben, 50, 104. 1536+, 14. Beinrich II.: 14. - Ronig 2ndwig X. Hutin. 189. €. Franfitein. 49. Frangofen. 3. 133. 146. 166. 170. --Chioniten, 38. Ed, Dr. 306ann. 6 f. 25. 190. 3mei: 125. Egranus, Johann Sylvius. 136. Breiberg. 58. 90. 112. 129. 147. 152 ff. Gifenach. 48. 63. 116. 158, 182 f. Gisteben, 183. Freiftadt. 98. Gibe. 173. Breund, Georg. 28. Griebberg. 96. Etifabeth, Elfe, scortum. 31, 95. Emfer, Sieronymus. 76. Friedrich III., Kaifer. 121. England, 45, 81, 88, 98, 115, 120, 126, Broffel, M. Gebaftian. 183, 205. 135 f. 166 f. 171, 173, 180 f. 186, -Jugger, Die. 107. Die Englander: 133, 183. - Gin Englanber: 156, 166, 175, 181, - Seinrich VIII.: 60, 69, 88, 180, 194, Ratha-Gabriel (Biel.), 18. ring, uxor: 88. Gaurieus, Dr. Lucas. 105. Grafmus. 48, 95, 108, 114, 126, 138, 147, Georg, S. 166. Ercole. & Ferrara. Gerife, Cpriacus. 97. Erfurt. 28, 36, 84, 97, 103, 139, 160, 185 j. Gersou, 151. Gefell, guter. 6, 199, 205, [Boding Epp. Eichwege. 28, 197. Euagrius. 60 obsc. vir. II. 2. p. 527. 3ett. VI. 95b. 116.] Eugenius IV., Babit. 51. Giebidenftein. 31. Gulenipiegel. 179. Glodner, Balerins. 26 f. Gloft, Bernhard von. G. Erient. (Glef.) Euripides. 26. Eusebius. 49, 192 Gote, Dr. henning 38. [3en. VI. 142b Eutich. 142 e. Dr. Anslegung bes CI. Pialms v. 3. 1534.] Solbberg, 71. Godlar, 57, 153 f. Jaber, Agibins. 205. - 3obann: 76. Gothen, Die. 36. Rache, Dr. Ludwig. 177. Granvella. 72. Rafold, Dr. Meldior. 183. Gratianus. 83. Behrmeifter. 111. Gregorius, S. 7, 29, 40, 49, 75, 123, 150,

192

Felinus, Aretius. (Buter.) 189.

Griechen, Die. 62. 179. 184. - Griechenland, 40, 161, 170, 173, (Grungn, 141, Gunterobe, Apollonia. 183.

Guken, 111. Guttel, Dr. Cafpar. 138.

5.

Sabrian VI., Babft. 4. Sagenau. 32 Salberftadt, 95.

Ball. 203. Salle, 1. 15, 32, 41 f. 46, 71, 95, 155,

Sandpialter, 29, 62, Dannibal. 36, 52,

Sanoth, Anton. 82.

Daugwig, Margarethe von, Abtiffin in Rimtfden. 164. Sausmann, M. Ricolaus. 98. 142. 152 f.

154, 158, Hegesippus. 192

Beibelberg. 97. Berbord, 138.

Deffe, Beter, Diafomes. 188.

Beffen, Die. 134. - Canbgraf Bhilipp bon Seffen: 16. 18. 23. 42. 59. 57. 69. 110. 120. 159. 175. 183. 188. 196 ff. Chriftine, uxor. 197.

Hieronymus, S. 7. 30. 41. 49 60 123 188, 140, 150 f. 155, 192,

Hilarius, 41, 155, 172, 192, Silbesheim, 49, 54.

Diften, Robann, 48. Hippolytus. 123. 136. [Seckend. III. 30.] Sondorfin, 59.

Horatius. 143.

Hugo a S. Victore, 157. Duft, Johann. 39. 48. 68. 83. 136. 149. 190.

3.

Icarus, 44 Jerufalem. 61 f. 86. 124. 174. 3effen. 7. 50. 167. Iglau. 154. Illyrien. 36. Indien, 87. Insbrud, 64 Innthal, 203.

Johann XXIII., Babft. 83. 3ohannes, Luthers Caubirt. 50.

Jonas, Dr. Jufius. 2. 13. 42. 56. 67. 70. 72. 75. 81. 86. 100 f. 103. 125. 127. 129. 132. 141. 158. 166 f. ·168 f. 183. - €ohn Juftus: 71. - Der Brophet: 11 f.

Jovinianus. 150. Jovius, Paul. 159.

Isocrates. 104.

3talien. 4. 15 f. 25. 37. 87. 95. 110 f. 117. 123 | 125, 165 | 170, 173, 180, 185, --3talianer: 3. 13. 17. 19. 48. 53. 77. 79. 95. 100, 104, 133 f. 146 f. 179 f. 193.

Judas. 98, 192. Bube, rother. 86. Rülich, 120.

3nlius II., Babft. 9, 16, 20, 86.

Justinianus, 160. Juvenalis. 182

Sairo. 71. Rattofen, M. Johann. 179. Rarg. M. Georg. 1. 5. 8. 14. 44.

Rari V., Raifer. 4. 10. 13 f. 15 f. 17. 19. 21. 30 f. 34. 46. 49. 54. 63. 68. 71 f. 82. 88. 92. 100. 104. 107 (110. 112. 155 f. 167 f. 171, 173, 180, 185, 197, 199,

201. 203. 205. - Der Große: 150. Rariftadt, Dr. Anbreas. 5. 20, 37, 68. 124, 144, 157, 161, 190

Rarthage, 35 f. 180. Raufmann, Anbreas. 141 f. - Epriacus: 165. - Elfe: 2, 141, 165. - Fabian:

141. - Lene: 2 164 f. 176. Rantaner, Freibert Johann. 4, 32, 35.

Regel, M. Anbreas. 183.

Regelleich. 160. Remberg. 18.

Ritider, 31fe. 163. Rlug, bift bu allein? 37. fbe 28. L 107. Genes. 6, 9 f. tom. L fol. 119, Balch L 758 f. XII. 1145. Jen. V. 467 e. Dr.]

Anobiochstag. 103. Robibafe, 159.

Rodrit, Cafpar von. 46, 158. Roin, 6, 43, 150, 178. - Erzbiichof Serr-

mann bon Bieb: 150.

Arapbe, Sieronpmus. 10.

Rrauß, Dr. 1. (€. 12. § 21. 24 § 15, £. 2 Lubed, M. Johann. 201 S. 104, 3 S. 21.) Lucern. 65. Arogten. 3. Luft, Sans. 33, 133. Ruchenmeifter, Lic. Gebaftian. 147. Lineburg, Bergog Frang von. 56. - Die Runalt, Thomas, Luthers Diener? 45. Bergoge von: 46. [Album p. 164.] Lupinus, Betrus. 190. Aung, Meifter. 26. Luther, junger Magifter. 36. (81.) - Altern: Rurfen. 160. 165. - Diener: 45. (Margarethe? 165. Bolf Gieberger, Lycson? Burfbardt S. 357. Q. 494?? Din? Kunalt? 1536.) - Frau: 2. 5. 37 f. 62. 70. 156. 158. 162 f. 165. -Lacebamonier, 183. Lactantius, 192. Garten: 73. - Briter Jacob: 110. Langobarben. 173. . 164, 182, - Rinber: 114, 137, 141, Lasea, hieronymus von. 203. 158. 3obann: 4. 99. 141 f. 165, 183. Ragbalene: 48. 141 f. 165. Martin: Latomus, 3acob. 170. [CR. V. 452 f. + in gowen 29 Mai 1544. Meine Bemertung 4. 80. Bauf: 80. Gobne: 80. - Rodin bei Burtharbt G. 37.] Orthia, Dorothea: 165. - Reffen: Laurentius, S. 113. 141. - Dheime: 182. - Comeftern: 182 - Stube: 36, 205, - Bermanbte: Laufitt. 73, 89, [Calles, Series p. 346. Befched's Bittau L G. 321.] 164. Lauterbach, M. Anton. 2. 6. 22, 27, 43. Lüttich. 49, 54. Lycosthenes, G. Bonifacius. Bolfharbt. 70. 81, 141, 153, 158, 183, 185, 192, 202, 205, 2bon. 121. Labenbel. 73 f. M. Leidmal. 29 Leipzig. 1. 6. 43. 101. 107 f. 159. 161. Magdeburg. 56. 107. 178. - Liborius: 185, 190, 198 f. 9, 15, 17, Beinfau, 31. Magren. 57. 154. Lemnius, Gimon. 13. 90. 139 f. Maifand. 16, 112 Leonfeiben, 98. Mains, 92, 139, 178. - Erzbijchof Albrecht Lichtenberger, Johann. 143. von: 1. 10. 15. 18. 20. 28. 31. 35. 41 f Lindengu, Lindemann, Baul, 182 f. 46, 90, 92 f. 94 f. 100, 117, 134, 139 f. Ling. 98. 154 f. 167, 186, 191, 193, 199 f. Livius, 179. Major, Dr. Georg. 14. 26 f. 141. Lochan, 127 f. 130, 132, 166 f. 168, Danichaer. 123. Danefeib. 67. 183. - Graf Mibrecht von: Loi, Baltbafar, Dialonus, 101. Lollia Paulina. 43 43. 46. 54. 110. Graf Soier: 43 f. Lombarbei. 16. Mantua, 15, Margaretha (in Luthers Saufe). 165. Lombardus, Betrus. 8, 132, London. 81. - (Bifchof John Stokeslie, † Marius. 145. 8 September 1538. J. Le Neve, Fasti Mars und Gaturn. 106, 136. ecclesiae Anglicanae. Savoy 1716. fol. Martialis. 132 Martinefirche in Borms. 179. 180. F. S. Thomas, Historical notes. 1509-1714. Vol. I. London 1856, p. 192. Margana, 159. Gein Rachfolger Comund Bonner ermablt Matthaus, Blafine. 2. 20 October 1538.] Marimilian I., Raifer. 3. 9. 16. 104.108.121. Lote, Bolf, Burgermeifter in Freiberg. 112. Medea. 34. Lothringen. 52 (78. 1747 G. 27 ff.) Medicis, Ratbarina pon. 14.

Lomen. 4.

Meigen, 53. 152 f. - Die Deigner: 196.

199. - Bifchof Johann VIII. von Daltib: 55, 152 f. 205. - Marfgraf Otto: 158 f Melanthon. 5 f. 7 f. 10. 13. 17. 28. 32 f.

84. 45. 52 f. 54 f. 56 f. 58. 72. 81. 91. 95 f. 107, 114, 124, 131, 133, 141, 148, 155, 158, 162, 167, 186, 196 f. 199 f. 201. 205. - Anna: 33.

Memmingen. 90.

Menius, Juftus. 48. Mentiri. 85. [be 28. II. 400. B. II. 277 f. Ren. II. 129 a. Dr. Biber ben falich genannten Stand ber Beiftlichen v. 3. 1522.] Merfeburg, Bistbum, 199. - Bifchof Gi-

gismund von Lindenau: 18. Methodius. 86.

Metid, Sans von. 80, 153, 167, 175, 204. [3en. VI. 143. e. Dr. Der CI Bfalm. v. 3. 1534.1

Micyllus, Jacob. 14. Mila. 202. Milichius, Racob. 13, 32,

Minfmig, Georg von. 3. Minoriten, 9. 36. 59. 100. Mithone, Modon, in Meffenien. 13. Moderni. 170.

Mõhra. 63. Monica, Auguftine Mutter. 7. Mödmühl. 172. Mond, Ein. 50, 118, 171.

Monner, Dr. Bafilius. 147, 149, 166. Morus, Thomas. 88.

Motetten. 5. 192.

Muhamed. 32, 61, 161, Müller, Cafpar, manefelbijder Rath. 175. Münfter. 22. 110. 174. - Bifcof Frang von Balbed: 110. - Gebald: 176. -

Gebaftian: 47 f. Mingbach. 153.

Manger, Thomas. 20, 37, 52, 68, 74, 114. 119, 124, 144, Mufa, Antonius. 200 Mutianus. 48. [Hekelii Manipulus p. 104 f.

2 Dai 1515. Aus Gotha? Aus Erfurt? Bgl. be B. L 29.]

Myconius, Friedrich. 66 f. 77.

₩.

N.N. 58.

Rarr, Gin. 37. - 81aus: 152. Raumburg. 26

Nausea, Friedrich. 118. Rabarra. 189. -- Margarethe von: 189.

Nazianzeuus, Gregor. 192. Nesie, tour de. 189. Nicaca. 119.

Rieberbeutiche, 184. Rieberfande. 29. 138.

Riemed, 131. 92if. 173.

Rimtiden, 163 f. - Abtiffin: 164. Rinibe. 201 Rormcgen. 42

Rürnberg. 20. 26. 52. 76. 89. 184.

Đ.

0ecam. 18, 66, 170, Octavius. 190

Erfolampabius, Johann. 13. 77. 118. 144. Origenes. 94.

Criamunde. 144. Sfiander, Andreas. 91 f. Defterreich, 3, 89, 184,

B.

Bad. Dr. Otto von. 69. Padua. 50. 112.

Pailadius, Dr. Beter. 121. Pantaleouis. 103. Paphnutius. 119.

Papiuianus. 95. Barafell, 9. Paris. 160, 170, 189.

Pathmos. 56. Patriarcen. 50. 120.

Bauf III., Babit. 10, 14 f. 110, 112, 168, 180. Bauli, Benedict. 80 Pelagius. 192 - Belagianer: 123.

Peripatetici. 25. Berier. 3, 45, 62, 89, 142, 161, 201,

Beft. 182, 188, Betereberg. 89.

Beterofirche in Rom. 43. 67. Petrejus, Johann. 196.

Petrus, 8. 86. 149. - Ocifflein: 48. 151, 180,

Bfain, Bergoge von ber. 104. 175. - Rur- | fürften: 171. Bfeffinger, Degenharb. 72 Bflug, Julius. 205. Bforta, Rlofter. 163. - Abt Beter L 163 f. Bharao. 38, 118, Phoeas, Saifer, 61. Piacenza. 110. - Carbinal von: 171. Bilapen, 65. Pilatus. 47. - Teid: 65. Birtheimer, Dr. Bilibalb. 6. Birna. 144. Bifter, 133 Platlua, Bartholomans. 18 Plato. 93 f. 125. 174. 69. Plinius. 43/145. 188. Bo. 173. Bodiebrad, Georg von. 102. 162. Bolen. 185. - Ronigin Bona: 185. Bommern, 82. Pompejus. 52. 98. Porphyrius, 170. Portelasse, S. Maria. 126. [Myconii Summarium bei Tentel-Coprian IV. 60.] Praeceptor Luthers. 84. 197. [3urgens L 383. 517 f. 569 ff. 625. 627. II. 62 f.] Brag. 73. Bratau, 142. Breugen. 2. 65. 203. Prierias, Spivefter. 17 f. Propertius. 192.

R.

Regendourg. 124. 205. Reinfald, Revoglio. ā. Reinfald, Erasmus. 13. Reigendufd, Wolfgang. 56. Remigius. āl. Reighonjorien. 124. Reinfiln, Johann. 9. Reigen. 2. Reutlingen. 52. Reitl. 128. Richfel, Johann. 56.

Prudentlus, 143,

Bucher, Bolf. 31.

Bubeleberg. 65.

Bug. 109.

Ravenna. 16.

Hodilt, Örigojin Clifabeth von. 55. Hom. 4. 2. 16. 19. 24. 35 f. 37 f. 43. 48. 61. 67 f. 77. 80. 88. 92. 100. 110. 125 f. 138. 150. 171. 176. 190. 194. — Die Römer: 62. 83. 106. 142. 1 79 f. 181. 194. Rorate. 185.

Rorate. 185. Abrr., M. Georg. 14. Rossit, Georg von. 2. [Album p. 25. Bene's Att-Zelle S. 766.] Rohweln, (Auspen.) 154.

Rota. 9. Rubolf von Schwaben, Gegenfaifer. 86. Aupfc, Konrab. 5.

Raber, Seinrich, auf Reutirchen bei Lauchftabt. 153,

€.

Cabbather, 37. Sabinus, Georg. 32 f. Cachjen. 53. 63. 87. 134. 177. 179. --Bergoge und Rurfürften. 58. - Rurfürften. Ernft: 72 Friedrich ber Beife: 38. 43. 71 f. 93, 102, 144, 163 f. Johann ber Beftanbige: 66 f. 167. Johann Friedrich: 1 f. 3. 5. 8. 13. 15. 18. 22. 24. 26. 84. 41 f. 43. 45 f. 51, 54, 56 f. 66, 70, 81, 102, 108, 120, 127. 144. 148 f. 166. - Bergoge. 21. brecht: 206. Auguft: 199. Georg: 15 f. 18. 22 f. 33 f. 35. 42 f. 44. 54 f. 63. 69. 83, 89, 92, 101 f. 107 f. 147, 154, 167 f. 171, 186, 190 f. 194, 198, 206, Seinrid: 16. 18. 90; uxor Ratharina: 90. 196. 198. Bilbelm III .: 178.

Sadoletus, 159, 172. Sadoletus, 159, 172. Sala, Margarethe von ber. 198. Salamanea, Gabriel. 172.

Salden, heinrich von. 198. Salomo's Buch de creaturis. 192. Salzhurg, Erzbifchof Matthaus Lang von. 16. 28. 172.

Garacenen. 71. Zardinien. 35. Zaturn und Mars. 106. 136.

Savolen, herzog Karl III. von. 63. 108. 112. [Rampfdulte's Calvin I. 50.] Schang, Schonib, Anton. 134. — hans:

15. 31. 35. 100.

220 Chent, Dr. Jacob. 5. 8. 14. 44. 90. 109. 112, 120, 129 f. 132, 143 f. 145 f. 147 f. 149. [E. 39 § 20, f. 4 S. 19.] 156. Ederlein, Beinrid. 198. Echleedorf. 188. Echlieben, 179. - Euftachins von: 100 f. - Off von: 142. [Lifch, Jahrbb. 1851. XVI. @. 65. 80.] Emmalfaiden, 24, 29, 66, 169, 203, Edmiedegefell, Gin. 6. Edneidemein, Beinrid. 176. - Dr. 30bann: 13 f. 15 f. 19. [Album p. 136. Eberi Calend. p. 387. 403. Nie. Sieren. Gunting's Otia, Pars III. p. 243 f.] Edonberg, Carbinal Ricolaus von. 91 f. Echonfeld, Ave bon. 162 f. - Margarethe pon: 163. Edratbis, Johann. 198. Ehuimelfter, Gin. 77. - 3n Riemed: 131. Eduited, Robann, Cooffer, 144 und Ginleitung XII. Court. Dr. Sieronomus. 12. 18. 47. 154 f. 176. Schütten, 157, fc. 60 8 13, £. 4 3. 420. Bürgene L 257.] Editameifter, Anna. 2, 165. Edwaben, Die. 134. Edweinig. 7. 46. 98. Edweigfrantheit. 96. Edwels, 62 ff. 65, 91. - Die Comeiger: 108, 134, 166, Scipio. 36, 52, 190, Scotia. (?) 40. 161. Scotus, Duns. 18, 170, 182, Scythia. 40, 161. Sebastianus, S. 16. Semperstag. 44. Seneca. 181. Gigiemund, Raifer, 51, 162. Signor (Syona), Barthelemans von. 3. Simonides. 25. Connenfinfternig. 196. Sorbonne. 189. [Geu. 12.4. tom. II. f. Xb, 23ald L 1145.] Spalatin, 72, 117, 163, Spanien. 4. 6. 35. 87. 136, 173. - Die Spanier: 8. 13 f. 35. 63. 99. 133. 146.

199.

Speier. 76.

Epengler, Lagarus. 81. Epeth, Dietrich von. 172. Epicael, Grasmus. 142. Spiridion, 41. Eprüchwörter. 3. 21. 35. 48 f. 57. 89. 104. 108. 129. 133. 148. 169. 171. 175. 187 f. 194, 201, Etargard, 81. Staupin, Dr. Johann. 36, 102 f. 160. Etlefel, M. Michael. 71. 141. [Hekelii Manip. p. 81.] Einleitung XI. [Anaate, Cheurl's Briefbuch II. 177.] Stolei. 25. Stokeslie, John. S. London. Etrafburg. 10, 49, 199, Etitipe. 100. Eturm, Sans. 98. €turg, Dr. Georg, Sturciades, Opercus. 97. Eniger, Simon. 62 f. 66. 68 f. Züptin, 55. Guffen. 111. Sutel, Johann. 199. Sylla, 145. Enrien. 40, 181. Z. Tacitus. 52. [E. 76 § 1, f. 4 S. 657. Lingte G. 247.] Zajá, Beter. 120. Terentius. 75, 129, 141, 187, Tertuilianus, 192, Teider, Thomas. 202. Tegel. 67. Theodosius, Raifer. Z. Thixtell, John. 81. [Myconii Summarium bei Tentel-Coprian IV. 60.] Thomas Aquinas. 18, 124, 170. - Cantuariensis: 135 f. S. 136 3. 1 v. o. lies "farg" flatt "fchuch" und vgl. Myconii Summarium bei Tenbel Caprian IV. 59 f. Angafe, Scheurl's Briefbuch II. 209. Thüringen. 53. 83. 120. 185. Ziber. 9. 110. Tibuilus, 192. Titus. 124. Tonnenfteden. 75. Torgau. 52 f. 55 f. 112, 156, 164, 203. --Sofin: 121. - 36log: 26. - 36ufe: 71. Trient. Biidof Bernbarb von Gleft. 71. [Geb. 1485 in Trof, † 1539. Burscher, Spieil. V. pag. III. XXVI. Seeseumeyer's Sammung st. S. 71.] Trift. 178. Troshijate, 195.

Tübingen. 154. Türf, Dr. Christoph. 93. 176. [Sofde's Magazin VI. 579. Stepner. Inser. Lips. No. 39. 281.]

No. 39, 281.]
Türfen, Dir. 3 f. 10, 13, 31 f. 35 f. 48 f. 52, 60 f. 63, 76, 82, 89, 92, 104, 112, 126, 131 f. 146, 155 f. 160 f. 187, 201, 203,

11.

II.

Um. 43.
Urtid, S. 122.
Ungarn. 36. 126. 146. 178. 181. — Anna
von: 178. — Konijin Waria: 62. —
Etudenteu: 6. 169. 121. 125.
Urbanus de longa Serva, Orator. II.
Urinter. 16.

23.

Valeriauus, &sifet. 191 Valols, @tung von. 189. Banbdfin. 173. Senchig. 3. 10. 13. 15 f. 35. 48. 51. 83. 85. 104. 121. Vespasianus. 124.

B.

Vicenza. 15. 50. 110. Virgilius. 31 f. 36. 132. 143. Blāminaer. 134.

Baldfer. 90. Wales. 103. Beimar. 129.

Utrecht, 54.

Beifen. 16.

Beller, hieronymus. 49 f. 73. 141. Berber, Deifter Loreng. 112. Bermuthbier. 2.

Birel, Georg. 117. 147 f. 151. 159. 161. Bid, Dr. Johann von ber. 20. Bledertäufer, 20. 37. 52. 112. 114. 120. 157. 171. 182.

Bien. 112. 172. Binfter. M. Georg. 31.

Binsheim, Beit. 5.

Witellnus, Abt von Altzelle. 154. Bittenberg. 2 6. 23. 32. 71. 81. 84. 90.

95, 112, 125, 137, 139, 154, 159, 179, 182, — Gin Barger: 46, — Dialomen: 29, 26, 153, 188, — Sauger: 192, — Schloff: 1, 144 f. — Schulmeifter: 179, — Theologue: 119, — Univerfität: 149, 154,

Bolfhardt, 123, Bolfersborf, 120, Wolsey, 136,

Borms. 19. 179. Bargburg. 128. 178. — Bifchof von: 111.

— Canonicus: <u>130.</u> Burzen. <u>2</u>.

Xenophon, 107.

¥. 3.

3dena. 102. Beig, Synobe in. 143. Berbit. 11. 42. 75. 134. Benner, Cafpar. 153. Roch, Dr. Lovenz. 32.

3widau. 66. 71. 98. 4 3willing, Gabriel. 156. 3wingtl, Ulrich. 13. 22. 69. 77. 118. 124. 136. 144.

Dr. Martin Luther's Kirchenpostisse

(Evangelien und Epifteln)

in einer neuen, ichonen und forgfältigen Ausgabe.

Ift es nicht ein merfwurdig Ding, daß ber Name Luther's in bes driftlicen Bolfes Munde und Bergen geblieben und boch, außer bem fleinen Katechismus, feine Schriften bemfelben Bolte allermeift unbefannt worben finb? Sollte es nicht aber an ber Beit fein, eine ber trefflichften Bucher Luther's - er felbit nennt es fein allerbeites, welches er je gemacht! - wieber ausgeben zu laffen und bem driftlichen Bolfe porgulegen, ob es barin möchte nicht allein ben Mann erkennen, burch welchen vordem Gott hat die romische Inrannei gerichtet, sondern vielmehr auch ben Glauben wiederfinden, burch welchen bie Bater haben bie Welt und ben Tob überwunden und ihr eigen Berg getroftet und bes ewigen Lebens gewiß gemacht! -? Luther's Rirchenboftille - Bredigten über Evangelien und Evifteln bes Rirchenjahres gefcrieben - find es. Auf ber Bartburg bat er mit biefer Arbeit begonnen. Aurfürft Friedrich ber Beife begehrte es von ibm, um ibn, nach fo vielen Streitichriften, ju erbaulichen Schriften ju vermogen. Und feine eigne Sorge um bas driftliche Bolf trieb ibn, ba er fab viele Brediger foggr untuchtig. Erft 1528 mar bas Berf vollendet. Und es ift reichlich gebrudt worben burch zwei Ichrbunberte. Much Bb. J. Spener beforgte mit treueftem Bleife eine Musgabe Diefes berrlichen Werts. Aber wo ift baffelbe geblieben? Sparlice Drude find im letten Jahrhundert ericbienen. Es galt in ber That, bas liebite Bud Lutber's murbig auszuftatten und neu ausgeben ju laffen, recht eigentlich bem driftlichen Bolle ju Dienft, wie es die Abficht bes theuren Gottesmannes felbst war. Darum wird unsere Ausgabe auch in heften ericeinen zu je 6 Bogen fur 10 Grofden, und werben etwa 20 Befte nothig fein, um beibe, Evangelien und Epifteln, ju umfaffen. Doch wird auch jeber Band einzeln tauflich bleiben. Es wird bie Musgabe auf Grund genauer Bergleichung ber alteften Musgaben, mit Uebergebung ber Creugiger'ichen UeberGefalle es Goet, in Zessen Hauft unter Unternehmen legn, seguned des esses der Berten und der Bertenstein untimmt zu Seiner Kirche Erdamung, so dürsen wer sollicitäs und dessenden bitten, das sutvertisse Christian, welchen dies Angelge von Augen seunnt, sich selbst wollen der Förberung annehmen. Gott terfossen:

Dresden.

Buftus Naumann's Buchhandlung.

(Heinrich Raumann.)

	$-\mathbf{u}$	

RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED

LOAN DEPT.

This book is due on the last date stamped below, or on the date to which renewed. Renewed books are subject to immediate recall.

MAY 1 9 1966 8 7

WY17 666 9 RCD

STACKS 9

~ 3 1**966**

M 5 BR 2 9 R CO

MAY 2 0 1978

LD 21A-60m-10, 65 (F7763s10) 476B General Library University of Californi

